

आबधिक योजना (२०८१/०८२ – २०८५/०८६)



नासौँ गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
गण्डकी प्रदेश, मनाङ, नेपाल

मन्तव्य

नेपालमा एकात्मक शासन प्रणाली अन्त्य सगैँ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले निर्देशन गरेका संघ, प्रदेश र स्थानीय तह विचको सहकार्य, सह अस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई अंगीकार गर्दै नेपाल सरकारले तय गरेका दीर्घकालिन लक्ष्य “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” प्राप्ती गर्न निधारित सूचक सहितको पन्ध्रौँ पञ्चवर्षीय योजना तयार गरिएको छ र सोही पञ्चवर्षीय योजनाको सँधारमा छ । सोही आधारमा प्रदेश सरकारले समृद्धि प्रदेश र सुखि प्रदेशवासि लक्ष्य सहित गण्डकी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (आ.व.२०७६/०७७-२०८०/०८१) तयार गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अनुरूप गठित गाउँपालिकाहरूले संघीय र प्रदेश सरकारका अल्पकालिन मध्यकालिन र दीर्घकालिन लक्ष्य सहित अगामि ५ वर्ष सम्मका लागि र पछि गठन हुने गाउँपालिकालाई समेत विकास निर्माण कार्यका लागि मार्ग दर्शक वन्ने अपेक्षा सहित गाउँपालिकावाट आ वधिक योजना (आ.व.२०८१/०८२-२०८५/०८६) निर्माण गरिएको छ । योजनावद्ध विकासको अभावमा लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नसिकने, विकास निर्माणका लागि लक्ष्य सहितको योजना आवश्यक हुने, गाउँपालिका गठन पश्चात योजना निर्माण गर्ने प्रयास हुदाँ समेत हालसम्म कुनै पनि आवधिक योजना निर्माण कार्यलाई पूर्णता दिन नसिकएको र वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमका आधारमा विकास निर्माणका कार्य सञ्चालन गरिएको सन्दर्भमा गाउँपालिकाको यो प्रथम प्रयास भएको समेत सवैमा जानकारी गराउन चाहन्छु । गाउँपालिकाको वास्तविक वस्तु स्थितिको प्रत्यक्षरूपमा अध्ययन गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन लक्ष्य सहितका मुख्य सूचकहरू निर्धारण गरी सहभागितामुलक पद्धतिद्वारा निर्माण गरिएको छ ।

यस पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाले निर्धारण गरेको सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि योजनाको कार्यान्वयनमा गाउँपालिकालाई नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, जिल्ला समन्वय समिति, राजनितिक दलका प्रतिनिधि, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विकास साझेदार संस्था, नागरिक समाज, राष्ट्र सेवक कर्मचारी, पत्रकार, शिक्षक, प्रवुद्धवर्ग साथै सम्पूर्ण स्वदेश वा विदेशमा रहनुहुने पालिकावासीहरूको सकारात्मक सुझाव सहित पुर्ण सहयोग मिल्ने अपेक्षा राख्दछु । यस आवधिक योजना निर्माण गर्नमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्ने गाउँपालिका जनप्रतिनिधि, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत शाखामा कार्यरत कर्मचारी, नागरिक समाज, पत्रकार र अन्य सरोकारवाला सवलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा यस योजना तयार गर्नमा प्राविधिक सहयोग गर्ने फाइभ स्टार इन्जिनियरिङ सर्भिसेज प्रा. लि. र सम्बन्धित विज्ञ टोलीहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

धन बहादुर गुरुङ

अध्यक्ष

नासौँ गाउँपालिका, मनाङ

विषयसूची

परिच्छेद १: परिचय.....	9
१.१ पृष्ठभूमि	9
१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य	10
१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया.....	11
परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा	12
२.१ गाउँपालिकाको परिचय	12
२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना	13
२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा	13
२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था	13
२.२ आर्थिक विकास अवस्था.....	15
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	15
२.२.२ पर्यटन तथा सस्कृति	15
२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति	16
२.२.४ आमदानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	16
२.२.५ सहकारी	17
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था	17
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण	17
२.३.२ शैक्षिक विकास	18
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ.....	19
२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	20
२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला	21
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था.....	21
२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	21
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात	23
२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	24
२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि.....	25
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था	26
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता	26
२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन.....	26
२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	27
२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन.....	27
२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था	28
२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन	29

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास.....	30
२.६.४ योजना व्यवस्थापन	31
परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा	32
३.१ पृष्ठभूमि	32
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती	32
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर.....	33
३.४ निर्देशक सिद्धान्त	33
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य.....	34
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य.....	34
३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता	35
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट	36
परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र	40
४.१ कृषि तथा पशु पन्छी	40
४.१.१ पृष्ठभूमि	40
४.१.२ समस्या तथा चुनौती	41
४.१.३ संभावना तथा अवसर	41
४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	42
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	49
४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	51
४.२ सिंचाई	52
४.२.१ पृष्ठभूमि	52
४.२.२ समस्या तथा चुनौती	52
४.२.३ संभावना तथा अवसर	52
४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	52
४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	55
४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	55
४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	56
४.३.१ पृष्ठभूमि	56
४.३.२ समस्या तथा चुनौती	56
४.३.३ संभावना तथा अवसर	56
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	57
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	62
४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	62
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति	67
४.४.१ पृष्ठभूमि	67

४.४.२ समस्या तथा चुनौती	68
४.४.३ संभावना तथा अवसर	68
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	68
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	73
४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	74
४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	77
४.५.१ पृष्ठभूमि	77
४.५.२ समस्या तथा चुनौती	78
४.५.३ संभावना तथा अवसर	78
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	79
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	82
४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	83
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र.....	84
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण.....	84
५.१.१ पृष्ठभूमि	84
५.१.२ समस्या तथा चुनौती	85
५.१.३ संभावना तथा अवसर	85
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	85
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	93
५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	95
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन.....	96
५.२.१ पृष्ठभूमि	96
५.२.२ समस्या तथा चुनौती	96
५.२.३ संभावना तथा अवसर	97
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	98
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	105
५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	107
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ	107
५.३.१ पृष्ठभूमि	107
५.३.२ समस्या तथा चुनौती	108
५.३.३ संभावना तथा अवसर	108
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	108
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	112
५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	113
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	113

५.४.१ पृष्ठभूमि	113
५.४.२ समस्या तथा चुनौती	113
५.४.३ संभावना तथा अवसर	114
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	115
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	120
५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	122
५.५ युवा तथा खेलकुद	127
५.५.१ पृष्ठभूमि	127
५.५.२ समस्या तथा चुनौती	128
५.५.३ संभावना तथा अवसर	128
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	129
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	130
५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	131
परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र	132
६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	132
६.१.१ पृष्ठभूमि	132
६.१.२ समस्या तथा चुनौती	132
६.१.३ संभावना तथा अवसर	132
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	133
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	135
६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	135
६.२ सडक, पुल तथा यातायात	136
६.२.१ पृष्ठभूमि	136
६.२.२ समस्या तथा चुनौती	136
६.२.३ संभावना तथा अवसर	136
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	137
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	139
६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	140
६.३ जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	141
६.३.१ पृष्ठभूमि	141
६.३.२ समस्या तथा चुनौती	141
६.३.३ संभावना तथा अवसर	141
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	141
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	143
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	144

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	144
६.४.१ पृष्ठभूमि	144
६.४.२ समस्या तथा चुनौती	144
६.४.३ संभावना तथा अवसर	145
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	145
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	147
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	147
परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र	148
७.१ वन तथा जैविक विविधता	148
७.१.१ पृष्ठभूमि	148
७.१.२ समस्या तथा चुनौती	148
७.१.३ संभावना तथा अवसर	148
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	149
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	152
७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	152
७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	153
७.२.१ पृष्ठभूमि	153
७.२.२ समस्या तथा चुनौती	153
७.२.३ संभावना तथा अवसर	153
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	153
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	155
७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	155
७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	156
७.३.१ पृष्ठभूमि	156
७.३.२ समस्या तथा चुनौती	156
७.३.३ संभावना तथा अवसर	156
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	157
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	158
७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष	159
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	159
७.४.१ पृष्ठभूमि	159
७.४.२ समस्या तथा चुनौती	159
७.४.३ संभावना तथा अवसर	160
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	160
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	163

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	164
परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र.....	165
८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन.....	165
८.१.१ पृष्ठभूमि.....	165
८.१.२ समस्या तथा चुनौती.....	165
८.१.३ संभावना तथा अवसर.....	165
८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना.....	166
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	169
८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष.....	169
परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था.....	177
९.१ पृष्ठभूमि.....	177
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना.....	177
९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट.....	177
९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण.....	177
९.५ स्रोत परिचालन रणनीति.....	178
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन.....	178
९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना.....	179
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता.....	179
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी.....	179
९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया.....	179
सन्दर्भ सामाग्री.....	187
अनुसूचिहरू.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
अनुसूचि: १ विश्वका केहि विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययन.....	188
अनुसूचि: २ वडास्तरमा गर्नुपर्ने विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरूको विवरण.....	201
अनुसूचि: ३ गाउँपालिकाका गौरबका योजनाहरू.....	207
अनुसूचि: ४ गाउँपालिकाको नक्शा.....	208
अनुसूचि: ५ माईनुटहरू.....	221
अनुसूचि: ६ कार्यक्रमका तस्बिरहरू.....	255

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान जारी भएसँगै नेपाल एकल शासन प्रणालीबाट सङ्घीय शासन प्रणालीमा रुपान्तरण भएको छ । संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र तीनै तहले संविधान र कानून बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा कानून बनाउने, नीति तथा योजना तयार गर्ने, बार्षिक बजेट बनाउने, सोको कार्यान्वयन र नतिजा मापन गर्ने व्यवस्था गरेको छ (धारा ५९ को उपधारा १) । यसैगरी संविधानले प्रदेश र स्थानीय तहले बजेट पेश गर्ने समय सङ्घीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छ (धारा ५९ को उपधारा ३) । सङ्घीय शासन व्यवस्थामा स्थानीय सरकारलाई नागरिकको घरदेलोको सरकारको रुपमा लिइएको छ । तसर्थ राजनीतिक र अवधारणागत रुपमा पनि स्थानीय सरकारसँग जनताको बढी नै अपेक्षा हुने गर्दछ । नागरिकको आवश्यकता तथा अपेक्षा सम्बोधनको लागि स्थानीय सरकार अझ बढी सबल, सक्षम र जवाफदेही हुन आवश्यक छ । सक्षम, सबल र नागरिक प्रति संवेदनशिल तथा जवाफदेही स्थानीय सरकारबाट मात्रै जनचाहाना सम्बोधन हुन सक्दछ । यसका लागि स्थानीय सरकारका रुपमा गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले स्थानीय धरातलिय परिवेश, विशिष्टता तथा नागरिकको वास्तविक आवश्यकता र चाहाना प्रतिबिम्बित हुने गरी स्थानीय नीति, योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८, लगायत आर्थिक संकेत, वर्गीकरण र व्याख्या जस्ता नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था समेत गरेको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, ले गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले स्थानीय स्तरको विकासका लागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था ऐनमा गरिएको छ । यसैगरी योजना तर्जुमा गर्दा सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धीत विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था समेत ऐनले स्पष्ट गरेको छ । यसका अतिरिक्त ऐनले योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्ने विषयहरू समेत तोकेको र स्थानीय तहले कार्य सम्पादनका क्रममा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग र प्रभावकारी सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था स्पष्ट रुपमा उल्लेख गरेको छ । सोही व्यवस्था अनुसार उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिबी निवारण, जीवनस्तरमा दीगो सुधार, रोजगारीका अवसरमा वृद्धी समेत आर्थिक सामाजिक पुनर्लाभ, जनसहभागिता प्रवर्धन, समावेशी, दीगो विकास र स्थानीय संस्कृति संरक्षण जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरालाई जोड दिएको देखिन्छ ।

नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसै व्यवस्था अनुसार जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारका रुपमा रहेको स्थानीय सरकारले समृद्धी र सुशासनको जनआकांक्षा पुरा गर्ने प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्न आवधिक योजना तर्जुमा आवश्यक रहेको छ । स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्बन्धी जिम्मेवारी तथा अधिकार क्षेत्रलाई मनन गरी संविधान एवं कानून बमोजिम स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित यस नासौँ

गाउँपालिकाले आवधिक योजना (२०८१/०८२-२०८५/८६) तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता गरेको छ । यस आवधिक विकास योजनामा गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्धारण गरी आगामी ५ वर्ष अवधिभित्र सो हासिल गर्ने निर्देशक सिद्धान्त, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू पहिचान एवं परिभाषित मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ । यस योजनाले निर्धारित अवधिका लागि आफुले चाहेको विकास गन्तव्यतर्फ गाउँपालिकालाई डोर्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको विकास प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्न विषयक्षेत्र गुरुयोजना, आवधिक तथा बार्षिक योजना तर्जुमा, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा विकासका प्रयासहरूको प्रभाव लेखाजोखा गर्न विषयगत सूचना तथा श्रोत नक्शा सहित वस्तुस्थिति विवरण (स्थिति पत्र) लाई योजनाको आधार दस्तावेजको रूपमा लिइएको छ । गाउँपालिका विकासको स्थिति पत्रको आधारमा विकासको वर्तमान अवस्था, संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौति विश्लेषण गरी प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया बमोजिम गाउँसभा तथा कार्यपालिका पदाधिकारी, कार्यालय तथा विषयगत क्षेत्रका कर्मचारी, स्थानीय राजनीतिक दलहरू, अगुवा तथा विषय विज्ञहरू, नागरिक समाज, लक्षित वर्ग तथा सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिएको छ । यस आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया तथा नतिजामा दीगो विकासका लक्ष्यलाई स्थानीय परिवेश अनुसार एकीकृत गर्नुका साथै सामाजिक आर्थिक पुनर्लाभका विषयहरूलाई समेत समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

यस प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जनसंख्या, आर्थिक बृद्धिदर, सेवा तथा सुविधाको माग समेत विकासको वर्तमान अवस्था अध्ययन तथा विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको समष्टिगत विकासको लागि दुरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ । यस योजनाले गाउँपालिकाको समग्र तथा योजनावद्ध विकासका लागि आगामी ५ वर्षको मार्गचित्र तयार गरी त्यसका लागि श्रोत परिचालनको योजना समेत नतिजा अनुगमन र प्रभाव लेखाजोखाको लागि आधार तय गरेको छ । यस आवधिक योजनाको आधारमा मध्यमकालिन खर्च संरचना र सोको आधारमा बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरी योजनाको कार्यान्वयन, नतिजाको अनुगमन तथा प्रगति मापन एवं असर र प्रभावको लेखाजोखा गर्ने समेत प्रतिवद्धता गरिएको छ ।

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य

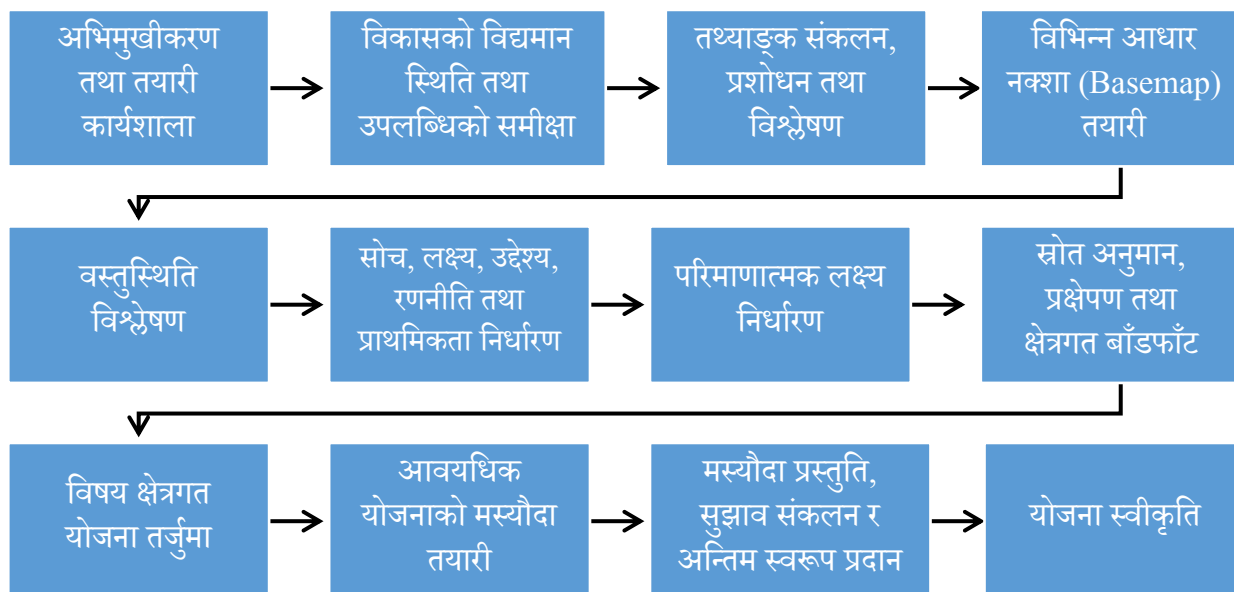
नासों गाउँपालिकाको विकास तथा समृद्धिका लागि गाउँपालिकाको नेतृत्वमा सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी, मुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई एकै स्थानमा ल्याई गाउँपालिकाको एकीकृत तथा समष्टिगत विकास प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गरी गाउँपालिकाबासीहरूको समृद्धीलाई सुनिश्चित गर्नु यस आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । यस योजनाको विशिष्ट उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

- गाउँपालिकाको विकासको संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौति र स्रोत परिचालनको विद्यमान स्थिति विश्लेषण गरी गाउँपालिकाबासीको चाहाना अनुसार दीर्घकालीन सोच उन्मुख समष्टिगत लक्ष्य, रणनीतिक कार्यक्रम तथा बजेट अनुमान सहितको विकासको रणनीतिक बृहद् दस्तावेज तयार गर्ने ।
- गाउँपालिकाको विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने नविन तथा रणनीतिक महत्वका कार्यक्रम र सोको कार्यान्वयनको लागि कार्यनीति तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहका विकासका साझेदार तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गाउँपालिकाको एकीकृत, नतिजामुलक र योजनाबद्ध विकासको मार्गचित्र तयार गर्ने ।
- आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक कार्यान्वयन योजना, अनुगमन र तथा प्रभाव लेखाजोखा खाका तयार गर्ने ।
- गाउँपालिका विकासको स्पष्ट मार्गचित्र तयार गर्ने ।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

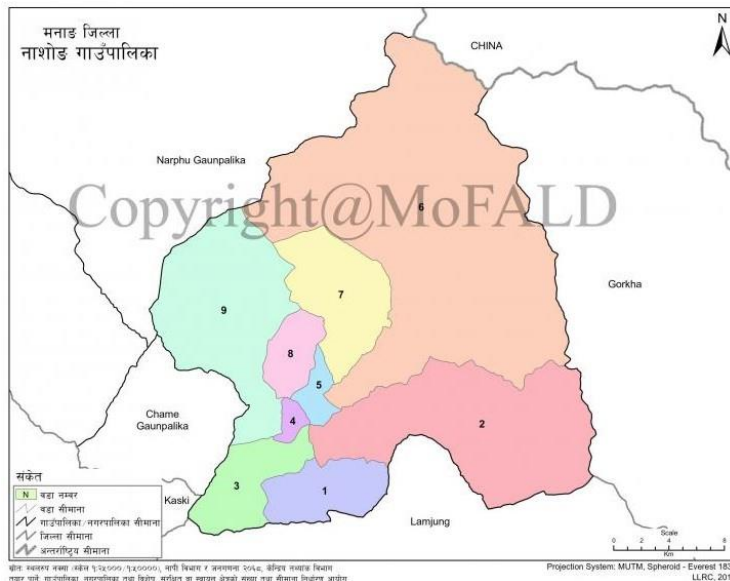
योजना तयार गर्दा मुख्यतया राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा प्रकाशित “स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८” लाई आधार मानिएको छ । गाउँपालिकाको यो आवधिक योजनाको तर्जुमाका लागि चरणबद्ध रूपमा विभिन्न विधि तथा प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएको थियो, जुन निम्नानुसार रहेका छन्:



परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

नासोँ गाउँपालिका नेपालको गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत मनाङ जिल्लामा अवस्थित छ । भौगोलिक अवस्थिति हेर्दा यो गाउँपालिका $28.518759^{\circ}N$ $84.358044^{\circ}E$ सम्म फैलिएको छ । समुन्द्र सतहको २१६० मिटर देखि ४१०० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ७०९.५८ वर्ग कि.मि फैलिएको छ । नेपालको गण्डकी प्रदेशको ११ जिल्ला मध्य दुर्गम हिमाली जिल्लाको रुपमा रहेको मनाङ जिल्ला चिनको सिमाना सम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गोरखा जिल्ला, पश्चिममा चामे गाउँपालिका र लमजुङ जिल्ला, उत्तरमा नार्पाभूमी गाउँपालिका र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत तथा दक्षिणमा लमजुङ जिल्ला पर्दछन । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग उच्च पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग भिरालो रहेको छ । कही कही खोला तथा नदी किनारामा भने साना साना फाँट तथा खोचहरू पनि रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा वनजंगलले मात्र १०.९३ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र धारापानी बजारमा रहेको छ । गाउँपालिकामा ९ वटा वडा कायम रहेका छन् ।



यस गाउँपालिकालाई पर्यटकीय पदयात्राका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको छ । पर्यटकहरू मनाङ जिल्ला प्रवेश गर्ने द्वारको रूपमा यस गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ । अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र पदयात्रा, लार्केपास मनासलु पदयात्रा तथा माथिल्लो मनाङ पदयात्राका लागि यस गाउँपालिका क्षेत्र भएर यात्रा गर्नुपर्दछ । मनाङ जिल्ला प्रवेश गर्ने द्वारको रूपमा यस गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ । अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र पदयात्रा, लार्केपास मनासलु पदयात्रा तथा माथिल्लो मनाङ पदयात्राका लागि यस गाउँपालिका क्षेत्र भएर यात्रा गर्नुपर्दछ । डोना ताल, डाफे ताल र पन्कारतालले संवृद्ध भएको यो गाउँपालिका मर्स्याङ्दी नदी जस्ता नदी तथा खोलानालाको अघाद जलधिका साथै विविध प्रकारका जडीबुटीले युक्त प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण सुन्दरता थपेको छ । नासोँ गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५, उपधारा ३ बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७३ साल फाल्गुन २७ गते गठित स्थानीय तहहरू मध्ये एक हो । यो गाउँपालिका नेपालको गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत मनाङ जिल्लाको तल्लो भेगमा अवस्थित छ । साबिकका धारापानी, ताचैबगरछाप र थोँचे गाविसहरू मिलेर बनेको यो गाउँपालिकालाई नाँसोँ गाउँपालिका भनेर नामाकरण गरिएको छ ।

नासोँ गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ७०९.५८ वर्ग कि.मि मध्ये १०.९३ प्रतिशत क्षेत्रफल वन जङ्गल, ८३ प्रतिशत भिर, हिमाल, पहाड तथा चट्टान (सार्वजनिक क्षेत्र), १.१७ प्रतिशत कृषि योग्य जमिन रहेको छ । यस गाउँपालिकाका ५९.३७ प्रतिशत मानिसहरू कृषि पेशामा संलग्न छन । तर यहाका किसानहरूलाई कृषिकर्म गर्नका लागि प्रसस्त खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता छैन । यस गाउँपालिकाका कृषि वाहके ज्यालादारी तथा मौसमी रोजगार, व्यापार व्यवसाय, वैदेशिक रोजगार, जागिर तथा अन्य सापटीबाट जीविकोपार्जन गरेका छन् । यो गाउँपालिका कमजोर धरातलीय भूभाग भएको गाउँपालिकामा पर्दछ । नासोँ गाउँपालिकामा पहिरोले गर्दा वर्षेनी जनजीवन प्रभावित हुने गर्दछ

भने, बर्सातको समयमा बाढी तथा अनावृष्टि अतिवृष्टिले समेत यस गाउँपालिकामा वर्षेनी धन जनको क्षति गरिरहेको हुन्छ । यस गाउँपालिका घरधुरीहरू ४ वटा सामुदायिक वनमा आबद्ध छन् । यस गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर न्युनिकरण गर्ने संस्थागत एवं विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

यो गाउँपालिका 28.518759°N 84.358044°E सम्म फैलिएको छ । समुन्द्र सतहको २१६० मिटर देखि ४१०० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ७०९.५८ वर्ग कि.मि फैलिएको छ । नेपालको गण्डकी प्रदेशको ११ जिल्ला मध्य दुर्गम हिमाली जिल्लाको रुपमा रहेको मनाङ जिल्ला चिनको सिमाना सम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गोरखा जिल्ला, पश्चिममा चामे गाउँपालिका र लमजुङ जिल्ला, उत्तरमा नार्पाभूमी गाउँपालिका र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत तथा दक्षिणमा लमजुङ जिल्ला पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग उच्च पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा पर्दछन् । नासों गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५, उपधारा ३ बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७३ साल फाल्गुन २७ गते गठित स्थानीय तहहरू मध्ये एक हो । हालको वडामा समावेश साबिक गाविस र वडागत क्षेत्रफललाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

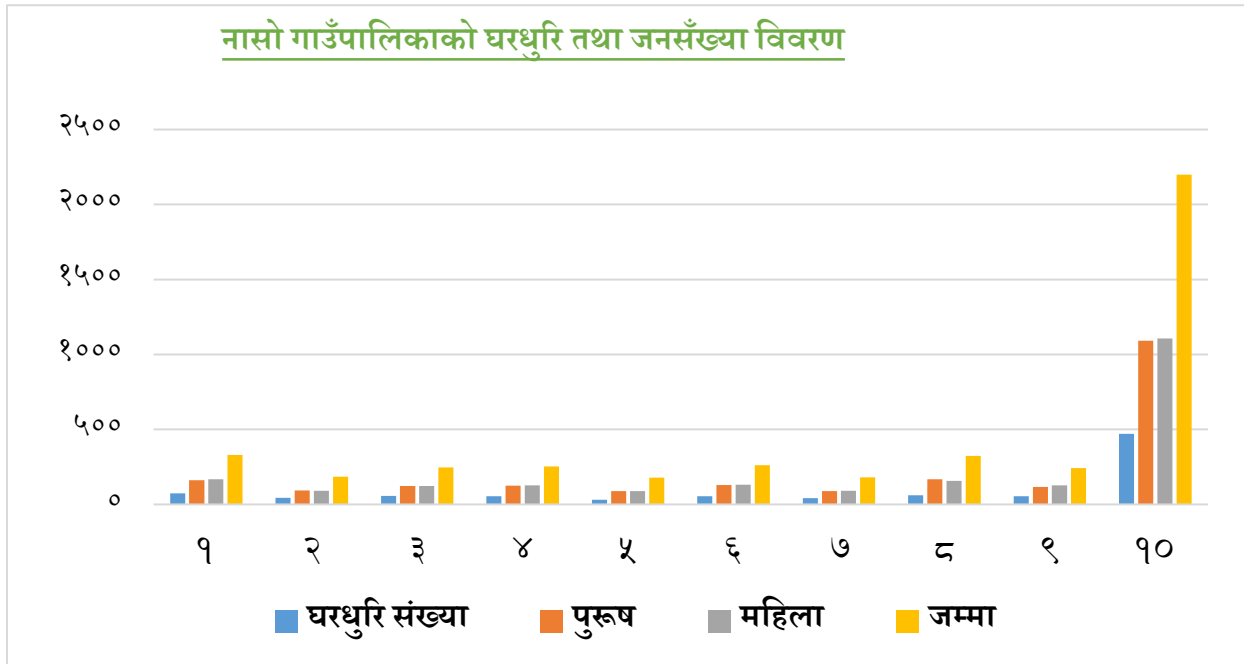
यस क्षेत्र पर्यटकीय पदयात्राका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको छ । पर्यटकहरू मनाङ जिल्ला प्रवेश गर्ने द्वारको रूपमा यस गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ । अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र पदयात्रा, लार्केपास मनासलु पदयात्रा तथा माथिल्लो मनाङ पदयात्राका लागि यस गाउँपालिका क्षेत्र भएर यात्रा गर्नुपर्दछ । डोना ताल, पन्कारताल र डाफे तालले संवृद्ध भएको यो गाउँपालिका मर्स्याङ्दी नदि जस्ता नदी तथा अन्य खोलानालाको अघाद जलधिका साथै विविध प्रकारका जडीबुटीले युक्त प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण सुन्दरता थपेको छ । आखे कुटु, ताम्राङ गुम्बा, कार्कि छेलो गुम्बा, संडपेमा छेइलिङ गुम्बा, देचेन पेमा वाइलिङ गुम्बा, ढिकि छेइलिङ गुम्बा, लगायत धेरै धार्मिक आस्थाका धरोहर रहेका छन भने तालगाउँ स्थित अवस्थित झरना, माखैँ डाँडा, डोना ताल, ताम्राङ गुम्बा र नाचै गाउँ जोड्ने झोलुंगे पुल, पन्कार ताल, भिमथाङ गाउँ, नाचै गाउँ होमस्टे, डाँफे लेक, ताचै गाउँ होमस्टे यस गाउँपालिकाका पर्यटकीय आकर्षणका केन्द्र हुन ।

२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था

तालिका नं. १: वडा विवरण

क्र.स.	वडा नं.	समावेश गरिएका गाविस र वडाहरू	जनसंख्या	प्रतिशत
१	१	धारापानी (१)	३२९	१४.९६
२	२	धारापानी (२,३,४)	१८५	८.४१
३	३	धारापानी (५)	२४६	११.१९
४	४	धारापानी (६,७,८,९)	२५३	११.५१
५	५	थोचे (६,७,८,९)	१७८	८.०९
६	६	थोचे (१,२,५)	२६१	११.८७
७	७	थोचे (३,४)	१८०	८.१९
८	८	ताचैबगरछाप (१,२,३,४,५)	३२४	१४.७३
९	९	ताचैबगरछाप (६,७,८,९)	२४३	११.०५
जम्मा			२१९९	१००

श्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०



माथिको तालिकामा यस नासो गाउँपालिकाको जनसँख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसँख्या २१९९ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४९.६५ प्रतिशत (१०९२ जना) र महिला ५०.३५ प्रतिशत (११०७ जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९८.६४ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहको जनसँख्या) ३.१० जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल ४७० घर परिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औसत ४.६८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

नासो गाउँपालिकामा सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य बालीहरू, मकै, कोलो (सिमी) आलु, करु, फापर, भटमास, काउली, आलु, लगाएत हुन् भने नासोमा स्थानीयको प्रमुख पेशा कृषि नै रहेको छ र आम्दानीको प्रमुख श्रोत पनि कृषिमा आधारित देखिन्छ । नासोमा आफ्नो उत्पादनले ९ देखी १२ महिना खान पुग्ने परिवार १०.६४ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँका स्थानीयको प्रमुख पेशा कृषि नै रहेको छ र आम्दानीको प्रमुख श्रोत पनि कृषिमा आधारित देखिन्छ ।

यहाँ कृषिजन्य वस्तुहरूको लागि उपयुक्त वातावरण तथा उर्वर जमिन साथै सिंचाइको श्रोत हुँदा हुँदै पनि वजारीकरणको अभाव, आधुनिक कृषि प्रणाली सम्बन्धि ज्ञानको कमी, जनचेतनाको कमी, दक्ष जनशक्तिको कमी जस्ता समस्याले कृषिजन्य उत्पादनमा प्रभाव पारेको देखिन्छ । केही क्षेत्रहरूमा व्यवसायिक आलु र स्याउ खेती सञ्चालन भएपनि उचित बजार पाउन सकेको छैन । साथै यस गाउँपालिकामा कृषिजन्य वस्तुहरूमा तेलहन (तोरी, सूर्यमुखी) तिस्यान (औसधि तेल) सम्भावना छ, तर आधुनिक कृषि प्रणालीको ज्ञान, दक्ष जनशक्ति, श्रोत तथा साधनको कमिले गर्दा उल्लेख्य रूपमा प्रगति भएको देखिदैन । कृषि क्षेत्रको परनिर्भरता हटाउनका लागि कृषि प्रणालीलाई स्थानीय तहले आवश्यक विश्लेषण गर्नु आवश्यक छ । जसका लागि व्यवसायिक आलुखेति सम्बन्धि कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने, पशुपक्षी पालन र कृषीमा लगानी वढाउँदै अण्डा, मासु, तरकारी र खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, कृषिजन्य उत्पादन भण्डारणको लागि आधुनिक कोल्ड स्टोर निर्माण गर्ने, मासुजन्य उत्पादनका लागि आधुनिक कोल्ड स्टोर निर्माण गरी वजारीकरणमा स्थानीय तहवाट पहल गर्ने, सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी नगदे तथा तरकारी वालीको पकेट क्षेत्रहरूको घोषणा गर्ने लगाएतका कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

नासो गाउँपालिका पर्यटन, कला, संस्कृतिको दृष्टिकोणले प्रचुर सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो । यो जातिय, भाषिक, धार्मिक रूपमा विविधता बोकेको गाउँपालिका हो । यसै कारण यहाँका स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृतिमा पनि विविधता पाइन्छ । यहाँ विभिन्न किसिमका जातजाति, धर्म र भाषाभाषी बोल्ने परिवारहरूको बसोबास रहेको छ । यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातजाति अनुसार फरक फरक चाडपर्व तथा जात्राहरू मनाइने गर्दछन । यस गाउँपालिकामा पुराना संस्कार, सभ्यता र संस्कृतिहरू छन । गुरुड, घले जातीको वाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रमा माघे संक्रान्त पछिको ठूलो पर्व मानिने कृष्ण चरित्र नाच, तिरहान्ने, ल्होसार, तोडे पर्व, गाउ बार्ने, बिउ बार्ने, चण्डी पूजा, पितृ पूजा, निकै भव्यताका साथ मनाईन्छ । वर्षा यामसँगै आउने प्राकृतिक प्रकोप नहोस भनेर भूमीको पुजा गर्ने महोत्सव करिव ५ दिनसम्म मनाईन्छ । गुरुड घले समुदायले चैते दसैं मा परेबा पूजा गर्छन् । पौष महिनामा ल्होसार, मनाउँछन् । त्यस्तै क्षेत्री, कामी, दमाई लगाएतका जातिले भाद्र महिनामा तीज मनाउने गर्छन् । त्यस्तै असोज, कार्तिक महिनामा क्षेत्री, गुरुड, मगर, थकाली, कामी र दमाई लगाएतले दशैं तिहार मनाउने गर्छन् भने धान्ने पूर्णीमा मगर, कामी, दमाई आदी जातीले मनाउने गर्छन् । त्यस्तै माघे संक्रान्ति माघ मगर, कामी र दमाई आदि लगायतका जातिले मनाउने गर्छन् । पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएको यस गाउँपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान तथा संरक्षण र विकास गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

देश विकासको एक महत्वपूर्ण पक्ष भनेको उद्योग हो । उद्योगको विकास विना देशको विकास सम्भव हुँदैन । नेपालमा उद्योग विकासको गति त्यति सन्तोषजनक छैन । नेपाल एक विकासोन्मुख मुलुक हो । आर्थिक विकासका प्रयास सभावना हुदाँहुँदै पनि यो देश गरिब मुलुकको पङ्क्तिमा परेको छ । अतः नासो गाउँपालिकामा पनि उद्योगको बर्तमान अवस्थालाई लत/हेर्दा यस क्षेत्रको हालसम्म किटान गरेर उद्योगको सूचीमा राख्न सकिने उद्योगको विवरण छैन । गाउँपालिकाको विकासका लागि स्थानीय स्तरमा उद्योग सञ्चालन गर्ने, रोजगारी सिर्जना गर्ने लगाएत कामहरु गर्न सकिन्छ ।

यस पालिकामा ठुला उद्योगहरु नभएता पनि कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित व्यवसाय तथा सिस्नो ब्यबसाय, टेलर्स, होटल व्यवसाय, होमस्टे, फेन्सी व्यवसाय, क्लिनिक तथा औषधी व्यवसाय, तरकारी तथा फलफूल व्यवसायी, इलेक्ट्रोनिक व्यवसाय, माछामासु पसल, फोटो स्टुडियो, फर्निचर, होमस्टे, किनारा पसल, अटो वर्कसप, खाजाघर तथा चिया पसल, मनि ट्रान्सफर, स्टेसनरी, सुनचाँदी, सैलुन, निजि स्कुल, मदिरा व्यवसायी, सहकारी लगाएत यो क्षेत्रको प्रमुख व्यवसायको रुपमा देखिन्छ । नासो गाउँपालिकाको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र धारापानी, दानकयु हो । यहाँ दैनिक उपभोग्यका समानहरुको व्यापार हुन्छ । यसका अतिरिक्त जिल्ला सदरमुकाम चामे व्यापारिक केन्द्र हो ।

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

यस गाउँपालिकाका अधिकांश जनसँख्या कृषि पेशामा संलग्न छन । यस गाउँपालिकामा कृषि एवं वनजन्य कच्चा पदार्थको उपलब्धता भएकाले रहेकोले कृषिमा आधारित केही साना तथा घरेलु व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेका छन, भने प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले धनी रहेको यस पालिकाका केही जनसँख्या होटल, रेस्टुरेन्ट, पर्यटन तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा बिभिन्न आम्दानीका श्रोतहरुबाट प्राप्त आम्दानी घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरुको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा वढि आम्दानि ४८ प्रतिशत वैदेशिक रोजगारबाट, १७.३४ प्रतिशत अन्यबाट, १७ प्रतिशत जागिरबाट, ८.४ प्रतिशत होटेल व्यवसायबाट, ५.११ प्रतिशत श्रमबाट, ३.१२ प्रतिशत व्यापारबाट, १.२७ पशु पन्छि पालन व्यवसायबाट, १.४ जडीबुटी बेच-बिखनबाट, १.२ अन्नवालीबाट आम्दानि गरेर आफ्नो जिविकोपार्जन गरिरहेका छन । कृषि क्षेत्रमा यस गाउँपालिका केन्द्रको रुपमा रहेको र हरेक दृष्टिकोणले सम्भावना बोकेको गाउँपालिका भएकोले समेत यस क्षेत्रमा ध्यानाकर्षण भएको हुँदा यहाँ विभिन्न क्षेत्रमा लगानी गर्न सक्ने, रोजगारि सिर्जना गर्न र आम्दानीका अवसरहरु सिर्जना गर्न सक्ने अवस्था विद्यमान रहेको छ ।

भौगोलिक रुपमा बिकट भएका कारण आवश्यक भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको अवस्था त्यति राम्रो छैन । शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिबी निवारण लगायतका सूचकहरु पनि देशका अन्य स्थानीय तहको तुलनामा कमजोर देखिन्छ । नासो गाउँपालिकामा विभिन्न आर्थिक र वित्तीय कारोवारहरु बैकिङ्ग प्रणाली मार्फत हुने गरेको छ । आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैङ्कबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरुको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच सहज रुपमा पुग्न सकोको छैन । यहाँ प्रभु र एन. आई.सि. एसिया बैंकले बैकिङ सेवा उपलब्ध गराइ रहेको छ ।

२.२.५ सहकारी

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको ३ प्रमुख खम्बा मध्ये एक महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा रहेको सहकारी क्षेत्रको ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढिकरणमा मुख्य सहयोगी भूमिका हुन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढ्दै गएकाले वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ ।

एकको लागि हरेक र हरेकको लागि एक भन्ने मान्यता मार्फत सदस्यहरूको सामुहिक हितमा कार्य गर्नको लागि स्थापित सहकारी हालका दिनमा विश्वभर लोकप्रिय बन्दै गइरहेका छ । गाउँपालिकामा बचत तथा ऋण, कृषि, बहुदेशीय, उपभोक्ता आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ । साथै नियमित रूपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको छ । नासो गाउँपालिकामा भएका सहकारी संस्था सम्बन्धि विवरण तल तालिकामा देखाईएको छ ।

क्र.स.	नाम	ठेगाना
०१.	नाचै महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. २
०२.	डोना महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ३
०३.	एन. आइ. सि. एसिया लघुवित्त	वडा नं. ५
०४.	तिचो महिला बहु उद्देश्य सहकारी	वडा नं. ८

स्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

नासोँ गाउँपालिकामा जनस्वास्थ्यको क्षेत्रमा सुधार हुँदै गएतापनि जनताको स्वास्थ्यमा उल्लेखनीय सुधार हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाले यथाशक्य स्रोत साधनको जोहो गरी स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । यसै क्रममा स्वास्थ्य सेवालालाई सबैको पहुँच योग्य बनाउन गाउँपालिकाले जम्मा ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, ६ वटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, १ वटा आयुर्वेदिक अस्पताल स्थापना गरेर संचालन गरिरहेको छ । समय समयमा विशेषज्ञ चिकित्सकसहितको सेवा प्रदान गर्न निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन गर्ने गरिएको छ । गाउँपालिकाले स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई अनिवार्य गरी आम नागरिकलाई समावेश गरिएको छ । हाल गाउँपालिकाले सबै स्वास्थ्य संस्थाको भवन निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिएको छ । सबै स्वास्थ्य संस्थामा बाह्रै महिना औषधिको अभाव हुन नदिने गरी व्यवस्था मिलाएको छ । गुणस्तरीय सेवाका लागि औजार उपकरणको व्यवस्था गाउँपालिकाले गरेको छ । हाल गाउँ बासी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा रहेका छन् । स्वास्थ्य प्रद आनीबानी र चेतनामा क्रमशः सुधार हुँदै गएको देखिन्छ । वर्षेनी महामारीको रूपमा फैलने रोगको अन्त्य भएको देखिन्छ । विश्वलाई समेत सताएको कोभिड-१९ को महामारीमा आवश्यक तयारी र योजनाबद्ध कार्य गरेकाले गाउँपालिका भरी ठूलो क्षति व्यहोर्नु परेन ।

मानव शरीरलाई आवश्यक पर्ने पोषक तत्व र लिङ्गे आहारबीचको सन्तुलनलाई पोषण भन्ने गरिन्छ । पोषणले मानिसलाई स्वस्थ रहन एवं रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता कायम तथा विकास गर्न मद्दत गर्दछ । हरेक उमेर समुहका स्वस्थ तथा रोगी दुवै मनिसहरूमा राम्रो पोषण जीवनभर आवश्यक पर्दछ । विशेषतः गर्भवती महिला, स्तनपान गराइरहेकी आमा, शिशु, बालबालिकालाई विशेष किसिमको पोषण र हेरचाहको जरुरत पर्दछ । विभिन्न अध्ययन अनुसार

बालबालिकाको मानसिक तथा शारीरिक तीव्र विकास पनि यहि अवधीमा हुने गर्दछ । आजका बालबालिका भोलीको देशको अहम जनशक्ति हुन जसको स्वास्थ्य र उत्पादकत्वले समग्र देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको निर्धारण गर्दछ ।

२.३.२ शैक्षिक विकास

गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार नासों गाउँपालिकाको साक्षरता दर ९३.०९ प्रतिशत छ । महिला साक्षरता दर ९२.९५ प्रतिशत छ भने पुरुष साक्षरता दर ९३.२२ प्रतिशत छ । ग्रामीण परिवेश रहेको यस गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था यस जिल्लामा तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको छ । गाउँपालिकामा उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि यसै गाउँपालिकाको वडा नं. ५ मा प्रकाश ज्योती मा. वि. (आवासीय विद्यालय) र वडा नं. १ मा भानु मा. वि. रहेका छन् । यसै गरी गाउँपालिका भित्र ११ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू संचालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकाको शैक्षिक सत्र २०८० को कुल विद्यार्थी संख्या १९२ रहेको छ ।

यस नासों गाउँपालिकामा सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक साथै भौतिक स्तर वृद्धि गर्नुपर्ने ठूलो आवश्यकता रहेको छ भने उच्च अध्ययनका लागि थप लगानी गर्नु पर्ने देखिन्छ । कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकासको सम्भावना बोकेको यो गाउँपालिकामा बहु प्राविधिक शिक्षालयको पनि आवश्यकता रहेको छ । यस गाउँपालिकाले हाल सम्म स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गरी लागू गर्न सकेको छैन । यस गाउँपालिकामा भएका विद्यालयहरू र उक्त विद्यालयहरूमा अध्ययन गर्ने छात्र, छात्राहरूको विवरण यस प्रकार रहेको छ:

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	छात्रा	छात्र	जम्मा	कैफियत
१	श्री भानु मा.वि. ताल	१	६	१	७	
२	श्री अमर आधारभूत विद्यालय, डेराड	१	०	१	१	
३	श्री मनसुरी आधारभूत विद्यालय, नाचै	२	२		२	
४	श्री मसुर्याडदी आधारभूत विद्यालय, खोत्रो	३	१	२	३	
५	श्री धारापानी आधारभूत विद्यालय, धारापानी	३	०	०	०	
६	श्री सरस्वती आधारभूत विद्यालय, ओडार	४	०	२	२	
७	श्री प्रकाशज्योती मा.वि., थोँचे	५	६०	१०७	१२८	आवासिय विद्यालय
८	श्री हिमज्योति आधारभूत विद्यालय, तिल्चे	६	२	०	२	
९	श्री जनविकास आधारभूत विद्यालय, ताचै	८	२	२	४	
१०	श्री ज्ञानोदय आधारभूत विद्यालय, दानाक्यू	९	२	०	२	
११	श्री पशुपति आधारभूत विद्यालय, बगरछाप	९	०	२	२	
जम्मा			७५	११७	१९२	

स्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

खानेपानी तथा सरसफाइ स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्ष सरोकार रहेको विषय हो। स्वस्थ जीवन जिउनका लागि यी तत्वको निकै महत्व रहेको हुन्छ र यस बारेमा सचेत पनि रहनु पर्दछ। खानेपानीले मानिसको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा असर गर्ने गर्दछ तसर्थ खानेपानी सफा तथा शुद्ध हुन आवश्यक छ।

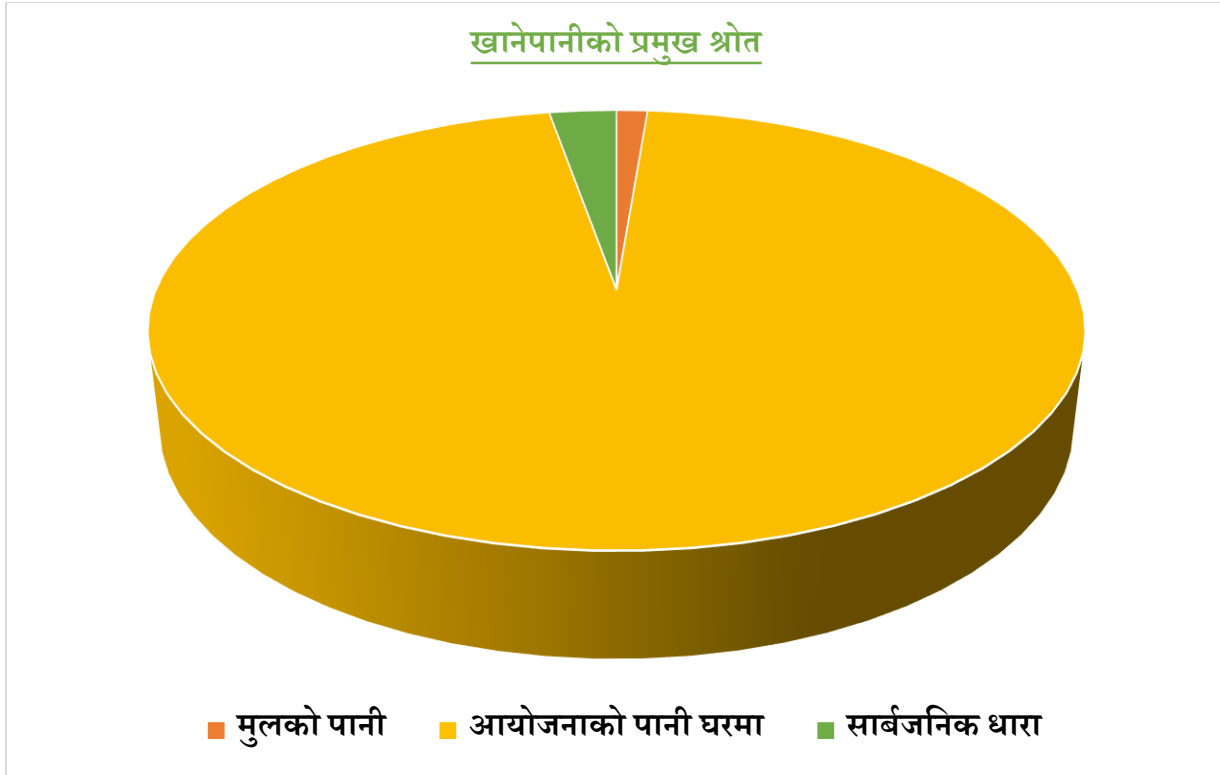
सामान्यतया सरसफाइ भन्नाले आफ्नो शरीरको, घरआगन वरीपरीको र बाटोघाटो वा टोल छिमेकको स्वच्छ, सुन्दर र शोभा बढाउनका लागि सफा सुग्घर गर्ने कामलाई जनाउछ। अर्को अर्थमा भन्नुपर्दा सरसफाइ भनेको सरुवा रोगबाट बच्न र बचाउन, आफ्नो वा आफ्नो परिवारको शरीर सफा राख्न, लगाउने कपडा सफा गर्न, घरआगन बाटोघाटो वरपर फोहर हुन नदिन अपनाइने सम्पूर्ण क्रियाकलापहरु भन्ने बुझिन्छ। अर्को अर्थमा व्यक्तिगत, घरायसी, वातावरणीय तथा सार्वजनिक स्थलमा कुनै पनि अवस्थामा र कुनै पनि समयमा पुनः प्रयोग हुने वा नहुने कुनै पनि बस्तु जथाभावी प्रयोग नभएको, स्वच्छता वा सफाइ कायम भएको, मानव दिसापिसावका साथै कुनै पनि फोहरहरु जथाभावी नफालिएको र त्यसको समुचित तथा दिगो व्यवस्थापन गरिएको अवस्था नै सरसफाइ हो।

Sustainable Development Goals Status (SDG) २०१६ – २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०२५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल जनसंख्याको संख्या ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिका टेवा पुर्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनु पर्ने देखिन्छ। यस नासो गाउँपालिकामा खानेपानीको श्रोत सुविधाका बारेमा तलको तालिकामा प्रस्ट पारिन्छ:

खानेपानीको श्रोत	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतिशत
मूलको पानी	१	०	२	३	०	०	०	०	०	६	१.२८
आयोजनाको पानी घरमा	५९	४४	५४	५१	३१	५५	४१	६१	५५	४५१	९५.९६
सार्वजनिक धारा	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	१३	२.७६
जम्मा	७३	४४	५६	५४	३१	५५	४१	६१	५५	४७०	१००

स्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

माथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा यस नासो गाउँपालिकामा खानेपानीको तथ्यलाई केलाउँदा यस गाउँपालिकाका झन्डै ९६ प्रतिशत बासिन्दाहरूले आयोजनाको पानी घरमा ल्याएर वा धारो बनाएर खाने गरेका छन् भने सार्वजनिक धाराको पानी २.७६ प्रतिशत खाने गरेका छन्। मूल / मुहानको पानी खाने घरधूरी जम्मा १.२८ प्रतिशत छन् भने खानेपानी आयोजनाको भन्दा बाहिरको पानी खाने परिवार यस गाउँपालिकामा छैनन् यो स्थानीय सरकारको सुखद पक्ष हो।



२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपालको संविधानमा वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागिता मूलक सिद्धान्तका आधारमा समता मूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ। गाउँपालिकाले लैङ्गिक समानताको लागि योजनाबद्ध तथा कार्यक्रम गत रूपमा अगाडि बढेको छ। गाउँपालिकाले महिला जनप्रतिनिधिहरूलाई नेतृत्व दायी भूमिका बहन गर्न जिम्मेवारी तथा अधिकार दिनुका साथै महिलाहरूको नेतृत्व विकास, शसक्तिकरण, उद्यमशीलता तथा सीप विकासका गतिविधिलाई जोड दिएको छ। गाउँपालिकामा अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण, अपाङ्गता मैत्री सहायक सामाग्रीहरू वितरण, ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण तथा सम्मान कार्यक्रम, ज्येष्ठ नागरिक दिवसमा घर दैलो भेटघाट कार्यक्रम तथा न्यानो लुगा वितरण कार्यक्रम, आदिवासी, दलितहरूको क्षमता अभिवृद्धि, सीमान्ततल, पिछडा वर्गको लागि सामुदायिक सीप विकास, बाल विकासका क्रियाकलापहरू, महिला जनप्रतिनिधि क्षमता विकास, लैङ्गिक हिंसा न्युनिकरणका क्रियाकलाप, पिछडा वर्ग शिक्षा तथा छात्रवृत्ति कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेका छन्। गाउँपालिकाले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय संघ संस्था, युवा, महिला सञ्जाल, संचार माध्यमहरूसँगै निरन्तर सहकार्य एवं समन्वय गर्दै लैङ्गिक समानताको कार्यक्रमलाई उपलब्धिमुलक बनाउन प्रयासरत रहेको छ।

हाल यस गाउँपालिकामा गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० को नतिजा अनुसार लैङ्गिक अनुपात (Sex Ratio) ९८.६ रहेको छ र महिलाको भन्दा पुरुषको जनसंख्या १५ ले कमी रहेको छ। समाजमा सीमान्तकृत जनसंख्यालाई मूलाधारमा ल्याई उनीहरूको सम्मान पूर्वक जीवनयापन गर्न पाउने नैसर्गिक अधिकार सुनिश्चित नगर्दा सम्म सभ्य र सौर्हादपूर्ण समाजको परिकल्पना गर्न सकिँदैन त्यसैले लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन सके असमानताको जालो तोड्न सहज हुन जान्छ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि यस गाउँपालिका प्रयासरत छ । जसका लागि हरेक वर्ष खेल क्षेत्रमा लगानी पनि गर्दै आएको छ । तर खेलकुदको लागि कोहीमात्र पूर्वाधारहरू छन् । गाउँपालिकाले खेलकुद तथा मनोरञ्जनलाई विकास गरी बालबालिका तथा युवा पुस्तलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा स्थानीय युवा क्लबको स्तरोन्नती लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक रूपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनुपर्ने, खेलकुद प्यारा फिट सहित खेल मैदान, वडा स्तरीय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरण, वडाका सबै क्लबहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने आदि जस्ता कार्यहरू खेलकुद विकासको लागि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भौतिक पूर्वाधारभित्र एक राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरको खेल मैदानलाई पनि समावेश गर्ने गरिन्छ । आजका दिनमा खेलको माध्यमबाट राज्यहरू एक आपसमा नजिकिनुका साथै आफ्नो वर्चस्व प्रदर्शन गर्ने समेत गरेको पाइन्छ । हाम्रो देशमा पनि हरेका गाउँपालिकामा कम्तीमा एउटा राष्ट्रिय स्तरको खेल मैदान निर्माण गर्ने लक्ष्य राखेको पाइन्छ । नासोँ गाउँपालिकासंग खेल मैदानको अवस्था नाजुक रहेको छ । हिमाली जिल्लामा अवस्थित पालिका भएका कारण यस पालिकासंग खेल मैदानमा लागि प्रशस्त जमिनपनि उपलब्ध छैन । यस पालिकाको वडा न. १ तालमा पालिका स्तरको खेल मैदान बनाउने लक्ष्य राखिएको भए तापनि हालसम्म सो कार्यले गति लिन सकेको छैन । यस तर्फ पालिकाले यथाशक्य चाँडो निर्णय गरि खेल मैदानको आवश्यकतालाई पूर्ण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

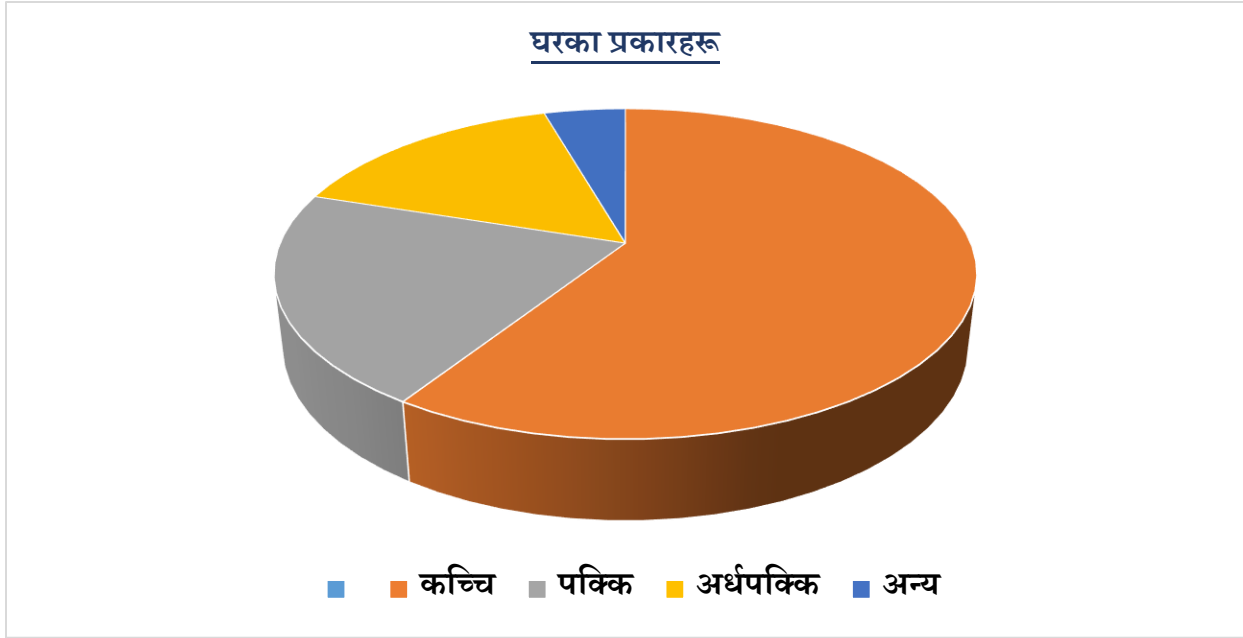
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

यस नासोँ गाउँपालिकामा अधिकांश घरहरू कच्ची तथा जोखिमयुक्त अवस्थामा छन्, भूकम्पियय तथा अन्य प्रकोप सुरक्षाको दृष्टिकोणले असुरक्षित तथा जोखिमयुक्त अवस्थामा छन् । गाउँपालिकाको स्थानीयलाई राज्यले सेवा सुविधा दिने, कर लगाउने, आबास निर्माण गर्न नसकेका नागरिकलाई अनुदान दिने तथा सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने लगायतका कार्यक्रमको लागि घरहरूको बनावटलाई एक आधारको रूपमा हेरेको हुन्छ । यति मात्र नभएर नगरवासि नागरिकको घरको बनावटले उनिहरूको आर्थिक अवस्थाको पनि पूर्वानुमानगर्न मद्दत गर्दछ । नासोँ गाउँपालिकाका प्राय सबैजसो घरहरू कच्चि रहेका छन् । नासोँ गाउँपालिकाका अधिकांस घरहरूमा माटोकै वाल निर्माण गरिएको छ । यस सम्बन्धि पुरा विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

घरका प्रकारहरू	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
कच्चि	३५	३७	३४	३४	१९	३३	२६	४९	११	२७८	५९.१४
पक्की	१०	२	१९	१७	३	११	१२	३	२१	९८	२०.८५
अर्धपक्की	२८	५	२	०	७	१	०	८	२२	७३	१५.५३
अन्य	०	०	१	३	२	१०	३	१	१	२१	४.४८
जम्मा	७३	४४	५६	५४	३१	५५	४१	६१	५५	४७०	१००

स्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०



यस गाउँपालिकामा मिश्रित जनघनत्व भएका वस्तीहरू छन् । गाउँपालिकाको गाउँपालिका घरधूरी तथ्यांक संकलन २०८० को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाको जनघनत्व ३.१० प्रति वर्ग कि.मी रहेको छ । वस्ती बसाल्ने सन्दर्भमा बजारको संभाव्य क्षेत्र, पानीको सुविधा, खेतीयोग्य क्षेत्र, पशुपालनलाई पायक र अन्न उत्पादनका लागि उपयुक्त जमिन भएको स्थानमा यत्रतत्र छरिएर बस्ने प्रचलन भएकोले पायक पर्ने स्थान अनुसार सबै वडाहरूमा कतै बाक्लो तथा कतै पातलो वस्तीहरू रहेका छन् भने अधिकांश स्थानहरूमा बस्ती एकै स्थानमा बसेको पाइन्छ । सेवा प्रवाहका दृष्टिकोणले यसरी छरिएको वस्तीहरूमा पूर्वाधार र सेवा पुर्याउन राज्यलाई हम्मे हम्मे पर्दछ भने लागत समेत अत्यन्त बढी पर्दछ । तसर्थ, यस्ता क्षेत्रका वस्तीहरूलाई उपयुक्त स्थानमा एकीकृत रूपमा स्थानान्तरण गर्दा कालान्तरमा राज्यलाई फाइदा पुगुका साथै जनतालाई सहज, सुरक्षित आवास क्षेत्रहरू निर्माण हुन्छन सेवा प्रवाह सहज हुन जान्छ । यस गाउँपालिकाको भवन तथा सार्वजनिक निर्माणको सम्बन्धमा ०९ वडा मध्ये कुनैपनि वडा कार्यालयको नयाँ भवन निर्माण सम्पन्न भएको अवस्था छैन । त्यस्तैगरी गाउँपालिकाले मुख्य वस्तीहरूको विवरण संकलन गर्ने, आधुनिक वस्तिको निर्माण गर्ने तथा सार्वजनिक भवन निर्माण गर्ने अभियानलाई तिव्रता दिएको छ र सो को लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू अघि सारेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका वस्ती क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन्:

क्र.स.	वडा नं.	मुख्य बस्तीको विवरण
१	१	ताल, घेराड
२	२	नाचै, गैरीगाउँ
३	३	खोत्रो, उम्ली खर्क, च्योबि, मेकै डाडा, उम्ली खर्क, मेचा, निंगालोघारी, तक्रेउ
४	४	ओडार गाउँ, घेलान्चोक, रुडगो डाँडा,
५	५	थोचे, स्याउबारी

क्र.स.	वडा नं.	मुख्य बस्तीको विवरण
६	६	तिल्चे, तिल्चे खोला पारी, क्वाइके घाटखोला, गोवा
७	७	तिल्चे, गोवा
८	८	ताचै गाउँ, ताचै गाउँ नास्कु फांट
९	९	दानक्यु, बगरछाप

श्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

सडक पूर्वाधार विकासको मूल आधार हो । सडकको विकासविना अन्य विकासका आधारहरू स्थापित गर्न कठिन हुन्छ । यस गाउँपालिकामा पनि सडक संञ्जालको विकासका लागि योजना तथा कार्यक्रमहरू निर्माण भइरहेका छन् तथा कतिपय कार्यक्रमहरू संचालन भइरहेको अवस्थामा छन् । सबै वडाहरू कच्चि सडक सञ्जालसँग आवद्ध भएपनि १२ महिना सञ्चालन हुने अवस्था देखिएको छैन । यद्यपी खोलिएका सडकको स्तरोन्नती गर्नुपर्ने आवश्यकता टड्कारो रूपमा देखिन्छ ।

सम्भावना बोकेको यस गाउँपालिकामा भौतिक पूर्वाधारका विकास राम्रोसँग हुन सकेका छैनै तैपनि यस मनाङ जिल्लामा वेशिशहर चामे सडक निर्माण पश्चात नासों गाउँपालिका केन्द्र सम्म सडकले छोएको छ, भने पश्चिम खण्डबाट जिल्ला सदरमुकाम चामे सम्म सडक जोडिएको छ । भौगोलिक विकताको कारणले यस नासों गाउँपालिकाको भौतिक पूर्वाधारको विकासमा दक्षता हासिल गर्न सकेको छैन ।

नासों गाउँपालिकामा धेरैजसो कच्ची बाटो छ । कच्ची सडकको विस्तार भइरहेको छ भने केही वडाहरूमा कच्ची सडक बाह्रै महिना यातायात संचालन हुन नसक्ने देखिन्छ भने वडा नं. २ लाइ अझै सडक सञ्जालमा जोड्न सकिएको छैन । गाउँपालिकामा सडकको सरसफाइलाई निरन्तरता दिएपनि अझै सडकसञ्जाल आवश्यक मात्रामा भएको छैन । यस गाउँपालिकामा सडकका सञ्जाल वडा न २ बाहेक सबै वडाहरूमा पुगेको अवस्था रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा पक्कि तथा झोलुङ्गे पुलहरूको निर्माणलाई तीव्रता दिइएको छ । जसलाई तलको तालिकामा प्रस्ट पारीएको छ:

क्र.स.	वडा नं.	पुलको नाम	पुलको प्रकार	कैफियत
१	१	मस्युङ्दी नदीमा	काठे पुल	आवधिक पुल
२	१	छहरे खोलाको पुल	झोलुङ्गे पुल	
३	१	मस्युङ्दी नदीमा	मोटेरेवल पुल	
४	२	धर्मशाला (ट्रेकिङ रुट)	काठे पुल	
५	२	मैम्ने	ट्रस पुल	
६	२	सवुक्यु	काठे पुल	
७	२	डोनाताल नानिस्यो	काठे पुल	
८	२	नाचै पूल (४१२ मि.)	झोलुङ्गे पुल	२ र ५ जोड्ने
९	३	मस्युङ्दी नदीमा	काठे पुल	३ र ५ जोड्ने
१०	३	खोत्रो पाखा	काठे पुल	
११	३	मस्युङ्दी नदीमा	झोलुङ्गे पुल	
१२	३	खोत्रो खोला	झोलुङ्गे पुल	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	वडा नं.	पुलको नाम	पुलको प्रकार	कैफियत
१३	५	मस्यार्ड्दी	झोलुंगे पुल	३२५ जोड्ने
१४	५	दुधखोला	झोलुंगे पुल	५ र ६ जोड्ने
१५	५	मस्यार्ड्दी नदिमा	मोटेरेवल पुल	३ र ५ जोड्ने
१६	५	दुधखोला	काठे पुल	५ र ६ जोड्ने
१७	६	दुधखोला मा ५ वटा	झोलुङ्गे पुल	
१८	६	दुधखोला	ट्रस	
१९	६	नानाक्यु खोला	ट्रस	
२०	६	प्लम्ने खोला	मोटेरेवल पुल	
२१	७	तलेचे	काठे पुल	
२२	७	केत्रेपा	काठे पुल	
२३	७	हाँबु खोला	काठे पुल	
२४	७	प्रोवाला	काठे पुल	
२५	७	सुति खोला	ट्रस	
२६	७	ग्वाँ खोला	झोलुङ्गे पुल	
२७	८	रेतु खोला	काठे पुल	
२८	८	लौङ्लो खोला	काठे पुल	
२९	८	चिनो खोला	झोलुङ्गे पुल	
३०	८	प्रोजुखोला	झोलुङ्गे पुल	
३१	८	मस्यार्ड्दी नदीमा	मोटेरेवल पुल	८ र ९ जोड्ने
३२	८	चौगा खोला	काठे पुल	
३३	८	प्रोजु खोला	फलामे पुल	
३४	९	दानाक्यु खोला	काठे पुल	
३५	९	स्याल्क्यु खोला (३ वटा)	काठे, कलभर्ट, ट्रस	नासों ९ र चामे १ जो.
३६	९	स्याल्क्यु खोला	झोलुंगे पुल	नासों ९ र चामे १ जो.
३७	९	दानाक्यु खोला	झोलुङ्गे पुल	

श्रोत: गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

यस पालिकाका २ वटा वडाहरूमा रहेका घरहरूमा विद्युतीकरण नभएतापनि उक्त स्थानलाई पनि मध्यनजर गरी लघु जल बिद्युतका लागि DPR सम्पन्नभै सकेको छ । यस पालिकामा बाकी स्थानहरूमा पनि लघु जलबिद्युत आयोजनाबाट उत्पादित बिद्युतनै प्रयोग गरिरहेका छन् । तथापि बिद्युत् प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रशस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाइन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोल्हरू पक्की वा फलामका पोल्हरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट ऊर्जाको नियमित आपूर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई ऊर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ । सामान्यता एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्यून हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार प्यानलले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिन भर करिब ६.८ घण्टा सूर्यको किरणबाट १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । यसलाई महिनामा गनना गर्दा ५१ कि. वा. विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८ \text{ कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरमा सौर्य ऊर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने ऊर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य ऊर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ । अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनमा बेचन सकिन्छ । हालसम्म समेत काठ दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने घर परिवार धेरै भएकोले काठ दाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य ऊर्जाले सहयोग पुर्याउन सक्दछ । यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ ।

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्दत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टीतेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौँ रुपैयाँ हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्टित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रबन्धको नीतिलाई व्यवहार प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेषणमा वायु ऊर्जा, सौर्य ऊर्जा, विद्युत ऊर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत ऊर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौँ । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ । वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवार यस प्रकार रहेका छन्

बत्तिको किसिम	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
लघुजलविद्युत	७३	४४	५६	५४	३१			६१	५५	३७४	७९५८.
सोलार						५५	४१			९६	२०४२.
जम्मा	७३	४४	५६	५४	३१	५५	४१	६१	५५	४७०	१००

स्रोत: गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

सामान्यतया गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमले सेवा प्रदान गरिरहेको छ । मोबाइल फोनको प्रयोग मार्फत सूचना र खबर आदानप्रदानमा सहजता प्रदान गरेको छ । गाउँपालिकामा रेडियो नेपालको प्रसारण सुन्न पाइन्छ । टेलिभिजन प्रसारणको लागि माध्यम डीसहोम रहेको छ । यो गाउँपालिकामा ३ वटा सेवा प्रदायकहरूले इन्टरनेटको सुविधा पुर्याइरहेका छन्,

ती मध्ये वर्डलिंक, पिडिएस र टेकमाइन्ड छन् । तर हिमाली जिल्ला भएका कारण यहाँको सञ्चार त्यति भरपर्दो मान्न सकिँदैन यसलाई सबलीकरण गर्दै लैजानुपर्ने टङ्कारो आवश्यकता देखिन्छ ।

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

यस गाउँपालिकामा लोठ सल्ला, गोब्रे सल्ला, भटेपिपल, फलाँट, निगालो, बुसपात, भोजपत्र, ओखर, स्याउ, भकिम्ली, यासाँगुम्बा, नीरमसी, पाँचऔले, कुट्कि, पदमचाल, गुजी च्याउ, सतुवा, वन आलु, पाखनवेद, सुकुन्दवाला, जटाससी, रातो च्याउ, जटामसी, चिराइतो, वन लसुन, शिलाजित, गुजी च्याउ, अदुवा, ऐसेलु, गुलाफ, झुसे तिल, टाप्रे, तिल, धनियाँ, पालुङ्गो, बाटुल्पाते, भुईँ अमला, मूला, लसुन, सिस्नु, हलेदो लगायतका वनस्पतीका प्रजातिहरू पाइन्छन् ।

प्रमुख वन्यजन्तुहरू यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा मृग, घोरल, कस्तूरी, थार, नावर, चितुवा, भालु, आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरू यस गाउँपालिकामा पक्षी प्रजातिमा, डाँफे, मुनाल, कालिज, प्युरो, खोपत्रे, काग, भँगेरो, भद्रायो, चिल, बाज, गिद्ध, कुखुरा, धोबी चरो आदि छन् ।

घिस्रने जीवजन्तुहरू यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प, छेपारो, गोहोरो, सुन गोहोरो, भ्यागुतो पाइन्छन् ।

किरा फट्याङ्ग्राहरू पुतली, रात्रिचर पुतली, खबटे किरा, फट्याङ्ग्रा, पतेरो, गाइनेकीरो, झ्याउँकिरी, जूनकीरी, अरिँगाल, मौरी, माकुराहरू, सुलसुले, अरिगाँठे, कनसुल्ले, आदि पाइन्छन् ।

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नेपाल जलस्रोतमा धनी देश हो । यहाँका नदीनालाहरूबाट ८३ हजार मेगावाट बिजुली निकाल्न सकिने जलस्रोत विज्ञहरू बताउँछन् । जलस्रोतको सदुपयोगमा सिँचाइमा, पिउने पानीको रूपमा, औद्योगिक क्षेत्रमा पनि प्रयोग हुन्छ । साथै जलविद्युत शक्तिको उत्पादन गर्नसकेमा यसबाट औद्योगिक विकासमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । यदि नदीनालाहरूमा बग्ने पानीलाई सिँचाइ प्रणालीमार्फत पोखरी ताल तलैयामा ल्याएर जम्मा गर्नसकेमा पानीको अभाव भएको समयमा यसको प्रयोग सिँचाइ प्रयोजनमा गर्न सकिन्छ । यसबाट कृषि उत्पादन बढ्न गइ समग्र देशको खाद्यान्न उत्पादनमा पनि वृद्धि हुन्छ र भोकमरी तथा कुपोषणको समस्या समाधान गर्न सकिन्छ । खासगरी कोशी, गण्डकी र कर्णाली, महाकाली नदीहरू हुँदै सम्पूर्ण नेपालको जलाधार क्षेत्रमा परेको पानी बाहिरिने गर्दछ । प्राविधिक भाषामा जलाधार क्षेत्र भनेको यस्तो जलीय सीमाना हो जहाँबाट पानी बगेर कुनै एक विन्दुमा जम्मा भइ निकास हुन्छ, पानी ढलोदेखि निकास सम्मको आज जनसंख्याको चापले गर्दा वनजंगल विनाश भू-भागलाई जलाधार भनिन्छ । जमिनको उर्वराशक्ति विनाश र हास हुँदै जाने, पानीको स्रोतहरूको कमी हुँदै जाने र पानीजन्य प्राकृतिक प्रकोपहरूले गर्दा सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रमा बस्ने बासिन्दाहरूको जीवीकोपार्जनमा समेत असर परिरहेको छ । व्यापक वृक्षारोपण, गह्रा सुधार, पानीको संरक्षण, माटोको संरक्षण र दिगो कृषि उत्पादन प्रविधि, जलाधार संरक्षण शिक्षा र पूर्वाधारहरूको विकास, जलाधार क्षेत्रहरूको पहिचान, प्रकोप न्यूनीकरण र पूर्वतयारी तथा एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नसकेमा पानीले निम्त्याउने प्रकोपका घटनाहरूमा कमी आउने पक्का हो ।

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरूपमा सिँचाईको लागि

पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ । मानव वस्तीको विकास र बसाइँसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी, खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ ।

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, सहरीकरण, जनसंख्या वृद्धि, वनजंगल विनाश, रेफ्रिजरेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्बन (CFCs) जस्ता कारणले हरित गृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामी सामु छ । यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धिले प्रत्यक्षहरूमा जलवायुमा प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यस तथ्यलाई मनन गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ किनकी जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकाससम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन् ।

वातावरणीय अवयवहरू जस्तै - वायुमण्डल, भूमि, जल, वनजंगल, वनस्पति, जीवजन्तु र प्राकृतिक जीवन चक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको एकीकृत संरक्षणको प्रक्रिया नै वातावरण व्यवस्थापन हो । हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राखी वातावरण प्रदूषण हुनबाट जोगाउनु भनेको मानिसमा विभिन्न किसिमको रोगहरू लग्नबाट सुरक्षित हुनु हो । तसर्थ यस गाउँपालिकामा पनि समग्र वातावरण संरक्षण गर्न विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक छ । पालिका भित्र हुन सक्ने प्राकृतिक विपत्तिको क्षतिलाई न्युनिकरण गर्दै उद्धार, राहत वितरण तथा पुनर्लाभका कार्यमा जोड दिइएको छ ।

वातावरणको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न संघ सस्थाहरूसगको समन्वय र सहकार्यमा वृक्षारोपण, संरक्षण र सम्बर्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी वातावरण मैत्री पालिका निर्माणमा जोड दिएको छ । वातावरण व्यवस्थापन एक जटिल र बहु आयामिक विषय भएकोले यसको व्यवस्थापनमा प्रत्येक व्यक्ति स्थानीय सरकार, सरोकारवाला निकायको सहयोग र सहकार्य हुनु आवश्यक छ ।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

गाउँपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ । प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, अल्प वृष्टि, अतिवृष्टि, चरीचरन गर्ने प्रवृत्ति एवं चिसो र हिउँले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढी र पहिरोको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ । खोलाको सतह गहिँरिदै जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ । यस क्रमलाई रोक्नको लागि तटबन्धनको व्यवस्था र ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, मानव र बन्य जन्तु विचको द्वन्द्वले विभिन्न किसिमका मानविय घटनाहरू घट्ने गरेका छन् । अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रूपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रूपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रूपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने, मानव र बन्यजन्तु विचको द्वन्द्वलाई न्युनिकरण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको विभिन्न वडामा जोखिम युक्त रहेका वस्तिहरूको विवरण वडानुसार वडा नं. १ मा ताल वस्ति छहरे खोला र मर्स्याङ्दी खोलाको जोखिममा रहेको छ । वडा नं. २ मा प्रोनो, च्योनो, हिमाडाँडा, चेदाखु, केउमी पहिरो जाने स्थान रहेका छन् भने वडा नं. ३ मा खोत्रो जाने बाटोमा रहेको वस्ति पहिरोको जोखिममा रहेको छ । वडा नं. ५ मा तामारंगको ठूलो पुरै वस्ति, पहिरो को जोखिममा रहेको छ । वडा नं. ६ मा थोती, ह्युमोडेदू, सगाने, क्युदुरु, दुधखोला, तिल्चे खोला, कानी क्युसी, मोहान, एकलेयो, पहिरोको जोखिममा रहेका छन् । वडा नं. ७ मा हिम ज्योति, क्युकेलोसी, घवाखोला, कार्ते बगर, सुदी खोला, बुद बगर, माचे, मनी, चुगंले, फेदी, चौली फेदी, कार्पे देउराली जोखिम युक्त रहेको छ भने वडा नं. ८ मा गाउँको मुनि पहिरो र मर्स्याङ्दी नदीले जोखिम निम्त्याइ रहेको छ । अन्त्यमा वडा नं. ९ मा बगरछाप ठाडोखोला, बगरेछाप, मर्स्याङ्दी नदि किनारा, दानक्यु ठाडो खोल, घुम्ने पहिरो ग्रस्त क्षेत्रहरू हुन । माथि उल्लेखित स्थानहरूमा बाढी पहिरो जान सक्ने स्थानमा तारजालि, तटबन्ध आदिको व्यवस्था गरेर वस्तिहरूलाई जोगाउनु पर्ने देखिन्छ ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

सुशासन राज्यको हरेक संयन्त्रलाई जनमुखी बनाई जनताको आवश्यकता अनुसार सेवा प्रवाह गर्नु तथा राज्य प्रणालीमा सरोकारवालाहरूको सक्रिय एवं सार्थक सहभागिता गराई राज्यले नागरिकलाई उपलब्ध गराउने वस्तु तथा सेवाहरू छिटो छरितो सरल एवं न्यायिक रूपमा उपलब्ध गराई आम नागरिकलाई शासनको सुखद अनुभूति दिलाउनुलाई नै भनिन्छ । सुशासन, सार्वजनिक संस्थाहरूले सार्वजनिक मामिलाहरू कसरी सञ्चालन गर्छन् र सार्वजनिक स्रोतहरू कसरी व्यवस्थापन गर्छन् भन्ने, मापन गर्ने प्रक्रिया हो । यसले मानव अधिकारको प्राप्तिलाई अनिवार्य रूपमा, दुरुपयोग र भ्रष्टाचार बाट मुक्त र कानूनको शासनको उचित सम्मानका साथ पालना गर्दछ । शासन भनेको "निर्णय लिने प्रकृया र निर्णयहरू कार्यान्वयन गर्ने प्रकृया" हो । यस सन्दर्भमा शासन कर्पोरेट, अन्तरराष्ट्रिय, राष्ट्रिय वा स्थानीय शासन साथै समाजका अन्य क्षेत्रहरू बीचको अन्तरक्रियामा लागू हुन सक्छ ।

यस प्रकार "सुशासन" को अवधारणा अप्रभावी अर्थ व्यवस्था वा राजनीतिक निकायहरूलाई व्यवहार्य अर्थ व्यवस्था र राजनीतिक निकायहरूसँग तुलना गर्न एक मोडेलका रूपमा देखा पर्दछ । यो अवधारणा समाजमा चयनित समूहहरूको विपरित जनताको आवश्यकता पूरा गर्न सरकार र शासक निकायहरूको जिम्मेवारीमा केन्द्रित छ । किनभने प्रायः किनभने प्रायः "सबैभन्दा सफल" भनेर वर्णन गरिएका देशहरू उदार-लोकतान्त्रिक राज्यहरू हुन्, जुन युरोप र अमेरिकामा केन्द्रित छन्, सुशासन मापदण्डहरूले प्रायः यी राज्यहरूको तुलनामा अन्य राज्य संस्थाहरूलाई मापन गर्दछ । सहायता संगठनहरू र विकसित देशका अधिकारीहरूले प्रायः "सुशासन" को अर्थलाई संगठनको एजेन्डा अनुरूप आवश्यकताहरूको सेटमा केन्द्रित गर्दछन्, तसर्थ "सुशासन" लाई धेरै फरक सन्दर्भहरूमा फरक रूपमा समावेश गरिन्छ ।

समाजमा; राजनीतिक, कानुनी र प्रशासनिक संस्थाहरू जसले नीतिहरू लागू गर्न र कार्यान्वयन गर्न सम्भव बनाउँदछ, यदि त्यस्ता सार्वजनिक वस्तुहरू जनसमुदायमा सहज रूपमा पहुँच हुँदा नै शासन, सुशासन बन्दछ । सुशासनले सरकारी संस्थाहरूको केही गुण मात्र होइन, निजी क्षेत्रका विभिन्न वर्गहरूसँग सरकारको अन्तरक्रियालाई पनि बुझाउँछ, र यसमा सरकारको मुख्य भूमिका भएपनि धेरै अवस्थामा व्यवसाय र स्वैच्छिक संगठनहरूसँग सहयोगको आवश्यकता छ ।

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

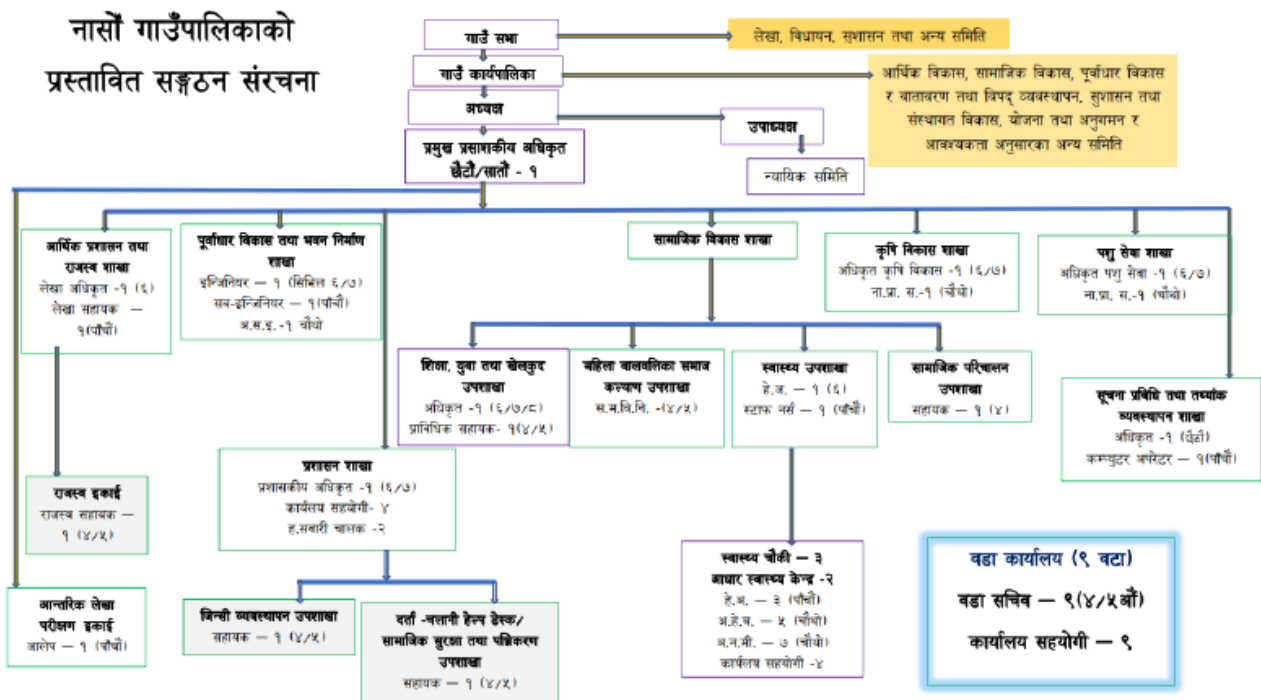
सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचार मुक्त, जन उत्तरदायी, शासन सुलभता र सहजता राज्यले लिएको नीति अनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरू हुन्। सङ्घीय संविधानको मर्म अनुरूप जनताको घर दैलोमा राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा सुबिधा पुर्याउन यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्नुपर्छ।

यस नासो गाउँपालिकाले हालसम्म निम्न लिखित स्थानीय ऐन, नीति, नियमावली, कार्यविधिहरू बनाइ कार्यान्वयनमा ल्याएको छः

क्र. स.	ऐन, नियमावली तथा कार्यविधिको नाम
१	नासोँ गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०८०/०८१
२	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा संचालन कार्यविधि, २०८०
३	नासोँ गाउँपालिकामा विपद् जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन, २०८०
४	"घ" वर्ग निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि २०७८
५	स्थानीय राजपत्र प्रकाशन कार्यविधि, २०७४
६	स्थानीय तहको उपभोक्ता समिति गठन परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४
७	विपन्न दलित आवास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०७४
८	बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७४
९	न्यायिक समितिले उजुरीको कारबाही किनारा अपनाउनु पर्ने कार्यविधिका सम्बन्धमा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन, २०७४
१०	नासोँ गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७४
११	नासोँ गाउँपालिकाको प्रशासकीय (नियमित गर्नुपर्ने) ऐन, २०७४
१२	नासोँ गाउँपालिकाको एफ. एम. रेडियो कार्यविधि, २०७४
१३	नासोँ गाउँपालिकाको आर्थिक कार्यविधि (नियमित), २०७४
१४	नासोँ गाउँ कार्यपालिका (कार्यसम्पादन) २०७४
१५	नासोँ गाउँपालिकाका गाउँ कार्यपालिकाको कार्य विभाजन नियमावली, २०७४
१६	नासोँ गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरूको आचार संहिता, २०७४
१७	भू- उपयोग क्षेत्र अद्यावधिकका लागि तयार गरिएको नीतिगत आधार तथा मापदण्ड, २०८०
१८	अपांगता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि, २०८०
१९	सार्वजनिक खरिद नियमावली २०७८
२०	लैससास रणनीति, २०७९
२१	क्षमता विकास योजना, २०७९

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास

आन्तरिक आयको वृद्धि तथा दिगो विकासका लागि कर प्रशासनलाई व्यवस्थित बनाइएको छ । पाँच लाख भन्दा माथिको कुल लागत भएका प्रत्येक योजनामा अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक रूपमा सूचनापाटीमा राख्ने व्यवस्था गरिएको छ । सेवा पर्बाहका लागि आवश्यक न्यूनतम प्रशासनिक खर्च व्यवस्थापन सहित प्रशासनिक संरचना र कार्यलाई मितव्ययी बनाउन अनुत्पादक खर्च कटौती गर्दै लिएको छ । प्रभावकारी सेवा पर्बाह तथा सुशासन प्रबर्द्धनका लागि पालिकाको संगठन संरचना स्वीकृत गरी हरेक वडाबाट सेवा पर्बाह गरिएको छ । गाउँपालिकाले विभिन्न शाखा, उपशाखा तथा फाँटहरूबाट सूचना अधिकारी तथा गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । नासो गाउँपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा यस प्रकार रहेको छ:



२.६.३ श्रोत परिचालन

नासो गाउँको आमदानीको आन्तरिक श्रोतहरूमा सम्पाति, भूमि कर, मालपोत, बहालकर, व्यवसाय कर, विज्ञापन कर, घरजग्गा रजिस्ट्रेशन दस्तुर, नापनक्सा दस्तुर, सिफारिस दस्तुर, नाता प्रमाणित दस्तुर, अचल सम्पाति मूल्यांकन शुल्क, सडक स्तरोन्नती शुल्क, सरकारी सम्पातिको बहालबाट प्राप्त आय, अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम, विद्युत सेवा शुल्क, सरसफाई शुल्क, प्रशासनिक दण्ड, जरिबाना र जफत लगायत छन् । यसै गरी बाह्य श्रोतहरूमा संघीय र प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त अनुदान भएता पनि प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा निजी क्षेत्र, सहकारी, संघ संस्था तथा व्यक्तिगत रूपमा सेवाग्राहीबाट प्राप्त श्रमदानको योगदान र महत्त्वलाई समेत उच्च स्थानमा राख्नु पर्दछ । नेपाल सरकारको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीतिमा तीनखम्बे अर्थनीतिलाई विकासको प्रमुख आधार मानिएको सन्दर्भमा यस गाउँपालिकाको विकासमा समेत उक्त क्षेत्रहरूबाट हुने योगदानलाई कदर गरिएको छ ।

२.६.४ योजना व्यवस्थापन

नासो आफ्नो क्षेत्राधिकारमा कृषि विकास, घरेलु उद्योग, शिक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू र भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी रोजगारको सिर्जना गर्न आफ्नो बजेट केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ । आय र खर्चको समुचित व्यवस्थापन गरी उत्पादनशील रोजगारी सिर्जना गर्ने, आय आर्जन गर्ने र उपलब्ध साधन र स्रोतको समुचित उपयोग गरी आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु जरूरी देखिन्छ ।

परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

संविधानले सबै प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्दै ससमानुपातिक, समावेशी सहभागीताको सिद्धान्तको धरातलमा टेकेर दिगो शान्ति, विकास तथा संवृद्धि एवं असल शासनको माध्यमद्वारा समाजवाद उन्मुख आर्थिक समानता, समृद्धि तथा सामाजिक न्यायमा आधारित समतामूलक समाजको परिकल्पना गरेको छ । सामाजिक न्यायको माध्यमबाट लोक कल्याणकारी राज्यको स्थापना गर्ने, सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागीतामा साधन र स्रोतको उपयुक्त परिचालन गरी तीव्र आर्थिक बुद्धि गर्ने लक्ष्य राखेको छ । दिगो आर्थिक विकास गर्ने तथा प्राप्त उपलब्धिको न्यायोचित वितरण गरि आर्थिक असमानताको अन्त्य गर्दै शोषणरहित समाजको निर्माण गर्न प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र र उन्नतिशील बनाई समाजवाद उन्मुख, स्वतन्त्र र संवृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने उद्देश्य राखेको छ । यस आवधिक योजनाले संघीय योजनाको दीर्घकालिन सोच “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” र “सम्बृद्ध प्रदेश सुखी नागरिक” भन्ने लक्ष्य एवम् निर्धारित उद्देश्य एवम् प्राथमिकताहरु र गण्डकी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना २०७६/७७ देखि २०८०/८१ को दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसँग तादामत्यता हुने गरी यस नासो गाउँपालिकाको आवश्यक्ता र प्राथमिकता अनुसार यो पालिकाले आफ्नो पालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना निर्माण गरेको छ ।

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न संविधान सभाबाट पारित गरी जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले देशको शासन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारहरूले आपसी समन्वयबाट गर्ने संबैधानिक व्यवस्था गरेको छ । तिनवटै सरकारका आ-आफ्ना अधिकार क्षेत्रहरू तोकिएका छन् । कतिपय साझा अधिकार छन् भने कतिपय एकल अधिकार छन् । संविधानको अनुसूचि - ८ अन्तर्गत स्थानीय सरकारका विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने एकल अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएकोले सोहीबमोजिम स्थानीय तहमा यो गाउँपालिकाले आवधिक योजना तयार पारेको हो ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

भौगोलिक अवस्थिति, प्राकृतिक श्रोत, पूर्वाधार तथा प्रविधि विस्तार र आर्थिक अवसरमा वृद्धि भएता पनि यस क्षेत्रको विकासमा थुप्रै समस्या तथा चुनौति विद्यमान रहेका छन् । पूर्वाधार निर्माणलाई दिगो विकासको मर्मसँग तालमेल हुन नसक्दा वातावरणीय र आर्थिक जोखिम बढ्दै गएको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक प्रभाव, बसाइसराई, भूस्वरूपमा नकारात्मक परिवर्तन, प्रतिभा पलायन, दिगो तथा उत्पादनशिल पूर्वाधार विकास र भूउपयोगसँग सम्बन्धित समस्या र चुनौतिहरू टड्कारो रूपमा रहेका छन् । खेती योग्य जमीन, वन, जलाधार र वातावरणको संरक्षण तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापनमा कमी, भूउपयोग तथा पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक योजना तयार हुन सकेको छैन । यस गाउँपालिकाको प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरू देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छः

- सडक विस्तार तथा पूर्वाधार निर्माण व्यवस्थित हुन नसक्नु,
- युवा पलायन तथा रोजगारीका अवसरमा कमी,
- छरिएको तथा अव्यवस्थित बस्ती,
- कोभिड १९ का कारण आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव,
- स्थानीय रोजगारीका अवसरमा कमी तथा प्रतिभा पलायन,
- वन तथा जैविक विविधतामा हस,

- गरिवी तथा व्यावसायिकताको कमी,
- स्वास्थ्य सचेतना कमी तथा नसर्ने रोगमा वृद्धि,
- लक्षित वर्गको आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा न्यून सहभागिता,
- प्राकृतिक सम्पदाको अधिक दोहन,
- मौलिक भाषा, कला, संस्कृतिको संरक्षणमा कमी,
- कुसंस्कार तथा विभेदको निरन्तरता,
- श्रोत, साधन, तथ्याङ्क र जनशक्तिको न्यूनता,
- योजनावद्ध विकासको कमजोर अभ्यास

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

- आफ्नो स्थानीय आवश्यकता अनुरूप योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको ।
- पर्यटन, उद्योग तथा कृषिमा व्यावसायीकरण गर्न सकिने संभावना रहको ।
- प्रसिद्ध प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरू उपलब्ध रहेको ।
- व्यवस्थित वन तथा जलाधारको क्षेत्र भएको ।
- पर्यटन क्षेत्र विकास गरी आन्तरिक र बाह्य पर्यटन भित्राउन सकिने
- स्थानीय उपजमा आधारित उद्योगको प्याकेजिङ र ब्रान्डिङ गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात गर्न सकिने ।
- वित्तीय संस्थाहरूको संख्या उल्लेख्य रहेको तथा आर्थिक गतिविधि चलायमान रहेको ।

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

नासों गाउँपालिका बसोबास, व्यावसाय, शैक्षिक र भौगोलिक संगमस्थलको रूपमा विकासको पथमा अगाडि बढेको छ । नासो गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच निर्धारण गर्दा आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा प्रस्तुत स्थिति विश्लेषण, सहभागितामूलक छलफल तथा परामर्शबाट पहिचान भएका संभावना, अग्रणी क्षेत्र र पालिकाबासीले चाहेको अवस्थालाई मध्यनजर गरी अपेक्षित उपलब्धिहरू हासिल गर्न तय गरिएका मूल निर्देशक सिद्धान्तहरू निम्न बमोजिम छन्:

१. विकासका आधारभूत पूर्वाधार निर्माण सँगै आम नागरिकका दैनिक आधारभूत आवश्यकता पूर्ति हुने गरी प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउने कार्यक्रम कार्यान्वयन,
२. शान्त, सौहार्द, समतामूलक, समावेशी, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकास,
३. समाजवाद उन्मुख आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र,
४. दिगो, सन्तुलित र हरित अर्थतन्त्रमा आधारित विकास,
५. शिक्षा, स्वास्थ्य र मानव संसाधन निर्माण,
६. बालमैत्री, महिलामैत्री तथा लैङ्गिक सन्तुलनयुक्त, युवा उद्यमी तथा रोजगारी केन्द्रीत विकास,
७. न्यायमा आधारित भेदभाव रहित समाज तथा सामाजिक सुरक्षा,
८. रैथाने संस्कृति, भुगोल, सम्भावना, पहिचान तथा परिवेशमा आधारित विकास,
९. सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक सहभागितामा आधारित विकास,

१०. असल शासन र उत्तरदायी स्थानीय सरकार,
११. संघिय, प्रादेशिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूलाई स्थानीयकरण गर्दै दिगो विकास लक्ष्य हासिल तर्फको विकास यात्रा,
१२. सूचना प्रविधिमा आधारित विकास ।

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

सोच

दीर्घकालीन सोच: "आय आर्जन मार्फत आर्थिक, सामाजिक विकासको लागि गुणस्तरीय पूर्वाधार, पर्यटन प्रवर्द्धन, सुशासन सहित समृद्ध गाउँ निर्माणको आधार"

लक्ष्य

"भूमिको वैज्ञानिक सदुपयोग, आधुनिक र व्यवसायिक कृषि, पर्यटन र दिगो विकास मार्फत आर्थिक समृद्धी हासिल गरी समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने" ।

उद्देश्य

- भौतिक पूर्वाधारको दिगो र सन्तुलित विकास गर्नु ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउनु ।
- असल शासन स्थापित गर्नु ।
- शिक्षित, स्वस्थ र सभ्य नागरिक तयार गर्नु ।
- योजनावद्ध, व्यवस्थित, व्यावसायिक र विकसित पालिकाको निर्माण गर्नु ।
- सबल, सक्षम, पारदर्शी र जवाफदेही स्थानीय सरकारको स्थापना गर्नु ।
- पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी वातावरण संरक्षण गर्नु ।
- पर्यटनमा आधारीत गन्तब्यको आधारहरूको निर्माण ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

गाउँपालिकाका समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्यहरू:

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाइ	आधार वर्षको स्थिति	योजना अन्त्यको लक्ष्य
क.	समष्टिगत गन्तव्य तथा सूचक			
१	मानव विकास सूचकांकहरू	इन्डेक्स	०.५९	०.६५
२	औसत आयु	वर्ष	७१.७	७७
३	प्रतिव्यक्ति आय	यू एस डलर	१०४३	१९५६
४	साक्षरता दर	प्रतिशत	७४.८	९५
५	निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनिको जनसँख्या	प्रतिशत	१४.९	७.४
ख.	विषयगत क्षेत्रगत गन्तव्य तथा सूचक			
१	खाद्यान्न वालिको उत्पादकत्व (प्रति हेक्टर)	मे. ट.	२.७	३.८
२	खेती योग्य जमिन मध्य सिँचित जमिन	प्रतिशत	२७.४	३०.१
३	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	९	४

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाइ	आधार वर्षको स्थिति	योजना अन्त्यको लक्ष्य
४	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	८२.५	१००
५	सुरक्षित आवासमा बसोबास गर्ने जनसँख्या	प्रतिशत	२६.२	३७
६	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता जनसँख्या	प्रतिशत	४८	८०
७	आधारभूत तह (१-८) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९४.८	९९
८	आधारभूत तह (९-१२) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	४४.७	६०
९	३० मि. दूरीमा स्वास्थ्य सेवा पाउने परिवार	प्रतिशत	५३.७	७७.४
१०	संस्थागत सुत्केरी गराउने गर्भवती संख्या	प्रतिशत	६८.३	८८
११	५ वर्षमुनिको बाल मृत्युदर	जना	२७	२२
१२	आधारभूत स्तरको खा.पा.वाट लाभान्वित जनसँख्या	प्रतिशत	९१.१	१००

स्रोत: समीक्षा प्रतिवेदन तथा वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण, २०७७

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

नासों गाउँपालिकालाई दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख गराउन रणनीतिहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

- उद्योग र व्यापार, दृष्यावलोकन र पर्यटन प्रबर्धन गर्ने,
- तुलनात्मक लाभका कृषि, पशुपक्षी र वनजन्य उपजको व्यावसायीकरण, विविधीकरण र औद्योगीकरण गर्ने,
- यातायात, बजार र सुरक्षित आवास, स्वच्छ ऊर्जा तथा सञ्चारका पूर्वाधारको विस्तार र स्तरोन्नति गर्ने,
- जीवनपयोगी शिक्षा, स्तरीय स्वास्थ्य सेवा, सुदृढ सरसफाई तथा खानेपानी सुविधा र सामाजिक सुरक्षामा पहुँच र उपभोग सुनिश्चित गर्ने,
- विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई वातावरणमैत्री, उत्थानशील र दिगो बनाउने,
- अन्तर सरकार, सहकारी, निजी क्षेत्र, समुदाय र नागरिक समाजको समन्वय, साझेदारी र सहकार्यलाई अभिवृद्धि गर्ने,
- स्थानीय सेवा तथा विकास उपलब्धिलाई समावेशी, सहज, प्रभावकारी र जवाफदेही बनाउने,
- समावेशीकरण र पछाडि परेका वर्गलाई मूल प्रवाहीकरण गर्न सहभागितामूलक विकास पद्धति अबलम्बन गरी राज्यको नजरमा कोही पछि नपर्ने नीति कार्यान्वयन गर्ने ।

प्राथमिकता क्षेत्र

नासों गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा उपलब्ध संभावना र अवसर एवम् सरोकार वालाहरूसँगको छलफलका आधारमा यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकाको समग्र दिगो विकास र समृद्धिका लागि देहाय अनुसार प्रमुख प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू पहिचान गरेको छ:

- पर्यटन,
- कृषि, व्यापार एवम् सेवा क्षेत्रको व्यावसायीकरण, विविधीकरण तथा औद्योगीकरण,
- गुणस्तरीय, व्यावसायिक र उच्च शिक्षा,
- विपद्जोखिम न्यूनीकरण,
- स्तरीकृत स्वास्थ्य सेवा, सुदृढ सरसफाई तथा स्वच्छ खानेपानी,

- दिगो तथा उत्पादनशील पूर्वाधार, सहज यातायात, सुरक्षित आवास,
- लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण,
- स्रोत व्यवस्थापन तथा वित्तीय अनुशासन ।

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

नेपालको संविधानको धारा ५९ मा आर्थिक अधिकारको प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी धारा ६० मा राजश्व स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था छ । धारा ६० को उपधारा २ बमोजिम नेपाल सरकारले संकलन गरेको राजश्व संघ, प्रदेश र स्थानीयतहलाई न्यायोचित वितरण गर्ने उल्लेख छ । यस व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ जारी गरिएको छ । त्यसैगरी संविधानको धारा २२९ मा स्थानीय संचित कोषको प्रबन्ध गरिएको छ । यस कोषमा स्थानीयतहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारको राजश्व नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा स्थानीयतहले लिएको ऋण र अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम जम्मा हुनेछ । स्थानीय संचित कोषमा जम्मा हुने रकमका स्रोतहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- १) आन्तरिक राजश्व
- २) राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त रकम
- ३) सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त रकम तथा अनुदान
- ४) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान तथा अन्य रकम
- ५) कुनै व्यक्ति, संघ, संस्थाबाट प्राप्त रकम
- ६) संघीय सरकारको पहिलमा प्राप्त वैदेशिक सहायता रकम
- ७) अन्य स्थानीयतहहरूबाट प्राप्त सहयोग तथा अनुदान
- ८) आन्तरिक ऋणबाट प्राप्त रकम
- ९) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम

नेपालको संविधानको मर्म अनुरूप अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ बमोजिम तीन तहका सरकारहरूलाई प्राप्त व्यवस्था अनुरूपका आयका स्रोतहरू देहाय बमोजिम छन् ।

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

(क) राजस्वको बाडफाइ

यस अन्तर्गत मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कबाट उठेको रकम बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यी कर तथा शुल्कहरू संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भई कुल रकमको ७० प्रतिशत संघीय सरकारलाई र १५ प्रतिशत प्रदेश र १५ प्रतिशत स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन्छ ।

बजेटको श्रोत	२०७९/०८० को यर्थाथ	२०८०/०८१ को अनुमान	प्रक्षेपित आय (आगामी पाँच आ.ब.को)				
			२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६
राजस्व तथा अनुदान	५०२४९०००	४८३३६०००	४९७८६०८०	५१२७९६६२	५२८१८०५२	५४४०२५९४	५६०३४६७२
आन्तरिक आय	३५३००००	२५०००४६७१९	२५७५०४८१२१	२६५२२९९५६४	२७३१८६८५५१	२८१३८२४६०८	२८९८२३९३४६
राजस्व बाँडफाइबाट प्राप्त आय	४६७१९०००	४५८३६०००	४७२११०८०	४८६२७४१२	५००८६२३५	५१५८८८२२	५३१३६४८६
संघीय सरकार	२२५०३९०००	२०१३०००००	२०७३३९०००	२१३५५९१७०	२१९९६५९४५	२२६५६४९२३	२३३३६१८७१
प्रदेश सरकार	१४९५४०००	१४९६७	१५४१६	१५८७८	१६३५५	१६८४५	१७३५१
नेपाल सरकारको वित्तीय हस्तान्तरण	२३९९९३०००	२१६२६७	२२२७५५	२२९४३८	२३६३२१	२४३४१०	२५०७१३
ससर्त अनुदान	१३०४३९०००	१०८९०००००	११२१६७०००	११५५३२०१०	११८९९७९७०	१२२५६७९०९	१२६२४४९४७
संघीय विशेष अनुदान	१००००००	१५००००००	१५४५००००	१५९१३५००	१६३९०९०५	१६८८२६३२	१७३८९१११

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

बजेटको श्रोत	२०७९/०८० को यर्थाथ	२०८०/०८१ को अनुमान	प्रक्षेपित आय (आगामी पाँच आ.ब.को)				
			२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६
संघीय समपुरक अनुदान	१२००००००	७००००००	७२१००००	७४२६३००	७६४९०८९	७८७८५६२	८११४९१९
प्रदेश ससर्त अनुदान	०	५००००००	५१५००००	५३०४५००	५४६३६३५	५६२७५४४	५७९६३७०
प्रदेश विशेष अनुदान	५००००००	०	५१५०००	५३०४५०	५४६३६४	५६२७५४	५७९६३७
प्रदेश समपुरक अनुदान	०	५००००००	५१५००००	५३०४५००	५४६३६३५	५६२७५४४	५७९६३७०
आन्तरिक ऋण	०	०	०	०	०	०	०
अन्य अनुदान (संघ, जिल्ला समन्वय, लगायत)	०	०	०	०	०	०	०
जनसहभागिता	०	०	०	०	०	०	०

(ख) प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट

प्राकृतिक स्रोत अन्तर्गत विशेषगरी पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम मध्ये संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको कुल रकमको ५० प्रतिशत संघलाई, २५ प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशलाई र २५ प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीयतहलाई प्राप्त हुन्छ ।

(ग) अनुदानबाट प्राप्त रकम

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ बमोजिम संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई देहाय बमोजिमका अनुदानहरू प्रदान गर्दछन् ।

- १) वित्तीय समानीकरण अनुदान
- २) सशर्त अनुदान
- ३) समपुरक अनुदान
- ४) विशेष अनुदान

(घ) संघीय सरकारद्वारा लिइएको वैदेशिक सहायताबाट स्थानीयतहलाई प्राप्त रकम

(ङ) नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा स्थानीयतहले लिएको आन्तरिक ऋण

(च) नेपाल सरकारले स्थानीय सरकारलाई दिएको ऋण

यो आवधिक योजना नासोँ गाउँपालिकाको नेतृत्वमा संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र, गैसस तथा जनसमुदायको सक्रिय सहभागिता तथा अन्य विकास साझेदार समेतको समन्वय, सहभागिता र सहकार्यमा सञ्चालन हुनेछ । यस योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य, उद्देश्य अनुसार वार्षिक रुपमा कार्यक्रम बजेट तर्जुमा, नियमित रुपमा समीक्षा र पृष्ठपोषणअनुरूपको सुधार सहित कार्यान्वयन हुने अपेक्षा गरिएको छ । यो योजना कार्यान्वयनको अवधिमा गाउँपालिकाको विकासका लागि आन्तरिक, बाह्य स्रोत, निजी क्षेत्र, गैसस, जनसहभागिता र अन्य स्रोतबाट गरी अनुमानित रु. ८६ करोड स्रोत उपलब्ध हुन सक्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र

नेपालको संविधानले स्थानीय स्तरमा आर्थिक विकासका लागि स्थानीय सरकारको भूमिकालाई विशेष महत्व दिएको छ। आर्थिक विकासको माध्यमबाट नै गाउँबासीले आफ्नो जीवनस्तर सुधार गर्न सक्दछन्। स्थानीय जनताको आर्थिक समृद्धिका लागि गाउँपालिकाले गाउँबासीको चाहना, माग र प्राथमिकतालाई सम्बोधन गर्दै स्थानीय क्षेत्रभित्र आर्थिक क्रियाकलापहरू बढाउनुपर्ने हुन्छ। खासगरी स्थानीय रूपमा उपलब्ध स्रोत र साधनहरू लाई प्रयोग र उपयोग गर्दै रोजगारी र आर्थिक वृद्धिको दिशामा अगाडि बढ्न सबल र आत्मनिर्भर स्थानीय अर्थतन्त्रको विकासलाई गति दिनु आवश्यक छ। गाउँपालिकाको विद्यमान भौगोलिक र ग्रामीण परिवेश एवं जीविकोपार्जनका लागि संघर्षशील र कर्मशील मानिसहरूको बाहुल्यता भएको मौजुदा स्थितिमा आर्थिक स्थितिमा सुधार गर्नका लागि आर्थिक विकासका कृयाकलापहरूको सञ्चालन हुन अपरिहार्य देखिन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आर्थिक उत्पादन तथा आयमा द्रुततर वृद्धि गरी सोको न्यायपूर्ण वितरणमार्फत गरिबी निवारणमा योगदान पुर्याउन विपन्न वर्गको आर्थिक स्तरमा सुधार र मानव संसाधनको गुणात्मक विकास जस्ता कार्यहरूबाट स्थानीय अर्थतन्त्रलाई समृद्ध गर्नुपर्ने हुन्छ। आर्थिक वृद्धि संगसंगै आयको वितरणमा समानता कायम हुन सकेमा नै सामाजिक न्यायमा आधारित समतामूलक तथा लोककल्याणकारी समाजको स्थापना गरी वास्तविक आर्थिक विकास हासिल गर्न सम्भव हुनेछ। यसका लागि गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आयमूलक रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी जनसाङ्ख्यिक लाभांशको अधिकतम उपयोग गर्ने सक्षमताको आवश्यकता छ।

यस गाउँपालिकामा मुख्यतया कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदि अर्थतन्त्रका प्रमुख अवयवहरू देखिन्छन्। आधुनिक तथा व्यावसायिक उद्योगहरूको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन्। यसलाई केन्द्रविन्दुमा राखी गाउँपालिकाको समग्र विकासको अग्रणी क्षेत्रको रूपमा रहको कृषि, जलश्रोत, पर्यटन, तथा पूर्वाधार विकासको माध्यमबाट उत्पादन, रोजगारी र आयवृद्धि गर्ने गरी विकासका विषय क्षेत्रमा विकास प्रयासलाई डोर्याउन यस सम्बन्धी सम्भावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहित संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ।

४.१ कृषि तथा पशु पन्छी

४.१.१ पृष्ठभूमि

(अ) कृषि

यस गाउँपालिकामा कृषि तथा पशुपालन अधिकांश नागरिकको परम्परागत र प्रमुख जीवन निर्वाहको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहिआएको भए पनि कुल जमिनमा कृषियोग्य जमिनको हिस्सा न्यून रहेको छ। कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय जीवन निर्वाहमुखी नै रहेको छ। व्यापार व्यवसाय तथा कृषि क्षेत्र यस गाउँपालिकाको आर्थिक विकासका लागि एक महत्वपूर्ण संभाव्य माध्यमका रूपमा देखिएको छ। यस गाउँपालिकामा कृषि र पशुपालनमा व्यवसायीकरणका साथै उद्योग, व्यवसाय तथा पर्यटनको विकास गरी आर्थिक वृद्धिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्न सकेमा यसले थप लाभ प्राप्त गर्न सक्दछ।

यस गाउँपालिकामा थोरै केही प्रतिशत भूभाग कृषिको लागि उपयुक्त क्षेत्र रहेको छ। सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू मकै, गहुँ, जौ, कोदो, सिमी आदि हुन्। तरकारी खेतीमा आलु, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। गाउँपालिकामा फलफूलमा ओखर, स्याउको खेती गरिन्छ।

नासों गाउँपालिकामा पनि कृषि तथा पशुपालन अधिकांश नागरिकहरूको परम्परागत र प्रमुख जीवन निर्वाहको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहि आएको छ । तर कुल जमिनमा कृषियोग्य जमिनको हिस्सा न्यून रहेको छ । यहाँका स्थानीयको जीवन निर्वाह गर्ने माध्यम कृषि तथा पशुपालन नै हो । व्यापार व्यवसाय यहाँको आर्थिक विकासका लागि एक महत्वपूर्ण संभाव्य माध्यमका रूपमा देखिएको छ । यस गाउँपालिकाको कृषि व्यापारको लागि मुख्य व्यापारिक केन्द्र धारापानी बजार हो । कृषि र पशुपालनमा व्यवसायीकरण अनि उद्योग, व्यवसाय तथा पर्यटनको विकास गरी नासों गाउँपालिकालाई आर्थिक वृद्धिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्न सकेमा यसले थप लाभ प्राप्त गर्न सक्दछ । गाउँपालिकाले कृषि क्षेत्रको तर्फबाट पनि आफ्नो आर्थिक वृद्धिदर कायम नै राखेको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

- पराम्परागत तथा निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली ।
- माटो र बीउ परीक्षणको लागि दक्ष जनशक्ति र कृषि प्रयोगशालाको अभाव हुनु ।
- कृषि प्रसार सेवामा कृषकहरूको पहुँचमा वृद्धि नहुनु ।
- सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखिकरण नहुनु ।
- सरकारी जग्गाको संरक्षण तथा ऐतिहासिक साँस्कृति क्षेत्रको जग्गाको व्यवस्थापन नहुनु ।
- कृषि सामाग्री, मल, बीउ, किटनाशक औषधि, औजार, प्राविधिक ज्ञान र सिपमा पर्याप्त पहुँचका साथै पर्याप्त वितरण नहुनु ।
- बाह्रै महिना सिंचाइको सुविधा नहुदा आकासे पानीमा भर पर्नु ।
- वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना लागू नहुनु ।
- कृषिको समग्र बैज्ञानिकिकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायिकरण र बजारीकरण हुन नसक्नु ।
- उच्च प्रतिफल प्राप्त हुने उत्पादन तर्फ किसानहरूलाई आकर्षण गर्ने ठोस योजना नहुनु ।
- कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र र भण्डारणको समस्या हुनुका साथै सडकको उपयुक्त पहुँच नहुनु ।

४.१.३ संभावना तथा अवसर

- हिमाली भू भाग भए तापनि १.१७ प्रतिशत खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता हुनु ।
- जनसंख्याको ठुलो हिस्साको मुख्य पेशा कृषि र पशुपक्षी पालनमा संलग्न रहनु ।
- कृषि सम्बन्धी राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीतिहरू अनुकूल हुनु ।
- स्थानीय सरकारले स्थानीय विशिष्टता र आवश्यकता अनुसार कृषि क्षेत्रलाई प्राथमिकता प्रदान गर्न सक्ने अधिकार हुनु ।
- जनसंख्याको ठुलो हिस्साको मुख्य पेशा कृषि र पशुपक्षी पालनमा संलग्न रहनु ।
- कृषिमा विविधिकरण, ब्यासायिकरण र यान्त्रीकीकरण गर्दै निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई ब्यवसायिक बनाउदै लैजाने नीति लिइएको ।
- प्रसस्त जडिवुटी उत्पादन भएको ।
- भौगोलिक तथा जैविक विविधताका कारण विविध प्रकारका बालीनाली तथा पशुपक्षी पालनको संभाव्यता हुनु ।

- मूल्यवान् औषधि र जडीबुटीका लागि उपयुक्त वातावरण भएको, प्राकृतिक रूपमा उपलब्ध भएको । वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवाहरूलाई ब्यवसायिक खेतीमा तथा पशुपालनमा लाग्न अनुदान मार्फत आकर्षण गर्न सकिने ।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: पोषण तथा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता

लक्ष्य: आर्थिक समृद्धका लागि कृषिको व्यावसायिकरण तथा बजारिकरणमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यहरू

- व्यावसायिक र उच्च प्रतिफल दिने उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न केन्द्रित हुने ।
- गाउँपालिकामा रहेका उत्पादनशील क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।
- कृषिमा स्थानीय सीप एवं कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्नु ।
- उत्पादित कृषि जन्य बस्तुको उपयुक्त बजारमूल्य निर्धारण, निर्यात गर्नुपर्ने ।
- व्यवसायिक जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधनलाई उच्च प्राथमिकता दिनु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि आर्थिक विकास क्षेत्रमा, कृषि क्षेत्रमा देहाय अनुसारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरी रणनीतिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ व्यावसायिक र उच्च प्रतिफल दिने उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न केन्द्रित हुने ।	
१.१	व्यवसायिक सोचको अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने
१.१.१	अगुवा कृषकहरूको क्षमता अधिवृद्धीका लागि अभिमुखीकरण गरिने छ ।
१.१.२	अगुवा कृषकहरू विवरण संकलन तथा अगुवा कृषक छनौट गरिनेछ ।
१.१.३	मापदण्ड निर्धारण गरी वडा स्तरीय उत्कृष्ट कृषक पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ ।
१.१.४	प्रत्येक वडामा कृषक पाठशाला सञ्चालन गरिने छ ।
१ २. कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने	
१..२१	नगदेबाली तथा फलफूल बाली विशेष स्रोत केन्द्रको निर्माण गरिने छ ।
१ ३. अत्यावस्यक कृषि सामाग्रीको पहुँच र उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने ।	
१ ४. प्रत्येक वडामा प्राङ्गारीक तथा हरित मल उत्पादन सम्बन्धी तालिमको आयोजना गरिने छ ।	
१..४१	किसानले खरिद गर्ने कृषि औजारमा मापदण्डका आधारमा अनुदान दिइने छ ।
१.५ कृषि प्रविधि, मल तथा विषादिको प्रयोग सम्बन्धी कृषक ज्ञान अभिवृद्धि गर्ने	
१..५१	वडास्तरीय कृषक पाठशालामा मल, विउविजन र विषादी प्रयोग सम्बन्धी सामाग्री सम्प्रेषण गरिने छ ।
१.५.२	वडास्तरमा घुम्ती माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन गरिने छ ।

आ) जडीबुटी

यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक बरदान स्वरुप पाइने विभिन्न खालका औषधिजन्य तथा पोषणका हिसाबमा बिश्व चर्चित जडीबुटीका दृष्टिकोणमा पनि यस गाउँपालीका निकै धनी छ । यस गाउँपालिकामा यासाँगुम्बा, निरमसी, पाँचऔँले,

कुट्कि, पदमचाल, गुजी च्याउ, सतुवा, वन आलु, पाखनवेद, सुकुन्दवाला, जटामसी, रातो च्याउ, चिराइतो, वन लसुन, शिलाजित, अदुवा, ऐँसेलु, ध्यूकुमारी, तुलसी, बाटुल्पाते, भुईँ अमला, सिस्नु जस्ता जडीबुटीहरू पाइन्छ । जसले मानिसहरूको जिविकोपार्जनको ठुलो भुमिका खेल्दछ ।

उद्देश्य: २ व्यवसायिक जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधनलाई उच्च प्राथमिकता दिनु ।	
५.१ गाउँपालिकामा पाइने बहुमूल्य जडीबुटीहरूको पहिचान र संरक्षण गर्ने	<p>५.१.१ विज्ञको सहयोगमा गाउँपालिकाभर पाइने जडीबुटीहरूको पहिचान गरी विवरण संकलन गरिने छ ।</p> <p>५.१.२ पहिचान भएका जडीबुटीको नमूना तथा तीनको गुण विशेषता र उपयोग बारे सुचि तयार गरिने छ ।</p> <p>५.१.३ आफ्नो वरपर रहेका बहुमूल्य जडीबुटीको पहिचान र संरक्षण गर्न जनस्तरमा जनचेचना फैलाउन स्थानीय संचार माध्यमहरूको सहयोग लिइनेछ ।</p> <p>५.१.४ पूर्ण विवरण तयार पारी जडीबुटीको फाइदा र विशेषता सहित ब्रोसर तथा पुस्तक तयार पारिनेछ ।</p> <p>५.१.५ स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने बहुमूल्य र स्वास्थ्य हितकारी जडीबुटीहरूको पहिचान र संरक्षण गरी सदुपयोग गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम निर्माणगरी प्रसारण गरिने छ ।</p>
५.२ कृषकलाई व्यवसायिक जडीबुटी उत्पादनका लागि प्रोत्साहन गरिने छ	<p>५.२.१ गाउँपालिकामा जडीबुटी उत्पादन पेशागत र व्यवसायिक बनाउन चाहने कृषकको विवरण संकलन गरिने छ ।</p> <p>५.२.२ इच्छुक कृषकहरूलाई गाउँपालिकाको तर्फबाट व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादनको संभाव्यता, बजार र प्राविधिक ज्ञानबारे तालिम प्रदान गर्न सहयोग गरिने छ ।</p>
५.३ कृषि र जडीबुटी उत्पादनलाई एकीकृत गरी व्यवसायिकता प्रबर्धन गरिने छ ।	<p>५.३.१ कृषिसँगै जडीबुटी समेत उत्पादन गर्ने कृषकलाई जडीबुटी उत्पादन सम्बन्धी ज्ञान, सिप र प्रविधि हस्तान्तरण गर्न सहयोग पुर्याइने छ ।</p> <p>५.३.२ अन्तरबाली अन्तर्गत कृषि बाली सँगसँगै जडीबुटी उत्पादन गर्ने कृषकलाई तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>५.३.३ गाउँपालिकामा खेर गैरहेको जमिन र वनक्षेत्रलाई व्यवसायिक जडीबुटी उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रलाई लिजमा दिन व्यवस्था मिलाइने छ ।</p> <p>५.३.४ कृषि उपज संकलन केन्द्रलाई जडीबुटी समेत संकलन केन्द्रका रूपमा विकास गरिने छ ।</p> <p>५.३.५ अति विपन्न वर्ग र न्यून आय भएका कृषकहरूलाई जडीबुटी उत्पादनमा आकर्षण गर्न ब्याजमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।</p>

कृषि तथा जडीबुटीको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१	१.१.१	कृषक वर्गीकरण तथा परिचय पत्र वितरण	०	४०	४२	४४	४६	४८	गाउँपालिका
		१.१.२	व्यवसायीकरण सम्बन्धी अगुवा कृषक अभिमुखीकरण	०	३०	३५	४०	४५	५०	गाउँपालिका
		१.१.३	प्रत्येक वडामा बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माण	०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.४	प्रत्येक वडामा खेर गइरहेका तथा उर्वर खेती क्षेत्रको पुनर्उत्थानका लागि पहिचान, सर्वेक्षण र विवरण संकलन	०	४५	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.५	वडा स्तरीय प्राङ्गारिक तथा हरित मल उत्पादन तालिम	०	३५	३७	३९	४१	४३	गाउँपालिका
	२.१	२.१.१	वडा स्तरीय कृषि उपज तथा जडीबुटी संकलन केन्द्र निर्माण	०	०	०	२००	०	०	गाउँपालिका
		२.१.२	गाउँपालिका स्तरीय चिस्यान केन्द्र (शीत भण्डार) निर्माण	०	१००	१२५	१३०	१३५	१४०	गाउँपालिका
		२.१.३	बीज बैङ्क स्थापना	०	०	०	१५०	०	०	गाउँपालिका
	३.१	३.१	रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान तथा बीज बैङ्क स्थापना	०	२०	२२	२५	२८	३०	गाउँपालिका

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		४.१.१	जडीबुटी जोन स्थापना, सम्भाव्यता अध्ययन, औषधिय पर्यटन तथा जडीबुटी क्षेत्र विकास कार्य योजना निर्माण	०	६०	०	०	०	०	गाउँ पालिका
	४.२	४.२.१	जडीबुटी उत्पादक कृषकको विवरण संकलन	०	५०	५२	५४	५६	५८	गाउँ पालिका
		४.२.२	जडीबुटी उत्पादन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	०	४०	४५	४८	५०	५३	गाउँ पालिका
		४.२.३	आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, योग प्रशिक्षक विज्ञ तथा कृषक अन्तर क्रिया कार्यक्रम	०	३०	३२	३२	३३	३४	गाउँ पालिका

इ) पशुपक्षी विकास

यस गाउँपालिकाका कुल घर परिवारहरू मध्ये ग्रामीण क्षेत्रका केही परिवारले पशुपक्षी पाल्ने गरेका छन् । यहाँ गाई, बाख्रा, भेडा, कुखुरा, घोडा, चोरी, याक लगायतका पशुपक्षीहरूको व्यवसायीक उत्पादनको राम्रो सम्भावना रहेको छ । व्यावसायिक हिसाबले हेर्दा कृषकहरूले सबैभन्दा बढी गाई, बाख्रा, कुखुरा, घोडा, चोरी पाल्ने र बिक्री गर्ने गर्दछन् । पशु पन्छी पालनमा आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण हुन नसकेकोले यिनीहरूको बिक्री वितरणबाट प्राप्त हुने आमदानी भने न्यून रहेको छ । पशुपालनको राम्रो सम्भावना भएतापनि यहाँ भैंसी पालन गरेको प्राय पाइँदैन तर यसको बजार भने राम्रो देखिन्छ भने व्यावसायिक बाख्रा, भेडा तथा कुखुरा पालनबाट मासुमा आत्मनिर्भर भइ निर्यात प्रवर्धन गर्न सकिन्छ ।

सबल पक्ष मुख्य सम्भावना र अवसरहरू

- पशु पन्छीको नस्त सुधार गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रमलाई निःशुल्क गर्ने नीति लिइनुपर्ने ।
- बाख्रापालन, भेडा पालन, चोरीपालन तथा कुखुरापालनबाट आय स्तर सुधार गराउन सकिने ।
- पशु पन्छी जन्य उत्पादनमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।

- सामुदायिक होमस्टे तथा पर्यटन प्रवर्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन भएका पशुपक्षी जन्य परिकारको खपत बढाउन सकिने ।

समस्या र चुनौतीहरू

- पशुपक्षी व्यवसायको व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण हुन नसकेको ।
- युवा तथा व्यवसायिक सोचका कृषि उद्यमीहरूलाई यस क्षेत्रमा आकर्षण गर्ने चुनौती रहेको ।
- पशुपक्षी परम्परागत र निर्वाहमूखी रहेको ।
- पशुपक्षीको उपचार पर्याप्त नभएको ।
- पशुपक्षी जन्य उत्पादनको पर्याप्त बजारको संभाव्यता अध्ययन नभएको ।

दीर्घकालीन सोच: व्यावसायिक पशु पन्छी पालन मार्फत आर्थिक स्तर सुधार गर्ने

लक्ष्य: आधुनिक र व्यावसायिक पशु पन्छी पालनबाट निर्यात मुखी उत्पादनलाई वृद्धि गराउने

उद्देश्यहरू

- पशु पन्छी पालनलाई व्यावसायिक बनाउनु ।
- पशु पन्छीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रवर्धन गर्नु ।
- चौरी जन्य बस्तुको व्यावसायिक उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रवर्धन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ पशु पन्छी पालनलाई व्यावसायिक बनाउनु ।	
१.१ पशु पन्छी पालनमा व्यवसायिकता अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण गर्ने	१.१.१ वडास्तरमा उद्यमशील सोच भएका इच्छुक युवा तथा अग्रणी कृषकहरूको पहिचान गरिने छ । १.१.२ कृषि उद्यमीहरूको उत्प्रेरणाका लागि वडास्तरमा उनीहरूको सोच र योजनाबारे सूचना संकलन गरी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ १.१.३ इच्छुक युवा तथा अन्य अगुवा कृषकहरूको लगत संकलन पश्चात पशु पन्छी पालन सम्बन्धी असल अभ्यास तथा प्राविधिक पक्षहरूबारे वर्षमा एक पटक अभिमुखीकरण तथा तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
१.२ युवा उद्यमीहरूलाई यसतर्फ आकर्षित गर्न विशेष सहुलियत प्रदान गर्ने	१.२.१ निश्चित मापदण्डका आधारमा एकल तथा सामूहिक रूपमा पशु पन्छी पालनमा व्यवसायिक रूपमा जान खोज्ने कृषक, कृषक समूह तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवाहरूलाई ब्याजमा अनुदान दिइने छ । १.२.२ स्थानीय सहकारी तथा समूहमा व्यवसाय गर्न चाहनेहरूलाई निश्चित प्रतिशत ब्याज तथा सहुलियत तथा लगानीमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
<p>१.२.१ निश्चित मापदण्डका आधारमा एकल तथा सामूहिक रूपमा पशु पन्धी पालनमा व्यवसायिक रूपमा जान खोज्ने कृषक, कृषक समूह तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवाहरूलाई ब्याजमा अनुदान दिइने छ ।</p> <p>१.२.२ स्थानीय सहकारी तथा समूहमा व्यवसाय गर्न चाहनेहरूलाई निश्चित प्रतिशत ब्याज तथा सहूलियत तथा लगानीमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।</p>	<p>१.३.१ पशुपालनलाई आवश्यक घाँसको उत्पादन वीउ तथा बेर्ना वितरण गरिने छ ।</p> <p>१.३.२ खेर गैरहेको जमिनमा घाँस रोप्न कृषकलाई प्रोत्साहन गर्न घाँसको व्यवसायिक उत्पादन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.३ पशु बिमा कार्यक्रमलाई कृषक मैत्री र प्रभावकारी बनाउन बिमा कम्पनीको समन्वयमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरिने छ ।</p> <p>१.३.४ पशु रोग नियन्त्रणका लागि भ्याक्सिनेसन को व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>१.३.५ उन्नत र उच्च प्रतिफल दिने पशुनश्ल सुधार तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवालाई विस्तार गरिने छ ।</p> <p>१.३.६ पशुपालन पकेट क्षेत्र स्तरीय घाँस बीज बैङ्क तथा डालेघाँस नर्सरी स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।</p> <p>१.३.७ स्थानीय उपजमा आधारित दाना उद्योग खोल्ने उद्यमीलाई मापदण्डका आधारमा सहूलियत प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.३.८ व्यवसायिक पशुपालन कृषकलाई लागत सहभागिता वितरण गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: २ पशु पन्धीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रवर्धन गर्नु ।	
<p>२.१ कृषि तथा पशु पन्धी तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्ने</p>	<p>२.१.१ गाउँपालिकाभर पालिने पशु पन्धीको विवरण अद्यावधिक गर्ने तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>२.१.२ गाउँपालिकामा हरेक वर्ष पशु पन्धी जन्य उत्पादनको माग आपूर्तिको वस्तुपरक सूचना प्राप्त गरी उत्पादनलाई निर्यातमुखी बनाइने छ ।</p> <p>२.१.३ हरेक वर्ष गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने पशुजन्य उत्पादनको वस्तुपरक सूचना अद्यावधिक गरिने छ ।</p>
<p>२.२ पशु पन्धीजन्य उत्पादनको निर्यात गर्ने</p>	<p>२.२.१ गाउँपालिकामा उत्पादन हुने पशु पन्धी संकलन केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।</p> <p>२.२.२ पशु पन्धीजन्य उत्पादनको ब्रान्डिङ, लेबलिङ, प्याकेजिङ तथा गुणस्तर जाँच गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।</p> <p>२.२.४ उत्पादन र मागको सन्तुलन कायम गर्न ठूला बजारका कृषि उपज संकलन तथा व्यापारीहरूसँग सम्पर्क तथा माग संकलन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।</p>

पशुपक्षी पालनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट रु हजारमा						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	अगुवा तथा युवा पशु पन्छी पालक कृषक पहिचान		९०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.३	कृषक विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम	०	०	९०	९२	९४	९६	गाउँपालिका
	१.२	१.२.१	व्यवसायिक पशु पन्छी पालक, युवा कृषक, वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवा लाइ ब्याज अनुदान	०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका
		१.२.२	उन्नत जातका बोका, घोडा, बहर तथा माउमा अनुदान	०	१००	१२५	१२७	१३०	१३५	गाउँपालिका
		१.२.४	बेरोजगार युवाहरूलाई पशुपक्षिपालन विशेष अनुदान	०	५०	५५	५८	६०	६५	गाउँपालिका
	१.३	१.३.१	घाँसको बीउ तथा बेर्ना वितरण	०	४०	४२	४३	४४	४५	गाउँपालिका
		१.३.२	घाँसको व्यवसायिक उत्पादन सम्बन्धी कृषक तालिम	०	३५	४०	४३	४४	४५	गाउँपालिका
		१.३.६	उन्नत नश्ल तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवा विस्तार	०	५०	५२	५३	५४	५६	गाउँपालिका
		१.३.७	कृषि दाना उद्योग सहुलियत अनुदान	०	७०	७२	७४	७६	७८	गाउँपालिका
		१.३.१३	ह्याचरी उद्योग स्थापना संभाव्यता अध्ययन तथा निजी क्षेत्र अन्तरक्रिया	०	०	४०	४२	४४	४५	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट रु हजारमा						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
२	२.१	२.१.१	पशु पन्छी तथ्याङ्क अद्यावधिक प्रणाली निर्माण	०	८०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.२.३	प्रशोधन, लेबलिङ, गुणस्तर मापन तथा ब्रान्डीड सम्बन्धी तालिम	०	३५	३७	३९	४१	४५	गाउँपालिका
३	३.१	३.१.१	बंगुर, पालक कृषक विवरण संकलन	०	३०	३३	३७	४०	४३	गाउँपालिका
		३.१.२	पशुपालन तालिम सञ्चालन	०	८०	८१	८२	८३	८४	गाउँपालिका
	३.३	३.३.१	स्थानीय तथा ठूला उपभोक्ता बजारमा मागको अध्ययन	०	५०	०	०	०	०	गाउँपालिका

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

अपेक्षित उपलब्धि

- सम्पूर्ण खेती योग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग भएको हुनेछ ।
- कृषि क्षेत्र वैज्ञानिक र व्यावसायिक साथै निर्यात मुखी भएको हुनेछ ।
- खाद्यान्न र मासु आत्मनिर्भर हुनेछ ।
- कृषिमा युवा कृषकहरूको आकर्षण बढेको हुनेछ ।
- व्यवसायीक जडीबुटी उत्पादनको सुरुवात भएको हुनेछ ।
- फलफूल खेतीको विकास भइ किसानहरूको जीवनस्तरमा बढोत्तरी भएको हुनेछ ।

नतिजा खाका

क्र.स.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि दर	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
२	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनका योगदान	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
३	प्रभाव	पूर्ण खाद्य सुरक्षा भएका घरधूरी	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
४	असर	खेतीयोग्य जमिन मध्ये पूर्णरूपमा खेती भैरहेको जमिन	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
५	असर	झाडी बुट्यान र बाँझो जमिनको	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
६	असर	पूर्ण रूपमा व्यवसायिक कृषिमा प्रयोग भईरहेको जमिन	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
७	असर	वर्षैभरी सिंचाई सुविधा पुगेको जमिन	प्रतिशतमा	०८१-०८२	०८५-०८६
८	असर	जैविक प्रणालीबाट मात्र खेती भैरहेको जमिन	हेक्टर	०८१-०८२	०८५-०८६
९	असर	मकै उत्पादन	मे.टन	०८१-०८२	०८५-०८६
१०	असर	ओखर	मे.टन	०८१-०८२	०८५-०८६
११	असर	स्याउ फलफुल	मे.टन	०८१-०८२	०८५-०८६
१२	असर	आलु उत्पादन	मे.टन	०८१-०८२	०८५-०८६
१३	असर	अन्य तरकारी उत्पादन	मे.टन	०८१-०८२	०८५-०८६
१४	प्रतिफल	एग्रोभेट	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
१५	प्रतिफल	पशु उपचार केन्द्र	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
१६	प्रतिफल	कृषि औजार बिक्री केन्द्र	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
१७	प्रतिफल	व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
१८	प्रतिफल	आधुनिक कृषि औजार तथा यन्त्र प्रायोगकर्ता	कृषक संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
१९	प्रतिफल	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२०	प्रतिफल	रैथाने तर नासिने अवस्थामा पुगेका स्थानीय बाली नश्ल	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२१	प्रतिफल	जैविक किटनासक प्रयोगकर्ता	कृषक संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२२	प्रतिफल	कृषि क्षेत्रलाइ छुट्याइएको बजेट	प्रतिशत	०८१-०८२	०८५-०८६
२३	प्रतिफल	वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधि प्रयोगकर्ता कृषक	प्रतिशत	०८१-०८२	०८५-०८६
२४	प्रतिफल	कृषि तथा पशु प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२५	प्रतिफल	कृषिमा आधारित उद्योग	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२६	प्रतिफल	पशु पन्छी जन्य निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा	०८१-०८२	०८५-०८६
२७	प्रतिफल	कृषक समूह	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
२८	प्रतिफल	व्यवसायिक तरकारी उत्पादन गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टरमा	०८१-०८२	०८५-०८६
२९	प्रतिफल	कृत्रिम गर्भादान सेवा संख्या	वार्षिक	०८१-०८२	०८५-०८६
३०	प्रतिफल	उन्नत नश्लका पशु पन्छी स्रोत केन्द्र संख्या	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६

क्र.स.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
३१	प्रतिफल	रैथाने पन्डी तथा पशुपालक फार्म संख्या	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
३२	प्रतिफल	घाँसेबालीले ओगटेको कृषि क्षेत्र	हेक्टरमा	०८१-०८२	०८५-०८६
३३	प्रतिफल	भेटिरिनरी भेटिरिनरी प्रयोगशाला	संख्या	०८१-०८२	०८५-०८६
३४	प्रतिफल	कृषि प्रदर्शनी तथा मेला	संख्या वार्षिक	०८१-०८२	०८५-०८६

४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.२ सिंचाई

४.२.१ पृष्ठभूमि

खाद्यान्न बाली, नगदेबाली तथा जडिवुटि उत्पादनमा राम्रो सम्भावना रहेको यस गाउँपालिकामा हालसम्म सिँचाइका कुनैपनि आयोजनाहरू सञ्चालनमा रहेका छैनन् । सिँचाइका आयोजनाहरू सञ्चालनमा गरी कृषि क्षेत्रलाई व्यवस्थित बनाई गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र लाई बलियो बनाउन सकिन्छ । कृषिको मुख्य पूर्वाधार मानिने सिँचाइलाई यस गाउँपालिकाले मुख्य प्राथमिकतामा राखी प्रस्तावित योजनाहरूमात्र पनि सफल बनाउन सके कृषि क्षेत्रमा यस गाउँपालिकाले उपलब्धी हासिल गर्न सक्ने देखिन्छ ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

- उपलब्ध जलस्रोतको सदुपयोग हुन नसकेको ।
- परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलोहरूको मर्मत संभार नियमित हुन नसकेको ।
- परम्परागत सिंचाई प्रविधिहरूको निर्माणमा पनि भौगोलिक कठिनाइका कारण निर्माण लागत उच्च रहेका ।
- आधुनिक सिंचाई परियोजनाहरू खर्चिलो भएका कारण ठुलो आकारको बजेट आवश्यकता पर्ने ।
- वैकल्पिक सिंचाई सुविधाको अभ्यास हुन नसकेका ।

४.२.३ संभावना तथा अवसर

- पर्याप्त खोला तथा जलस्रोतको रहेकोले कुलो मार्फत गाउँपालिकाको अधिकांश खेतियोग्य जमिनलाई सिंचित गर्न सकिने ।
- गाउँपालिकामा रहेका खोला नालाहरू लगायतका पानीका मुहानहरूलाई संरक्षण गरी सम्भाव्यता अध्ययन तथा सिंचाई योजना निर्माणबाट कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्न सकिने ।
- वैकल्पिक सिंचाई थोपा सिंचाई, फोहोरा सिंचाई तथा प्लास्टिक पोखरी आदिबाट सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन सकिने ।
- विद्युतीकरण मार्फत सिंचाई सहजीकरण गर्न सकिने ।
- कृत्रिम जलाशयहरू निर्माण गरेर समेत खेतियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन सकिने ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सिंचाईमा क्रान्ती, बाह्रै महिना पूर्ण सिंचाई युक्त गाउँपालिका

लक्ष्य: खेतियोग्य तथा बाँझो जमिनमा दिगो सिंचाईको व्यवस्थापन गरी उच्च प्रतिफल दिने उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने ।

उद्देश्यहरू

- सम्पूर्ण खेतियोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्यायाइ कृषिमा आत्मनिर्भर हुने ।
- सिंचाई प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याइ कृषिमा आत्मनिर्भर हुने ।	
१.१ परम्परागत तथा वैकल्पिक प्रविधिको प्रयोग गरी खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याउने	<p>१.१.१. गाउँपालिका भएर बग्ने नदी, खोला, नाला, ताल, पोखरीहरू लगायत पानीका मुख्य स्रोतहरू र तिनका जलाधार क्षेत्रको नक्सांकन गरी विस्तृत विवरण तयार गरिने छ ।</p> <p>१.१.२. सम्भाव्यता अध्ययन गरी सिंचाई संरचनाहरू क्रमशः निर्माण गर्दै सिंचाई सुविधा बढाउँदै लगिनेछ ।</p> <p>१.१.३. सतह सिंचाईको सम्भावना नभएका स्थानमा वैकल्पिक तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई जस्तै थोपा सिंचाई, फोहरा सिंचाई, वर्षातको पानी संकलन, प्लास्टिक पोखरीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।</p> <p>१.१.४. पोखरीहरूको निर्माण र व्यवस्थापन अभियानका रूपमा सञ्चालन गरी प्रत्येक वडामा बहुउद्देश्यीय नमुना पोखरी निर्माण गरिने छ । यस अभियान अन्तर्गत पोखरीहरूको पुर्नउत्थानलाई प्राथमिकता दिइने छ ।</p>
उद्देश्य: २ सिंचाई प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।	
२.१. उच्च प्रतिफल युक्त कृषि उत्पादनको सम्भावना बोकेका क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखेर सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने ।	<p>२.१.१. चक्लाबन्दी भएका क्षेत्र, कृषि पकेट क्षेत्र तथा निजी कृषि फर्ममा आवश्यकताको आधारमा सिंचाईको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>२.१.२. कृषि विद्युतीकरण मार्फत सिंचाई प्रणाली सुदृढिकरण गरिने छ ।</p>
२.२ संस्थागत संरचना सुदृढीकरण गर्ने ।	<p>२.३.१. मर्मत संभार कोष स्थापना गरी नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>२.३.२. पोखरी खोला तथा मुहान संरक्षणका लागि स्थानीयवासीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ साथै सिंचाई उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गरिने छ ।</p> <p>२.३.३. मुहानहरू संरक्षण कार्य योजना जस्तै बायो इन्जिनियरिङ्ग, पोखरी तथा हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम प्रत्येक वडामा सम्भाव्य क्षेत्रमा संचालन गरिने छ ।</p> <p>२.३.४. मानवीय हस्तक्षेप तथा जलवायु परिवर्तनका कारण जलस्रोत क्षेत्रमा परेको असर न्यूनीकरण गर्ने कार्ययोजना निर्माण गरी लागू गरिने छ ।</p> <p>२.३.५. सिंचाई आयोजना सञ्चालन र व्यवस्थापन प्रणालीलाई स्वचालित र आत्मनिर्भर बनाउनका लागि न्यूनतम उपभोगको मात्रा अनुसार सेवा शुल्क निर्धारण गरी संकलन गरिने छ ।</p>

सिँचाइको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट रु. हजारमा						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१.	जलाधार क्षेत्रको विवरण संकलन तथा नक्साकन	०	२००					गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. १ सिँचाइ आयोजना	०	०			२००		गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. २ सिँचाइ आयोजना			५००			२००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ३ सिँचाइ आयोजना				३००		१००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ४ सिँचाइ आयोजना			५००		२००		गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ५ सिँचाइ आयोजना					२००	१००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ६ सिँचाइ आयोजना			५००			२००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ७ सिँचाइ आयोजना				५००		२००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ८ सिँचाइ आयोजना			५००		१००	२००	गाउँपालिका
		१.१.२.	वडा नं. ९ सिँचाइ आयोजना			२००			२००	गाउँपालिका
		१.१.३.	भूमिगत तथा सतह सिँचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण		२००					गाउँपालिका
		१.१.४.	वैकल्पिक सिँचाईको व्यवस्था	०	०	३००				गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१.	कृषि उत्पादन क्षेत्रमा सिँचाइको विशेष व्यवस्था	०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट रु. हजारमा						जिम्मेवार निकाय
				आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
	२.२	२.२.१.	कृत्रिम जलाशय निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन			१००	०	०	०	गाउँपालिका
		२.३.३.	हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन		१५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.३.४.	जलवायु अनुकूलन र न्युनिकरण कार्यक्रम संचालन	०		१५०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.३.६.	मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम संचालन			२००	०	०	०	गाउँपालिका

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- सम्पूर्ण खेती योग्य तथा बाँझो जमिनमा सिँचाई सुविधा पुगेको हुनेछ
- उच्च प्रतिफल युक्त कृषि उत्पादन भएको हुनेछ ।

४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।
- राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।

४.३ पर्यटन, साँस्कृतिक तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

अ) पर्यटन

प्राकृतिक सौन्दर्य, जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नासों गाउँपालिका पर्यटकिय गन्तव्यको रूपमा सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो। पर्यटन व्यवसाय आफैँमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासको प्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधीकरण र विस्तारद्वारा आम नागरिकको जीविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ। यस गाउँपालिकालाई पर्यटकीय पदयात्राका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको छ। पर्यटकहरू मनाङ जिल्ला प्रवेश गर्ने द्वारको रूपमा यस गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र पदयात्रा, लार्केपास मनासलु पदयात्रा तथा माथिल्लो मनाङ पदयात्राका लागि यस गाउँपालिका क्षेत्र भएर यात्रा गर्नुपर्दछ। डोना ताल, डाफे ताल र पन्करतालले संवृद्ध भएको यो गाउँपालिका मर्स्याङ्दी नदी जस्ता नदी तथा खोलानालाको अघाद जलधिका साथै विविध प्रकारका जडीबुटीले युक्त प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण सुन्दरता थपेको छ। त्यसैले पनि यी विविध सम्पदाको समुचित संरक्षण र सम्बर्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ। नासों गाउँपालिका प्राकृतिक सौन्दर्यता, नदीहरू, अत्यन्तै नजिकबाट अवलोकन गर्न सकिने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आकर्षण हुने गर्दछ। यस गाउँपालिकामा रहेको साँस्कृतिक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्यटक आकर्षण हो। गाउँपालिकाका साँस्कृतिक, प्राकृतिक तथा ऐतिहासिक आकर्षणका क्षेत्रहरूले यस गाउँपालिकालाई मनोरम र पर्यटकीय बनाएको छ। पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएको यस गाउँपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान तथा संरक्षण र विकास गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

- गाउँपालिका सबै सडक कच्ची अवस्थामा रहेकाले यातायातको भरपर्दो सुविधा नभएको।
- पर्यटन सूचना केन्द्र लगायतका सञ्चारका साधनहरूको पर्याप्त विकास नभएको।
- पर्यटकको सुरक्षाको उचित प्रबन्ध नभएको।
- आपतकालीन उद्धारको उचित व्यवस्था नभएको।
- पर्यटकीय स्थलहरूको उचित भौतिक विकास र प्रचारप्रसार नभएको।
- आकस्मिक स्वास्थ्य उपचार सेवा पर्याप्त नभएको।
- पर्यटक पथप्रदर्शक तथा व्यावसायिक ट्राभल एजेन्सीहरू नभएको।
- सबै स्थानमा पाएक पर्ने गरी बैंकिङ्ग तथा ए.टि.एम. सुविधा नभएको।
- गाउँपालिकामा अवस्थित प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक र पौराणिक महत्वका स्थलहरूका बारेमा पर्याप्त प्रचारप्रसार नभएको।
- सीमित आयस्रोतका कारण पर्यटकीय पूर्वाधार विकास गर्न चुनौतीपूर्ण भएको।
- निजी क्षेत्रलाई आकर्षण गर्नुपर्ने चुनौती रहेको।

४.३.३ संभावना तथा अवसर

- स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिमा विशेष गरी जातजातिको साँस्कृतिक विकास र संरक्षण गरी अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिने।
- होमस्टे, प्राचिन साँस्कृतिको अध्ययन, संग्रहालय, पिकनिक स्पटको निर्माण गर्ने।
- उपयुक्त स्थानहरूमा पार्कहरूको निर्माण गर्ने।

- शहरी योजना तथा भवन निर्माण मापदण्डको पूर्ण पालनमा जोड दिने ।
- रमणिय प्राकृतिक स्थानहरु भएको ।
- गाउँपालिकालाई पर्यटकीय स्थलको रूपमा विकास गर्ने नीति लिइएको ।
- पर्यटनका धेरै आयामहरुको सम्भावना र क्षेत्र रहेको ।
- नासों गाउँपालिका संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यका दृष्टिकोणले धनी गाउँपालिकाको रूपमा रहेको ।
- प्रत्येक वर्ष पर्यटन महोत्सव आयोजना गरी सांस्कृतिक नाँच, भेषभूषा प्रदर्शनी, खानपान तथा परम्परागत नाचहरुको प्रदर्शनी गर्न सकिने ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास

लक्ष्य: पर्यटन विकास मार्फत रोजगारी र आयमा वृद्धिगरी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो बनाउने ।

उद्देश्यहरु

- आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्ने,
- कृषि पर्यटनको आधार विकास गर्ने,
- धार्मिक, साँस्कृति तथा ऐतिहासिक स्थानको प्रबर्धन गर्दै पर्यटनको विकास गर्ने,
- पदयात्रा तथा पर्यापर्यटनको विकास गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	
१.१ प्रमुख पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने सडकहरुको स्तरोन्नति गर्ने	१.१.१ प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको विस्तृत विवरण र त्यहाँ पुग्ने प्रमुख मार्गहरुको वस्तुगत विवरण संकलन गरी प्रकाशन गरिने छ । १.१.२ संघीय र प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा ती प्रमुख पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति गरिने छ ।
१.२ पर्यटन सूचना व्यवस्थापन तथा सूचना केन्द्रलाई पूर्वाधार सम्पन्न बनाउने	१.२.१ पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना गरी त्यसलाई पूर्वाधार सम्पन्न बनाउने । १.२.२ पर्यटकलाई आवश्यक सम्पूर्ण सूचना जस्तै जानकारी, सावधानी, नक्सा, हावापानी, परिकार मेनु तथा सुरक्षा, मूल्य सूची, बसोबास सम्बन्धी विवरण संकलन गरी सूचना केन्द्रमा अद्यावधिक गरिने छ । १.२.३ पर्यटन वेभसाइट निर्माण गरिने छ । १.२.४ पर्यटन सम्बद्ध पत्रकारहरूसँग पत्रकार सम्मेलन गरिने छ ।
१.३ बसोबासको र सुरक्षाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	१.३.१ गाउँपालिकामा आउने पर्यटकलाई बसोबासको बन्दोवस्ती गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गरी सुबिधा सम्पन्न होटल, रिसोर्ट खोल्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
	<p>१.३.२ ठूला होटल तथा रिसोर्टको तत्काल व्यवस्था गर्न नसक्ने स्थितिमा विशेष गरी स्थानीय समुदाय क्षेत्रमा घरवास (होमस्टे) पर्यटन प्रबर्धन गरिने छ ।</p> <p>१.३.३ पर्यटक आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गर्ने ।</p>
१.४ पर्यटन क्षेत्रस्तरीय योजना र पर्यटन विकास समिति निर्माण गर्ने	<p>१.४.१ पर्यटन क्षेत्र स्तरीय समितिका सदस्यहरूलाई पर्यटक व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने</p> <p>१.४.२ समिति मार्फत स्थानीय उत्पादन जस्तै रैथाने परिकार, अल्लो र सिस्नोको सामान, सांस्कृतिक गतिविधि, मेला सञ्चालन गर्न तालिम तथा अभिमुखीकरण गरिने छ ।</p> <p>१.४.३ पर्यटन व्यवसायमा लाग्न इच्छुक युवा तथा लगानीकर्ताको पहिचान गरी अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: २ कृषि पर्यटनको आधार विकास गर्ने ।	
२.१ सघन कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने	२.१.१ फलफुल, जडिवुटी, पशुपक्षीपालन तथा नगदेबाली नमुना सघन क्षेत्रहरूको राष्ट्रिय र क्षेत्रिय स्तरका प्रचार प्रसार गर्न पत्रकार सम्मेलन गरिने छ ।
उद्देश्य: ३ धार्मिक, साँस्कृति तथा ऐतिहासिक स्थानको प्रबर्धन गर्दै पर्यटनको विकास गर्ने ।	
३.१ धार्मिक स्थलको निर्माण र जिर्णोद्धार गर्ने	<p>३.१.१ सम्पूर्ण मुख्य ऐतिहासिक धार्मिक र पौराणिक स्थलहरूको डि.पि.आर तथा गुरुयोजना तयार पारिनेछ ।</p> <p>३.१.२ प्राथमिकता प्राप्त ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलको व्यवस्थापन कार्य थालनी गरिने छ ।</p> <p>३.१.३ प्रत्येक वडामा रहेका प्रमुख ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको समग्र व्यवस्थापन योजना निर्माण गरिने छ ।</p>
३.२ गाउँपालिकाका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचार प्रसार गर्ने	<p>३.२.१ हिमालय क्षेत्र, डोना ताल, पन्कर ताल, डाफे ताल, पदमार्गमा आउने पर्यटकहरूलाई लक्षित गरी गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूको जानकारी दिने संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।</p> <p>३.२.२ सबै धार्मिक क्षेत्र समेटेर वृत्तचित्र, पर्यटन पात्रो, पुस्तक साथै पत्रपत्रिका निर्माण गरी सामाजिक सञ्जाल मार्फत प्रचार प्रसार गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: ४ पदयात्रा तथा पर्यापर्यटनको विकास गर्ने ।	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
४.१ गाउँपालिकाभर संञ्चालन गर्न सकिने सम्पूर्ण पदमार्गहरूको सम्भाव्यता अध्ययन तथा साहसिक पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्ने।	<p>४.१.१ गाउँपालिकाभर संञ्चालन हुन सक्ने पदमार्गहरूको पहिचान गरिने छ।</p> <p>४.१.२ साहसिक पर्यटन अन्तर्गत गर्न सकिने गतिविधिहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी विवरण प्रकाशन गरिने छ।</p> <p>४.१.३ प्रत्येक पदमार्गमा पदयात्रा प्याकेज निर्माण गरी पर्यटन सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ।</p> <p>४.१.४ यस पालिकामा रहेका तातो पानी कुण्डहरूको व्यापक प्रचारप्रसार गरी व्यवस्थित तरीकाले सञ्चालनमा ल्याउने।</p> <p>४.१.५ रक कलाइम्बिङ, हनि हन्टिङलाइ प्रचारप्रसार गरी पर्यटकहरू लाइ आकर्षित गर्ने।</p>

पर्यटन क्षेत्रको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय	
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष		
		१.१.१	पर्यटन सम्बन्धि कानून, नीति, कार्यविधि अदि बनाउने			७००						गाउँपालिका
		१.१.२	होमस्टे सञ्चान तथा क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने			८००		५००		३००		गाउँपालिका
		१.१.३	पर्यटन विकास, प्रचारप्रसार, अभियान			५००	६००	७००	८००	९००		गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			एंभ महोत्सव सञ्चालन								
		१.१.४	गाउँपालिका का मुख्य पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने सडकहरूको स्तरोन्नति			७००	७५०	८००	८५०	९००	गाउँ पालिका
		१.१.५	ताल र धारापानीमा पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना		०	४०	४२	४४	४६	४८	गाउँ पालिका
		१.१.६	पर्यटन सम्बन्धी समग्र जानकारी समेट्ने ब्रोसर निर्माण		०	०	५०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.७	सबैको पहुचमा पुग्नेगरी पर्यटन वेबसाइट निर्माण र प्रचारप्रसार		०	७०	०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.८	स्थानिय क्षेत्रमा होमस्टे		०	५०	५५	६०	७०	७५	गाउँ पालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			सञ्चालनका लागि अन्तक्रिया								
		१.१.९	प्रत्येक वडामा आकस्मिक उद्धार संयन्त्रको निर्माण		०	०	६०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.१०	गाउँपालिकाका प्रमुख धार्मिक स्थलहरूको गुरुयोजना तथा डि.पि.आर. निर्माण		०	०	२५०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.११	प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरूको जिर्णोद्धार तथा निर्माण		०	०	०	५०	५५	६०	गाउँपालिका
		१.१.१२	स्थानीय जातजाति र संस्कृति विशेष शैक्षिक पर्यटन प्रबर्धन कार्यक्रम		०	०	६०	६५	७०	७५	गाउँपालिका

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास हुनेछ ।
- कृषक पर्यटकहरूको आवागमन हुनेछ ।
- धार्मिक तथा ऐतिहासीक क्षेत्रको एकीकृत विकास हुनेछ ।
- शैक्षिक पर्यटकहरूको आवागमन सुरु हुनेछ ।

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	पर्यटक आगमन		२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	रोजगारीमा योगदान		२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा योगदान		२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	पर्यटक बसाइ अवधि		२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	प्रति पर्यटक प्रतिदिन खर्च		२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	सुविधा युक्त होटल, रिसोर्ट, लज		२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	होमस्टे		२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	पर्यटन सूचना केन्द्र		२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	प्रतिफल	पक्की सडकको पहुँच पुगेका पर्यटन गन्तव्य		२०८१/०८२	२०८५/०८६

४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै अवरोध हुने छैन ।
- काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

आ) संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य

नासों गाउँपालिका संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यका दृष्टिकोणले सम्पन्न गाउँपालिका हो । यहाँ विभिन्न किसिमका जातजाति, धर्म र भाषाभाषी बोल्ने परिवारहरूको बसोबास रहेको छ । परम्परागत संस्कृतिमा आधारित गीत, मयुर नाच, कृष्ण चरित्र नाच, तिरहान्ने नाच, , तोडे पर्व, गाउ बार्ने , बिउ बार्ने , चण्डी पूजा, लोकप्रिय छन् । प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपालको पर्यटनमा पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा सुपरिचित छ ।

यस गाउँपालिकामा रहेको स्थानीय कला तथा संस्कृतिको जगेर्ना गर्दै यहाँको प्राकृतिक र पर्यटकीय आर्कषणलाई व्यवस्थित बनाउँदै आन्तरिक र बाह्य पर्यटनलाई प्रोत्साहन गर्न सकिएको खण्डमा गाउँपालिकाको पर्यटकीय विकास

भई आर्थिक सबलतासंगै नासों गाउँपालिकाको बेग्लै पहिचान स्थापित हुन सक्छ । नासों गाउँपालिकामा रहेको साँस्कृतिक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्यटक आकर्षण हो ।

सबल पक्ष मुख्य सम्भावना र अवसरहरू

- विविध जात, धर्म, र संस्कृतिका समुदायहरू सौहार्दपूर्ण तरिकाले बसोबास भएको ।
- प्राकृतिक सौन्दर्यता, नदीहरू र हरियाली, अत्यन्तै नजिकबाट अवलोकन गर्न सकिने हिमश्रृंखलाहरूको रमणीयतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आकर्षण हुने ।
- धार्मिक हिसाबले आफ्नो धर्म, संस्कृति र परम्परा कायम राखिरहेको ।
- परम्परागत संस्कृतिमा आधारित गीत, मयुर नाच, कृष्ण चरित्र नाच, तिरहान्ने नाच, , तोडे पर्व, गाउ बार्ने , बिउ बार्ने , चण्डी पूजा, लोकप्रिय छन् ।
- परम्परागत गुरूड, घले भेषभुषा प्रदर्शनी लगायत विभिन्न किसिमका कला, संस्कृतिहरू प्रचलनमा रहेका ।
- विभिन्न जाति तथा समुदायका आ-आफ्ना मठ, मन्दिर तथा धार्मिक स्थलहरू रहेका ।
- गाउँपालिकाक्षेत्रमा रहेका विभिन्न धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्थलहरूको विकास गर्न सकिने ।

समस्या र चुनौतीहरू

- साँस्कृतिक धरोहरहरूको संरक्षणका लागि ठोस कार्ययोजना नबनेको ।
- विभिन्न धार्मिक तथा पुरातात्विक स्थलहरू मर्मत सम्भार नहुँदा जीर्ण अवस्थामा पुगेका ।
- विभिन्न लोक भाका र लोक नृत्यको संरक्षण गर्नुपर्ने ।
- आर्थिक तथा अन्य प्रलोभनमा पारी धर्म परिवर्तन गराउने परिपाटी रोक्नुपर्ने ।
- सामाजिक सञ्जाल, आम सञ्चार तथा सूचना प्रविधिमा भएको विकासका कारण पश्चिमा संस्कृतिको प्रभावले मौलिक संस्कृति लोप हुने जोखिम रहेको ।
- समुदाय र राज्यको उदासिनतले स्थानीय मौलिक संस्कृतिहरू लोप भई पहिचान नै संकटमा पर्न सक्ने
- स्थानीय भेषभुषा तथा भाषाको संरक्षण गर्नुपर्ने ।

दीर्घकालीन सोच कला भाषा, संस्कृतिको संरक्षण, सभ्य र सुसंस्कृत समाजको निर्माण

लक्ष्य संस्कृती, भाषा, कला र साहित्यको संरक्षण र विकास मार्फत सभ्य र सौहादपूर्ण समाजको स्थापना गर्ने

उद्देश्यहरू

- स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रबर्धन गर्नु,
- संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको सिर्जनात्मक विकासमा टेवा पुर्‍याउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रबर्धन गर्नु ।	
१.१ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको वस्तुगत अभिलेखिकरण गर्ने	१.१.१ गाउँपालिकामा प्रचलनमा रहेका सबैप्रकारका मूर्त र अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाको वस्तुगत तथा विस्तृत पार्श्वचित्र तयार पारिनेछ । १.१.२ सबै बौद्धिक सम्पदाको विवरण प्रकाशन गरिने छ । १.१.३ यस प्रकारका साँस्कृतिक तथा बौद्धिक सम्पदाहरूलाई स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिने छ ।

	१.१.४ गाउँपालिकाबाट प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय कला, संस्कृति र साहित्यमा योगदान पुर्याउने लेखक, गायक, अभिनेता, संगीतकार, रंगकर्मी, नृत्याङ्गना, साहित्यकार, संस्कृतिविद् लगायतका कलाकारको विस्तृत विवरण तयार पारिनेछ ।
१.२ भाषा संस्कृति, कला साहित्यलाई जीवन्त तुल्याउने	<p>१.२.१ वर्षभरी निरन्तर सांस्कृतिक र साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>१.२.२ विद्यालयस्तरमा कला, साहित्य र संस्कृतिमा विशेष झुकाव भएका विद्यार्थीहरूको पहिचान गरी प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>१.२.३ त्यस्ता प्रतिभाहरूको प्रतिभा उजागर गर्न हरेक महिना विद्यालयस्तरीय र निश्चित समयको अन्तरालमा अन्तरविद्यालय सांस्कृतिक, साहित्यिक प्रतियोगिता आयोजना गरिने छ ।</p> <p>१.२.४ राष्ट्रिय र प्रादेशिक तहका प्रतियोगितामा भाग लिने कलाकार साहित्यकार आदिको प्रशिक्षण तथा तयारीका लागि एक प्रोत्साहन कोषको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.२.६ हरेक विशेष चाडपर्व मेला र सांस्कृतिक उत्सवलाई भव्य बनाउन सांस्कृतिक समितिहरूलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी सो सञ्चालनका लागि रकमहरूको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>१.२.७ सांस्कृतिक गतिविधिहरू पर्यटनसँग आवद्ध गर्न व्यापक प्रचार प्रसार गरिने छ ।</p> <p>१.२.९ लोपोमुख सांस्कृतिक गाथाहरू संरक्षण गर्न विशेष समारोह आयोजना गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: २ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको सिर्जनात्मक विकासमा टेवा पुर्याउनु ।	
२.१ कला, साहित्य, भाषा संस्कृतिका सर्जकहरूलाई सहयोग र प्रोत्साहन गर्ने	<p>२.१.१ कला, साहित्य, भाषा तथा संस्कृतिका सर्जकहरूलाई यि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक मागहरूको संबोधन गर्न विशेष अन्तरक्रिया आयोजना गरिने छ ।</p> <p>२.१.२ सर्जकहरूलाई सहयोग र प्रोत्साहन तथा पुरस्कृत गर्न एक गाउँपालिकास्तरीय सांस्कृतिक कोषको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>२.१.३ विभिन्न राष्ट्रिय तथा गाउँपालिकास्तरीय विशेष अवसरमा यस्ता सर्जक तथा कलाकारहरूलाई सम्मान र पुरस्कृत गरिने छ ।</p>
२.२ सांस्कृतिक, साहित्यिक भाषिक तथा कला सम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण	२.२.१ गाउँपालिकास्तरीय एक सांस्कृतिक केन्द्रको स्थापना गर्ने ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

	२.२.२ सांस्कृतिक केन्द्रलाई चलायमान बनाउन नाटक, नृत्य, सांगितिक कार्यक्रम, साहित्यिक कार्यक्रम, चित्रकला प्रदर्शनीहरूको सांस्कृतिक पात्रो बमोजिम आयोजना गर्ने २.२.३ हरेक वर्षमा एक पटक सांस्कृतिक पर्व तथा साहित्य उत्सव आयोजना गरिने छ ।
--	--

संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाको सुचि तयारी		०	४०	०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.२	लोपोन्मुख अर्मुत सांस्कृतिक सम्पदाहरूलाई रेकर्ड गरिने छ ।		०	६०	०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.३	तथा वौद्धिक सम्पदाको विवरण प्रकाशन		०	०	६०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.४	सांस्कृतिक सम्पदा सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण		०	१००	०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.५	सांस्कृतिक वृत्त चित्र निर्माण		०	१००	०	०	०	०	गाउँ पालिका
		१.१.६	लेखक, कलाकार, साहित्यकारहरूको विवरण		०	५०	०	०	०	५५	गाउँ पालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

			संकलन तथा कार्यक्रम								
		१.२ .७	सांस्कृतिक गतिविधि प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रबर्धन		०	४०	४२	४४	४६	४८	गाउँ पालिका
२	२.१	२.१ .१	कला, साहित्य र संस्कृतिका सर्जक तथा कलाकारहरू सँग अन्तरक्रिया		५०	०	५५	०	६०	०	गाउँ पालिका
		२.१ .२	गाउँपालिका स्तरीय सांस्कृतिक कोषको निर्माण		०	५०	५२	५४	५६	५८	गाउँ पालिका
		२.२ .३	वार्षिक सांस्कृतिक तथा साहित्य उत्सव गर्ने		०	६०	६२	६४	६६	७६	गाउँ पालिका

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१		संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य		२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदामा सूचिकृत सम्पदा	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	सांस्कृतिक सम्पदा स्थानीय पाठ्यक्रमका समावेश (सम्पदा)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	सांस्कृतिक बृत्त चित्र	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	कलाकार विवरणमा समावेश कलाकार	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	साहित्यिक गतिविधि (कार्यक्रम) (वार्षिक)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	झाँकी प्रदर्शनी (वार्षिक)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	सांस्कृतिक केन्द्र	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

९	प्रतिफल	सांस्कृतिक उत्सव	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१०	प्रतिफल	कला संग्रहालय	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

अ) खानी, खनिज, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति

मुख्यतया मध्यम आयस्तर भएका कृषकको संख्या बढी भएको यस गाउँपालिकामा मध्यम र ठूलो स्तरका उपभोक्ता बजारहरूको विकास भइसकेको छैन । उद्योग, व्यापार र वाणिज्य क्षेत्रको आधारभूत तहबाट नै विकास हुन बाँकी छ । यद्यपि कृषिमा आधारित केही साना उद्योग र अन्य घरेलु उद्योगहरू यहाँ संचालनमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू नभएता पनि कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित व्यवसाय तथा जडिबुटी उद्योग, घरेलु कपडा उद्योग, कुटानी, तथा पिसानी मिल, टेलर्स, होटल व्यवसाय, फेन्सी व्यवसाय, क्लिनिक तथा औषधी व्यवसाय, तरकारी तथा फलफूल व्यवसायी, इलेक्ट्रोनिक व्यवसाय, माछामासु पसल, फोटो स्टुडियो, फर्निचर, किनारा पसल, अटो वर्कसप, खाजाघर तथा चिया पसल, मनि ट्रान्सफर, स्टेसनरी, सुनचाँदी, सैलुन, मदिरा व्यवसायी, सहकारी लगाएत यो क्षेत्रको प्रमुख व्यवसायको रूपमा देखिन्छ । नासों गाउँपालिकाको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र यसै गाउँपालिका अन्तर्गत पर्ने धारापानी नै यस गाउँपालिकाको मुख्य बजार हो भने अन्य साना बजारहरूमा ताल, घेराङ, नाचै, गैरीगाउँ, खोत्रो, उम्ली खर्क, च्योबि, मेकै डाडा, उम्ली खर्क, मेचा, निंगालोघारी, तक्रेउ, ओडार गाउँ, घेलान्चोक, रुङगो डाँडा, थोचे, स्याउबारी, तिल्चे, तिल्चे खोला पारी, क्वाइके घाटखोला, गोवा, तिल्चे, ताचै गाउँ, ताचै गाउँ नास्कु फाँट, दानक्यु, बगरछाप आदि यहाका स्थानिय बजारहरू हुन । यहाँ दैनिक उपभोग्यका समानहरूको व्यापार हुन्छ । यस बाहेक आलु, लसुन, अदुवा, सिमीजस्ता कृषिजन्य घरेलु उत्पादनमा पनि क्रमश व्यवसायिक हुँदै जान थालेको छ । यसका साथै कुटानी पिसानी मिलहरू भने प्रत्येक वडामा सञ्चालनमा रहेका छन् । पशुजन्य उत्पादनमा आधारित मासु प्रशोधनको उद्योगहरू स्थापना गर्न सकिन्छ । तर्सथ उद्योगहरूको राम्रो सम्भावना भएकोले उद्योग वाणिज्य क्षेत्रको विकासका लागि ठोस कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

- उद्योगको प्रचुर सम्भावना भए तापनि औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, ऊर्जा, पूँजी, दक्ष जनशक्ति, प्रविधि आदिको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको,
- औद्योगिक उत्पादनको सिप सिकाउने र प्राविधिक शिक्षा प्रणाली कम भएको,
- गाउँपालिकाका बजार केन्द्रहरूमा ठुलो स्तरको आर्थिक गतिविधि नभएको,
- निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्न नसकिएको,
- वित्तीय सुरक्षाको पर्याप्त प्रत्याभूति नभएको,
- व्यवसायिक लगानीको सुरक्षाको प्रत्याभूती हुन नसकेको,
- औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट व्यवस्था गरी योजनाबद्ध ढङ्गले लागू गर्ने,
- उद्योग विकासको लागि सडक, यातायात, विद्युत् तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नुपर्ने ।

४.४.३ संभावना तथा अवसर

- पशुजन्य उत्पादनमा आधारित मासु प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने ।
- वनस्पती र जडीबुटीमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।
- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने ।
- यस क्षेत्रको वनमा उत्पादनशील वन व्यवस्थापन गरी जडीबुटी प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग विकास गर्न सकिने ।
- जडीबुटी प्रशोधन उद्योग, र हस्तकलामा आधारित घरेलु उद्योगहरूको विकास गर्न सकिने ।
- सिलाई कटाइ, बुनाइ, मैनबत्ती बनाउने तालिम, मोटरसाईकल मर्मत तालिम, कृषिजन्य तालिम, वायरिंग तालिम प्रदान गरी साना तथा घरेलु उद्योगको लागि दक्ष जनशक्ति तयार गर्न सकिने ।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच कृषि, वन र पर्यटनमा आधारित उद्योगको भर, गाउँपालिकाको आर्थिक वृद्धिदर

लक्ष्य आगामी पाँच वर्षमा गाउँपालिकाको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान कम्तीमा १५ प्रतिशत पुर्याई रोजगारी सिर्जना गर्ने

उद्देश्यहरू

- उद्योगका लागि आवश्यक आधारभूत पूर्वाधारको क्रमिक विकास गर्ने ।
- गाउँपालिकामा भएको स्थानीय कच्चा पदार्थ तथा कृषि उपजमा आधारित उद्योग स्थापना मार्फत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने ।
- स्थानीय बजार प्रबर्धन र व्यवस्थापन मार्फत वाणिज्य बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ उद्योगका लागि आवश्यक आधारभूत पूर्वाधारको क्रमिक विकास गर्ने ।	
१.१ नीतिगत सुधार गरी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने	१.१.१ उद्योगमा लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गर्न उद्योगका लागि जग्गा, रजिष्ट्रेशन, करारमा लिन विशेष सहूलियत र छुट दिने नीति तथा मापदण्ड निर्माण गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<p>१.१.२ उद्योगमा लगानी गर्न असहज र प्रतिकूल रहेका विद्यमान स्थानीय कानूनहरूमा उद्योग लगानी मैत्री हुनेगरी संशोधन गरिने छ र श्रमिकहरूको सुरक्षा हक र हितका लागि कानूनको अधिनमा रहि स्थानीय नीति र मापदण्ड श्रमिक, उद्योग र उद्यमी मैत्री बनाइने छ ।</p> <p>१.१.३ महिला र युवा उद्यमीहरूलाई प्रोत्साहन गर्न विशेष अनुदान र सहूलियतको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>
१.२ प्रमुख औद्योगिक पूर्वाधारको सुनिश्चितता गर्ने	<p>१.२.१ मुख्य व्यापारिक केन्द्रसम्मका पहुँच सडकलाई कृषि र पर्यटन सडकसँग एकीकृत गरी स्तरोन्नति गरिने छ ।</p> <p>१.२.३ स्थानीय कृषि उपजमा आधारित उद्योगलाई प्राथमिकता दिइ कच्चा पदार्थ उत्पादन सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य उद्योगी र कृषक बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.४ उद्योग क्षेत्रहरूमा आवश्यक विद्युतीकरण विस्तार गरिने छ ।</p> <p>१.२.५ औद्योगिक सुरक्षाका लागि सुरक्षा निकायसँगको सहकार्यमा शान्ति सुरक्षाको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: २ गाउँपालिकामा भएको स्थानीय कच्चा पदार्थ तथा कृषि उपजमा आधारित उद्योग स्थापना मार्फत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने ।	
२.१ निजी क्षेत्र र अगुवा कृषकको समन्वय र सहकार्यमा कम्तीमा एक वडा एक कृषिमा आधारित उद्योगको निर्माण गर्ने	<p>२.१.१ बाली विपेश पकेट क्षेत्रका आधारमा उपलब्ध हुन सक्ने कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>२.१.२ पहिलो चरणमा एक वडा एक कृषि उद्योग स्थापना गर्न उद्योगी कृषक वा कृषक समूह पहिचान गरिने छ ।</p> <p>२.१.३ उद्यमी कृषकहरूलाई लक्षित अध्ययन तथा अभिमुखीकरण तालिमका लागि गाउँपालिकाद्वारा सहयोग प्रदान गरिने छ ।</p>
२.२ स्थानीय कृषि उद्योगबाट उत्पादित सामाग्रीको ब्रान्डिङ गर्ने	<p>२.१.१ कृषि उद्योगबाट उत्पादित उत्पादनहरूको प्रशोधन, प्याकेजिङ, लेबलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ गर्नका लागि विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गरिने छ ।</p> <p>२.१.२ संघीय तथा प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा गाउँपालिका स्तरीय खाद्य गुणस्तर मापनको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>२.१.३ स्थानीय उपज तथा औद्योगिक उत्पादनको खपत हुनसक्ने सम्भाव्य उपभोक्ता बजारहरूको अध्ययन गरिने छ ।</p>
२.३ खानी तथा खनिज क्षेत्रको अन्वेषण, उत्खनन् तथा व्यवस्थापन गर्ने	<p>२.३.१ संघ र प्रदेशसँगको समन्वयमा स्थानीय खानी तथा खनिज अन्वेषण र उत्खननका लागि आवश्यक नीति, ऐन, नियम र मापदण्डको निर्माण गर्ने ।</p> <p>२.३.२ गाउँपालिकाभर रहेका वा हुनसक्ने खानी तथा खनिजको अन्वेषण गर्न खानी तथा भू-गर्भ विभागसँग समन्वय गरी विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।</p>

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: ३ स्थानीय बजार प्रबर्धन र व्यवस्थापन मार्फत वाणिज्य बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।	
३.१ बजार, व्यापार तथा वाणिज्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली निर्माण गर्ने	३.१.१ स्थानीय व्यापार, व्यवसाय, आपूर्ति, उपभोक्ता हित सम्बन्धमा नीति, कानून र मापदण्ड निर्माण गरिने छ । ३.१.२ गाउँपालिकाभर सञ्चालन भएका व्यवसाय दर्ता तथा अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण गरिने छ ।
३.२ स्थानीय बजार प्रबर्धन कार्ययोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	३.२.१ स्थानीय व्यापारिक फर्म तथा व्यवसायको दर्ता अनुमति नवीकरण, खारेजी, बजार तथा गुणस्तर अनुगमन र नियमन गर्न संयन्त्र र नियमित कार्यतालिका बनाइनेछ ३.२.२ मुख्य बजार केन्द्रलाई लक्षित गरी निजी क्षेत्रसँगको समन्वयमा व्यापारिक स्टल निर्माण गरी बहालमा दिइने छ । ३.२.३ वार्षिक रूपमा मुख्य चाडपर्व तथा अवसर हेरी व्यापारिक मेला आयोजना गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गरिने छ । ३.२.४ परम्परागत रूपमा चलि आएका स्थानीय बजारलाईव्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउन अध्ययन गरी पूर्वाधार विकास गरिने छ ।

विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	उद्योगका लागि करारमा दिनसकिने जग्गा पहिचान गर्न अध्ययन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	श्रमिक, उद्योग र उद्यमी मैत्री सम्बन्धी नीति, कानून संशोधन गर्न विज्ञसँग परामर्श		०	१५०	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.३	महिला तथा युवा उद्यमी पहिचान, सहुलियत तथा अनुदान		०	१५०	१५५	१६०	१६५	१७०	गाउँपालिका
		१.१.४	ठूला लगानी भित्र्याउन बाह्य लगानीकर्ताहरू सँग लगानी सम्मेलन		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.५	कच्चा पदार्थ उत्पादन केन्द्रित उद्योगी कृषक अन्तरक्रिया		०	५०	५२	५४	५५	५७	गाउँपालिका
		१.१.६	औद्योगिक क्षेत्र पहिचान र विद्युतीकरण		०	०	१००	१०५	११०	११५	गाउँपालिका
		१.१.७	औद्योगिक श्रमिक तथा श्रम सूचना तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण		०	७०	०	०	०	०	गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१	बाली विशेष पकेट क्षेत्र स्तरीय उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन		०	३००	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		२.१.२	एक वडा एक कृषि उद्योग अन्तर्गत उद्योगी पहिचान		०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.३	कृषि उद्योगी विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका
		२.१.४	गाउँपालिका स्तरीय खाद्य गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना		०	०	२००	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.५	संघ र प्रदेशसँगको समन्वयमा स्थानीय खानी तथा खनिज अन्वेषण सम्बन्धी नीति ऐन नियम र मापदण्ड निर्माण		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.६	नदीजन्य पदार्थ, बेसमाटो तथा ढुङ्गा उत्खनन मापदण्ड निर्माण		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
३	३.१	३.१.१	उपभोक्ता हित, नीति, कानून र मापदण्ड निर्माण		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		३.१.२	व्यावसाय दर्ता अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		३.१.३	हाटबजार पूर्वाधार निर्माण		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		३.१.४	उपभोक्ता हित सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- उद्योगका लागि न्यूनतम आधारभूत पूर्वाधार जस्तै सडक, ऊर्जा, जमिन, श्रमशक्ति, सुरक्षा तथा लगानी आदिको प्रबन्ध भएको हुने छ ।
- स्थानीय कच्चा पदार्थ विशेषगरी कृषिमा आधारित उद्योगहरूको संख्या वृद्धि भएको हुने छ ।
- उद्योग क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा १० प्रतिशत भन्दा माथि योगदान हुने छ ।
- स्थानीय बजार तथा आपूर्ति प्रणाली सुदृढ भएको हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	गैर कृषि क्षेत्रमा (उद्योगमा) संलग्न रोजगारहरू	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	कुल रोजगारीमा ठूला उद्योगको योगदान	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	थोक व्यापार क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
५	प्रतिफल	खुद्रा व्यापारमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	खानीमा आधारित उद्योग संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	साना उद्योग संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	मझौला उद्योग संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	प्रतिफल	ठूला उद्योग संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१०	प्रतिफल	व्यवसायिक अभिमुखीकरण तालिम (वार्षिक)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
११	प्रतिफल	महिला उद्यमीहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१२	प्रतिफल	युवा उद्यमीहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१३	प्रतिफल	समग्र उद्यमीहरूको संख्या (व्यक्तिको नाममा दर्ता)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

आ) बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र

कुनै पनि क्षेत्रमा बैङ्किङ कारोबार चलायमान हुन स्थानीय स्तरमा व्यापक रूपमा पूँजीप्रवाह भैरहने वातावरण हुनुपर्दछ । यस गाउँपालिकामा पूर्णतः ग्रामीण परिवेश रहेको साथै उपभोक्ता बजारहरूको विकास नभएकोले पूँजी बजार विकास तथा प्रवाह हुन सकेको छैन । ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुन कृषि, पर्यटन र उद्योग क्षेत्र चलायमान हुनुपर्ने भएकोले ती क्षेत्रको क्रमिक विकाससँगै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विकास स्वतः हुन जान्छ । नासौँ गाउँपालिकामा विभिन्न आर्थिक र वित्तीय कारोवारहरू बैङ्किङ्ग प्रणाली मार्फत हुने गरेको छ । आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैङ्कबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच सहज रूपमा पुग्न सकोको छैन । यहाँ प्रभु बैँकले सेवा उपलब्ध गराइ रहेको छ ।

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको ३ प्रमुख खम्बा मध्ये एक महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा रहेको सहकारी क्षेत्रको ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढिकरणमा मुख्य सहयोगी भूमिका हुन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी

स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढ्दै गएकाले वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ ।

एकको लागि हरेक र हरेकको लागि एक भन्ने मान्यता मार्फत सदस्यहरूको सामुहिक हितमा कार्य गर्नको लागि स्थापित सहकारी हालका दिनमा विश्वभर लोकप्रिय बन्दै गइरहेका छ । गाउँपालिकामा बचत तथा ऋण, कृषि, बहुदेशीय, उपभोक्ता आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ । साथै नियमित रूपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको छ ।

सबल पक्ष मुख्य सम्भावना र अवसरहरू

- गाउँपालिकाबासीले आफुसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रूपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका,
- गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको,
- सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका,
- गाउँपालिकाको महिला बचत समूह तथा महिला सहकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने नीति रहेको,
- अति विपन्न वर्गमा नियमित बचत गर्ने बानीको विकास गर्न प्रोत्साहन गर्ने गाउँपालिकाको नीति रहेको,
- गाउँपालिकामा ऋण तथा कर्जा सेवा प्रदान गर्न विभिन्न कृषि, महिला तथा वचत समूहहरू सक्रिय रहेका,
- उद्योग, कलकारखाना, बजार केन्द्र, व्यापारिक कारोबारको बिस्तार गर्दै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकास गर्न सकिने ।

समस्याहरू र चुनौतीहरू

- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू प्राय बजार केन्द्रमा मात्र सीमित रहेका,
- ग्रामीण परिवेशका कारण बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना र पूँजी वृद्धि हुन नसकेको,
- सघन बजार केन्द्रहरू र वाणिज्य तथा व्यापारको समुचित विकास नभएको,
- स-साना कुटानी पिसानी मिलहरू र केही ग्रिल वर्कसप बाहेक अरु ठूला अति आवश्यक उद्योग तथा कल कारखानाहरूको स्थापना नभएको,
- वित्तीय संस्थाहरूमा सहज र सुलभ पहुँच नहुँदा समग्र अर्थतन्त्र चलायमान हुन नसक्दा स्थानीय पूँजीको विकास कमजोर रहेको ।

दीर्घकालीन सोच आर्थिक क्षेत्रको गतिशीलतका लागि वित्तीय पहुँचमा वृद्धि

लक्ष्य प्रत्येक घरधूरीमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको सहज पहुँच स्थापित गर्ने

उद्देश्यहरू

- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थातर्फ आम सर्वसाधारणलाई आकर्षण गराउने ।
- सहज कर्जा प्रवाह र बचत परिचालन मार्फत उद्योग, कृषि, पर्यटन क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि गराउने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थातर्फ आम सर्वसाधारणलाई आकर्षण गराउने ।	
१.१ वित्तीय पहुँच नपुगेका घरपरिवारमा बैङ्क तथा	१.१.१ आफ्नो नाममा बैङ्क खाता नभएका घरधूरीको पूर्ण विवरण संकलन गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
वित्तीय संस्थाको पहुँच पुर्याउने	१.१.२ निजी क्षेत्रमा बैङ्कहरूसँग सहकार्य गरी इच्छुक घरधनीको घरमा घुम्ती बैङ्क खाता खोल्ने अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य: २ सहज कर्जा प्रवाह र बचत परिचालन मार्फत उद्योग, कृषि, पर्यटन क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि गराउने ।	
२.१ व्यवसायिक, उत्पादनमूलक ग्रामीण साना तथा मझौला उद्योगमा ऋण प्रवाह अभिवृद्धि गर्ने	२.१.१ स्थानीय उद्यमी तथा बैङ्कहरू बीच ऋण प्रवाहमा सहजीकरण गर्न गाउँपालिकाद्वारा अन्तरक्रिया गरिने छ । २.१.२ स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्न युवा उद्यमी र महिलाले तयार गरेको व्यवसायिक योजना, मझौला उद्योग क्षेत्र, पर्यटन वा कृषिमा लगानीका लागि ऋण प्रवाह गर्न गाउँपालिका जमानत बसी ब्याजमा निश्चित प्रतिशत अनुदान प्रदान गरिने छ ।

बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्रका विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	बैङ्क खाता नभएका घरधुरीको लगत संकलन		०	१३०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.३	महिलाको बैङ्किङ जनचेतनामूलक कार्यक्रम प्रशारण		०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका
	२.१	२.१.१	उद्यमी तथा बैङ्कहरू बीच अन्तरक्रिया सहजीकरण		०	७०	७२	७४	७६	७८	गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- आगामी ५ वर्षमा गाउँपालिकाका ८० प्रतिशतभन्दा बढी घरपरिवारका सदस्यहरूको आफ्नो नाममा बैङ्क खाता हुने छ ।
- व्यक्तिगत ऋण लिने प्रवृत्तिमा उल्लेख्य कमी आएको हुने छ ।

- उत्पादनशील क्षेत्रमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको ऋण प्रवाह वृद्धि भएको हुने छ ।

नतिजा खाका

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	आफ्नै नाममा बैङ्क खाता भएका घरपरिवार	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका वाणिज्य बैङ्क	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका विकास बैङ्क	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका लघुवित्त	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	वित्तीय सेवाको पहुँचमा रहेका घर परिवारको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	प्रति १ लाख वयस्कहरूमा वाणिज्य बैङ्कहरूमा शाखा	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	असर	बैङ्कबाट ऋण लिएर व्यवसायका उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यवसायी	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

नासोँ गाउँपालिकामा रहेका कुल जनसंख्या मध्ये १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या सबैभन्दा धेरै (६७.९० प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । जनसंख्याको उपस्थिति तथा मानव संसाधन विकास तथा श्रम शक्तिका हिसाबले ठुलो जनसांख्यिक लाभ बोकेको यस गाउँपालिकाले युवा शक्तिलाई देशमै उपयुक्त रोजगारी दिनसके छोटो अवधिमाै आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

नेपालको संविधानको धारा ४३ मा मौलिक हक अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षाको हकको व्यवस्था गरिएको छ । जसअनुसार आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी स्पष्ट पारिएको छ । अर्कातर्फ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले संघ र प्रदेश कानूनको अधिनमा रहि

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेकोले स्थानीय विकास योजना तर्जुमा गर्दा सामाजिक सुरक्षालाई सम्बोधन गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

- गाउँपालिकामा युवा लक्षित कार्यक्रमले युवा वर्गलाई यथोचित सम्बोधन गर्न नसकेको,
- गाउँपालिकाबाट स्वभाविक रूपमा ठुलो हिस्सा शिक्षा तथा रोजगारका लागि शहरी क्षेत्र तथा विदेश पलायन भइरहेको,
- प्रधानमन्त्री युवा रोजगार कार्यक्रम आशातित रूपमा युवा आकर्षण र युवामैत्री हुन नसकेको,
- युवा जनशक्तिलाई स्थानीय आवश्यकता अनुरूप यथोचित अभिमूखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था हुन नसकेको,
- गाउँपालिकामा अध्ययन तथा रोजगारका लागि शहर तथा विदेश गएकाहरूलाई स्वदेशमै रोजगार सिर्जना गर्न चुनौती रहेको,
- कोभिड – १९ बाट प्रभावित अध्ययन तथा रोजगारका लागि शहरबाट फर्किएका / वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका तथा गाउँपालिकाका बेरोजगार युवालाई यथोचित सम्बोधन गर्न नसकिएको,
- पूर्वाधारको समुचित विकास गर्न नसकिएका कारण तोकिएका खेलकुद मैदानहरू, क्लब तथा मनोरञ्जनात्मक स्थलहरू स्तरोन्नति गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण,
- कुलतमा फसेका वा फस्ने खतरामा रहेका युवालाई रोक्ने कार्यक्रम तत्काल सञ्चालन गर्नुपर्ने चुनौती रहेको,
- सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू लक्षित समुदायमा केन्द्रित भई पूर्ण प्रभावकारी र संस्थागत हुन नसक्नु ।

४.५.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थानीय स्रोत साधनको उपयोग गरी परम्परागत पेशालाई आधुनिक सिपसँग साक्षात्कार गर्न युवा लक्षित तालिम सञ्चालन गर्ने नीति लिनुपर्ने,
- गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा बेरोजगार युवालाई प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम मार्फत रोजगारी सिर्जना गर्ने नीति लिइएको,
- गाउँपालिका स्तरमा युवासँग सम्बन्धित आय आर्जनका कार्यक्रमहरू, क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गरिएको,
- गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी युवामैत्री, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार आयोजना गरी आय आर्जनका गतिविधिमा आवद्ध गराउन सकिने,
- उच्च तथा प्राविधिक शिक्षाका अवसरहरू गाउँपालिकामै सिर्जना गरी रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिने,
- नेपाल सरकारले सामाजिक सुरक्षाको विषयलाई प्राथमिकता प्रदान गर्नु,
- सामाजिक सुरक्षा वितरणको कार्यक्रम बैंक मार्फत सुरुवात हुनु,
- सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतनामा समेत वृद्धि हुनु,
- सामाजिक सुरक्षा मौलिक हकको रूपमा स्थापित हुनु ।

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दिर्घकालिन सोच "सबल, प्रतिस्पर्धि र आत्मनिर्भर युवा मानव संसाधनको निर्माण, असक्त अवस्थामा निश्चिन्तता सामाजिक सुरक्षा"

लक्ष्य गाउँपालिकामा युवाको नेतृत्व तथा क्षमता विकासको लागि उद्यमशीलताको विकास गरी स्वरोजगार बनाउने असक्षम र असक्त भई जीवन निर्वाह गर्न नसक्ने अवस्थाका सबैलाई राज्यद्वारा अभिभावकत्व दिने

उद्देश्यहरू

- श्रमशील र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र ऊर्जाको सही सदुपयोग गर्ने,
- असक्षम र असक्त भई अरुको सहाराको आवश्यकता पर्ने सबैलाई राज्यद्वारा सामाजिक जीवनमा निर्वाहका लागि सहारा दिने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ श्रमशील र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र ऊर्जाको सही सदुपयोग गर्ने ।	
१.१ युवा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्न	१.१.१ गाउँपालिकाभर रहेका युवा जनशक्तिको पृष्ठभूमिबारे स्थितिपत्र तयार पार्ने । १.१.२ गाउँपालिकाबाट श्रम तथा रोजगारीका लागि बाहिरिएका युवाहरूको पूर्ण विवरण तयार पारिनेछ ।
१.२ दक्ष र सिपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने	१.२.१ युवा स्थितिपत्रमा तयार विवरण अनुसार हाल अदक्ष र अर्धदक्ष मानव स्रोतलाई लक्षित गरी उनीहरूको रुचि र झुकाव अनुसार नियमित सिप विकास रोजगारी मूलक र तालिम सञ्चालन गरिने छ । १.२.२ समाजमा शान्ति सुव्यवस्था, आपतकालीन उद्धार र मानव सेवामा लगाउने उद्देश्यका साथ युवा स्वयंसेवक दस्ता तयार गर्न अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिने छ । १.२.३ गायन, वाद्यवादन, नृत्य, कला, अभिनय आदिमा विशेष रुचि भएका युवाको पहिचान गरी वडास्तरीय सांस्कृतिक समितिमा आवद्ध गराई उनीहरूलाई विशेष तालिम प्रदान गरिने छ । १.२.४ कुनैपनि युवालाई बेरोजगार नराख्न प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत उनीहरूलाई समेटि नगर घरमा आवश्यक अर्धदक्ष कामहरू जस्तै इलेक्ट्रिसियन, प्लम्बिङ, कृषि श्रम, निर्माण आदिका लागि विशेष तालिम सञ्चालन गरिने छ । १.२.५ गाउँपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका युवा क्लबहरूको अभिलेखीकरण गरी प्रत्येक क्लबलाई युवाका सरोकार समाधान गर्ने केन्द्रको रूपमा विकास गर्न एक गाउँपालिका स्तरीय युवा सम्मेलनको आयोजना गरिने छ । १.२.७ कुलतमा फसेका युवाहरूको वडागत विवरण तयार पारी युवा क्लबको नेतृत्वमा सहिमार्गमा डोर्याउन अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<p>१.२.८ युवा उद्यमीहरूको वडागत विवरण सङ्कलन गरी उनिहरूको थप नेतृत्व विकास तथा उद्यमशील विकास तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.९ विदेशबाट फर्किएका युवा लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p>
<p>उद्देश्य: २ असक्षम र असक्त भई अरुको सहाराको आवश्यकता पर्ने सबैलाई राज्यद्वारा सामाजिक जीवन निर्वाहका लागि सहारा दिने ।</p>	
<p>२.१ सामाजिक सुरक्षाको आवश्यकता पर्ने सम्पूर्ण नागरिकको पहिचान गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने ।</p>	<p>२.१.१ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा समेटिने वर्गको परिभाषा र मापदण्ड संघीय र प्रादेशिक सरकारको नीति र कानूनको अधिनमा रहि निर्माण गर्ने र सो को आधारमा त्यस्ता व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत विवरण तयार पारी सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने ।</p> <p>२.१.२ सामाजिक सुरक्षाका प्रकारहरू निश्चित गरी आवश्यकता र संवेदनशीलताका आधारमा तहहरू छुट्याइने छ । यसरी संवेदनशीलताको तह बमोजिम सुरक्षाको प्रकार, निश्चय गरिनुका साथै मापदण्ड र विद्यमान ऐन कानूनको परिधिमा रहि सामाजिक सुरक्षाको दायरा वृद्धि गर्न स्रोतका आधारमा अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>२.१.३ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा व्यवस्था लागू गर्न आवश्यक तयारी अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>२.१.४ निजी र अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिक तथा अन्य जनशक्तिलाई योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध गर्न अन्तरक्रिया गरिने छ ।</p> <p>२.१.५ सामाजिक सुरक्षाका विषयमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>२.१.६ हाल संचालनमा रहेका सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूको सेवा प्रवाहमा रहेको प्रभावकारीता अध्ययन गरी विवरण प्रकाशन गरिने छ ।</p> <p>२.१.७ प्रभावकारीता अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा आवश्यक सुधारहरू गरिने छ ।</p>

युवा मानव संसाधन श्रम तथा रोजगारको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	युवा स्थितिपत्र तयार पार्ने		०	१५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको समग्र विवरण तयार पार्ने		०	७५	०	०	०	०	गाउँपालिका
	१.२	१.२.१	रोजगारीमूलक तथा युवा अभिमुखीकरण तालिम		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
		१.२.२	प्रधानमन्त्री रोजगार विशेष तालिम		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
		१.२.३	विदेशबाट फर्किएका युवा लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१	सामाजिक सुरक्षा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.२	सामाजिक सुरक्षाका प्रकृति र तहहरूको निर्यात गर्ने र दायरा वृद्धि गर्न अध्ययन		०	५०	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		२.१.३	अनौपचारिक तथा निजी क्षेत्रमा जनशक्तिलाई योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षामा संलग्न गराउन तयारी तथा अन्तरक्रिया		०	४०	४२	४४	४७	५०	गाउँपालिका
		२.१.४	जनचेतना मूलक कार्यक्रम संचालन		०	६०	६२	६५	६७	७०	गाउँपालिका

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- सिपयुक्त अर्धदक्ष र दक्ष मानव संसाधनको विकास हुनेछ ।
- बेरोजगार युवाको जनसंख्यामा उल्लेख्य कमी आएको हुनेछ ।
- नागरिकहरूमा सामाजिक सुरक्षापाउनु मौलिक हक हो र यसमा सक्रिय जीवनमा सहयोग गर्नुपर्छ भन्ने जनचेतनाको विकास हुनेछ ।
- असक्षम, असक्त र असहाय अवस्थाका सबै नागरिकलाईराज्यले सामाजिक सुरक्षाको सहारा सुनिश्चित गरेको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
युवा श्रम तथा रोजगार					
१	असर	बेरोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	पुरुष बेरोजगार युवा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	महिला बेरोजगार युवा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	रोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	पुरुष रोजगार युवा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
६	असर	महिला रोजगार युवा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	असर	रोजगारीका लागि विदेशिने युवाहरू	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	आफ्नै स्वामित्वमा उद्योग भएका युवा उद्यमीहरूको	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	प्रतिफल	महिला युवा उद्यमीहरूको	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१०	प्रतिफल	स्नातक तह उत्तीर्ण गर्न नसकि अध्ययन छाडेका युवा	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
११	असर	दुर्व्यासनमा फसेका युवा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१२	प्रतिफल	जटिल प्रकारका रोगबाट ग्रसित युवा	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१३	प्रतिफल	अपराधिक कार्यमा संलग्न युवा	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१४	प्रतिफल	राष्ट्रिय रूपमा ख्याती प्राप्त युवा (कलाकारिता, नेतृत्व, उद्यमी, खेलकुद, अध्ययन अनुसन्धान, आदि)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

आम नागरिकको स्वास्थ्य र देशको समग्र विकास बीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको हुन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रगतिहरूलाई विकासका प्रमुख सूचकाङ्कहरूको रूपमा लिइन्छ । विगतका दशकमा गरीबी र द्वन्द्वका बावजुद पनि नेपालले स्वास्थ्य क्षेत्रमा उल्लेखनीय सफलता हासिल गरेको पाइन्छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा ३५ ले स्वास्थ्यलाई जनताको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा सङ्क्रमणात्मक रोगहरू नियन्त्रणमा प्राप्त उपलब्धिहरूलाई कायम राख्नु, नवजात शिशु तथा मातृ मृत्युदरलाई वाञ्छित तहसम्म घटाउनु, कुनै पनि बेला हुनसक्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् व्यवस्थापन तत्काल गर्नु, हरेक समुदाय र वर्गलाई गुणस्तरीय र निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु राज्यको दायित्व हो । यसका लागि गाउँपालिका स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरूको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ ।

हाल गाउँपालिकाभित्र स्वास्थ्य चौकीहरू, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरू, खोप केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक र सामुदायिक महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरू, र केहि क्लिनिकहरूबाट स्वास्थ्य सेवाहरू प्रदान गर्दै आएको भएतापनि गाउँपालिका क्षेत्र भित्र दुर्गम तथा भौगोलिक विकटता, सबै सिजनमा स्वास्थ्य संस्थामा पुग्न बाटो सहज नहुनु, पिछडिएको समुदाय, गरीबी, अशिक्षा, प्रयाप्त भौतिक पूर्वाधारको अभाव, स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रयाप्त लगानीको कमिले गर्दा अझैपनि बहुसंख्यक गाउँपालिकाबासीहरूले स्वास्थ्य सेवा लिनबाट पछाडी परेको हुँदा कुपोषण, मातृमृत्युदर, नसर्ने रोगहरूको बढ्दो प्रकोप, घरैमा सुत्केरी गराउने प्रचलन, कोभिड १९ को प्रकोप लगाएत गरीबीको कारणले मानसिक स्वास्थ्य समस्या देखापर्नु, विद्यमान रितिरिवाज, चालचलन तथा संस्कारले स्वास्थ्यमा प्रत्येक्ष असर गर्नु, अझैपनि धामीझाँक्रीहरू प्रति विश्वास गर्नु तथा विविध प्रकारका तत्वहरूका कारणले गर्दा स्वास्थ्य सेवामा कमि आउने गरेको देखिएको छ । गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	वडा नं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	संख्या
१	१	धारापानी स्वास्थ्य चौकी	१
२	२	नाचै आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
३	३	खोत्रो आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
४	४	ओडार आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
५	५	थोचे स्वास्थ्य चौकी	१
६	६	तिल्चे आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, नासों	१
७	७	तिल्चे आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
८	८	ताचै स्वास्थ्य चौकी	१
९	९	बगरछाप आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१

श्रोत: वडा सर्वेक्षण २०८०

सबै वडामा स्वास्थ्य स्यमसेविका (Female Community Health Volunteer-FCHV) मार्फत अस्थायी परिवार नियोजन सेवा, प्रजनन तथा प्रसुती सेवा तथा पोषण सेवा सञ्चालनमा रहेका छन भने स्वास्थ्य सूचना सञ्चार तथा प्रचार

प्रसारलाई निरन्तर अगाडि बढाइएको छ । गाउँपालिकामा अवस्थित स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भए तापनि उच्च स्वास्थ्य सेवाको लागि जिल्ला बाहिर जानुपर्ने अबस्था रहेको छ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

- आपतकालीन ठुलो स्तरको उपचार सेवाको कमी,
- जटिल रोगको उपचार तथा शल्यक्रिया सेवा आदि उपलब्ध नभएको,
- सुविधासम्पन्न अस्पताल तथा विज्ञ डाक्टरहरूको अभाव साथै विज्ञ डाक्टरहरू लामो समय सेवा गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्ने,
- स्वास्थ्य चेतनाको कमीका कारण बालबालिका स्वास्थ्य, महिला तथा प्रजनन स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य र समग्र सामुदायिक स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने,
- समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि ठुलो आकारको बजेट तथा कर्मचारी र विशेषज्ञहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने,
- स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीको स्तर वृद्धि गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनु पर्ने,
- ७० बर्ष माथिकालाई निशुल्क अनिवार्य स्वास्थ्य बीमा गर्नुपर्ने,
- आधारभूत तहबाट नै पूर्वाधारहरूको विकास गर्न ठुलो बजेटको व्यवस्थापन गर्ने चुनौती रहेको,
- सबै खोपकेन्द्र तथा गाउँघर क्लिनिकहरूको भवनहरू निर्माण हुन नसकेको,
- धेरै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मापदण्ड अनुसार भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था नभएको,
- सबै वडामा वर्थिङ सेन्टर सेवा विस्तार गर्न नसकिएको,
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूमा जनशक्तिको कमि,
- जनसंख्या अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरूको दरवन्दी कमि,
- सबै जनशक्तिहरूले तालिम पाउन नसक्नु ।

५.१.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकालाई पूर्ण खोप गाउँपालिका घोषणा गरि सकेको,
- स्थानीय तहले स्वास्थ्य सम्वन्धी नीति तथा रणनीतिहरू तयार गर्ने जिम्मेवारी पाउनु,
- वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरूलाई प्रोत्साहन भत्ता तथा पोषण सुधार गर्ने नीति लिइएको,
- विद्यमान स्वास्थ्य पूर्वाधारहरूलाई स्तरोन्नति गरी तिनीहरूको सेवा प्रभावकारी बनाउन सकिने,
- गर्भवती जाँच उत्प्रेरणा र आमा समूह स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम संचालन भएको,
- गाउँपालिकामा ३ वटा बर्थिङ् सेन्टरहरू सेवा प्रदान गरिरहेको,
- एक सुविधासम्पन्न अस्पताल स्थापना गरी गाउँपालिकाबासीलाई स्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सकिने,
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई थप तथा सबलीकरण गर्न उत्कृष्ट महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई सम्मान गर्ने कार्यक्रम सन्चालन गर्न सकिने ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: स्वस्थ गाउँपालिकाको लागि सचेत, स्वस्थ र सुखी नागरिक

लक्ष्य: साधन श्रोतको अधिकतम एवम् प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरि समतामूलक सुदृढ स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको माध्यमबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच बृद्धि गरी गाउँपालिकावासीको स्वास्थ्य स्थितीमा सुधार ल्याउने ।

उद्देश्यहरू:

- आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाउँपालिका भित्र नागरिकहरूले सहज, सुलभ, सरल र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रयोग गर्न सक्ने गरी पहुँचमा बृद्धि गर्ने ।
- स्वस्थ जीवनशैली, स्वास्थ्य प्रबर्धन, सकारात्मक व्यवहार परिवर्तन गर्न अनकुल वातावरण सृजना गर्ने ।
- आकस्मिक तथा विपद् व्यवस्थापन गर्न आपतकालिन कोष मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाउँपालिकाभित्र नागरिकहरूले सहज, सुलभ, सरल र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रयोग गर्न सक्ने गरी पहुँचमा बृद्धि गर्ने ।	
१.१ आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण गर्ने	१.१.१ स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्रमशः स्तरोन्नति गरिने छ । १.१.३ गाउँपालिकास्तरीय एक प्रयोगशाला डाइनोष्टिक ल्यावको निर्माण गरिने छ । १.१.४ गाउँपालिका अस्पताल अन्तर्गत एक २४ सै घण्टा सेवा सञ्चालन हुने प्रसुती सेवा केन्द्र निर्माण गरिने छ । १.१.६ गाउँपालिकास्तरीय एक बाल उपचार इकाइको स्थापना गरिने छ । १.१.७ गाउँपालिकाभर समेट्ने गरी २४ सै घण्टा सेवा उपलब्ध हुने एम्बुलेन्स सेवाको सुनिश्चतता गरिने छ । १.१.८ गाउँपालिकास्तरीय एक रक्तसञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ । १.१.९ गाउँपालिकास्तरीय एक आखाँ उपचार इकाइ निर्माण गरिने छ । १.१.१० गाउँपालिकास्तरीय एक प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित गर्भपतन सेवा तथा परिवार नियोजन सेवा इकाइ निर्माण गरिने छ । १.१.११ गाउँपालिकास्तरीय एक दन्त उपचार इकाइ निर्माण गरिने छ । १.१.१२ गाउँपालिकास्तरीय एक नाक, कान, घाँटी उपचार इकाइ निर्माण गरिने छ । १.१.१३ गाउँपालिकास्तरीय एक छाला तथा यौनरोग उपचार इकाइ निर्माण गरिने छ । १.१.१४ गाउँपालिकास्तरीय एक मनोपरामर्श इकाइको निर्माण गरिने छ । १.१.१५ गाउँपालिकास्तरीय एक अक्सिजन प्लान्ट निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ । १.१.१६ गाउँपालिकास्तरीय एक सामान्य शल्य चिकित्सा इकाइको निर्माण गरिने छ । १.१.१७ गाउँपालिकास्तरीय एक सामान्य रेडियोलोजि सेवा इकाइको निर्माण गरिने छ । १.१.१८ गाउँपालिकास्तरीय एक ECG सेवा इकाइको निर्माण गरिने छ । १.१.१९ गाउँपालिका स्तरीय एक Ultrasound सेवा इकाइको निर्माण गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

	१.१.२० गाउँपालिकाको सबै वडामा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई सञ्चालन गरिने छ ।
१.२ स्वास्थ्य कर्मीको दरवन्दी व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास गर्ने	<p>१.२.१ गाउँपालिकाको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण अनुसार आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी व्यवस्थापन गरिने छ ।</p> <p>१.२.२ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको क्षमता अभिवृद्धि थप तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.३ सम्पूर्ण स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई क्षमता विकास सम्बन्धी नियमित तालिमको प्रबन्ध गरिने छ ।</p> <p>१.२.५ आमासँग स्वास्थ्य स्वयं सेविका कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरी गर्भवति तथा सुत्केरी आमाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण सुरक्षा कायम गरिने छ ।</p> <p>१.२.६ आमा सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रयोगशाला निःशुल्क परीक्षण र सुत्केरी पोषण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने छ ।</p>
१.३ आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट अति विपन्न र आम नागरिकलाई बञ्चित हुन नदिने	<p>१.३.१ अति विपन्न नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य बिमामा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.३.२ वडास्तरमा नियमित निःशुल्क स्वास्थ्य जाँच घुम्ती शिविर सञ्चालन गरिने छ</p> <p>१.३.३ निःशुल्क वितरण गरिने औषधिको आपूर्ति र भण्डारण प्रणाली चुस्त र दुरुस्त पारिनेछ ।</p> <p>१.३.४ अशक्त, असहाय, बेवारिसे, अनाथ तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आधारभूत स्वास्थ्यको सुनिश्चितता गर्न यस्ता व्यक्तिहरूको यथार्थ तथ्याङ्क संकलन गरी अभिलेख तयार पारिनेछ ।</p> <p>१.३.५ गम्भिर प्रकृतिका रोगहरूको उपचारमा नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने निःशुल्क सेवाहरूलाई सहजिकरण सिफारिस र प्रभावकारी बनाउन एक र्यापिड रेस्पान्स (Rapid Response) इकाईको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>१.३.७ अति विपन्न परिवारमा सुनौलो हजार दिनमा शिशु र आमाको पोषण पूरा गर्न पोषण प्याकेजको निर्माण गरी निःशुल्क वितरण गरिने छ ।</p> <p>१.३.८ बालबालिकाको नियमित तौल र उचाइ समेत जाँच्ने प्रबन्ध गरिने छ ।</p> <p>१.३.९ जेष्ठ नागरिक विशेष निःशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन गरिने छ</p> <p>१.३.१० वडास्तरीय महिला प्रजनन स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.११ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच नपुगेका स्थानमा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई स्थापना गरिने छ ।</p> <p>१.३.१२ पोषणमैत्री गाउँपालिका बनाइने छ ।</p> <p>१.३.१३ पूर्ण संस्थागत प्रसूती गाउँपालिका बनाइने छ ।</p> <p>१.३.१४ पूर्ण खोप तथा सुरक्षित सुइको सुनिश्चितता गरिने छ ।</p>

उद्देश्य: २ स्वस्थ जीवनशैली, स्वास्थ्य प्रबर्धन, सकारात्मक व्यवहार परिवर्तन गर्न अनकुल वातावरण सृजना गर्ने ।	
२.१ स्वास्थ्य प्रति सचेत नागरिक निर्माण गर्न व्यापक जनचेतना जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने	२.१.१ स्थानीय सञ्चार माध्यम तथा सामाजिक सञ्जाल मार्फत गाउँपालिकाको सक्रियतामा व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा स्वस्थ व्यवहार सम्बन्धी सामाग्रीहरू नियमित प्रसारण गरिने छ ।
	२.१.२ प्रत्येक सघन बस्ती भएका टोलहरूमा योग साधना तथा प्रवचन केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
	२.१.३ विद्यालय पाठ्यक्रममा व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यका क्षेत्रलाई अनिवार्य समेट्ने व्यवस्था गरिने छ ।
	२.१.४ विद्यालयमा जङ्कफुड निषेध गर्न विद्यालय व्यवस्थापन तथा अभिभावकसँग नियमित अन्तरक्रिया गरी निषेध गरिने छ ।
	२.१.५ शारीरिक व्यायाम वा श्रमको स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक असर बारे नियमित जनचेतना फैलाउन सञ्चार माध्यमसँग सहकार्य गरिने छ ।
	२.१.६ धुम्रपान र मद्यपानलाई नियन्त्रण र कम गर्न निश्चित अवधि वा स्थानबाट बिक्री वितरण हुने व्यवस्था मिलाई जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।
	२.१.७ आफ्नै घरआगन र करेसाबारीमा उपलब्ध हुने सागसब्जी, फलफुल र खाद्यान्नहरूको पोषणको स्तर तथा सन्तुलित भोजनका बारेमा विद्यालयस्तरमा नियमित रूपमा चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	२.१.८ आम नागरिकलाई नियमित सम्पूर्ण स्वास्थ्य जाँचका फाइदाबारे व्यापक प्रचार प्रसार गरिने छ ।
२.२ वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको विकास र त्यसको अवलम्बन गरी जनस्वास्थ्य सुदृढ गर्ने	२.२.१ गाउँपालिका स्तरीय एक आयुर्वेद उपचार केन्द्रको विकास गर्न पूर्वाधार तयार पारिनेछ ।
	२.२.२ गाउँपालिका स्तरीय एक प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	२.२.३ स्थानीय स्तरमा रहेका धामी, झाँक्री तथा बैद्यहरूलाई विज्ञान सिद्ध स्वास्थ्य चेतना फैलाउन विशेष तालिम प्याकेज निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
उद्देश्य: ३ आकस्मिक तथा विपद् व्यवस्थापन गर्न आपतकालिन कोष मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने ।	
३.१ विपद व्यवस्थापन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको एकीकृत उपायहरू अवलम्बन गर्ने ।	३.१.१ गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी कोषको स्थापना गरिनेछ ।
	३.१.२ सरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशु पन्डीजन्य रोग तथा विभिन्न महामारीजन्य रोगका बिरुद्ध प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक तथा द्रुत प्रतिकार्य (Rapid Response) जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	३.१.३ विभिन्न प्रकारका फोहोरहरूको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

३.१.४	मापदण्ड अनुसार मासु पसल खोल्नकोलागी समन्वय गरिनेछ ।
३.१.५	मापदण्ड अनुसार भूकम्प प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचना निर्माण गराइनेछ ।
३.१.६	विभिन्न किटजन्य, पशु पन्छीजन्य र अन्य रोगबाट बच्नको लागि सम्बन्धित निकायहरूसंग समन्वय गरी भ्याक्सीनहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

स्वास्थ्यको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	वडास्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तारोन्नती		४००	४१५	४२०	४३०	४३५		गाउँपालिका
		१.१.२	गाउँपालिका स्तरीय अस्पताल निर्माण		०	०	२५०	२५०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.३	गाउँपालिका स्तरीय सुविधा सम्पन्न प्याथोलोजी ल्याब निर्माण		०	०	१८०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.४	सुविधा सम्पन्न आकस्मिक उपचार कक्ष निर्माण		०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.५	प्रसूति सेवा कक्ष निर्माण		०	०	१००	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.६	बाल उपचार इकाई निर्माण		०	१५०	१५०	१५०		०	गाउँपालिका
		१.१.७	रक्तसञ्चार सेवा संचालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन		०	८०	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.८	आँखा उपचार इकाई निर्माण		०	०	०	१००	०	०	गाउँपालिका
		१.१.९	प्रजनन सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा इकाई सञ्चालन		०	०	७००	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.१०	गाउँपालिका स्तरीय एक दन्त उपचार इकाई निर्माण		०	०	०	५००	०	०	गाउँपालिका
		१.१.११	छाला तथा यौनरोग उपचार इकाई निर्माण		०	२५०	२५०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.१२	मनोपरामर्श सेवा केन्द्र स्थापना		०	०	१८०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.१३	गाउँपालिका स्तरीय एक अक्सिजन प्लान्ट निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन		०	३००	०	०	०	०	गाउँपालिका
१.२	१.२.१	१.२.१	स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी व्यवस्था		०	२००	२१५	२२०	२२५	२३०	गाउँपालिका
		१.२.२	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तालिम		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका
		१.२.३	आमा सुरक्षा कार्यक्रम		०	७५	७८	८०	८३	८५	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			अन्तर्गत प्रयोगशाला निःशुल्क परीक्षण र सुत्केरी पोषण कार्यक्रम								
	१.३.	१.३.१	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य बिमा अनुदान		०	७०	७८	८०	९०	१००	गाउँपालिका
		१.३.२	वडास्तरीय निःशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन		०	१००	११०	१२०	१३०	१९०	गाउँपालिका
		१.३.३	निःशुल्क वितरण हुने औषधि नियमित आपूर्ति		२५०	२६०	२७०	२८०	२९०	३००	गाउँपालिका
		१.३.४	अशक्त, असहाय, बेवारिसे, अनाथ तथा जेष्ठ नागरिक हरूको आधारभूत स्वास्थ्यको सुनिश्चितता गर्न यस्ता व्यक्तिहरूको यथार्थ तथ्याङ्क संकलन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.३.५	महामारी विपद व्यवस्थापन योजना निर्माण		०	८०	८५	८७	८९	९२	गाउँपालिका
		१.३.६	वडास्तरीय महिला प्रजनन स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन		८०	८०	८०	८०	८०	९०	गाउँपालिका
		१.३.७	पूर्ण संस्थागत प्रसूती गाउँपालिका अभियान		५०	५०	५०	५०	५०	६०	गाउँपालिका
		१.३.८	पूर्ण खोप तथा सुरक्षित सुइको सुनिश्चितता अभियान		०	५०	५२	५४	५५	५७	गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१	स्वास्थ्य शिक्षा सञ्चार कार्यक्रम		०	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
		२.१.२	व्यक्तिगत र सामुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यालय पाठ्यक्रम		०	५०	६०	७०	८०	९०	गाउँपालिका
		२.१.३	जंकफुड उन्मूलन विद्यालय अभियान अन्तर्गत अभिभावक अन्तरक्रिया		०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		२.१.४	धुम्रपान, मध्य पान नियन्त्रण सचेतना अभियान		०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका
		१.३.१३	एच.आइ.भि. पोजेटिभ विरामीहरूलाई पोषण, प्रोत्साहन तथा यातायात खर्च सहयोग		०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधारको विकास भई गाउँपालिका मै स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुनेछ ।
- आवश्यक मात्रामा दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको प्रबन्ध हुनेछ ।
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा अति विपन्न नागरिकको पहुँच स्थापित हुनेछ ।
- स्वास्थ्य चेतनामा व्यापक सुधार आउने छ ।
- वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति तर्फ आम सर्वसाधारणको आकर्षण बढेको हुनेछ ।

नतिजा खाका

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	दक्ष प्रसुतीकर्मीहरूको सहयोगमा भएको जन्मको (अनुपात)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	असर	पाँच वर्षमूनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	असर	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	प्रतिफल	सक्रिय ट्रकोमा बिरामी वार्षिक	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
५	प्रतिफल	मटु सम्बन्धी बिरामी वार्षिक	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	प्रतिफल	क्यान्सर बिरामी वार्षिक	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
७	प्रतिफल	मधुमेह बिरामी वार्षिक	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
८	प्रतिफल	स्वास प्रणाली सम्बन्धी दीर्घ रोग दम आदिका बिरामी	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
९	प्रतिफल	आत्महत्याबाट हुने मृत्युदर प्रति लाख जनसंख्यामा	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१०	प्रतिफल	सडक दुर्घटनाबाट मृत्युदर प्रति लाख जनसंख्यामा	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
११	प्रतिफल	परिवार नियोजनका आधुनिक साधन प्रयोगकर्ता दर	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१२	असर	प्रोटोकल अनुसार चार पटक पूर्व प्रसुति सेवा प्राप्त गर्ने महिला वार्षिक	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१३	असर	अस्पताल/स्वास्थ्य संस्थामा बच्चा जन्माउने महिला	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१४	असर	हेपाटाइटिस बी भ्याक्सिन पूरा (३ डोज) गर्ने शिशु	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१५	असर	रगतमा ग्लुकोजको मात्रा वृद्धि भई औषधि प्रयोग गरिरहेका १५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१६	असर	घरबाट स्वास्थ्य संस्थामा ३० मिनेट वा सो भन्दा कम समय लाग्ने परिवार	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१७	असर	स्वास्थ्य बिमामा आवद्ध विपन्न परिवार	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१८	असर	राष्ट्रिय खोप कार्यक्रममा समावेश भएका सबै खोपद्वारा समेटिएको लक्षित जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१९	असर	स्वास्थ्यकर्मीको घनत्व र वितरण	प्रतिलाखमा	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२०	असर	स्वास्थ्य क्षेत्रमा कुल खर्च कुल (बजेटको) दिगो विकास लक्ष्य ३	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२१	प्रतिफल	सम्पूर्ण आधारभूत सुविधायुक्त स्वास्थ्य चौकी	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२२	असर	कुपोषण भएका बालबालिका दर	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२३	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२४	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक प्रसुति सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२५	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा एम्बुलेन्स सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२६	प्रतिफल	बैकल्पिक स्वास्थ्य उपचार केन्द्र	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२७	प्रतिफल	योग केन्द्र	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
२८	असर	पूर्ण सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२९	प्रतिफल	आधारभूत स्वास्थ्य चेतना प्राप्त गर्ने वैद्य धामी झाँक्री	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३०	प्रतिफल	परिवार नियोजन सेवा केन्द्र	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३१	प्रतिफल	रक्तसंचार सेवा	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३२	प्रतिफल	अपेक्षित आयु (जन्मदाको बखत)	वर्ष	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३३	प्रतिफल	मातृ मृत्युदर (प्रति लाखमा)	प्रतिलाखमा	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३४	असर	पाठेघरको क्यान्सरका निमित्त स्क्रिनीङ गरिएका ३० देखि ४९ वर्षका महिला	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३५	प्रतिफल	HIV AIDS Antiviral औषधि प्राप्त गर्ने	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३६	प्रतिफल	उच्च रक्तचापको औषधि सेवन गरिरहेका १५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३७	प्रतिफल	सुविधा सम्पन्न अस्पताल	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३८	प्रतिफल	घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वार्षिक	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३९	प्रतिफल	स्वास्थ्य प्रयोगशाला	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को दफा ३१ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने अधिकारलाई मौलिक हक अन्तरगत समावेश गरेको छ। नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। नासों गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि भर्ना अभियान, विद्यालय समायोजन, शिक्षक शिक्षकालाई अध्ययन अवलोकन प्रशिक्षण तथा तालिम, खेल तथा शैक्षिक सामग्री व्यवस्था, विद्यालय सवलीकरण, सूचना प्रविधिको प्रयोग, छात्रवृत्ति, बालविकास केन्द्रहरूको सुदृढीकरण, गणित विज्ञान जस्ता विषयमा शिक्षक नपुग भएका विद्यालयमा स्वयं सेवक शिक्षक परिचालन, विद्यालयको नियमन तथा निरीक्षण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको देखिन्छ। मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको मूल आधार नै शिक्षा भएकाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबै नागरिकहरूको समतामूलक र न्यायोचित पहुँच स्थापित गर्नु आजको आवश्यकता हो। नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई नागरिकको मौलिकहकको रूपमा स्थापित गरेको र विशेषगरी आधारभूत तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क र अनिवार्य साथै माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको परिप्रेक्ष्यमा राज्य र विशेषगरी स्थानीय सरकारको भूमिका र जिम्मेवारी गहन हुन गएको छ। ग्रामीण हिमाली परिवेशको क्षेत्र भएकोले शिक्षाका आधारभूत पूर्वाधारहरूको पर्याप्त विकास हुन सकेको छैन।

गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार नासों गाउँपालिकाको साक्षरता दर ९३.०९ प्रतिशत छ। महिला साक्षरता दर ९२.९५ प्रतिशत छ भने पुरुष साक्षरता दर ९३.२२ प्रतिशत छ। गाउँपालिकामा हाल शिशु कक्षा देखि मा.बि (+२) सम्म सञ्चालन भइरहेको छ। यस गाउँपालिकामा आधारभूत तह, माध्यमिक तहका शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन्।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

- विद्यार्थीको भर्नादर न्यून हुनु र विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु,
- विद्यालयहरू आर्थिक रूपले कमजोर हुनु,
- विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी आवश्यक दरबन्दी उपलब्ध नहुनु र मिलान नगरिनु,
- विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको कमी हुनुका साथै तल्लो तहमा दरवन्दी भएका शिक्षकले माथिल्ला कक्षामा पढाउनु पर्ने बाध्यता हुनु,
- विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, आपाङ्गमैत्री शौचालय, पुस्तकालय, सुरक्षित भवन, फर्निचर तथा समय सापेक्ष सूचना प्रविधिमैत्री पूर्वाधारको अपर्याप्तता वा अभाव,
- विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूमाझ स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक भावनाको कमी भएको,
- कतिपय विद्यालय भवन कच्ची र जीर्ण रहेका र शैक्षिक पूर्वाधारको कमी भएको,
- अतिरिक्त क्रियाकलाप, विद्यार्थी मैत्री शिक्षा तथा खेलकुद सामग्रीको अभाव भएको,
- उपयुक्त, व्यवस्थित र पर्याप्त खेलमैदानको व्यवस्था नभएको,
- लक्षित निरक्षर तथा सीमान्तकृत वर्गलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था नभएको,
- छोरीहरूले छोराहरू सरह शैक्षिक अवसरहरू प्राप्त गर्न पूर्णरूपमा अझै नसकेको,

- अधिकांश विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्ष, पुस्तकालय, कम्प्युटर प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट सुविधा नभएको,
- समग्र शैक्षिक समस्याहरू सम्बोधन गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई सुविधासम्पन्न बनाउन बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा व्यापक लगानी तथा प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने,
- चुस्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- शैक्षिक क्यालेण्डरलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्नुपर्ने,
- शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिम प्रदान गर्नुपर्ने,
- बालमैत्री, विद्यार्थीमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ तथा अन्य नवीनतम शिक्षण पद्धतिको विकास गर्नुपर्ने,
- अन्तराष्ट्रियस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने,
- हरेक विद्यालयलाई सूचना प्रविधियुक्त तथा गुणस्तरीय बनाउनु पर्ने,
- सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने,
- प्राविधिक तथा सिपमूलक शिक्षाको बढोत्तरी गरिनुपर्ने,
- शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनुपर्ने,
- विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने,
- अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- सुविधा तथा पूर्वाधारयुक्त विद्यालय भवनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने,
- प्राविधिक विद्यालयहरू सञ्चालन गर्न लगानीको वातावरण बनाउनुपर्ने,
- दक्ष र पर्याप्त शिक्षकहरूको आवश्यकता अनुरूप आपूर्ति गर्नुपर्ने,
- जीर्ण भवनहरूलाई स्तरोन्नति गरी सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन गराउनुपर्ने,
- सामुदायिक विद्यालयमा अंग्रेजी भाषाको माध्यमबाट पनि पठनपाठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने ।

५.२.३ संभावना तथा अवसर

- विद्यालयहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्थित गर्न गाउँपालिका शिक्षा समिति गठन गर्ने नीति लिइएको,
- गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकासलाई अनिवार्य तथा आधारभूत तहसम्म निःशुल्क गर्ने, विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको पहुँच बढाउने, शैक्षिक सामाग्री र विज्ञान प्रयोगशालाको व्यवस्था गर्ने, विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने, शिक्षा सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, अभिभावक विहिन र असहाय बालबालिकाहरूको उचित संरक्षण, पालनपोषण र शिक्षाको प्रबन्ध गर्ने नीति लिएको,
- गाउँपालिकाका सामुदायिक, आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा अध्ययनरत छात्राहरूलाई स्यानिटरी प्याड वितरण गर्ने नीति लिइएको,
- गाउँपालिकाद्वारा गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीको छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने नीति लिएको,
- विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता समेट्ने पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने पहल थालेको,
- गाउँपालिकामा बहुप्राविधिक धारका शिक्षालय स्थापना गर्न सकिने,
- बाल विकास केन्द्रको भौतिक तथा शैक्षिक स्तरोन्नति गर्न सकिने,
- प्रौढ शिक्षा तथा अनौपचारिक शिक्षाको व्यवस्था गरी त्यसलाई प्रभावकारी बनाउन सकिने,

- विद्यमान शिक्षण संस्थाहरूको थप स्तरोन्नति गर्न सकिने,
- माध्यमिक तहमा कम्प्युटर शिक्षा तथा गाउँपालिकामा आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न तद्अनुरूपका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यालयहरूलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने,
- सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको थप व्यवस्था, पुस्तकालय तथा विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरी व्यावहारिक शिक्षा प्रदान गर्न सकिने,
- शिक्षकहरूलाई तालिम दिई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिने,
- दक्ष शिक्षक, गुणस्तरीय शिक्षा दिन सक्ने, कृषि, विज्ञान तथा अन्य प्राविधिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा ल्याउन सकिने ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सहज र सुलभ गुणस्तरिय शिक्षा मार्फत दक्ष जनशक्ति निर्माण
लक्ष्य सार्वजनिक विद्यालयहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

१. न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरी आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
२. निरक्षरता शुन्यमा झार्ने,
३. व्यावहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्ने,
४. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने,
५. विज्ञान तथा प्राविधिको आधारभूत खोज र अन्वेषणलाई स्थान दिने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरी आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	
१.१ न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा निर्माण गर्दै लैजाने	१.१.१ गाउँपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूको निरीक्षण गरी त्यहाँ रहेका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै भवन, कक्षा कोठा, शौचालय, पुस्तकालय, पिउने पानी, डेस्क, बेन्च, शिक्षक दरवन्दी, विज्ञान प्रयोगशाला लगायतको अवस्थाबारे वस्तुगत विवरण संकलन गरिने छ । १.१.२ पहिलो चरणमा विद्यालय भवन, कक्षाकोठा र शौचालयको भौतिक निर्माण र व्यवस्थापन गर्न रकम विनियोजन गरिने छ । १.१.३ भौतिक निर्माण पश्चात अत्यावश्यक शैक्षिक सामग्रीको क्रमशः प्रबन्ध गरिने छ । १.१.४ विद्यालयलाई आवश्यक खेलमैदानको उचित प्रबन्ध गरिने छ । १.१.५ विद्युत सेवा नपुगेका विद्यालयमा विद्युत वा सौर्य ऊर्जाको प्रबन्ध गरिने छ । १.१.६ हरेक विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको प्रबन्ध गरिने छ । १.१.७ विद्यार्थी संख्याको आधारमा गाभ्नुपर्ने विद्यालयहरूको अध्ययन सम्पन्न गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
१.२ अत्यावश्यक शैक्षिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने	<p>१.२.१ विद्यार्थी संख्या तथा शिक्षक संख्याको आधारमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयार पारिनेछ ।</p> <p>१.२.२ विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी कम भएका विद्यालयमा दरवन्दी व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>१.२.३ कक्षाको आवश्यकता र पाठ्यक्रमको माग अनुरूप शिक्षकहरूलाई आफ्नो विषयमा दक्ष तुल्याउन नियमित विषयगत तालिमको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>
१.३ सबैका लागि आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गर्न स्थानीय नीति तथा कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	<p>१.३.१ पूर्व प्राथमिक अथवा बालविकास, आधारभूत तथा माध्यामिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा साथै विशेष शिक्षा सम्बन्धी कानून र मापदण्ड निर्माण गरी लागू गरिने छ ।</p> <p>१.३.२ समग्र शिक्षा विकास गुरुयोजना निर्माण गरी लागू गरिने छ ।</p> <p>१.३.३ अति विपन्न समुदायका विद्यालय जाने बालबालिकाको तथ्याङ्क तयार पारिनेछ ।</p> <p>१.३.४ विद्यालय जाने उमेरका विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई विद्यालय पुर्याउन नसक्नुका कारणहरूको अध्ययन गरी तीनको निराकरण गरिने छ ।</p> <p>१.३.५ विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय अनिवार्य पठाउन अभिप्रेरित गर्ने विशेष अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.६ घुम्ती भर्ना अभियान सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.७ विद्यालय जाने उमेर छँदै बाल विवाहमा परेका या शिक्षाबाट बञ्चित बालबालिकालाई बहारी शिक्षा अन्तर्गत विद्यालयमा आउने वातावरण निर्माण गर्न अभियान सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.८ अपाङ्ग विद्यार्थी व्यवस्थापनका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ</p>
उद्देश्य: २ निरक्षरता शून्यमा झार्ने	
२.१ अति विपन्न, दलित र विद्यालय जानबाट बञ्चित विद्यार्थी तथा बस्यक केन्द्रित शैक्षिक अभियान सञ्चालन गर्ने	<p>२.१.१ अतिविपन्न र विद्यालय जानबाट बञ्चित सम्पूर्ण बालबालिकालाई अनिवार्य रूपमा विद्यालय पुर्याउन विशेष छात्रवृत्ति कोषको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>२.१.२ हरेक वडामा निरक्षरहरूको विवरण तयार पारिनेछ ।</p> <p>२.१.३ प्रत्येक वडामा निरक्षर केन्द्रित अनौपचारिक प्रौढ शिक्षा कक्षलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>२.१.४ अनौपचारिक प्रौढ शिक्षाको उपलब्धि मापन गर्न कक्षा समापन पश्चात वार्षिक सर्वेक्षण गरिने छ ।</p>

रणनीति	कार्यनीति
	<p>२.१.५ स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत तथा वडास्तरमा शिक्षाको महत्वका विषयमा निरक्षर केन्द्रित जनचेतनामूलक कार्यक्रम अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>२.१.६ वडा स्तरीय एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: ३ व्यावहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्ने ।	
३.१ प्राविधिक र व्यावहारिक शिक्षा केन्द्रित शिक्षालय तथा पाठ्यक्रमको निर्माण गरी लागू गर्ने	<p>३.१.१ एक वडा एक प्राविधिक तथा व्यावसायिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>३.१.२ गाउँपालिकास्तरीय एक नमुना प्राविधिक शिक्षालय संचालन गर्न सकिने विद्यालय पहिचान गरी रकम विनियोजन गरिने छ ।</p> <p>३.१.३ CTEVT को सम्बन्धनमा गाउँपालिका स्तरीय थप बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>३.१.४ गाउँपालिकामा कृषि प्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।</p>
३.२ नैतिक मूल्यमा आधारित जीवनोपयोगी शिक्षाका लागि हरेक तहमा पाठ्यक्रम अनिवार्य गरी लागू गर्ने	<p>३.२.१ हरेक तह साथै औपचारिक साथै अनौपचारिक क्षेत्रको शिक्षामा नैतिकता, अनुशासन र जीवन सिप विकास गर्न पाठ्यक्रम तयार गरी लागू गर्न विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।</p> <p>३.२.२ हरेक तहको शिक्षामा, आध्यात्मिक तथा आत्मिक विकास, सेवाभाव, मानवता, ध्यान, योग र स्वयंसेवा प्रबर्धन गर्ने पाठ्यक्रम तयार गरी अनिवार्य लागू गर्न त्यस्ता विषय शिक्षकहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>३.२.३ बालबालिकालाई आवश्यक सन्तुलित भोजनका बारेमा अभिभावक र स्वयं बालबालिकाहरूलाई सुसूचित गर्न विद्यालय स्तरीय पोषण शिक्षा अभियान सञ्चालन गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: ४ राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने ।	
४.१ नविनतम शिक्षण सिकाइ प्रविधिहरूको व्यावहारिक प्रयोग गर्ने	<p>४.१.१ हरेक विद्यालयमा नविनतम शिक्षण सिकाइ प्रविधिको प्रयोगका बारेमा नियमित शिक्षक अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरिने छ साथै सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा सक्षमता विकास तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>४.१.२ निर्धारित पाठ्यक्रमको उद्देश्य अनुरूप सिकाइ उपलब्धि मापन गर्न प्रत्येक विद्यार्थीको PIS (व्यक्तिगत सूचना प्रणाली) निर्माण गरिने छ ।</p> <p>४.१.३ शिक्षण सिकाइ मापन गर्न प्रमाणिक तथा वैज्ञानिक ग्रेडिड प्रणालीको प्रयोग गरिने छ ।</p>

रणनीति	कार्यनीति
४.२ स्थानीय आवश्यकता अनुरूप पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने	<p>४.२.१ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक शिक्षा नीति, ऐन र नियमको परिधिमा रहि स्थानीय आवश्यकता अनुरूप पाठ्यक्रम निर्माण तथा परिमार्जन गर्न विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।</p> <p>४.२.२ विज्ञान प्रविधि, गणित, अंग्रेजी जस्ता विषयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने विद्यार्थी तयार पार्न सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत विद्यार्थीहरूलाई तहगत हिसाबले सू-सूचित बनाउन विद्यालयमा इन्टरनेट सहितका आधारभूत पूर्वाधारको अनिवार्य व्यवस्था मिलाईने छ ।</p> <p>४.२.३ विद्यार्थीको व्यक्तिगत रुचि र झुकावको पहिचान गरी हरेक विद्यालयमा नियमित अतिरिक्त क्रियाकलाप अन्तर्गत गायन, वाद्यवादन, नृत्य, अभिनय, खेलकुद, चित्रकला, वृतत्वकला जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न शिक्षकको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>
४.३ विद्यार्थीहरूको ज्ञानको क्षितिज वृद्धिहुने क्रियाकलाप नियमित गर्ने	<p>४.३.१ विद्यार्थीहरूलाई वार्षिक पात्रोको विकास गरी नियमित रूपमा शैक्षिक भ्रमण गराइने छ ।</p> <p>४.३.२ विद्यार्थीहरूलाई सामाजिक, जीवनोपयोगी र व्यावहारिक ज्ञान दिलाउन नियमित स्थलगत अध्ययन र परियोजना कार्यमा संलग्न गराइने छ ।</p> <p>४.३.३ विद्यालय शैक्षिक पात्रोमा प्रबन्ध गरी नियमित रूपमा विज्ञान, प्रविधि, कला, खेलकुद, पेशा व्यवसाय आदिमा सफल व्यक्तित्वहरूसँग विद्यार्थीहरूलाई साक्षात्कार गराइने छ ।</p> <p>४.३.४ विद्यालयमै ज्ञान, विज्ञान, सफलता, साहस र जितका कथाहरू समेट्ने वृतचित्र तथा चलचित्रहरूको नियमित प्रदर्शन गराउने व्यवस्था मिलाईने छ</p> <p>४.३.५ हरेक विद्यालयमा नियमित पाठ्यक्रम अतिरिक्त बाल तथा अन्य पुस्तकहरू समेटेर एक पुस्तकालयको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>४.३.६ विद्यार्थीहरूलाई ज्ञान, सिप सम्बन्धी क्षेत्रीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा भाग लिन पूर्व तयारी गरिने छ ।</p>
४.४ पाठ्य सामाग्रीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने	<p>४.४.१ नियमित पठनपाठनका लागि आवश्यक पुस्तकालय र पाठ्य पुस्तकहरूको समयमै प्रबन्ध गर्न गाउँपालिकास्तरीय एक संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>४.४.२ हरेक विद्यालयमा पुस्तकालय व्यवस्थापन गर्न पुस्तकालय निर्माण गरिने छ</p> <p>४.४.३ हरेक विद्यालयमा एक कम्प्युटर प्रयोगशाला निर्माण गरिने छ ।</p> <p>४.४.४ हरेक मा.वि.मा एक विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गरिने छ ।</p>
४.५ नियमित अनुगमन तथा निरीक्षण गरी शैक्षिक क्रियाकलापहरूलाई	<p>४.५.१ विद्यालयमा शिक्षकहरू नियमित उपस्थित भएको हाजिरी सुनिश्चित गर्न वडा अध्यक्ष, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष र प्रधानाध्यापकहरूसँग हरेक महिनामा अन्तरक्रिया गरी सूचना लिइनेछ ।</p>

रणनीति	कार्यनीति
समय सापेक्ष सुधार गर्ने	<p>४.५.२ विद्यार्थीको नियमित उपस्थितिका लागि कक्षा शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाई हरेक चौमासिक परीक्षाको परीक्षाफल प्रकाशन पश्चात अभिभावक अन्तरक्रियालाई अनिवार्य गरिने छ ।</p> <p>४.५.३ शिक्षण सिकाइमा उत्कृष्ट विद्यालयलाई हरेक वर्ष पुरस्कृत गर्न एक कोषको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>४.५.४ हरेक कक्षामा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने छात्र/छात्रा विद्यार्थीलाई पुरस्कृत गरिने छ ।</p> <p>४.५.५ हरेक विद्यालयमा उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कार कोषको व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>४.५.६ उच्च शिक्षामा जान चाहने विशेष जेहेन्दार विद्यार्थीहरूलाई मापदण्डका आधारमा शैक्षिक ऋण प्रदान गर्न "जेहेन्दार विद्यार्थी उच्च शिक्षा कोष" निर्माण गरिने छ ।</p> <p>४.५.७ हरेक विद्यालयमा शिक्षकहरूलाई क्रमश विद्युतिय हाजिरीको प्रबन्ध गर्न प्रयास गरिने छ ।</p> <p>४.५.८ कोरोना महामारी जस्ता माहामारीका समयमा वैकल्पिक विधिबाट अध्यापन गराउन आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको प्रबन्ध, विद्यार्थीको सर्वेक्षण सहित कार्ययोजना निर्माण गरी लागू गरिने छ ।</p> <p>४.५.९ Early Childhood Development तथा शिशुकक्षामा अध्यापनरत शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई आवश्यक विषेश तालिम प्याकेज सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>४.५.१० प्रधानाध्यापक तथा व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष लक्षित शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास विशेष तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>४.५.११ गाउँपालिकास्तरीय एक वैज्ञानिक तथा व्यावहारिक शैक्षिक पात्रोको निर्माण गरी लागू गरिने छ ।</p>
उद्देश्य: ५ विज्ञान तथा प्रविधिको आधारभूत खोज र अन्वेषणलाई स्थान दिने ।	
५.१ विज्ञान र प्रविधिमा रुचि भएका विद्यार्थी बालबालिका तथा युवाहरूको पहिचान तथा प्रोत्साहन गर्ने	<p>५.१.१ हरेक मा.वि.मा अध्यापनरत विज्ञान शिक्षकको सहयोग र समन्वयमा विज्ञानमा विशेष रुचि भएका विद्यार्थीहरू पहिचान गरी विवरण संकलन गरिने छ ।</p> <p>५.१.२ त्यस्ता विद्यार्थीहरू सम्मिलित गरी वर्षमा एक पटक एक गाउँपालिकास्तरीय विज्ञान प्रदर्शनी आयोजना गरिने छ ।</p> <p>५.१.३ विज्ञान प्रदर्शनीमा संलग्न विद्यार्थीहरूलाई वर्षमा एक पटक राष्ट्रियस्तरका बैज्ञानिक वा विज्ञानका उच्च शिक्षा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट प्रशिक्षण सञ्चालन गरिने छ ।</p>

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
	<p>५.१.४ कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिमा गाउँपालिकामा भित्रिएको कुनैपनि नविन प्रविधिबारे विद्यार्थीहरूलाई जानकारी गराउन स्थलगत भ्रमण गराइनेछ ।</p> <p>५.१.५ यस गाउँपालिकाबाट राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्तित्वहरूसँग विभिन्न उपयुक्त अवसर पारेर साक्षात्कार गराइनेछ ।</p> <p>५.१.६ औपचारिक शिक्षाको परिधि भन्दा बाहिर रहेका तर विज्ञान र प्रविधिमा विशेष क्षमता भएका व्यक्तिहरू पहिचान गर्न अभियान सञ्चालन गरिने छ</p>

शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधिको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरूको वस्तुगत विवरण तयारी		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	विद्यालय भवन, शौचालय र छात्रा मैत्री, अपांगमैत्री शौचालय निर्माण		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.३	शैक्षिक सामग्री खरीद		०	२००	२०५	२१०	२१५	२२०	गाउँपालिका
		१.१.४	एक विद्यालय एक खेलमैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन		०	३००	३५०	४००	४७५	५००	गाउँपालिका
		१.१.५	हरेक विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको प्रबन्ध		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
		१.१.६	गाभ्नु पर्ने विद्यालयहरूको सम्भाव्यता अध्ययन		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.७	नपुग शिक्षक दरबन्दी पूर्ति		०	४००	४२५	४३०	४४०	४५०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.८	अति विपन्न, सीमान्तकृत, विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाको विवरण संकलन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.९	विद्यालय जाने बालबालिका नजानुका वस्तुगत कारणको अध्ययन		०	५०	५५	६०	७०	७५	गाउँपालिका
		१.१.१०	एक वडा एक सामुदायिक पुस्तकालय निर्माण			१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	गाउँपालिका
		१.१.११	अपाङ्ग विद्यार्थी व्यवस्थापनका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन			२५	२५	२५	२५	२५	गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१	अति विपन्न र सीमान्तकृत बालबालिका छात्रवृत्ति कोष स्थापना		०	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
		२.१.२	निरक्षरको विस्तृत विवरण संकलन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.३	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापनार्थ सम्भाव्यता अध्ययन		०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.१.४	विद्यालय स्तरीय पोषण शिक्षा कार्यक्रम		०	८०	८५	९०	९५	९८	गाउँपालिका
३	३.१	३.१.१	नविनतम शिक्षण सिकाई तालिम सञ्चालन		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		३.१ .२	शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि तालिम		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका
४	४.१	४.१ .१	स्थानीय माग अनुसारको पाठ्यक्रम निर्माण तथा परिमार्जनका लागि परामर्श सेवा		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		४.१ .२	वृत्तचित्र तथा चलचित्र प्रदर्शनी व्यवस्थापन		०	६०	६५	७०	७५	८०	गाउँपालिका
		४.१ .३	पुस्तकालयमा पुस्तक खरीद		०	५०	५२	५४	५६	५७	गाउँपालिका
		४.१ .३	माध्यमिक स्तरको विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण		०	८०	८२	८४	८६	८९	गाउँपालिका
		४.१ .४	जेहेन्दार छात्रछात्रा छात्रवृत्ति कोष निर्माण		०	१००	१००	१०	१०	१०	गाउँपालिका
		४.१ .५	बालबिकास विशेष शिक्षक शिक्षिका तालिम		०	९०	९५	९७	९८	९९	गाउँपालिका
		४.१ .६	प्रधानाध्यापक शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास तालिम		०	६०	६२	६५	६७	७०	गाउँपालिका

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- निरक्षरता शून्यमा झर्नेछ ।
- आधारभूत शैक्षिक पूर्वाधारको प्रबन्ध हुनेछ ।
- आधारभूत शिक्षा सबैका लागि अनिवार्य र निशुल्क हुनेछ ।
- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुनेछ ।
- राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध हुनेछ ।
- नैतिकता, राष्ट्रप्रेम र मानव मूल्यमा आधारित शिक्षाको विकास हुनेछ ।
- विज्ञान र प्रविधिमा युवाहरूको आकर्षण बढ्ने छ ।

नतिजा खाका

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	असर	प्राथमिक तह पूरा गर्ने दर	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थी मध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थी	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा ८ सम्म पुग्ने अनुपात	अनुपात	२०८१-०८२	२०८५-०८६
५	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा १२ सम्म पुग्ने अनुपात	अनुपात	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	असर	माध्यमिक शिक्षाको कुल भर्नादर (९ देखि १२)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
७	असर	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत (कुल विद्यार्थीमा)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
८	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (प्राथमिक)		२०८१-०८२	२०८५-०८६
९	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (माध्यमिक)		२०८१-०८२	२०८५-०८६
१०	प्रतिफल	प्रति विद्यार्थी हुने सार्वजनिक खर्च (हजारमा)	हजारमा	२०८१-०८२	२०८५-०८६
११	असर	विद्युतमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१२	असर	इन्टरनेटमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१३	असर	खानेपानी सरसफाई स्वच्छता सुविधा भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१४	असर	अपाङ्गमैत्री विद्यालयहरू	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१५		(दिगो विकास लक्ष्य ४ अन्तर्गत) माथिका सबै सूचकहरू	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१६	असर	समग्र साक्षरता प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१७	असर	साक्षरता प्रतिशत (पुरुष)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१८	असर	साक्षरता प्रतिशत (महिला)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१९	असर	आधारभूत शिक्षा उत्तीर्ण जनसँख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२०	असर	माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण जनसँख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२१	असर	स्नातक तह उत्तीर्ण जनसँख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२२	असर	स्नातकोत्तर उत्तीर्ण जनसँख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२३	प्रतिफल	विद्यावारिधि उत्तीर्ण जनसँख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२४	असर	विज्ञान प्रयोगशाला सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२५	असर	सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
२६	असर	बुक कर्नर सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२७	असर	सुविधायुक्त खेलमैदान भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२८	असर	छात्राको लागि व्यवस्थित शौचालय भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२९	असर	एक स्वास्थ्यकर्मीको सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

सफा सुन्दर र स्वच्छ नगर सभ्यताको प्रमुख परिचायक हो । त्यसैगरी स्वस्थ जीवन जिउन हाम्रो वरपरको जनजीवन र सेरोफेरो सफा हुनु जरुरी छ । शहरीकरणको सघनतामा वृद्धि भएकोले यस गाउँपालिकामा फोहोरमैला उत्सर्जन व्यापक रूपमा हुने गरेको र फोहोर व्यवस्थापन मुख्य चुनौतीका रूपमा रहेको छ । तथापि स्वच्छ पानी तथा सरसफाई मानवीय स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्वहरू भएको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं ६ ले खानेपानी तथा सरसफाईलाई सुनिश्चितता गर्नुका साथै नेपालको संविधानले पनि खानेपानी तथा सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा व्याख्या गरेको हुनाले स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुर्याउन गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने साथै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नेपालको संविधानले पनि खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा व्याख्या गरेको छ । नासों गाउँपालिकामा गाउँपालिकामा 'एक घर एक धारा' कार्यक्रम लागू गरिएको छ । गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार यस नासो गाउँपालिकामा खानेपानीको तथ्यलाई केलाउदा यस गाउँपालिकाका झण्डै ९६ प्रतिशत बासिन्दाहरूले आयोजनाको पानी घरमा ल्यायर वा धारो बनायर खाने गरेका छन भने सार्वजनिक धाराको पानी २.७६ प्रतिशत खाने गरेका छन । मुल / मुहानको पानी खाने घरधूरी जम्मा १.२८ प्रतिशत छन् भने खानेपानी आयोजनाको भन्दा बाहीरको पानी खाने घरपरीवार यस गाउँपालिकामा छैनन् यो स्थानीय सरकारको सुखद पक्ष हो ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

- प्रचुर मात्रामा जल स्रोतको उपलब्धता भए तापनि पिउने पानी शुद्धीकरण गरी पिउने उचित प्रबन्ध नभएको,
- पानीका उपलब्ध प्रमुख स्रोतहरूको वैज्ञानिक हिसाबले संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न नसकिएको,
- फोहोरमैला संकलन केन्द्र तथा ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्था भइ नसकेको,
- अधिकांश घरहरूमा व्यवस्थित शौचालयको साथै गाउँपालिकाको अधिकांश सार्वजनिक स्थलमा शौचालयको व्यवस्था नभएको,
- विशेष गरी सघन बस्तीमा रहेका बजार केन्द्रहरूमा सडकहरूमा नाला व्यवस्थापन हुन नसकेको,
- वैज्ञानिकरूपमा फोहोरमैला व्यवस्थापन हुन नसकेको,
- कच्ची सडकका कारण धुलोले गर्दा वायु प्रदूषण हुने गरेको,
- फोहोर व्यवस्थापनको ठोस योजना नबन्दा विशेषगरी बजार क्षेत्रमा दीर्घकालीन हिसाबले जटिलता सिर्जना हुन सक्ने।

५.३.३ संभावना तथा अवसर

- विभिन्न खोलाको जलस्रोतको उपलब्धता हुनु,
- प्रदेश र सघिय सरकारले खानेपानी आयोजनाको लागि बजेट छुट्याएको,
- "एक घर एक धारा" कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गरिएको,
- गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता योजना तयार गरि लागु गर्न सकिने,
- गाउँपालिकामा पानी संरक्षण गरी दीगो रूपमा पानीको सदुपयोग गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्न सकिने,
- बजार क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन गर्न केही ठाउँमा डस्टबिनहरूको व्यवस्था गर्न सकिने,
- पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाको चेतनामूलक कार्यक्रम र तालिम संचालन गर्न सकिने,
- फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि कुहिने र नकुहिने फोहोरको वर्गीकरण गरी फोहोरमैला संकलन गर्न सकिने।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: स्वच्छ, स्वस्थ र सुन्दर गाउँपालिका निर्माणका लागि गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ
लक्ष्य: गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बस्तीहरूमा स्वच्छ खानेपानी पुर्याउने तथा सरसफाइको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने
उद्देश्यहरू:

- १ गाउँपालिका बासीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुर्याउने,
- २ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा सरसफाइको सुविधा पुर्याउने।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ गाउँपालिकाबासीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुर्याउने।	
१.१. आधारभूत खानेपानी सुविधा नपुगेका घरपरिवारमा खानेपानी सुविधा	१.१.१. "एक घर एक धारा" को अवधारणा अनुसार खानेपानी सुविधा नपुगेका घरहरूमा समुदायको सहभागितामा आधारभूत खानेपानी व्यवस्था गरिने छ। १.१.२. सम्भाव्य खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ। १.१.३. हाल सन्चालित खानेपानी आयोजनाहरू समयमै निर्माण सम्पन्न गर्ने तथा सञ्चालनमा रहेका योजनाहरूलाई नियमित मर्मतसंभार गर्ने, उपभोक्ता

रणनीति	कार्यनीति
विस्तारका लागि प्राथमिकता दिने	समिति मार्फत सेवा सञ्चालनमा ल्याइनेछ । नेपालमा असल अभ्यासका हिसावले अत्यन्त सफल खानेपानी उपभोक्ता समितिहरूका अनुभवहरू अनुसरण गर्न अध्ययन भ्रमण गरिने छ ।
१.२. मुहान संरक्षण तथा खानेपानी सेवाको स्तर वृद्धि गर्ने ।	१.२.१. खानेपानीका मुहानहरू सार्वजनिक सम्पती भएकोले सम्पूर्ण मुहानहरूको नक्साङ्कन पश्चात वस्तुगत विवरण संकलन गरिने छ । १.२.२. खानेपानीका संरचनाहरूको स्तरोन्नति तथा मुहान सुधार गरी पानी प्रशोधन गरेर मात्र वितरण गरिने छ । १.२.३. हरेक घरपरिवारमा पाइपमार्फत खानेपानी आपूर्ति प्रणाली निर्माण गरिने छ । १.२.४. खानेपानीको उपभोगको मात्रा अनुसार महशुल उठाई निर्माण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
उद्देश्य २ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा सरसफाइको सुविधा पुर्याउने ।	
२.१. हरेक घर परिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइ सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२.१.१. प्रत्येक घरमा अनिवार्य शौचालयको प्रावधान लागू गरी शौचालय नभएका विपन्न घरपरिवारमा शौचालय निर्माणका लागि प्रोत्साहन गर्न मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइने छ । २.१.२. घर घरबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने फोहोरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्न समुदायलाई विशेष तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
२.२. सार्वजनिक स्थल तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको व्यवस्थापन गर्ने ।	२.२.१. प्रत्येक सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, सामुदायिक भवन, अस्पताल, बजार केन्द्र जस्ता क्षेत्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरी समुदायलाई सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइने छ । २.२.२. उल्लेखित स्थानहरूमा फोहोरलाई वर्गीकरण गरी फ्याक्नका लागि बास्केट तथा कण्टेनरको व्यवस्था गरिने छ । २.२.३. फोहोर व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन उपयुक्त स्थान पहिचान गरी ल्याण्डफिल साईट निर्माण गरिने छ । २.२.४. फोहोर पानीको उत्सर्जन कम गर्ने र उत्पादित फोहोर पानीको व्यवस्थापन गरी वातावरण स्वच्छ राखिनेछ । २.२.५. मुख्य बजार क्षेत्रका चोक र सडक वरपर नियमित सफाई गरिने छ । २.२.६. बजार केन्द्रहरूमा घरबाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापनका लागि टोल विकास संस्था र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिने छ । २.२.७. पानीको मुहान वरपर फोहोर गर्नेलाई जरिवाना गरिने छ साथै नदीनाला, जलाशय तथा ताल तलैयाको पर्यावरणीय स्वच्छता कायम गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
२.३. सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२.३.१. घरघरमा निस्कने फोहोरलाई कम गर्न, फोहोरलाई वर्गिकरण गर्न, कम्पोस्ट मल बनाउन र पुर्नप्रयोग गर्न प्रेरित गर्नका लागि जनस्तरमा नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । २.३.२. घर, आँगन र टोल सफा राख्न प्रत्येक वडामा सरकारी, निजी, गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी स्थानीय बासीको संलग्नतामा नियमित रूपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गरी जनचेतना फैलाईनेछ । २.३.३. स्थानीय सञ्चार माध्यमको सहयोगमा सरसफाई सम्बन्धी नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

खानेपानी तथा सरसफाईको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	संभाव्य खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन		०	६००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	एकघर एक धारा कार्यक्रम		०	१०००	०	०	०	०	गाउँपालिका
	१.२	१.२.१	खानेपानी मुहान क्षेत्र पहिचान तथा विवरण संकलन		०	६००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.२	खानेपानी प्रशोधन तथा वितरण प्रणाली निर्माण		०	०	१५०	१६०	१७०	१८०	गाउँपालिका
		१.२.३	वडा नं १ मा खानेपानी आयोजना		०	३००	३५०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.४	वडा नं २ मा खानेपानी आयोजना		०	३००	३५०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवा र निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.२. ५	वडा नं ३ मा खानेपानी आयोजना		०	०	३००	३५०	०	०	गाउँ पालिका
		१.२. ६	वडा नं ४ मा खानेपानी आयोजना		०	०	३००	३५०	०	०	गाउँ पालिका
		१.२. ७	वडा नं ५ मा खानेपानी आयोजना		०	०	०	३००	४००	०	गाउँ पालिका
		१.२. ८	वडा नं ६ मा खानेपानी आयोजना		०	०	०	३००	४००	४५०	गाउँ पालिका
		१.२. ९	वडा नं ७ मा खानेपानी आयोजना		०	०	०	३००	४००	४५०	गाउँ पालिका
		१.२. १०	वडा नं ८ मा खानेपानी आयोजना		०	०	०	३००	४००	०	गाउँ पालिका
		१.२. ११	वडा नं ९ मा खानेपानी आयोजना		०	०	०	३००	४००	०	गाउँ पालिका
२	२. १	२.१. १	शौचालय निर्माण गर्न अनुदान		०	१५०	१६०	१६५	१७२	१७५	गाउँ पालिका
	२. २	२.२. १	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्र पहिचान गरी शौचालय निर्माण		०	०	०	१००	१००	१००	गाउँ पालिका
		२.२. २	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्र पहिचान गरी फोहर		०	०	१५०	०	०	०	गाउँ पालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			फ्याक्ने कन्टेनरको व्यवस्था								
		२.२.३	गाउँ पालिका द्वारा सम्भाव्य स्थानमा ल्यान्डफिल साइटको निर्माण		०	०	०	०	३००	०	गाउँ पालिका
		२.२.४	सघन वस्ती क्षेत्रमा ढल निर्माण		०	८०	९०	९५	१००	१०५	गाउँ पालिका
		२.२.५	सरसफाइ कर्मचारीको व्यवस्था		०	१००	११०	११५	१२०	१२५	गाउँ पालिका
		२.२.६	पानीको मुहान संरक्षण तथा संरचना मर्मत		०	५००	५००	५००	५००		गाउँ पालिका
२.३	२.३.१		फोहोर पुनप्रयोग गर्न तालिम		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँ पालिका

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- गाउँपालिकाका सम्पूर्ण घरधूरीमा एकघर उक धारा खानेपानी सुविधा भएको हुने,
- सम्पूर्ण घरधूरीमा शौचालयको व्यवस्था भएको हुने,
- सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था भएको हुने
- सरसफाईको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार भएको हुने।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	पाइपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	असर	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	असर	प्रशोधित, सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	असर	उन्नत सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरू अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५	असर	आधारभूत शौचालय प्रयोग गर्ने जनसँख्याको अनुपात	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	असर	ढल प्रणालीहरू उपयुक्त मा चर्पी जोडिएका परिवार	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
७	असर	आधुनिक र सुविधासम्पन्न शौचालय प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
८	प्रतिफल	डस्टबिन प्रयोग गर्ने र फोहरलाई वर्गीकरण गर्ने घरपरिवार	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

(अ) लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपालमा सामाजिक जागरण, जातिय, लैङ्गिक तथा वर्गीय स्वरूपको समाजमा व्यापक रूपान्तरण भै नसकेकोले लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिकको सम्मान, सामाजिक सुरक्षा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार र कठिनाइहरूको सम्बोधन र सामाजिक समावेशीकरणका मुद्दाहरू सामाजिक विकासका दृष्टिले केन्द्रिय भागमै रहेका छन् । नेपालका अन्य स्थानहरूमा जस्तै यस गाउँपालिकामा समेत यी सवालहरूको व्यापक सान्दर्भिकता रहेको र विकास योजनाले यी विषयहरूलाई महत्व दिएर समेट्नु पर्ने देखिन्छ । नेपालको संविधानमानै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ । हाल यस गाउँपालिकामा गाउँपालिका तथ्यांक संकलन २०८० अनुसार कुल जनसँख्या २१९९ रहेको छ, जसमध्ये पुरुष १०९२ र महिला ११०७ रहेको छ । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९८.६४ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसँख्या) ३.१० जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल ४७० घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.६८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

- गाउँपालिकामा बैङ्किङ सुविधाको अवस्था कमजोर हुँदा सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिन टाढा जानुपर्ने अवस्था रहेको,

- गाउँपालिकामा सामुदायिक भेटघाट केन्द्र, वृद्धाश्रम, बाल सुरक्षा तथा सुधार गृह जस्ता भवनहरूको अभाव रहेको,
- जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू अपेक्षाकृत रूपमा प्रभावकारी हुन नसकेका,
- महिला तथा जनजातिहरूको उद्यमशीलता विकास तथा शसक्तिकरण सम्बन्धी तालिमहरू प्रयाप्त रूपमा संचालन हुन नसकेको,
- लैङ्गिक विभेद तथा हिंसाले समाजमा सामाजिक विग्रह ल्याउनुका साथै विकासको गतिमा नकारात्मक असर पर्न सक्ने,
- व्यापक रूपमा महिला शिक्षा तथा अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तकृतहरूलाई विशेष रूपमा लक्षित गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने,
- प्रसूती सेवाको व्यवस्था गर्नुको साथै प्रजनन स्वास्थ्य बारे जनचेतना फैलाउनुपर्ने,
- घरेलु हिंसा र महिला हिंसा निर्मूल गर्नुपर्ने,
- गाउँपालिकाभित्र गठन भएका दर्जनौं आमा समूहहरूलाई, जाँड, रक्सी र जुवातास का साथै लागुपदार्थको विकृति विरुद्ध अभियान सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्ने,
- बालश्रम, बालविवाह तथा बहुविवाहलाई दण्डित गर्नुपर्ने,
- बालमैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा महिलामैत्री संरचनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने ।

५.४.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाले हरेक वर्ष जेष्ठ नागरिक, महिला तथा अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण गरिएको,
- प्रत्येक वडा तथा टोलमा महिला तथा आमा समूह गठन भएको र हिंसा न्यूनीकरण, क्षमता अभिवृद्धि तथा मूलप्रवाहीकरणका कार्यहरू भइरहेको,
- एकल महिला, जेष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्ति, टुहुरा, सीमान्तकृत र लोपोन्मुख समुदायका लागि यातायात, स्वास्थ्य र शिक्षा निःशुल्क गर्ने गाउँपालिकाको नीति लिन सकिने,
- सुनौलो हजार दिन पोषण कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने,
- लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण, लागु औषध दुव्यसनी, मानव बेचबिखन सम्बन्धी सचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको,
- विपन्न महिलालाई सिपमूलक तथा उद्यमशीलतामा तालिममा जोड दिई आय आर्जनका कार्यक्रम गर्ने गरिएको,
- आदिवासी जनजाति, दलित, सीमान्तकृत, लोपोन्मुख वर्गहरूको यथार्थ लगत संकलन गरी परम्परागत पेशा, व्यवसाय, लोपोन्मुख कला, ज्ञान, सिप पहिचान गरेर क्षमता विकास कार्यक्रम गर्ने नीति लिइएको,
- दलित वर्गमाथि हुने भेदभाव न्यूनीकरण गरी परम्परागत ज्ञान र सिपलाई व्यवसायीकरण गर्ने प्रयत्न गर्न सकिने,
- छुवाछुत तथा सामाजिक विभेद क्रमशः न्यून हुँदै गएको,
- सञ्चार माध्यम र शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव परेको,
- महिलाहरू राजनीति, सामाजिक कार्यलगायत विभिन्न विकासका गतिविधिहरूमा सक्रिय,
- पुनस्थापना केन्द्र, विपन्न सहायता केन्द्र, अनाथालय तथा जेष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्र स्थापना गरी न्यायपूर्ण समाजको स्थापनामा सहयोग पुर्याउन सकिने,

- भौतिक संरचना निर्माण गर्दा बालमैत्री र अपाङ्गमैत्री बनाउनु पर्ने र निर्माण गर्न लागिएको,
- सबै तह र तप्काका समुदायलाई सामाजिक मूल प्रवाहीकरणमा ल्याउँदा गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियाले गति लिन सक्ने,
- एकल महिला, बेरोजगार महिला, अति पिछडिएका तथा विपन्नहरूका लागि रोजगारमूलक तालिमको व्यवस्था गर्न सकिने।

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: नासोंको न्यायपूर्ण समाज र सामाजिक सौहार्दता

लक्ष्य: सामाजिक न्यायमा आधारित सभ्य समाजको निर्माण

उद्देश्यहरू:

- लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक, अल्पसंख्या, अपाङ्गता लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारको विभेद अन्त्य गर्ने।
- सामाजमा महिलाहरूको समतामूलक र अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धी गराई मूलप्रवाहीकरण र सशक्तिकरण गर्ने।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१.१ महिला जागरण केन्द्रित नीति निर्माण तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१.१.१ अनिवार्य महिला शिक्षा सम्बन्धी विशेष नीति तथा कार्ययोजना निर्माण गरिने छ। १.१.२ छात्रामैत्री वातावरण निर्माण गर्न हरेक विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा व्यवस्थापन समितिसँग नियमित अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिने छ। १.१.३ महिला अधिकार, महिला हिंसा, यौन शोषण, यौन हिंसा जस्ता विषयहरूको समुचित सम्बोधन हुनेगरी महिलालाई सचेत बनाउन हरेक वडामा रहेका महिला अधिकारकर्मी, महिला नेतृ, शिक्षिका लगायत सचेत र सक्षम महिलाको संयोजकत्वमा महिला सेल गठन गरिने छ। १.१.४ प्रत्येक वडामा रहेका महिला सेलहरू मार्फत हरेक महिना पुरुषहरूको समेत संलग्नतामा महिला जागरण सचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। १.१.५ विद्यालय पाठ्यक्रम निर्धारण गर्दा छात्र तथा छात्रा दुवैलाई प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य लगायतका लैङ्गिक सवालहरू समेट्ने गरी निर्धारण गरिने छ र सो माध्यमिक शिक्षामा अनिवार्य लागू गरिने छ। १.१.६ स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट लैङ्गिकता तथा महिला जागरण सम्बन्धी सामाग्री नियमित प्रसारण गरिने छ। १.१.७ दाइजो प्रथा तथा लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध हरेक वर्ष विशेष जागरण सप्ताह मनाइने छ। १.१.८ विद्यालयमा सामाजिक शिक्षा अध्यापनरत शिक्षक शिक्षिकालाई समेटेर लैङ्गिक हिंसा र महिला जागरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिने छ।

रणनीति	कार्यनीति
१.२ महिला सुरक्षा र लैङ्गिक न्यायका निम्ति महिला शसक्तिकरणका कार्यक्रमहरू अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने	<p>१.२.१ गाउँपालिकामा स्थापना भई कार्य गरिरहेका सबै प्रकारका महिला समूह, आमा समूह, किशोरी समूह लगायतका समूहलाई लक्षित गरी वार्षिक पात्रोका आधारमा नियमित आयआर्जन तालिम, सिप तथा उद्यमशीलता विकास तथा नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.२ गाउँपालिका भर रहेका महिला उद्यमीहरूको अभिलेख तयार गरिने छ ।</p> <p>१.२.३ महिला उद्यमीहरूलाई गाउँपालिका बाहिरका सफल महिला उद्यमीहरूसँग वर्षमा एक पटक साक्षात्कार गराइने छ ।</p> <p>१.२.४ मापदण्डका आधारमा महिला उद्यमीहरूलाई उनीहरूको नाममा दर्ता भई सञ्चालन हुने साना तथा घरेलु उद्योगमा ब्याजमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.२.५ सरकारी सेवामा प्रवेश गर्न चाहने महिलाहरूको अभिलेख तयार पारी निःशुल्क तयारी कक्षा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.६ स्थानीय न्यायिक समितिलाई नियमित तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.७ महिलाका नाममा रहेको अचल सम्पत्ति सम्बन्धी वस्तुगत विवरण संकलन गरिने छ र त्यसमा वृद्धि गर्न ऐन कानूनमा सहूलियतको प्रबन्ध गरिने छ ।</p> <p>१.२.८ "एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम" सञ्चालन गर्न ब्याज अनुदान कोष निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.२.९ महिला हिंसा पहेरेदारी तथा कानुनी सेवाका लागि वडास्तरीय महिला सेल गठन गरी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.२.१० गाउँपालिका स्तरीय एक महिला सुरक्षा गृहको निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.२.११ गाउँपालिका स्तरीय एक महिला उद्यमी वस्तु बिक्री केन्द्र स्थापना गरिने छ</p> <p>१.२.१२ गाउँपालिकामा उच्च शिक्षामा छात्राको उपस्थिति वृद्धि गर्न बालबालिका बिमा कार्यक्रम लागू गरिने छ ।</p>
१.३ जेष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षार आत्म सम्मान कायम हुने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइ सञ्चालन गर्ने	<p>१.३.१ संविधान र नेपाल सरकारले घोषणा गरेका जेष्ठ नागरिक सामाजिक सुरक्षा अन्तर्गतका सबै कार्यक्रम चुस्त दुरुस्त रूपमा प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिका भित्र जेष्ठ नागरिक प्रतिकार्य इकाइ सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.२ वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.३ एक वडा एक जेष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्र निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.३.४ प्रत्येक वडामा जेष्ठ नागरिक लक्षित योग तथा ध्यान केन्द्र सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.५ स्थानीय सञ्चार माध्यमसँगको सहकार्यमा जेष्ठ नागरिकहरूका जीवन अनुभव साटून र सुन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.६ ७० वर्ष नाघेका जेष्ठ नागरिकहरूलाई सु-आहारा कार्यक्रम सञ्चालन गरी पोषिलो आहारा वितरण गर्ने प्रबन्ध गरिने छ ।</p>

रणनीति	कार्यनीति
	१.३.९ जेष्ठ नागरिकको सम्पूर्ण स्वास्थ्य उपचार सुनिश्चित गर्न अति विपन्न परिवारको स्वास्थ्य बिमामा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
१.४ अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको कठिनाइ न्यूनिकरण गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरी उनीहरूको आत्मबल बढाउने र आत्मसम्मान जगाउने ।	<p>१.४.१ गाउँपालिका भर रहेका सम्पूर्ण अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन गरिने छ ।</p> <p>१.४.२ अपाङ्गता परिचय पत्र अपाङ्गताको प्रकार अनुसार परिचय पत्र वितरण गरिने छ ।</p> <p>१.४.३ अपाङ्गता भएका विद्यालय जाने बालबालिकाको विवरण तयार पारी उनीहरूको शिक्षा आर्जनमा भएका कठिनाई सम्बोधन गर्न विशेष अध्ययन पश्चात कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.४.४ ह्वील चियर आवश्यक अपाङ्गहरूको लगत संकलन गरी त्यसमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.४.५ विशेष क्षमता भएका अपाङ्गहरूको वृत्ति विकास कार्यक्रम अन्तर्गत कलाकारिता सिप विकास तथा आय आर्जन तालिम नियमित सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.४.६ पूर्ण अपाङ्गता भई जीवन निर्वाह गर्न पूर्ण असक्तहरूको विवरण संकलन गरी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।</p> <p>१.४.७ गाउँपालिकामा अब बन्ने सबैखाले सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री बनाउन निर्माण मापदण्ड र कार्यविधि परिमार्जन गरिने छ ।</p> <p>१.४.८ अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको समस्या कठिनाई र आवाजहरू उजागर गर्न अपाङ्गता भएका नागरिकको नेतृत्वमा एक गाउँपालिका स्तरीय अपाङ्गता नागरिक सहयोग तथा सरोकार मञ्च गठन गर्न गाउँपालिकाले सहजिकरण गर्नेछ ।</p> <p>१.४.९ अपाङ्गता भएका तर विशेष कलाको क्षमता भएकालाई लक्षित गरी प्रोत्साहन अनुदान दिइने छ ।</p>
१.५ जातिय विभेद, अल्पसंख्यक दलित, आदिवासी, तथा राज्यको मूल प्रवाहमा आउन नसकेको नागरिकहरूका मूल सरोकारका विषयमा अध्ययन गरी मूल	<p>१.५.१ लोपोन्मुख, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत तथा राज्यको मूल प्रवाहीकरण भन्दा बाहिर रहेका वर्ग, व्यक्ति वा समुदायको यर्थाथ स्थितिका बारेमा अध्ययन गरी स्थितिपत्र प्रकाशन गरिने छ ।</p> <p>१.५.२ आदिवासी, जनजाति हरूका मौलिकता र पहिचान रहनसहन, रितिथिति, परम्परा, भेषभूषा खानपान, कला, चाडवाड आदिका बारेमा विस्तृत विवरण सहितको अभिलेख तयार पारिनेछ ।</p> <p>१.५.३ सकारात्मक विभेदको सिद्धान्त अनुरूप राज्यको आरक्षण कोटामा सरकारी सेवामा प्रवेश गर्न चाहने यो वर्गका आकांक्षीहरूलाई लक्षित गरी विशेष तयारी कक्षाहरू निःशुल्क सञ्चालन गरिने छ ।</p>

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
प्रवाहीकरण कार्यनीति निर्माण गर्ने	<p>१.५.४ लक्षित वर्गका विद्यालय जाने बालबालिकाको शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न अभिभावक शिक्षा र शैक्षिक सामाग्रीमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.५.५ छुवाछुत र सबै प्रकारका सामाजिक भेदभाव अन्त्य गर्न राज्यको मूल कानूनको अधिनमा रहि त्यस्ता कार्यलाई दण्डित गर्न स्थानीय कानून निर्माण गर्दै न्यायिक समितिलाई सक्रिय तुल्याइनेछ ।</p> <p>१.५.६ यि लक्षित वर्गलाई समेट्ने सिप विकास र व्यवसायिक आयआर्जनका लागि तालिम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.५.७ लोपोन्मुख भाषा तथा लिपिको संरक्षण गर्न परामर्श अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिने छ ।</p> <p>१.५.८ सामाजिक अन्त र घुलन कार्यक्रम अन्तर्गत वर्षमा एक पटक विशेष राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा गाउँपालिकाको आयोजनामा सबै जात वर्ग सम्प्रदाय दलित उत्पिडितहरू सम्मिलित चियापान तथा अनुभूति आदान प्रदान कार्यक्रम आयोजना गरिने छ ।</p> <p>१.५.९ विपन्न र सीमान्तकृत समुदायले सञ्चालन गर्ने लघु उद्यम तथा व्यवसायमा मापदण्डका आधारमा शुन्य प्रतिशत ब्याजका लागि अनुदान प्रदान गरिने छ</p>

लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मे वार निकाय	
					आधा र वर्ष	पहि लो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष		पाँचौ वर्ष
१	१.	१.१.	छात्रा, अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नती		०	०	१०	१०	१०	१०	गाउँ पालिका
		१.१.	छात्राहरूलाई Sanitary Pad वितरण		०	१००	१०	१०	१०	१०	गाउँ पालिका
		१.२.	वडास्तरीय महिला हिंसा तथा लैङ्गिक भेदभाव निगरानी सेल गठन		०	४५	४५	४५	४५	५०	गाउँ पालिका
		१.२.	माध्यमिक शिक्षामा यौन, लैङ्गिकता तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्धारण		०	१००	०	०	०	०	गाउँ पालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मे वार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
	१.२.२	१.२.१	महिला सिप विकास तथा आय आर्जन साथै नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन		०	६०	७०	८०	९०	१००	गाउँपालिका
		१.२.२	महिला उद्यमी अभिलेख निर्माण		०	५०	५२	५४	५६	५९	गाउँपालिका
		१.२.३	महिलाको स्वामित्वमा अचल सम्पत्ति वृद्धि गर्न स्थानीय ऐन कानून संशोधन		०	४०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.४	एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम ब्याज अनुदान	०	३५	३७	४०	४३	४५	०	गाउँपालिका
		१.२.५	महिला हिंसा पहरेदारी वडास्तरीय महिला सेल अभिमुखीकरण		५०	६०	७०	८०	९०	१००	गाउँपालिका
१.३	१.३.१	१.३.१	जेष्ठ नागरिक वडास्तरीय निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन		०	५०	५२	५५	५७	६०	गाउँपालिका
		१.३.२	७० वर्ष नाघेका जेष्ठ नागरिकलाई सु-आहारा कार्यक्रम		०	३०	३२	३५	३७	४०	गाउँपालिका
१.४	१.४.१	१.४.१	सम्पूर्ण अपाङ्गता भएकाहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.४.२	अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण		०	१००	१०	११	११	१२	गाउँपालिका
		१.४.३	विशेष क्षमता भएका अपाङ्ग लक्षित कलाकारिता, आय आर्जन तथा सिप विकास तालिम, हिलचेयर आवश्यक तर नपाएका अपाङ्गको लागि हिलचेयर खरिद		०	१००	१०	१०	१०	११	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मे वार निकाय	
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष		पाँचौ वर्ष
		१.४.४	पूर्ण अपाङ्गहरूलाई जीवन निर्वाह भत्ता		०	५५	६०	६५	७०	७५	गाउँपालिका
		१.४.५	सार्वजनिक भौतिक निर्माणमा अपाङ्गमैत्री बनाउन मापदण्ड परिमार्जन		०	१२०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.५.१	आदिवासी, जनजाति लगायतका वर्गको सांस्कृतिक पहिचान सम्बन्धी अध्ययन गरी पाश्चिमात प्रकाशन		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.५.२	छुवाछुत र सामाजिक भेदभाव न्यूनीकरण विशेष न्यायिक समिति तालिम		१००	११०	१२०	१३०	१३०	१४५	गाउँपालिका

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- महिला सचेतनामा वृद्धि हुनेछ ।
- सरकारी सेवा तथा उद्यम व्यवसायमा महिला विपन्न र सीमान्तकृतको उपस्थिति बढ्नेछ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका कठिनाइहरू न्यूनीकरण हुनेछ । सामाजिक, भेदभाव तथा थिचोमिचोमा कमी आउनेछ ।
- जेष्ठ नागरिकको उचित सुरक्षा र सम्मानको प्रबन्ध हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	गाउँपालिकामा महिला उद्यमीहरूको संख्या पहिचान	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	प्रतिफल	पूर्णरूपमा आत्मनिर्भर एकल महिलाको संख्या (प्रतिशतमा बढाउँदै लैजाने)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	प्रतिफल	बालश्रमिकहरू (घटाउँदै लैजाने)	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	प्रतिफल	दुर्व्यसन सुधार गृह	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
५	प्रतिफल	बाल सुरक्षा, संरक्षण गृह	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	असर	सामाजिक सुरक्षामा योजनामा समावेश भएका नागरिक	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
७	असर	आधार वर्षको तुलनामा न्यायिक समितिमा उजुरीको (प्रतिशतले घटाउँदै लैजाने)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
८	असर	विगत १२ महिनामा शारीरिक, मनोवैज्ञानिक लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसामा परेका जनसंख्या (संख्यामा) घटनाको आधारमा	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
९	असर	उमेरअनुसार १८ वर्षको उमेरसम्म यौनहिंसाको अनुभव गरेका १८ देखि ३९ वर्ष उमेरका युवती र युवकहरूको अनुपात	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१०	असर	सार्वजनिक निकायहरूको नीतिनिर्माण पदहरूमा रहेका महिलाहरूको अनुपात	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
११	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका जनजातिको प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१२	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका आदिवासीको प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१३	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका मधेशीको प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१४	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका पिछडा वर्गको प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१५	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका अल्पसंख्यकको प्रतिशत	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१६	असर	शारीरिक यौनहिंसा अनुभव गरेका १५ देखि ४९ वर्षसम्मका महिलाहरूको (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१७	प्रतिफल	महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१८	असर	श्रमशक्तिमा महिला र पुरुषको सहभागिताको अनुपात	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
१९	असर	महिलाले घरायसी काममा खर्चेको औसत समय घण्टामा	घण्टामा	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२०	असर	गाउँपालिकाबाट राष्ट्रिय संसद्दा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
२१	असर	गाउँपालिका प्रादेशिक संसदमा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२२	असर	निजी क्षेत्रको निर्णायक तहमा महिलाहरूको सहभागिता	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२३	असर	सहकारी क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२४	असर	यौन सम्बन्ध, परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग र प्रजनन स्वास्थ्य हेरचाह सम्बन्धमा सुसूचित भएर आफैले निर्णय गर्ने १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको अनुपात	प्रतिशत	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२५	प्रतिफल	महिलाहरूको स्वामित्व भएका उद्यमहरूको सङ्ख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको प्राकृतिक विपद आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

आ) बालबालिका

बालबालिकाको क्षेत्रमा गरेको लगानीले बालबालिकाको समग्र अवस्थाले भोलिको राष्ट्र निर्माण तथा समाज निर्माणमा जिम्मेवार हुने मानव संसाधन कस्तो हुनेछ भन्ने निर्धारण गरिने वृहद लगानीसँग गाँसिएका विषयहरू हुन् । यस नासों गाउँपालिकाको गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिका ३५० (१७० बालक र १८० बालिका) रहेका छन् । गाउँपालिकाको केहि रकम यि बालबालिकाको हेरचाह, स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषणमा खर्च गर्नुपर्ने देखाउछ ।

समस्या र चुनौतीहरू

- राज्यद्वारा बालबालिकाको क्षेत्रमा गरेको लगानि पर्याप्त र प्रभावकारी नभएको,
- विपन्नताका कारण धेरै बालबालिकाहरू आधारभूत आवश्यकता र अधिकारबाट बञ्चित हुनुपरेको,
- बालबालिकालाई उचित शिक्षा, पोषण र स्वास्थ्यको पूर्ण ग्यारेन्टी गर्न नसकिएको,
- बालबालिकाको उचित स्याहार र अधिकारको प्रत्याभूति गर्नु चुनौती र जिम्मेवारी रहेको,

- समयमै बालबालिकाका सवालहरूको सम्बोधन गर्न नसके भोलिको भविष्य अनिश्चित र अन्धकार हुने जोखिम रहेको ।

सबल पक्ष: मुख्य सम्भावना र अवसरहरू

- स्थानीय सरकारले बाल सरोकारका विषयलाई आफ्ना नीति तथा कार्यक्रममा महत्व दिने गरेको,
- माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा स्थानीय सरकारको जिम्मेवारीमा रहेको,
- सङ्घीयता पश्चात बालबालिकाको मौलिक अधिकार संरक्षणको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई आएको,
- गाउँपालिकाको ठुलो हिस्सा बालबालिका भएकोले उनीहरूको राम्रो हेरचाह गर्न सबै भविष्यका लागि असल समाज र नागरिक निर्माण गर्न सकिने,
- नेपालको संविधान २०७२ ले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको,
- योजना निर्माण र अन्य कार्यमा बालबालिकाहरूलाई संलग्न गराइएको ।

दिर्घकालिन सोच: पूर्ण बालमैत्री समाज नैसर्गिक अधिकार

लक्ष्य: बालबालिकाको, अधिकार अन्तर्गतका सम्पूर्ण शिक्षाका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने

उद्देश्यहरू:

- बालबालिकाका मौलिक हकको सुनिश्चितता गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१.१ बाल अधिकार सम्बन्धी जनचेतना जागरण गर्ने	१.१.१ बाल अधिकार र बालबालिकामा गरिने लगानीका सम्बद्धमा अभिभावकहरूलाई सचेत बनाउने कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिने छ । १.१.२ बालबालिकाहरू स्वयंलाई बालबालिकाका आवश्यकता र अधिकारका विषयमा सचेत तुल्याउन विद्यालय पाठ्यक्रम बाहेक स्थानीय अधिकारकर्मीको सहयोगमा विद्यालयस्तरीय सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । १.१.३ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने हेतुले गाउँपालिकाका समग्र बालबालिकाको वस्तुगत अवस्थाबारे अध्ययन गरी बालबालिका स्थितिपत्र तयार पारिनेछ ।
१.२ अतिविपन्न तथा विशेष संरक्षण आवश्यक असहाय बालबालिका केन्द्रित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१.२.१ गाउँपालिका वर्षभरी खान लगाउन नपुग्ने अतिविपन्न परिवारका तथा असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण तयार पारिनेछ । १.२.२ असहाय बालबालिकाको शिक्षा, स्वास्थ्य र पोषणको प्रबन्ध गरिने छ । १.२.३ गाउँपालिका स्तरीय एक असहाय बाल गृहको स्थापना गरिने छ ।

<p>१.३ बाल अधिकार सम्बन्धी नीतिगत सूधार तथा व्यवस्था</p>	<p>१.३.१ गाउँपालिकालाई बालश्रम मुक्त घोषणा गर्न गृहकार्य गरिने छ ।</p> <p>१.३.२ बालविवाह मुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्न गृहकार्य गरिने छ ।</p> <p>१.३.३ सबै प्रकारका बाल हिंसा विरुद्ध आवाज उठाउन सञ्चार माध्यम, सामाजिक संजाल तथा सरकारी र गैर सरकारी संस्थाको सहयोग लिइनेछ ।</p> <p>१.३.४ गाउँपालिका तथा वडास्तरीय बाल क्लब स्थापना र तीनको प्रभावकारीता वृद्धि गर्न बालबालिकालाई नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गरिने छ ।</p> <p>१.३.५ बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा तथा शोषणका क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्न एक बालहेल्प लाईन सेवा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.६ गाउँपालिका स्तरीय एक बाल उद्यान निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।</p> <p>१.३.७ बालबालिकासँग स्थानीय सरकार कार्यक्रम अन्तर्गत हरेक महिनाको एक पटक गाउँपालिका अध्यक्षसँग बाल बालिकाको सरोकार सम्बन्धी बाल बालिकासँग प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया आयोजना गरिने छ ।</p> <p>१.३.८ बाल प्रतिभा पहिचान विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.३.९ गाउँपालिकालाई हाम्रा बाल बालिका राम्रा बाल बालिकाको मान्यतालाई स्थापित गर्दै बालमैत्री गाउँपालिकाको रूपमा घोषणा गरिने छ ।</p> <p>१.३.१० बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ६० बमोजिम गाउँपालिकाको उपाध्यक्षले तोकेको गाउँपालिकाको सदस्यको अध्यक्षतामा स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन गरिने छ ।</p> <p>१.३.११ ऐनको दफा ६१ बमोजिम बाल बालिकाको अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्बर्धन र अनाथ र असहाय बालबालिकालाई संरक्षण प्रदान गर्न एक जना बालकल्याण अधिकारी नियुक्त गरिने छ ।</p> <p>१.३.१२ स्थानीय स्तरमा बाल मनोविज्ञानको रूपमा काम गर्न चाहने व्यक्तिले तोकिए बमोजिमको योग्यता पूरा गरी स्थानीय बाल अधिकार समितिमा सूचीकृत हुने प्रावधान लागू गरिने छ ।</p> <p>१.३.१३ ऐनको दफा ६३ बमोजिम बाल बालिकालाई तत्काल संरक्षण, उद्धार, राहत र पुनर्स्थापना गर्न एक बालकोष निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.३.१४ बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ५२ बमोजिम गाउँपालिकाले बालगृहको स्थापना गरिने छ ।</p> <p>१.३.१५ बाल प्रतिभा पहिचान विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p>
--	---

बालबालिकाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१	बाल अधिकार सम्बन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम		०	१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
		१.१.२	स्थानीय अधिकारकर्मीको सहयोगमा विद्यालयस्तरीय सचेतना कार्यक्रम		०	५०	६०	७०	८०	९०	गाउँपालिका
		१.२.३	बालबालिकाको वस्तुगत स्थितिपत्र तयारी		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.४	विशेष अवसर (बाल दिवस) मा सप्ताहव्यापि बालअधिकार जागरण अभियान सञ्चालन		०	५०	५५	६०	६५	७०	गाउँपालिका
१.२	१.२.१		अतिविपन्न, असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण तयारी		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.२	अति विपन्न तथा असहाय बालबालिकाको, शिक्षा स्वास्थ्य र पोषणको प्रबन्ध		०	७५	८०	८५	९०	१००	गाउँपालिका
१.३	१.३.१		बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणा		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.३.२	बालविवाह मुक्त गाउँपालिका घोषणा		०	१२०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.३.३	बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना अभियान		०	५०	५५	६०	६५	८०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.३.४	बालक्लबमा आवद्ध बालबालिकाको नेतृत्व विकास तालिम		०	५०	५०	६०	६०	७५	गाउँपालिका
		१.३.५	बाल हेल्पलाईन सञ्चालन		०	५०	५०	५०	५५	५५	गाउँपालिका
		१.३.६	बाल उद्यान सम्भाव्यता अध्ययन		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.३.७	हरेक महिनाको एक पटक गाउँपालिका अध्यक्षसँग बालबालिकाको सरोकार सम्बन्धी बाल बालिकासँग प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया आयोजना		०	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- बालमैत्री समाजको निर्माण हुनेछ ।
- आधारभूत बाल अधिकारको सुनिश्चितता हुनेछ ।
- अति विपन्न र असहाय बालबालिकाहरू सुरक्षित हुनेछन् ।
- बालमैत्री स्थानीय शासनको अभ्यास सफल हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	बाल श्रमिकको (संख्या)	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	प्रतिफल	असहाय बालबालिका (संख्या)	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	प्रतिफल	पुर्नस्थापित बालबालिका संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	प्रतिफल	विद्यालय जान नपाएका बालबालिकाको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
५	प्रतिफल	बालगृह संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	प्रतिफल	बाल विवाह संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
७	प्रतिफल	बाल उद्यान संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
८	प्रतिफल	पोषण सुनिश्चित गरिएका असहाय अति विपन्न बालबालिका	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
९	प्रतिफल	बालबालिका केन्द्रित वार्षिक बाल कार्यक्रम	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुने ।

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय युवा नीति २०७२ अनुसार १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ । राष्ट्र विकासको मूल प्रवाहमा युवाको समावेशिताका लागि युवाको हक हितको संरक्षण र सम्बर्धन गर्दै सक्षम र प्रतिस्पर्धि युवा, मानव संसाधन तयार गर्ने आजको युगको आवश्यकता हो । देशको प्रमुख श्रम शक्ति, मानव संसाधन र ऊर्जाको आधार स्तम्भ रहेका युवाहरूको सामर्थ्यलाई पूर्णतः सदुपयोग गरेको खण्डमा राष्ट्रले ठुलो फड्को मार्ने निश्चित छ । गाउँपालिका घरधूरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार यस नासों गाउँपालिकामा रहेका कुल जनसंख्या मध्ये १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या सबैभन्दा धेरै (६७.८९ प्रतिशत) छ । राज्यको सामाजिक न्याय र समावेशीकरणको नीति अन्तर्गत स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकुद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने नीति रहेको छ । खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धि जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको चौतर्फी विकासलाई बल पुर्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ । यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ । ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केहीमात्र पूर्वाधार भइरहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी केही समितिहरू गठन गरेका छन् । खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा बिकास गर्ने देशको नीति अनुसार विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुर्याइरहेका छन् ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी बालबालिका तथा युवापुस्तलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक रूपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेन पार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरण, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने आदि जस्ता कार्यहरू खेलकुद विकासको लागि गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । यो गाउँपालिकाले खेलकुदको माध्यमबाट सबै वडाहरू बीच आत्मियता तथा भाइचाराको सम्बन्ध राख्ने उद्देश्य रोखेको छ । खेलमैदान निर्माणमा तदारुकता देखाउनुले गाउँपालिका खेलकुदको विकासमा सम्बेदनशील भएको देखिन्छ ।

विश्वका विकसित देशहरूले खेल पर्यटन मार्फत समृद्धि हासिल गरेको र विश्वस्तरमा पहिचान स्थापित गरेको पाइन्छ । उदाहरणको लागि स्पेन, इटली, इङ्गल्याण्ड, ब्राजिल, फ्रान्स जस्ता राष्ट्रहरू हाल खेल प्रवर्द्धन मार्फत विश्व परिचित

मात्र नभई खर्बै डलरको कारोबार गर्दछन्। छिमेकी राष्ट्र भारत समेत क्रिकेटका लागि प्रसिद्ध मानिन्छ। पूर्वाधार अभाव तथा व्यवसायिकताको अवसर नहुँदा नहुँदै पनि नेपाली खेलाडीहरू खेलकुदमा आवद्ध छन् किनकि खेलकुद विकास आर्थिक समृद्धिसँग पनि जोडिएको छ। यस गाउँपालिकाले पनि आफ्ना नीति तथा कार्यक्रममा खेलकुद विकासलाई महत्व दिएको छ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

- स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- गाउँपालिकामा खुल्ला चौर, खेल मैदान, पिकनिक स्थल व्यवस्थित नभएकाले खेलकुद तथा मनोरञ्जनात्मक गतिविधिले निरन्तरता पाउन नसक्नु,
- गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास गर्न स्थानीय स्तरमा खेलकुद प्रशिक्षक साथै खेलकुद स्वास्थ्यको अभाव हुनु,
- सीमित बजेटका कारण गाउँपालिकाले खेलकुद तथा मनोरञ्जनमा यथोचित लगानी गर्न नसक्नु,
- व्यवस्थित खेलकुद पूर्वाधारहरूको विकास गर्न ठुलो आकारको बजेटको व्यवस्थापनको चुनौती रहेको,
- भौगोलिक रूपमा असहज भएर पनि खेलकुद पूर्वाधारको चाहेजति सहज र चुस्त रूपमा विकास गर्न कठिन रहेको,
- खेलकुदप्रति रुचि राख्ने तथा प्रतिभावान खेलाडीहरू उच्चशिक्षा तथा रोजगारी लगायतका कारणले गाउँपालिका छोड्ने भएकाले उनीहरूलाई खेलकुदमा फर्काउनु चुनौतीपूर्ण रहेको,
- खेलकुदलाई व्यवसायीकरण गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा खेलाडीहरू समावेश गराउन कठिन परिस्थिति रहेको,
- वडामा रहेका खेलमैदान स्तरोन्नति गर्ने कार्य कठिन भएको,
- ऐतिहासिक, पौराणिक, पर्यटकीय तथा धार्मिक महत्वका क्षेत्रहरूमा पार्क, वनभोज स्थल आदिको विकास गर्न कठिन।

५.५.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरञ्जनलाई विकास गरी गाउँपालिका बासीलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार पारेको,
- गाउँपालिकाले खेलकुदको प्रबर्धनका लागि अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरिरहेको,
- गाउँपालिकाले युवाहरूलाई व्यायाम र खेलकुदप्रति आकर्षित गरी स्वस्थ र रचनात्मक बनाउने नीति लिएको,
- गाउँपालिकाको युवा लक्षित वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सकिने,
- नियमित रूपमा खेलकुद तथा मनोरञ्जनात्मक गतिविधिका लागि रंगशाला, खेलकुद मैदान तथा मनोरञ्जनात्मक गतिविधिलाई प्राथमिकतामा राखेर क्रमशः स्तरोन्नति गर्ने गाउँपालिकाको नीति रहेको,
- गाउँपालिकामा विभिन्न प्रतियोगितात्मक कार्यक्रमहरू आयोजना गरी युवालाई प्रतिस्पर्धात्मक तथा जागरुक बनाउन सकिने,
- गाउँपालिका स्तरमा युवासँग सम्बन्धित खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्ने गरिएको,

- खेल पूर्वाधारको विकास मार्फत विभिन्न खेल प्रतियोगिताहरू आयोजना गरी खेलकुद पर्यटनको विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दिर्घकालिन सोच: युवाहरूको व्यक्तित्व विकास खेलकुद क्षेत्रको विकास

लक्ष्य: सीपयुक्त, सबल युवा जनशक्ति तयार गर्दै खेलकुदमा व्यवसायिकताको अवसर सृजना गर्ने ।

उद्देश्य:

- खेलकुदको माध्यमले युवा रोजगारीको नया अवसर सृजना गर्ने र खेलकुद क्षेत्रको समग्र विकास गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १, खेलकुदको माध्यमले युवा रोजगारीको नया अवसर सृजना गर्ने र खेलकुद क्षेत्रको समग्र विकास गर्ने ।	
१.१ खेलकुद पूर्वाधारको प्रबन्ध गर्ने	१.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा खेल मैदानको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.२ सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा न्यूनतम खेल सामग्रीको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.३ वडास्तरीय खेल मैदानको व्यवस्था गरिने छ ।
	१.१.४ वडास्तरीय खेलकुद विकास समिति निर्माण गरिने छ ।
	१.१.५ गाउँपालिकास्तरीय रंगशाला निर्माणको कामलाई तीव्रता प्रदान गरिने छ ।
१.२ खेलाडी पहिचान तथा प्रशिक्षण	१.२.१ गाउँपालिकास्तरीय सम्पूर्ण खेलाडीहरूको विवरण तयार पार्ने ।
	१.२.३ राष्ट्रिय खेलमा भाग लिने खेलाडीहरूलाई विशेष तयारी प्रशिक्षण सञ्चालन गर्न कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
१.३ खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने	१.३.१ स्थानीयतह र प्रदेशस्तरमा आयोजना हुने खेलहरूमा सहभागी हुन खेलाडी प्रशिक्षण सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.२ गाउँपालिकास्तरीय भलिबल, फुटवल प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.३ अन्तर विद्यालय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.४ वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने छ ।
१.४ स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापको अध्ययन गरी व्यवस्थित गर्ने	१.४.१ स्थानीय जातजाति, धर्म, सम्प्रदायहरूमा प्रचलित कला, कौशल, गायन, नृत्य आदिको पूर्ण विवरण तयार गरी तिनीहरूको जगेर्ना र सान्दर्भिकता बारे अध्ययन गरिने छ ।
	१.४.२ ठुलो संख्याका मानिसहरूलाई सामूहिक रूपमा मनोरञ्जन प्रदान गर्ने प्रकारका जात्रा, मेला, हाट, नाटक, गान, नृत्य, कला, कौशल, आदिलाई संस्थागत गर्न सम्भावना अध्ययन गरिने छ ।

खेलकुद तथा मनोरञ्जनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	विद्यालय स्तरीय खेल मैदान मर्मत सम्भार		०	१००	११०	१२०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	विद्यालय खेल सामग्री खरिद		०	५०	५५	६०	७०	७५	गाउँपालिका
		१.१.३	वडास्तरीय खेल मैदान निर्माण		०	२००	२१०	२२०	२३०	२४०	गाउँपालिका
	१.२	१.२.१	खेलाडीको व्यक्तिगत विवरण तयारी		०	१००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.२	खेलाडी प्रशिक्षण वडास्तरीय (नियमित)		०	७५	८५	९५	१०५	११५	गाउँपालिका
		१.२.३	खेलाडी प्रशिक्षण		०	२००	२१०	२२०	२३०	२४०	गाउँपालिका
		१.३.१	वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता		०	४००	४१०	४२०	४३०	४४०	गाउँपालिका
		१.३.२	राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता			१५०	१६०	१६५	१७०	१७५	गाउँपालिका
		१.३.३	परम्परागत मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप संस्थागत गर्ने क्रियाकलाप		०	०	०	३००	०	०	गाउँपालिका

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- न्यूनतम खेलकुद पूर्वाधारको विकास हुनेछ ।
- खेलाडीहरू पहिचान भई क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरमा प्रचलनमा रहेका मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरू संस्थागत हुनेछन् ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	व्यायामशालाको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
२	प्रतिफल	खेल मैदानको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
३	प्रतिफल	थिएटर वा सिनेमा घरको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
४	प्रतिफल	बाल उद्यानको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
५	प्रतिफल	पार्क तथा हरित उद्यानको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
६	प्रतिफल	व्यावस्थित पिकनिक स्थलको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६
७	प्रतिफल	सांस्कृतिक तथा कला केन्द्रको संख्या	संख्या	२०८१-०८२	२०८५-०८६

५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुने ।

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र

६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले पनि सुरक्षित तथा वातावरण मैत्री आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । मानव जीवनको आधारभूत आवश्यकताहरू मध्ये आवास पनि एक हो । पछिल्लो समय शहरी प्रभावका कारण नासौँ गाउँपालिकामा वस्तीहरूको विकास बढ्दो रहेको छ । गाउँपालिकाको क्षेत्रगत अध्ययन अनुसार गाउँपालिकाका अधिकांश घरहरू कच्ची रहनुले यस गाउँपालिकाका घरहरू भूकम्पीय तथा अन्य प्रकोप सुरक्षाको दृष्टिकोणले असुरक्षित तथा जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ । गाउँपालिकाको केन्द्रतिर बाटो बजार ससाना घरेलु उद्योग देखिएता पनि समग्रमा गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा सेवा तथा सुविधा पुगिसकेको छैन । गाउँपालिकामा विकासका धेरै आयामहरूमा अभ्यास गर्न बाँकी देखिन्छ । गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा सडक सञ्जालको राम्रो विकास भएको देखिँदैन । सहज स्वास्थ्य सुविधा, संचार, बिधुत जस्ता सुविधाहरूको पहुँच पुगेको देखिँदैन । कृषि एवं वनजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता, भएको हुँदा साना घरेलु उद्योग धन्दाको साथै जडीबुटी प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग विकास र विस्तारको सम्भावना रहेको छ । अन्य क्षेत्रहरूमा व्यवस्थित बस्ती विकासको संरचना नदेखिएकोले ती स्थानमा व्यवस्थित गाउँपालिका योजना बनाएर बाटो, खानेपानी र अन्य सामाजिक र भौतिक पूर्वाधारको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका बासीहरूलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने ध्येयका साथ वडा समिति कार्यालयहरू, सम्बन्धित वडामै स्थापना गरी सेवा प्रवाह भैरहेका छन् । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले विकासका लागि योजना तयार गर्ने दौरानमा वडा भेला, वडा कार्यालय, सरकारी निकायहरू, राजनैतिक पार्टीहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, सामुदायिक संस्थाहरू, टोल विकास संस्थाहरू, बुद्धिजीवीहरू, समाजका प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरू, व्यवसायिक संस्थाहरू, संचारकर्मीहरू तथा योजना तर्जुमा टोली लाई समावेश गरी बढी भन्दा बढी छलफल गरी प्रत्येक टोलका मुख्य तथा सहायक सडकहरूमा सोलार बत्ति जडान, टोल टोलमा सार्वजनिक खानेपानी र खानेपानीको परियोजना तथा पूर्वाधार आदि विकास निर्माणका योजनाहरू तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

- अधिकांश घरहरू कच्ची सुरक्षित नभएका,
- छरिएर रहेका बस्तीहरूलाई एकीकृत गर्न तथा आवास क्षेत्रमा वृद्धाश्रम, धर्मशाला, सामुदायिक भवन आदि निर्माण गर्न प्रशस्त मात्रामा बजेटको आवश्यकता पर्ने,
- विभिन्न जातजाति र धर्मका मौलिक संस्कृति र परम्परा लोप हुँदै जाने अवस्था रहेको,
- भूउपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा आउन नसकेको ।

६.१.३ संभावना तथा अवसर

- स्थानीय स्तरमा आवास निर्माण सामग्रीहरू जस्तै: गिट्टी, बालुवा, माटो, ढुङगा आदि उपलब्धता भएको हुँदा स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोग गरी निर्माण कार्य गर्न सकिने,
- व्यवस्थित र वैज्ञानिक भूउपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सकिने,
- गाउँपालिकाद्वारा भवन निर्माण मापदण्डको सफल कार्यान्वयनका लागि तालिम प्राप्त व्यवसायीलाई मात्र निर्माण अनुमति दिने नीति लिइएको,
- भूकम्प प्रतिरोधी वातावरण मैत्री सुविधा सम्पन्न तथा सुरक्षित भवन निर्माणमा जनचासो बढ्दै गएको ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सबैका लागि पूर्ण सुरक्षित तथा व्यवस्थित आवासको सुनिश्चितता

लक्ष्य: स्थानीय समाग्री तथा प्रविधिको समुचित प्रयोग र एकीकृत बस्ती विकास मार्फत व्यवस्थित, सुरक्षित र न्यूनतम सुविधायुक्त आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्यहरू:

- न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्ने,
- सुरक्षित आवास तथा भवनहरू निर्माण गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्ने	
१.१. छरिएर रहेका तथा विपदको जोखिममा परेका बस्तीहरूलाई एकीकृत बस्तीको निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्दै लैजाने ।	१.१.१. गाउँपालिकाले सुरु गरेको बस्ती विकास योजनाको कार्यान्वयन गरिने छ । १.१.२. विपत र जोखिममा परेका बस्तीहरू पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिने छ । १.१.३. एकीकृत आवास निर्माणका लागि वडा स्तरमा उपयुक्त स्थानहरू पहिचान गरी थप आवास क्षेत्र विकास गरिने छ । १.१.४. छरिएर रहेका तथा विपतको जोखिममा परेका घरपरिवारका लागि सुरक्षित, व्यवस्थित, आधारभूत सुविधायुक्त तथा वातावरण मैत्री एकीकृत बस्ती निर्माण गरिने छ । १.१.५. सुकुम्बासी, विपन्न, लोपोन्मुख जाति तथा आर्थिक रूपले पिछडिएका परिवारका लागि आवास निर्माण सम्बन्धी ठोस नीति बनाइने छ । १.१.६. विपदको उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिने छ ।
१.२. घना बस्ती रहेको स्थानमा बस्ती व्यवस्थित गर्ने ।	१.२.१. गाउँपालिकाको भू-उपयोग नीति अनुरूप वस्ती विकास तथा योजना निर्माण गरिने छ । १.२.२. हाल घनावस्ती रहेका स्थानमा भौतिक पूर्वाधार विकास गरी बस्ती वरपर थप आवास विस्तार कार्यक्रम संचालन गरिने छ । १.२.३. भवन निर्माण आचार संहिता तर्जुमा गरी अनिवार्य लागू गरिने छ ।
उद्देश्य: २ सुरक्षित आवास तथा भवनहरू निर्माण गर्ने	
२.१. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुउपयोगी तथा बहु उद्देश्यीय भवन निर्माण गर्ने ।	२.१.१. सरकारी भवनहरू निर्माण गर्दा सकेसम्म एकै स्थानमा र एकरूपता ल्याउन एकै किसिमका भवनहरूको डिजाइन र निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिने छ ।
२.२. आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र	२.२.१. निर्माणाधिन सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू अपाङ्ग मैत्री, बाल मैत्री र महिला मैत्री बनाइने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
साधनको उच्चतम प्रयोग गर्ने ।	<p>२.२.२. आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्तरमा उपलब्धता भएका निर्माण सामग्रीको उच्चतम प्रयोग गरिने छ ।</p> <p>२.२.३. आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुने प्रविधि विकास गर्न तथा सुरक्षित संरचना निर्माण गर्न विज्ञहरूको सहयोग लिई निर्माण मजदुरहरूका लागि नियमित तालिम संचालन गरिने छ ।</p> <p>२.२.४ स्थानीय मौलिकताको जर्गेना गर्ने, वास्तुकला तथा सौन्दर्य कायम हुने संरचना निर्माण गर्दा गाउँपालिकाले प्रोत्साहन गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ ।</p>

आवास, भवन तथा वस्ती विकासको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१. १.	१.१. १	एकीकृत बस्ती विकासका लागि गुरुयोजना तयार गर्ने			५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१. २	विपदको जोखिममा परेका बस्तीहरूको पहिचान गरी नक्सांकन गर्ने		०	४००	०	३० ०	०	२००	गाउँपालिका
		१.१. ३	आर्थिक रूपले पिछडिएका वर्गको लागि आवास निर्माण गर्न उपयुक्त संयन्त्र निर्माण			५००	५००	५० ०	५००	५००	गाउँपालिका
	२. १.	२.१. १	सामूहिक सार्वजनिक तथा सरकारी भवन निर्माण		०	५००	४००	३० ०	२००	१००	गाउँपालिका

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
	२.	२.२.	भवन निर्माणमा स्थानीय निर्माण सामग्रीको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन			३००	३००	३००	३००	३००	गाउँपालिका
		२.२.३	स्थानीय मौलिक वास्तुकला झल्कने घर तथा संरचना निर्माण गर्दा विशेष सहूलियत			५००	६००	७००	८००	९००	गाउँपालिका

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- न्यूनतम सुविधायुक्त एकीकृत बस्तीहरूको विकास भएको हुने,
- भवन आचार संहिता निर्माण भई कार्यान्वयन भएको हुने,
- विपन्न वर्गको लागि आवास योजना कार्यान्वयनमा आएको हुने,
- गाउँपालिकाका भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त सम्पूर्ण घर तथा सार्वजनिक भवनहरूको पुनर्निर्माण भएको हुने।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	झुपडीमा बस्ने परिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	खर, पराल, पातले छाएको घरमा बस्ने परिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	बाढी तथा भूकम्पबाट सुरक्षित र सुबिधायुक्त घरमा बस्ने परिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	भूमिहीन तथा सुकुम्बासीको संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ।

- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

सडक तथा यातायातलाई पूर्वाधार विकासको महत्वपूर्ण सूचक मानिन्छ । नासों गाउँपालिकाको बाटोघाटोको स्थिति हेर्दा कालोपत्रे बाटो छैन । सबै सडकहरू कच्ची रहेका छन् । गाउँपालिकामा सडकका सञ्जाल सबै वडाहरूमा पुगेको अवस्था देखिदैन । गाउँपालिकाको वडाहरूमा कच्ची सडकको विस्तार भईरहेको छ भने हाल सम्म वडा नं. २ सम्म बाटो पुर्याउन सकिएको छैन, अधिकांस वडाहरूमा कच्ची सडक बाह्रै महिना यातायात संचालन हुन नसक्ने देखिन्छ तसर्थ सो क्षेत्रमा बाटोको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा बिपेशगरि जिप, ट्याक्टर, मोटर साइकलको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ । गाउँपालिका बासीको दैनिक जीवन सहज हुनको लागि गाउँपालिकामा झोलुङ्गे पुल तथा पक्किल पुलहरू पनि निर्माण गर्न थालिएको छ । गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण सडकहरू कच्ची अवस्थामा रहेका हुनाले वर्षामा हिलो र खाल्डा खुल्डि बढ्ने साथै हिउँदमा धुलो हुने हुँदा आवागमनमा नै अवरुद्ध हुने समस्याहरू रहेका छन् । यद्यपि हाल गाउँपालिका भित्रका केही सडकहरू बिस्तार तथा स्तरोन्नति भइरहेका छन् । यातायातका रुटहरू वैज्ञानिक नहुँदा सार्वजनिक यातायातको अवस्था कमजोर रहेको पाइन्छ । सडक तथा यातायातको विकासले स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवामा पहुँच पुर्याउने, रोजगारी सिर्जना गर्ने, गरिबी न्यूनीकरण गर्ने र आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा टेवा पुर्याउने हुदाँ समग्र क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

- योजनाबद्ध तथा दिगो विकास लक्ष्यका मापदण्ड अनुसार सडक सञ्जाल विस्तार नभएको,
- कच्ची सडकमा वर्षातको समय पटकपटक पहिरो जाने, हिलाम्मे हुने, खाल्टाखुल्टी बढ्ने र हिउँदमा धुलाम्मे हुने हुँदा आवागमन कष्टप्रद हुने गरेको,
- गाउँपालिका भित्र दैनिक आवतजावतका लागि आवश्यक जनतामैत्री विभिन्न रुटहरूको निर्धारण गरी सहजरूपमा सार्वजनिक यातायात सेवा संचालन गर्नुपर्ने,
- सडकको स्थिति कमजोर हुँदा उद्योग धन्दा, कलकारखाना, व्यापार व्यवसाय, कृषि, पर्यटन जस्ता क्षेत्रहरू चलायमान हुन नसकेको,
- गाउँपालिकाका सबै सडकको स्तरोन्नति गर्न ठूलो आकारको बजेट आवश्यक पर्ने ।

६.२.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकामा पक्किल पुल निर्माणाधीन रहेका,
- गाउँपालिकाका सडकहरूलाई मापदण्ड बनाई सो अनुसारको स्तरोन्नति कार्यलाई तीव्रता दिन सकिने,
- गाउँपालिकामा भित्री सडक निर्माण गरी कृषि, पर्यटन तथा उद्योगको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको,

- कच्ची अवस्थामै रहे पनि प्रत्येक वडालाई सडक सञ्जालले जोडेको,
- झोलुङ्गे पुल र पक्क पुलले आवात जावत सहज पारेको,
- प्रत्येक वडा कार्यालय जोड्ने सडकलाई स्तरोन्ती गरी निरन्तर रुपमा यातायातका साधन चलन सक्ने आवस्थाको हुने ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक तथा यातायात सेवाको सुनिश्चितता

लक्ष्य: गाउँपालिकाभित्रको सडक सञ्जाल स्तरोन्नति गरी यातायातलाई सुरक्षित, सहज र भरपर्दो बनाउने

उद्देश्यहरू:

- गाउँपालिका वासीमा गुणस्तरीय सडक तथा यातायातको पहुँच पुर्याउने,
- गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ गाउँपालिकामा गुणस्तरीय सडक तथा यातायातको पहुँच पुर्याउने	
१.१. गाउँपालिका केन्द्रबाट सबै वडाकेन्द्र र बजार केन्द्रमा सडक सञ्जाल बिस्तार गर्ने ।	१.१.१. सम्पूर्ण वडा केन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य, मुख्य सडकहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी शीघ्र स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे गर्न पहल गरिने छ । १.१.२. यस गाउँपालिकाको मुख्य सडकहरूलाई कालोपत्रे गर्न प्रदेश र संघीय सरकारसँग समन्वय गरिने छ । १.१.३ सडक बिस्तार सँग, सँगै बसपार्क निर्माण गरिने छ ।
१.२. विद्यमान सडकको स्तरोन्नति तथा विस्तार गर्ने ।	१.२.१ पहिचान भएका कृषि सडकहरूको स्तरोन्नति र विस्तार गरी गाउँपालिका सडक सञ्जालसँग आवद्ध कृषि सडक सञ्जाल निर्माण गरिने छ । १.२.२. औद्योगिक तथा व्यवसायिक क्षेत्रहरूको यकिन गरी ती स्थानहरूलाई जोड्ने सडक क्रमिक रूपमा निर्माण गरिने छ । १.२.३. सघन यातायात सञ्चालन हुने मुख्य सडकहरूमा आवश्यकता अनुसारको रोडको व्यवस्था गरिने छ । १.२.४. गाउँपालिकाभर अति आवश्यक स्थानहरूमा पुल निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ । १.२.५. उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको डिपिआर सम्पन्न गरिने छ । १.२.६. उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरू निर्माण गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरिने छ ।
१.३. सार्वजनिक यातायात प्रणालीको विकास गर्ने ।	१.३.१. यातायात व्यवसायी तथा सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया गरी सार्वजनिक सवारी साधन चलने रूटहरू तय गरिने छ । १.३.२. रूटमा चलने सवारी साधनहरूको संख्या र प्रकार (जस्तै बस, जिप आदि) आवश्यकता अनुसार तय गरिने छ ।

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
	<p>१.३.३. रूटको बीच, बीचमा बस स्टप, सार्वजनिक शौचालय, प्रतीक्षालयहरू स्थानीय आवश्यकता अनुसार निर्धारण गरी निर्माण गरिने छ ।</p> <p>१.३.४. गाउँपालिकाका सघन यातायात सञ्चालन हुने मुख्य रूटहरूमा आवश्यकताको आधारमा ट्राफिक युनिट स्थापना गरिने छ ।</p> <p>१.३.५ विशेष गरी वर्षातको समयमा आवागमन अवरुद्ध हुनसक्ने सम्भावनालाई मध्यनजर गरी तत्काल आवागमन खुलाउन तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।</p>
उद्देश्य: २ गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।	
२.१. सडक तथा यातायात गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	<p>२.१.१. गुरु योजनामा आधारित सडक सञ्जालको विकास तथा यातायात रूटहरूको तय गरिने छ ।</p> <p>२.१.२. रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (डिपिआर) तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा निर्माण गरिने छ ।</p>
२.२. सडकको न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयनमा ल्याइने	२.२.१. सडकको न्यूनतम मापदण्डलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ तथा सडक अतिक्रमण गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपमा निरुत्साहित गरिने छ ।
२.३. दिगो तथा वातावरण मैत्री प्रविधिमा जोड दिने ।	<p>२.३.१. सडकको नियमित मर्मत सम्भारका लागि आधुनिक प्रविधिको उपयोग तथा यान्त्रीकरणमा जोड दिइने छ ।</p> <p>२.३.२. प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनले सडक तथा यातायातमा हुन सक्ने असर तथा नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गरिने छ ।</p> <p>२.३.३. गाउँपालिकामा निर्माण हुने सडकहरूमध्ये २० प्रतिशत सडकहरूमा बायोइन्जिनियरिड प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न सम्भावना अध्ययन गरिने छ ।</p>

सडक तथा यातायातको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१. १.	१.१. १	वडा केन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य सडकको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे		०	५०००	५० ००	५० ००	५० ००	५० ००	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.२	मुख्य सडक मार्गले नसमेटेका सडकहरूलाई प्राथमिकताका आधारमा स्तरोन्नति गर्ने			५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	गाउँपालिका
		१.२.१	औद्योगिक, व्यवसायिक तथा कृषि क्षेत्र जोड्ने सडक निर्माण		०	५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	गाउँपालिका
		१.२.२	अति आवश्यक पुलहरूको संभाव्यता अध्ययन		०	३०००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.३	प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको निर्माण		०	५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	गाउँपालिका
१.३.	१.३.१	सार्वजनिक सवारीसाधन चल्ने रुटहरू तय			०	०	३०००				गाउँपालिका
		१.३.२	सडक मर्मत संम्हार Rapid Response Mechanism तयार गर्ने		०	१००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका
२.१.	२.१.१	सडक तथा यातायात गुरुयोजना निर्माण			०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
२.२.	२.२.१	अनुगमनको व्यवस्था			०	१००	१५०	२००	२५०	३००	गाउँपालिका

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- सडक यातायातको सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ,
- गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने मुख्य सडकहरू कालो पत्रे भएका हुनेछन,
- गाउँपालिका केन्द्रलाई प्रत्येक वडा केन्द्रलाई जोड्ने सडकहरू स्तरोन्नति भएका हुनेछन,
- सार्वजनिक यातायातका वैज्ञानिक रुटहरू तय भइ सार्वजनिक परिवहन सहज भएको हुनेछ,

- सडक जोखिम तथा दुर्घटना न्यूनीकरण हुनेछन ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	बाह्रै महिना सवारीसाधन सञ्चालन योग्य सडकको २ कि.मि. दूरीभित्र बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	घरबाट ३० मिनेटको पैदलयात्रामा सडकमा पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	सडक घनत्व	कि.मि.	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	गाउँपालिका केन्द्रबाट वडा केन्द्र जोड्ने कालोपत्रे सडकको लम्बाई	कि.मि	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	गाउँपालिकाको सडकको जम्मा लम्बाई	कि.मि	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	सडकहरूमा व्यावस्थित नाला निर्माण	कि.मि	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	पुल तथा कल्भर्ट निर्माण	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

६.३ जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

अपार जलस्रोतको धनी नेपाल विश्वमै दोश्रो ठूलो जलसम्पदा भएको मुलुक मानिन्छ जसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा ऊर्जा संकट रहेको छ । नेपालको पहाडि तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठूलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रूपमा काठ दाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापक रूपमा भइरहेको छ । यस गाउँपालिकामा सबै वडामा काठ दाउरा मुख्य इन्धनकाको स्रोतको रूपमा रहेको छ भने सबै वडाहरूमा दाउराको स्रोतको रूपमा सामुदायिक वन रहेका छन् । काठ दाउराको प्रयोगका थुप्रै नकारात्मक पक्षहरू मध्ये स्वास्थ्यमा पर्ने असर र वनजङ्गलको विनाश प्रमुख हुन् । यस गाउँपालिकामा विद्युतीकरणको अवस्था सन्तोषजनकनै रहेको भए पनि सामान्य हावाहुरी तथा वर्षात हुने संकेत हुनासाथ विद्युत सेवा अवरुद्ध हुन्छ । यसकारण दैनिक जीवन यापन, व्यवसाय संचालन तथा औद्योगिकरणका लागि आवश्यक विद्युत् लाईनलाई थप ब्यवस्थित बनाउन जरुरि देखिन्छ । विद्युत ऊर्जा, सौर्य ऊर्जा र अन्य वैकल्पिक ऊर्जाबाट विभिन्न उद्योग, सिँचाई आयोजना, खानेपानी आयोजना समेत सञ्चालन गर्न सकिन्छ । तसर्थ नासोंमा विद्युत् प्रसारण लाईनमा सुधार गर्नुपर्ने साथै वडा नं.६ र ७ मा बिद्युतिकरण गर्नुपर्ने तथा लघुजलबिद्युत योजनाहरूमा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

- स्तरीय र भरपर्दो विद्युत सेवामा समस्या रहेको,
- विभिन्न स्थानमा ट्रान्सफर्मरहरूको अभाव रहेको,
- सार्वजनिक सडक बत्तीहरूको पर्याप्त प्रबन्ध प्रयाप्त नभएको,
- सामान्य हावापानी पर्दा पनि विद्युत आपुति अवरुद्ध हुने समस्या रहेको,
- गुणस्तरीय विद्युत आपुतिको व्यवस्था नभएको ।

६.३.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाका प्रायजसो स्थानहरूमा स्थानीयस्तरबाट उत्पादित विद्युत प्रसारण सेवा पुगेको,
- नवीकरणीय ऊर्जा तथा वैकल्पिक ऊर्जालाई उचित व्यवस्थापन गरी सदुपयोग गर्न सकिने,
- गाउँपालिकाबासीलाई विद्युतीय उपकरणको, सौर्य ऊर्जा उपयोगमा प्रोत्साहन गरी काठ दाउरा र ग्याँसको खपत न्यूनीकरण गर्न सकिने,
- व्यवसाय संचालन तथा औद्योगिकरणका लागि आवश्यक क्षमताको विद्युत् लाईन तथा लघुजलबिद्युतको ब्यवस्थापन गर्न सकिने ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: ऊर्जामा पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका

लक्ष्य: गाउँपालिकावासीहरूमा दिगो, वातावरण मैत्री ऊर्जामा पूर्ण पहुँच स्थापित गर्ने

उद्देश्यहरू:

- ऊर्जामा सबै गाउँपालिकाबासीको पहुँच पुर्याउने,
- ऊर्जा व्यवस्थापनलाई दिगो, भरपर्दो र सक्षम बनाउने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ ऊर्जामा सबै गाउँपालिकाबासीको पहुँच पुर्याउने	
१.१. विद्युतीकरण नभएका स्थानहरूमा विद्युत् सेवा विस्तार गर्ने ।	१.१.१. विद्युत् सेवा नपुगेका बस्तीहरूमा विद्युतीकरणका लागि थप कार्य अगाडि बढाइनेछ । १.१.२. तत्काल विद्युतीकरण उपलब्ध हुन नसक्ने घरधूरी र काठ दाउराको प्रयोगलाई पूर्णरूपले विस्थापित गर्न वैकल्पिक ऊर्जा जस्तै सौर्य ऊर्जा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन स्वरूप अनुदान प्रदान गरिने छ ।
उद्देश्य: २ ऊर्जा व्यवस्थापनलाई दिगो र भरपर्दो बनाउने	
२.१. विद्युत क्षमता वृद्धि गर्ने ।	२.१.१. गाउँपालिकामा मुख्य प्रसारण लाईनमार्फत पूर्ण विद्युतीकरण गरी वितरण प्रणाली सुदृढ गरिने छ । २.१.२. मागअनुसार आवश्यक VOLTAGE परिपूर्ति गर्न वा लघुजलविद्युतको क्षमता वृद्धि गरिने छ । २.१.३. विद्युत प्रसारण लाईन सुधार गर्न तथा काठका पोलहरू विस्थापन गर्न विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरिने छ । २.१.४. गाउँपालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका लघुजलविद्युत आयोजनाहरूको स्थायित्व राख्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरिने छ ।
२.२. विद्युत् उपयोग बढाउने ।	२.२.१. घरायसी खाना पकाउन विद्युतीय उपकरणको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिने छ । २.२.२. विद्युतिय सवारी साधनको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
२.३. वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.३.१. गाउँपालिकामा वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादनको सम्भाव्यता हेरी निजीक्षेत्रलाई आकर्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ । २.३.२. बजार क्षेत्रहरूमा फोहोरको सदुपयोग गरी ऊर्जामा परिणत गर्ने प्रविधीको प्रयोग गरिने छ । २.३.३. उज्यालो गाउँपालिका अभियान अन्तर्गत गाउँपालिकाका बजार क्षेत्रहरूमा तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा सौर्यबत्ती जडान गरिने छ ।
२.४. जनचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२.४.१. दाउराको प्रयोगलाई पूर्णरूपमा वैकल्पिक ऊर्जा तथा विद्युतीय ऊर्जाको प्रयोगले विस्थापित गर्न दाउराको प्रयोगका नकारात्मक असरबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

ऊर्जाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१.	विद्युतका प्रसारण लाईन विस्तार		०	१०००	१००	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२.	लघुजल बिद्युत योजना अनुदान		०	५००	५००	५०	५००	५००	गाउँपालिका
२	२.१	२.१.१.	विद्युत प्रसारण लाइन सुधार कार्यक्रम		०	२००	२५०	३०	३५०	४००	गाउँपालिका
		२.१.२.	आवश्यकताका आधारमा ट्रान्सफर्मर जडान		०	०	१००	०	०	१००	गाउँपालिका
		२.१.३.	वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादनमा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न अन्तरक्रिया		०	५००	५००	५०	०	०	गाउँपालिका

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ऊर्जाका आधारभूत पूर्वाधारहरूको विकास भइ हरेक घरधुरीमा न्यूनतम ऊर्जाको सुनिश्चितता भएको हुनेछ,
- ऊर्जाको मुल प्रवाहमा नसमेटिएका घरधुरीहरूमा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रबन्ध भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	विद्युतमा पहुँच भएका जनसँख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	वैकल्पिक तथा नविकरणीय ऊर्जा जस्तै सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	खाना पकाउनका निम्ति ऊर्जाको प्राथमिक स्रोतको रूपमा कोइला, दाउरा, गुइँठा लगायतका ठोस इन्धन प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	खाना पकाउन एलपी ग्याँस प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	खाना पकाउन विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६		खाना पकाउन बैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
७	असर	विद्युतीय सामग्रीमा हिटर, पंखा, एयर कन्डिसनर, वासिड मेसिन प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ,
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ,
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ,
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ,
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन,
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन,
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ,
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन,
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ,
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरेको छ, जसलाई स्थानीय सरकारहरूले पनि कार्यान्वयन गरिरहेका छन् । ग्रामिण परिवेश भएकोले यस गाउँपालिकामा सूचना तथा सञ्चारको अवस्था केही कठिन रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रेडियो नेपाल, रेडियो सुशासन एफएफ लगायत विभिन्न स्थानीय एफएमहरू लगायत विभिन्न स्टेसनहरू जिल्ला तथा केन्द्रबाट प्रसारण सुनिन्छ र पत्रपत्रिकाको पहुच पनि न्यून रहेको छ । गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको मात्र टेलिफोन सेवा उपलब्ध छ भने इन्टरनेट प्रदायकमा वल्डलिंक र टेकमाइन्ड ले इन्टरनेटको सेवा उपलब्ध छ भने अन्य इन्टरनेट कम्पनिहरूले पनि सामान्य चासो देखाएको पाइन्छ । डिस होमजस्ता माध्यमबाट गाउँपालिकाबासीले मनोरन्जनात्मक टि.भी कार्यक्रमहरू प्रसारण गरिरहेको छन् । आर्थिक विकासका लागि सूचना तथा सञ्चारको विकास अत्यावश्यक भएका कारण यस गाउँपालिकामा सूचना तथा सञ्चारको विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

- ल्याण्डलाईन टेलिफोन तथा अप्टिकल फाइबरबाट इन्टरनेट सेवा विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको,
- पर्याप्त मात्रामा टेलिफोनका टावरहरू नभएकाले Network Coverage मा प्रभावकारिता ल्याउन टावरहरू विस्तार गर्नुपर्ने,
- विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा इन्टरनेट सुविधा विस्तार गरी निःशुल्क वाईफाईको व्यवस्था गरी यथोचित सदुपयोग गर्नुपर्ने,
- गाउँपालिकामा हाल विद्यमान रहेको सञ्चार क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने ।

- गाउँपालिकावासीमा सञ्चारका सबै प्रविधिसँगको पहुँच स्थापना गरी साइबर सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने ।

६.४.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकामा रेडियो नेपाल र लगायतका स्थानीय एफएम रेडियो सुन्न तथा डिजिटल प्रविधि डीसहोमबाट टेलिभिजन हेर्न सकिने,
- उपभोक्ताको माग राम्रो भएको खण्डमा निजी सञ्चार सेवा प्रदायक मोबाइल तथा इन्टरनेट अन्य कम्पनीहरूलाई समेत सेवा विस्तारमा आकर्षण गर्न सकिने ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सूचना तथा सञ्चारमा पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका

लक्ष्य: गाउँपालिकामा सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्यहरू:

- गाउँपालिकावासीमा सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- गाउँपालिकालाई प्रविधियुक्त बनाउने,
- प्रविधियुक्त पठनपाठन अगाडि बढाउने,
- गाउँपालिकालाई २१औँ सताब्दि अनुरूप अघि बढाउने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ गाउँपालिकावासीमा सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	
१.१. सूचना प्रविधिका पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१.१.१. मोबाइल नेटवर्क कभरेजमा प्रभावकारिता ल्याउन मोबाइल टावरहरूको थप विस्तार गर्न नेपाल टेलिकमसँग पहल गरिने छ । १.१.२. इन्टरनेट प्रदायक निजी कम्पनीहरूलाई आकर्षण गरी पूर्वाधार निर्माण गरिने छ १.१.३. स्थानीय एफएम रेडियो सञ्चालन गर्न र स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिने छ । १.१.४. मोबाइल टावरहरूमा विद्युतको नियमित रूपमा आपूर्ति गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१.२. गाउँपालिका वासीमा आम सञ्चारको पहुँच विस्तार गर्ने ।	१.२.१. गाउँपालिकाको वेबसाइट मार्फत सूचना सम्प्रेषण गरिने छ । १.२.२. गाउँपालिका केन्द्र, वडा कार्यालय, सार्वजनिक स्थल तथा प्रत्येक सघन वस्तीहरूमा टेलीफोन, मोबाइल तथा इन्टरनेटको पहुँच पुर्याइनेछ । १.२.३. वडा कार्यालयहरू सूचना प्रविधि मैत्री बनाइने छ । १.२.४. गाउँपालिका स्तरीय सूचना केन्द्रको स्थापना गरिने छ । १.२.५. एफएम रेडियोसँग सहकार्य गरी स्थानीय भाषामा सूचना तथा समाचार उत्पादन गरेर प्रसारण गरिने छ ।

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
१.३. क्षमता अभिवृद्धि मूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	१.३.१. सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिलाई विभिन्न किसिमका तालिम मार्फत उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । १.३.२. गाउँपालिका वासीमा साइबर सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।

सूचना तथा संचारको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१.	१.१.१	नेपाल टेलिकम, र गाउँपालिका बिच समन्वय गरी आवश्यक स्थानमा टावरहरू निर्माण गर्ने	ई	०	८००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.३	सामुदायिक एफएम र स्थानीय पत्रिका प्रकाशनमा सहजीकरण	ई	०	१५०	१६०	१७०	१८०	१९०	गाउँपालिका
		१.१.४	लघुजल विद्युत मर्मत	ई	०	३००	३००	३००	३००	३००	गाउँपालिका
	१.२	१.२.१	सञ्चार सेवा नपुगेका वस्ती तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा प्राथमिकता का साथ विस्तार गरिने छ ।	ई	०	०	२००	०	०	०	गाउँपालिका
	१.३.	१.३.१	सूचना प्रविधि तालिम संचालन	ई	०	२००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- गाउँपालिका तथा वडाहरूमा सूचना प्रविधिका पूर्वाधारहरू निर्माण भएको हुनेछ,
- गाउँपालिकावासीमा आमसञ्चारको गुणस्तरीय सेवामा पहुँच पुगेको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं .	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	टेलिफोन तथा मोबाइल सेवामा पहुँच पुगेको घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता घरपरिवारको संख्या	प्रतिशत	२०८०/०८१	२०८४/०८५
३	असर	रेडियोको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	२०८०/०८१	२०८४/०८५
४	असर	टेलिभिजनको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	२०८०/०८१	२०८४/०८५

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

संविधानले प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति अन्तर्गत जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक तथा भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्न सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, वन्यजन्तु, पंक्षी, वनस्पति तथा जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्धन र दिगो उपयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ। संविधानको भाग ३ धारा ३० ले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हक प्रदान गरेको छ। यसैगरी संविधानले वातावरणीय सन्तुलनका लागि आवश्यक पर्ने भूभागमा वन क्षेत्र कायम गर्ने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्व सूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवं पुनस्थापनाको व्यवस्था समेत सुनिश्चित गरेको छ। उपरोक्त संवैधानिक व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न संघीय सरकारबाट राष्ट्रिय वन नीति २०७५, राष्ट्रिय वातावरण नीति, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, वन ऐन २०७६ तथा वातावरण संरक्षण ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ लगायतका नीति, ऐन र नियम जारी भएका छन्।

नासोँ गाउँपालिका वन वातावरण र जैविक विविधताको दृष्टिकोणले सम्पन्न गाउँपालिकाको श्रेणीमा पर्दछ। दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। तसर्थ पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको वासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षणलाई प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ। अर्कोतर्फ यस गाउँपालिकामा वन क्षेत्रबाहेक झाडी बुट्यान क्षेत्र र खेर गइरहेका जमिन पनि केही मात्रामा रहेकोले उक्त जमिनमा ब्यापक जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गर्नुपर्ने देखिन्छ जसले गर्दा गाउँपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैँचाको रूपमा विकास गरी वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। केही स्थानमा पहिरो जाने, बाढी आउने गरेको छ। भूसंरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु भूसंरक्षणका साथै वन्यजन्तुका लागि पनि अति आवश्यक छ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

- वन जंगल क्षेत्रमा गर्मिको समयमा आगलागीको समस्या हुने गरेको,
- वन क्षेत्रमा रहेका मिचाहा प्रजातिका वनस्पति नियमित रूपमा गोडमेल गरी नियन्त्रण गर्नुपर्ने,
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन तथा भू-संरक्षणका लागि प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्नुपर्ने,
- सामुदायिक वनको व्यवस्थापनका साथै आयस्रोत एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनुपर्ने,
- लोपोन्मुख वनस्पति र वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि विशेष कार्यक्रम लागू गर्नुपर्ने।

७.१.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाको कुल भू-भाग मध्ये वनजंगलले करिब १०.९३ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको,
- स्थानीय समुदाय र गाउँपालिकाको सहयोगमा सामुदायिक वनको संरक्षण गर्न सकिने,
- खुला क्षेत्र तथा पार्कहरूको विकासलाई प्राथमिकता दिई पर्यटक आकर्षण गर्न सकिने,
- खेर गएका तथा खाली रहेका सार्वजनिक जग्गालाई सामुदायिक वनको रूपमा विस्तार गरी आयआर्जनका विशेष कार्यक्रममा आवद्ध गरी गरिबी निवारणमा जोड्न सकिने।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: जल, जमीन, जंगल र जडीबुटीको दिगो संरक्षण तथा सदुपयोग मार्फत संबृद्ध गाउँपालिका
लक्ष्य: गुणस्तरयुक्त हरियो वन, सन्तुलित वातावरण र विपद् उत्थानशील समुदायको विकास गर्ने ।

उद्देश्यहरू:

- वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गरी गाउँपालिकाको आर्थिक स्रोतको प्रमुख आधार बनाउने,
- वनको दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने,
- दीगो, उत्पादनशील जलाधार निर्माण र क्षतिग्रस्त कमजोर भिरालो जमिन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १ वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गरी गाउँपालिकाको आर्थिक स्रोतको प्रमुख आधार बनाउनु ।	
१.१. वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।	१.१.१. वन क्षेत्रको विकासलाई वैज्ञानिकीकरण गर्न विज्ञ समूहको सहयोगमा दिगो वन व्यवस्थापन बारे सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
१.२. वनलाई आर्थिक स्रोतको प्रमुख आधार बनाउने ।	१.२.१. खाली रहेका सार्वजनिक जग्गालाई सामुदायिक वनको रूपमा विस्तार गरी आय आर्जनको विशेष कार्यक्रममा आवद्ध गरिने छ । १.२.२. निजी तथा सामुदायिक स्तरमा निजी जमिन तथा वन जंगलमा फलफूलको व्यवसायिक उत्पादन सुरु गरिने छ । १.२.३. जडिवुटीहरूको वनक्षेत्रमा व्यावसायिक खेती तथा सामूहिक खेती गर्न नीति तथा कार्ययोजना निर्माण गरिने छ । १.२.४. Agro Forestry को नीति अबलम्बन गरी वन क्षेत्रलाईपूर्ण प्रतिफलमुखी बनाइनेछ । १.२.५. बनमा रहेको निगालोबाट विविध प्रकारका सामानहरू बनाई निर्यात गर्ने ।
उद्देश्य: २ वनको दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु ।	
२.१. खेर गैरहेको झाडी वुट्यान क्षेत्रलाई सदुपयोग गरी वनको क्षेत्रफल बढाइने	२.१.१. खेर गइरहेका स्थानहरूको पहिचान गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम संचालन गरिने छ । २.१.२. बनमा अनाबश्यक रूपमा रहेका वुट्यानबाट ब्रिगेट उत्पादन गरी बनलाई उत्पादन संग जोडिने छ ।
२.२. वन संरक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	२.२.१. स्थानीय "वन ऐन" जारी गरी वनको प्रभावकारी संरक्षण गरिने छ । २.२.२. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाई प्रतिफलमुखी कार्यक्रम संचालन गरिने छ । २.२.३. हरेक वडामा उपयुक्त सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गा रहेका स्थानहरूको पहिचान गरी निश्चित क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रूपमा घोषणा गरी हरित

रणनीति	कार्यनीति
	<p>क्षेत्र कायम गर्न वृक्षारोपण, पार्क निर्माण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>२.२.४. पानीको मूल सुकाउने प्रजातिका बिरुवाहरूको पहिचान गरी तिनीहरूलाई उत्पादनशील फलफुल तथा पानीका मुहान संरक्षणमा सहायक बोटबिरुवाले प्रतिस्थापन गर्दै लगिनेछ ।</p> <p>२.२.५. वन तथा भू-संरक्षण हरेक कार्यक्रमहरूमा जन सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ ।</p> <p>२.२.६. वन डढेलो र वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको चोरीनिकासी प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण गरिने छ ।</p> <p>२.२.७. विकास निर्माण कार्य गर्दा वन तथा जलाधार क्षेत्रको सकेसम्म कम क्षति हुने गरी गरिने छ ।</p>
२.३. जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२.३.१. वन तथा भू-संरक्षण सचेतना कार्यक्रमहरू अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य: ३, दीगो, उत्पादनशील जलाधार निर्माण र क्षतिग्रस्त कमजोर भिरालो जमिन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	
३.१ दीगो, उत्पादनशील जलाधार निर्माण र क्षतिग्रस्त कमजोर भिरालो जमिन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	<p>३.१.१ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडामा पहिरो, सुख्खा पहिरो र कटान ग्रस्त क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी विवरण संकलन गरिने छ ।</p> <p>३.१.२ अति जोखिम युक्त क्षेत्रलाई वातावरणिय हिसावले अति संवेदनशील क्षेत्र घोषणा गरिने छ ।</p>
३.२ पहिरो र कटान नियन्त्रणका सफल अभ्यासहरूको अनुशरण गर्ने	<p>३.२.१ पहिरो र कटान क्षेत्रका हरित क्षेत्र प्रबर्धन कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>३.२.२ पहिरो ग्रस्त क्षेत्रमा वायोइन्जिनियरिड प्रविधिको प्रयोग गरी नियन्त्रण गर्न विज्ञसँग परामर्श गर्नुका साथै पहिरो नियन्त्रण क्षेत्रको अध्ययन भ्रमण गरिने छ ।</p> <p>३.२.३ गाउँपालिकामा एक पहिरो नियन्त्रण तथा भू संरक्षण क्षेत्रको घोषणा गर्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>३.२.४ पहिरो नियन्त्रणका लागि आवश्यक आधारभूत पूर्वाधार जस्तै तार जालीको उत्पादन गाउँपालिकामै गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>३.२.५ पहिरो नियन्त्रण तथा भू-संरक्षण प्रविधि सम्बन्धी तालिम प्राप्त जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>

वन तथा भूसंरक्षणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१. १.	१.१. १	दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने		०	६००	०	०	०	०	गाउँपालिका
	१. २.	१.२. १	सार्वजनिक जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने			१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	गाउँपालिका
		१.२. २	वडा स्तरीय नर्सरी स्थापना गरी फलफुलका बिरुवाहरू उत्पादन तथा वितरण		०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	गाउँपालिका
	२. २.	२.२. १	स्थानीय वन ऐन निर्माण		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		२.२. २	पानीको मुहान संरक्षण गर्न सहयोगी विरुवा रोपण		०	९०	९०	९०	९०	९०	गाउँपालिका
		२.२. ३	वन डडेलो नियन्त्रण कार्ययोजना निर्माण		०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
३	३. १	३.१. १	पहिरो तथा कटान ग्रस्त क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा विवरण संकलन		०	२५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		३.१. २	वातावरणिय हिसावले जोखिम युक्त र अति संवेदनशील क्षेत्र पहिचान गर्ने		०	३००	०	०	०	०	गाउँपालिका

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		३.१.३	पहिरो नियन्त्रण प्राविधिक जनशक्ति तालिम			३००	३००	०	०	०	गाउँपालिका

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- दिगो वन व्यवस्थापन सुनिश्चित हुनेछ ।
- जैविक विविधताको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- भूसंरक्षणका नमुना क्षेत्रहरूको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुनेछ र हरित क्षेत्र विस्तार हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	वनले ओगटेको कुल क्षेत्र	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्र	रोपनी	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	जडीबुटी तथा फलफूल खेतीले ओगटेको सामुदायिक वनको क्षेत्र (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	मिचाहा प्रजातिका बिरुवाहरूले ओगटेको वनको क्षेत्र (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	असर	संकटापन्न अवस्थामा रहेका औषधिको रूपमा प्रयोग हुने वनस्पतिहरू (प्रतिशत)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	असर	संकटापन्न घोषणा भएका वन्यजन्तुको संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ,
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ,
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ,
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ,
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन,
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन,
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ,
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन,
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ,

- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

विश्व मानचित्रमा नेपाल जलस्रोतको दोस्रो धनी राष्ट्रको रूपमा परिचित छ । हिमाली भूबनोट भएकोले यस गाउँपालिकामा जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको प्रचुरमात्रामा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मरस्याङ्दी नदि, ताल छहरा, निंगालोघारी खोला, कौसु खोला, मेचाँ खोला, पुच्रो खोला, दुध खोला, बगर छाप खोला, प्रुङ घ्यु खोला, चिना खोला, डोना खोला, साउन खोला, डोना ताल, पंकर ताल, डाफे ताल, तातोपानि कुण्डहरू जस्ता महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रका रूपमा रहेका छन् । तथापि समृद्धिका आधारहरू मध्ये एक रहेको जलाधार क्षेत्रहरूको ठोस योजना नहुँदा यसको पूर्ण सदुपयोग नभई जलस्रोत खेर गइरहेको अवस्था छ । तसर्थ यस गाउँपालिकाका महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्बर्धन गरी पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राख्न र गाउँपालिकालाई आर्थिक समृद्धितर्फ लैजान जरुरी छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

- वन, जलाधार र भूसंरक्षणका लागि दिगो रूपमा दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने,
- जलाधार क्षेत्र संरक्षणको महत्व आम मानिसमा बुझाउन नसकिएको,
- गाउँपालिकामा रहेका जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्न नसके भविष्यमा पानीको मुहानहरू सुक्न गई पिउने पानी तथा सिँचाइको चरम अभाव हुनसक्ने,
- वैज्ञानिक जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गर्नुपर्ने,
- प्राकृतिक प्रकोप बाढी, पहिरो, अनावृष्टि, भुक्षय, डढेलो, सुख्खा, खडेरी लाग्ने ।

७.२.३ संभावना तथा अवसर

- नदीनालाहरूबाट सिँचाई सुविधा, खानेपानीको आपूर्ति, जल यातायात, पर्यटन क्षेत्रमा बहु आयामिक रूपले प्रयोग गर्न सकिने,
- जलस्रोत क्षेत्रको उच्चतम प्रयोग गरी कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिको विकास गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्न सकिने ।

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: गाउँपालिकाको जल सम्पदालाई उच्चतम सदुपयोग गरी दिगो विकास हासिल गर्ने

लक्ष्य: गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण गरी जल सम्पदामा आत्मनिर्भर बन्ने

उद्देश्यहरू:

- जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १, जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने	
१.१. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्र	१.१.१. गाउँपालिकामा रहेका पानीका मुहानहरू, जलाधार क्षेत्र तथा सिमसार क्षेत्रको पहिचान गरी नक्साङ्कन गरी विस्तृत विवरण तयार गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
पहिचान गरी संरक्षण गर्ने	१.१.२. जलाधार क्षेत्रहरूको विनासमा सहयोग पुर्याउने क्रियाकलापहरू गर्न तत्काल रोक लगाई जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरिने छ ।
१.२. जलाधार क्षेत्रको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्ने ।	१.२.१. गाउँपालिकाका प्रमुख जलाधार क्षेत्रहरूलाई "विशेष जलाधार क्षेत्र" घोषणा गरी ती क्षेत्रहरूमा संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गरिने छ । १.२.२. प्रत्येक वडाका उपयुक्त स्थानहरूमा जल पर्यावरणीय प्रणाली अन्तर्गत जलचर, वनस्पति र भौतिक अवयवहरूको प्रवर्धन गर्नका लागि नमूना पोखरीहरू निर्माण गरिने छ । उक्त पोखरीहरूमा वर्षातको पानी संकलन गर्ने व्यवस्था गरिने छ । १.२.३. जलाधार संरक्षणमा सहायक प्रजातिका बिरुवाहरूको वृक्षारोपण गरिने छ । १.२.४. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको प्रयोग गरी कृषि, उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरिने छ ।
१.३. जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१.३.१. जलाधार क्षेत्र संरक्षणको महत्व बुझाउनका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

जलाधार व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१.	१.१.१	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तयार गर्ने		०	३५०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	स्थानीय जलाधार क्षेत्र संरक्षण नियमावली तयार गर्ने			०	३००	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.२	निजी क्षेत्रको संलग्नतामा जलाधार क्षेत्र उपयोग गरी आर्थिक दिगो पर्यटन, कृषि र			०	२००	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मे वार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रम संचालन गर्न अन्तरक्रिया								
	१.३.	१.३.१.	जनचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			१००	१००	१००	१००	१००	गाउँ पालिका

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- जलाधार क्षेत्रको पहिचान, नक्साङ्कन र दिगो संरक्षण भएको हुनेछ,
- जलाधार क्षेत्रमा आत्मनिर्भर भई दिगो सदुपयोग सुनिश्चित हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र. सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	ताल, सिमसार र ताल / पोखरीहरूको संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	असर	संकटासन्न तालहरू	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	संरक्षित सिमसार क्षेत्र (संख्या)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	वर्षातको पानी संकलन गर्न निर्माण गरिएका नमुना पोखरी संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	संकटमा परी पुनरुत्थान गरिएका पानीका मुहानको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	वनजंगल भित्र रहेका पोखरीहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका नदीहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका पानीका मुहानहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	असर	नयाँ निर्माण गरिएका पोखरी, ताल वा अन्य जलक्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।

- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

वातावरण संरक्षण सम्पूर्ण वातावरणीय अवयवहरूको एकीकृत संरक्षणको प्रक्रिया हो । समग्रमा यस अन्तर्गत जल, जमिन, जंगल, वायुमण्डल र हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राख्ने विषय आउँछ । हाम्रो वरपर रहेका प्राकृतिक अवयवहरू जस्तै वायुमण्डल, भूमि, जल, वनजंगल, वनस्पति, जीवजन्तु र प्राकृतिक जीवनचक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको अन्तरक्रिया र समग्रताले सृजना गरेका भौतिक अवस्थालाई वातावरण भनिन्छ । वातावरण प्रदूषणले मानिसमा विभिन्न किसिमका रोगहरू निम्त्याउँछ । नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ भनी मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ यस गाउँपालिकामा पनि समग्र वातावरण संरक्षण गर्न विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

- प्राकृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाहरूको पूर्ण संरक्षण र सदुपयोग हुन नसकेको,
- काठ दाउरालाई घरायसी इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्नाले घरायसी प्रदूषण र स्वास्थ्यमा समस्या देखा परेको,
- समयमै स्तरोन्नती नहुँदा तथा अनावश्यक मानवीय गतिविधिका कारण पानीका मुहान, खोला, नाला सुक्ने खतरा रहेको,
- वन क्षेत्रमा खडेरीको समयमा डढेलोको जोखिम रहेको,
- वातावरण मैत्री पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा अन्य पारकृतिक साधन स्रोत विचमा सामन्जस्यता स्थापित हुन नसकेको,
- गाउँपालिका स्तरमा वातावरण संरक्षणका निम्ति सचेतनाका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी ढंगले ल्याउनुपर्ने,
- पर्यावरणीय असन्तुलन तथा प्रदूषणको नकारात्मक असरका कारण जीवन कष्टकर हुन सक्ने ।

७.३.३ संभावना तथा अवसर

- पार्क तथा हरित क्षेत्र विस्तार गर्न गाउँपालिकाले योजनाबद्ध रूपमा काम गरिरहेको,
- गाउँपालिकाका सार्वजनिक स्थल, खोला किनार तथा अनुकूल स्थानमा वृक्षारोपण गरिएको,
- स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर पार्ने खालका कलकारखानाहरू न्यून रहेका तथा हरियाली क्षेत्र पर्याप्त भएका कारण तुलनात्मक रूपमा सहरी क्षेत्रभन्दा स्वच्छ वातावरण रहेको,
- गाउँपालिकाका विभिन्न ठाउँमा व्यापक वृक्षारोपण गर्नुका साथै बगैँचा, पार्कहरू निर्माण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: स्वच्छ, सफा, हराभरा हाम्रो नासों

लक्ष्य: गाउँपालिकालाई वातावरणमैत्री नमूना हरित क्षेत्रका रूपमा विकास गर्ने

उद्देश्यहरू:

- जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने,
- सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरूलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १, जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने	
१.१ प्रदूषण नियन्त्रणका लागि मापदण्ड बनाई लागू गर्ने ।	१.१.१. प्लाष्टिक, टायर, ट्युब जलाउने परिपाटीलाई पूर्णतः बन्देज गरिने छ । १.१.३. पानीका मुहानहरू सफा राख्न त्यस्ता स्थानहरूमा मानवीय गतिविधि र छाडा पशुहरू नियन्त्रण गरिने छ । १.१.४. मरेका पशु चौपायहरूको व्यवस्थापन गर्न वडास्तरमा स्थानहरू तोकिनेछ । १.१.५. प्रत्येक घरमा खाना पकाउन प्रयोग हुने मुख्य ईन्धन काठ दाउरालाई विस्तारित गर्न वैकल्पिक ऊर्जा जस्तै बायोग्याँस, सौर्य तथा वायु ऊर्जा, सुधारिएको चुलो आदिको व्यवस्था गर्न मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइने छ । १.१.६. ठूला उद्योग, क्रशर, इट्टा भट्टा जस्ता प्रदूषण बढाउने उद्योगलाई घना मानव बस्ती भएको इलाकामा स्थापना गर्न निषेध गरिने छ । १.१.७. गाउँपालिका भएर बग्ने खोला नालाको किनार लगायत भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रमा भू-क्षय, नदी कटान तथा पहिरो नियन्त्रण गर्ने योजना कार्यान्वयन गरिने छ । यसो गर्दा जैविक इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
१.२. समुदाय वा टोल स्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने ।	१.२.१. घरआँगन, टोल र सडक सफा राख्ने र सामुदायिक वा टोल स्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गरिने छ । १.२.२. प्रत्येक वडाका मानवीय गतिविधिहरू बढी भैरहने क्षेत्रमा अनिवार्य सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गरिने छ ।
उद्देश्य: २, सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरूलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउने ।	
२.१. विकास निर्माणको काम तथा निर्माण कार्य गर्दा IEE कार्यन्वयन गर्ने ।	२.१.१. विकास निर्माणका ठूला कार्यक्रमहरू, खानी उत्खनन्, ढुंगा, गिटी, वालुवा तथा माटो उत्खनन् आदि कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी सोको अक्षरशः पालना गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति		कार्यनीति	
२.२.	ऐतिहासिक तथा सार्वजनिक स्थलहरूको विकास र संरक्षण गर्ने।	२.२.१.	ऐतिहासिक, धार्मिक र पुरातात्विक महत्वका स्थानहरूको एकीकृत संरक्षण योजना तयार गरी यस्ता क्षेत्रलाई सम्पदा क्षेत्र घोषणा गरी वातावरण अनुकूल दिगो विकास र संरक्षण गरिने छ।
		२.२.२.	प्रत्येक वडामा एक एक वटा वडागत नमुना पार्कहरूको निर्माण गरिने छ।

वातावरण संरक्षणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.	१.१.	प्राथमिकताका आधारमा सडकहरू स्तरोन्नतरी गर्ने			५०००	५०	५०	५०	५००	गाउँपालिका
		१.१.	मरेका चौपायाहरू व्यवस्थापन गर्ने स्थान निर्माण		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.	बैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्न अनुदान			७००	७०	७०	७०	७००	गाउँपालिका
		१.२.	सार्वजनिक शौचालय निर्माण			३००	३०	३०	०		गाउँपालिका

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- विकास निर्माणको काम गर्दा वातावरणिय प्रभाव मुल्याङ्कन अनिवार्य गरिएको हुने,
- महत्वपूर्ण सार्वजनिक स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएका हुने,
- एकीकृत वातावरण संरक्षण योजना तयार भएको हुने,
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन कार्यले निरन्तरता पाएको हुने।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	नव हरित क्षेत्रको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	सडक सौन्दर्यकरण	कि.मि.	२०८१/०८२	२०८५/०८६

७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, शहरीकरण, जनसंख्या वृद्धि, वनजंगल विनाश, रेफ्रिजेरेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्बन (CFCs) जस्ता कारणले हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामी सामु छ । यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धिले प्रत्यक्षरूपमा जलवायुमा प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यस तथ्यलाई मनन गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ किनकि जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकास सम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन् । विकास सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाउने र जलवायु परिवर्तन बिरुद्ध अभियान सञ्चालन गरी कम भन्दा कम कार्बन उत्सर्जन गर्ने र बढी भन्दा बढी कार्बन उपभोग हुने वातावरण सिर्जना गरेर जलवायु समायोजन र सन्तुलन कायम हुने वैज्ञानिक विधि र प्रक्रिया अवलम्बन गर्न श्रेयस्कर हुन्छ ।

भौगोलिक जटिलताका कारण नेपाल प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ । नेपालमा बर्षेनि प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठुलो मात्रामा जनधनको क्षति हुने गरेको छ । नेपालमा वि.सं. २०७२ सालको महाभूकम्पको पीडा अझै ताजा नै छ । यस गाउँपालिकामा विशेषगरी नदी कटान, बाढि, पहिरो, हावाहुरी, असिना, चट्याङ, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी, डढेलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापर्दै आइरहेका छन् । पछिल्लो समयमा कोभिड-१९, डेङ्गु जस्ता महामारीले जीवन थप जटिल बनाएको छ । यस्ता प्रकोपहरू पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि आवश्यक अध्ययन गरी प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पारी लागू गर्ने योजना रहेको छ ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

- केही बस्तीहरू वर्षायाममा बाढी र कटानको जोखिममा रहेको,
- बर्सेनि वर्षातको समयमा नदी कटान तथा भू-क्षय समस्या हुने गरेको,
- प्रति बर्ष अत्याधिक तापक्रम बढ्दै गै रहेको,

- जलवायु परिवर्तनले भएको अतिवृष्टि, अनावृष्टि, तापक्रम वृद्धि आदिका कारण वार्षिक खेतीपाती क्यालेन्डर परिवर्तन हुन थालेका, बालीनालीमा रोग, किराको समस्या देखिनका साथै उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव देखिन थालेको,
- प्राविधिक अध्ययन विना जथाभावी विकास संरचना निर्माणले विपद् जोखिम बढ्दै गएको,
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर तथा विपद् न्यूनीकरणका लागि ठोस योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने।

७.४.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाले विपद् न्यूनीकरणको लागि अहिले देखी नै पूर्व तयारीमा लाग्न विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सकिने,
- भुकम्प, स्वास्थ्य विपद्, बाढी जस्ता प्रकोप नियन्त्रणका लागि गाउँपालिकामा आपतकालीन विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गर्न सकिने,
- गाउँपालिकास्तरमा विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन भएको,
- नगर विपद्का बेला जम्मा हुने स्थान, सूचना दिने संयन्त्र, आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा, उद्धार कोषको व्यवस्था रहेको।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: विपद् व्यवस्थापनको प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गरी जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्ने

लक्ष्य: विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयनबाट विपद् उत्थानसिल समुदाय बनाउने।

उद्देश्यहरू:

- प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद् बाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्ने,
- विपद्को दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने,
- क्षतिग्रस्त कमजोर भिरालो जमिनको स्थिरीकरण तथा पहिरो र कटान ग्रस्त क्षेत्रको संरक्षण गर्ने।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १, प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद् बाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्ने	
१.१. विपद् जोखिम क्षेत्र नक्सांकन गर्ने।	१.१.१. गाउँपालिकाका उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी खतरा संकेतहरू राखिनेछ।
	१.१.२. गाउँपालिकाका अति जोखिममा रहेका बस्ती तथा परिवारलाई स्थानान्तरण गरिने छ।
१.२. विपद् पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणाली प्रभावकारी बनाउने।	१.२.१. मौसमको पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा संचालन गरिने छ।
	१.२.२. प्रकोप सम्भाव्य स्थलहरूमा विपद् पूर्व संकेत दिने उपकरणहरू जडान गरिने छ।
	१.२.३. नियमित रूपमा भैरहने प्राकृतिक प्रकोपको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो तयार गरिने छ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.२.४. विपद् सम्बन्धी पूर्वसूचना स्थानीय रेडियो, एफएम तथा अन्य सञ्चार माध्यम मार्फत सम्प्रेषण गरिने छ ।
१.३. बिमा योजना लागू गर्ने ।	१.३.१. विपद् सम्भावित क्षेत्रका प्रत्येक नागरिकको अनिवार्य बिमा योजना लागू गरिने छ र अति विपन्न परिवारको बिमा गाउँपालिकाले गरिदिनेछ ।
उद्देश्य: २, विपद्को दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने	
२.१. विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने ।	२.१.१. गाउँपालिकामा आइपर्ने प्रमुख प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद्हरूको पहिचान गरी एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागू गरिने छ ।
२.२. विपद् व्यवस्थापनमा सक्षम संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।	२.२.१. विपद्को बेला पिउने पानी, खाद्यान्न, औषधी उपचार आदिको पूर्वतयारी गर्न वडा स्तरीय संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।
	२.२.२. विपद् का बेला भेला हुने खुल्ला स्थानहरू तय गरी पूर्वाधार निर्माण गरिने छ ।
	२.२.३. स्वास्थ्यकर्मीहरू सम्मिलित गाउँपालिका स्तरीय संक्रमण रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन गरिने छ ।
	२.२.४. बेलाबेलामा उद्धार तथा विपद् बाट बच्ने उपायबारे पूर्वाभ्यासहरू संचालन गरिने छ ।
	२.२.५. वडास्तरमा युवाहरू सम्मिलित विपद् प्रतिकार्य स्वयंसेवक समूह निर्माण गरी नियमित तालिम प्रदान गरिने छ ।
	२.२.६. विपद् व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ
	२.२.७. विपद् का बेला आवश्यक पर्ने उपकरण, उद्धार सामग्री, एम्बुलेन्स, स्काभेटर, डोरी, पाल लगायतका सामग्रीहरूको जोहो गरिने छ ।
२.३. विपद् व्यवस्थापन कोष प्रभावकारी बनाउने ।	२.३.१. गाउँपालिकामा स्वास्थ्य विपद् रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न, भूकम्प, असीना, आगलागी, बाढी, चट्याङ जस्ता महामारीबाट प्रकोप, दुर्घटना, बादर लगायतका जनावरको आतंक आदिको व्यवस्थापन गर्न स्थापित "विपद् व्यवस्थापन कोष" व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।
२.४. स्थानीय संरचना निर्माण मापदण्ड प्रभावकारी बनाउने ।	२.४.१. घर तथा बस्ती निर्माण गर्नुभन्दा पहिले अनिवार्य रूपमा नक्सापास, माटो परीक्षण तथा फिल्ड चेकजाँच गरेर विपद् जोखिम अध्ययन पश्चात मात्र विपद् प्रतिरोधी संरचनाहरू निर्माण गरिने छ ।
२.५. जलवायु अनुकूलन तथा जलवायु	२.५.१. जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुझाव दिन विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि क्षमता विकास गर्ने ।	२.५.२. जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरू सामना गर्न स्थानीय स्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।
	२.५.३. स्थानीयस्तरमा तथा बिद्यालयहरूमा जलवायु परिवर्तनका बारेमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
२.६. जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२.६.१. विपद् बाट बच्ने उपायका बारेमा सचेतना कार्यक्रमलाई समुदायमा अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।

विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१.	१.१.१	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन			६००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.२	उच्च जोखिममा रहेका बस्ती तथा परिवारलाई स्थानान्तरण गर्ने रणनीति निर्माण गर्ने		०	०	७००				गाउँपालिका
	१.२.	१.२.१	विपद् पूर्वानुमान तथा पूर्व सूचना प्रणालीको विकास र सञ्चालन		०	५००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.२	विपद् पूर्व संकेत दिने उपकरण जडान तथा सुचना संप्रेषण		३००	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
	१.३.	१.३.१	बिमा योजनामा अनुदान		०	४००	३००	३००	२००	०	गाउँपालिका
२	२.१.	२.१.१	एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्वतयारी तथा			२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
			प्रतिकार्य योजना निर्माण								
	२.२	२.२.१	खुल्ला स्थान तय गरी पूर्वाधार निर्माण			२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	गाउँपालिका
		२.२.२	उद्धार सम्बन्धित पूर्वाभ्यास सञ्चालन		०	२००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका
	२.३.	२.३.१	विपद् व्यवस्थापन कोष निर्माण तथा रकम थप		०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	गाउँपालिका
		२.३.२	विज्ञसंग परामर्श, तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम			५००	५००	५००	५००	५००	गाउँपालिका

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- विपदहरूको जोखिम नक्साङ्कन भएको हुने,
- भौतिक संरचनाहरू मापदण्ड बमोजिम विपद् प्रतिरोधी भएको हुने,
- विपद् पूर्वानुमान तथा पूर्व सूचना प्रणाली प्रभावकारी भएको हुने,
- विपद् सम्बन्धी नीति तथा योजना बनेको हुने,
- विपदबाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुने,
- जलवायु परिवर्तनका असरहरूको अनुकूलन तथा न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	विपद्को कारण ज्यान गुमाउनेको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	विपद्को कारण घाइते हुनेको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	विपद् बाट प्रभावित घरपरिवार	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	विपद्को बेला भेला हुने स्थानको	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	दमकल संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	एक्सकाभेटर संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	विपद् पूर्वसंकेत दिन जडित उपकरणहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
८	असर	भूकम्प प्रतिरोधी घरको प्रतिशत		२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	प्रतिफल	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अन्तर्गत समुदायस्तरमा कार्यान्वयन भएका कार्यक्रमहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१०	प्रतिफल	जलवायु अनुकूलनका वनस्पति तथा बालीनालीको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
११	असर	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी शिक्षा समावेश गरेका विद्यालयहरूको संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१२	प्रतिफल	जलवायुका असरलाई कम गर्ने कार्यमा तालिम प्राप्त व्यक्तिहरूको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

वास्तविक रूपमा स्थानीय जनताका मर्म र आकांक्षा अनुरूप असल शासनको स्थापना गरी सेवा प्रवाहमा जनताको सहज पहुँचको अनुभूती दिलाउन सकेमात्र जनस्तरमा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता रहन्छ। राज्यले लिएको नीति अनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचारमुक्त, जन उत्तरदायी शासन, जनसहभागिता, शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन्। यी आयामहरूको पुर्ण पालना गर्न सकेको खण्डमा मात्र संघीय संविधानको मर्म अनुरूप हाल अवलम्बन गरिएको सङ्घीयताको मर्म अनुरूप जनताको घरदैलोमै राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा पुर्याउन सकिन्छ। गाउँपालिकाले कार्यालयहरूमा नागरिक वडापत्रको व्यवस्था, इन्टरनेट नेटवर्किङ मार्फत वडालाई गाउँपालिकाको केन्द्रसँग जोड्ने कार्य, कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, नागरिक भेला, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, अनुगमन तथा नियन्त्रण कार्य प्रणालीलाई अझ चुस्त र व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउन आवश्यक छ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

- स्थानीयवासीको राजनैतिक चेतनाको स्तर माथि उठी नसकेको,
- संस्थागत तथा क्षमता अभिवृद्धिका नियमित कार्यक्रमहरूको व्यवस्था नभएको,
- गाउँपालिका, वडामा पर्याप्त भौतिक सामग्री (फर्निचर, कम्प्युटर, ल्यापटप, इन्टरनेट आदि) उपलब्ध नभएको,
- जनचासो र जनगुनासोको समयमै सम्बोधन नहुँदा जनतामा निराशा उत्पन्न भई संघीय व्यवस्थामा नै प्रश्न खडा हुन सक्ने,
- सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका काममा आर्थिक अनियमितता वृद्धि हुन सक्ने,
- पूर्वाग्रह रहित न्याय प्रणाली विकास गर्नुपर्ने,
- राजश्व अपचलन हुन सक्ने,
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीतन्त्रको समन्वय र कर्मचारी व्यवस्थापनमा कठिनाइ हुन सक्ने,
- जनउत्तरदायी र जनतामैत्री शासन प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने,
- सबै कार्यालयलाई कर सूचनामैत्री तथा प्रविधियुक्त बनाउन ठुलो बजेटको आवश्यकता पर्ने।

८.१.३ संभावना तथा अवसर

- गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन स्थानीय सरकारमा सम्पूर्ण अधिकार प्राप्त भएको,
- सेवामा नियमितता, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गरी नागरिकमैत्री सेवा प्रवाह गरिएको,
- जनादेश प्राप्त निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले उत्साहका साथ काम गरिरहेको,
- न्यायिक समितिको व्यवस्था भएको,
- विपन्न, न्यून आय भएका नागरिक, फरक क्षमता भएका नागरिक, बालश्रमिक, हिंसा पीडित महिला र द्वन्द्व पीडितको अभिलेख तयार गर्ने पहल भएको,
- विभिन्न विषयगत शाखा सेवा सञ्चालनार्थ विभिन्न सफ्टवेयरहरूको विकास भएको,
- स्थानीय सरकारले भ्रष्टाचारशून्य प्रशासनको नीति लिएको,
- कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तालिमको व्यवस्था भएको,
- स्थानीय जनशक्तिको परिचालन गरी योजना-आयोजनाहरूलाईकम खर्चिलो बनाउने नीति लिइएको,

- व्यक्तिगत घटना दर्ता, सामाजिक सुरक्षा र राजस्व संलनलाई विद्युतीय सूचना प्रणालीमा विकास गरिएको,
- गुनासो तथा सुझाव सङ्कलनको व्यवस्था भएको,
- कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी बनाउने योजना भएको,
- सबै वडाहरूमा सूचना प्रविधिको समुचित व्यवस्था गर्ने योजना बनेको,
- सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण बैकिंग हुनुका साथै सामाजिक सुरक्षालाई प्राथमिकतामा राखिएको,
- ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, दीर्घरोगी, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गका बासिन्दाका लागि विशेष सहयोगको व्यवस्था भएको,
- गाउँपालिका भित्र रहेका सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख तयार गरी संरक्षण र सदुपयोग गर्ने योजना रहेको,
- गाउँपालिका तथा मातहतका कार्यालयहरूमा क्षतिपुर्ति सहितको नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्न सकिने,
- कार्यगाउँपालिकाको निर्णय सार्वजनिक गरी जनताप्रति उत्तरदायी हुने संस्कार विकास गर्न सकिने,
- गाउँपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूको आचार संहिता गाउँपालिका स्तरमा बनाएर लागु गरिएको,
- E-Governance को सुरुवात गर्ने योजना रहेको,
- न्यायिक समितिलाई पूर्णता दिई आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विवाद व्यवस्थापन गर्न सकिने,
- स्थानीय सरकार स्वायत्त भएका कारण गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था हेरी आवश्यकता अनुसार असल शासन अभिवृद्धि, मानव संसाधन विकास, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र प्रभावकारी बनाउन सकिने,
- विद्यमान सूचना प्रविधिको सदुपयोग गरी अन्य स्थानीय सरकारले गरेका उत्कृष्ट अभ्यासहरूको अनुशरण गर्न सकिने,
- जनगुनासोलाई तत्काल सम्बोधन गरी जनताका समस्या समाधान गरी जनताको मन जित्न सकिने,
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गरी लागू गर्न सकिने,
- आवश्यकता अनुसार प्रहरी तथा सुरक्षा निकायको व्यवस्थापन गर्न सकिने,
- सञ्चार माध्यम मार्फत गाउँपालिकाका काम र विकास निर्माणका योजना सुसूचित गर्ने गरिएको।

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सबल, सक्षम, पारदर्शी र जवाफदेही स्थानीय सरकारको स्थापना

लक्ष्य: सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो, सुलभ, समावेशी, सहज, प्रभावकारी र जवाफदेही बनाउने

उद्देश्यहरू:

- भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गरी सेवा प्रवाहलाई जनमुखी बनाउने,
- गाउँपालिकाको विकास गतिविधि तथा सेवा प्रवाह प्रणालीलाई सरल, स्पष्ट र जवाफदेही बनाउने,
- गाउँपालिकाको संगठन क्षमता, मानव संसाधन, कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने,
- गाउँपालिकाको स्रोत परिचालन क्षमता तथा राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउने,
- योजना तथा विकास प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमैत्री, समावेशी र नतिजामूलक बनाउनु।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१.१ जनचासोमा केन्द्रित	१.१.१ नियमित रूपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरी राज्यद्वारा प्रवाह हुने सेवामा रहेका जन गुनासो र चासोको अध्ययन गरिने छ ।
जनमुखी सरकार	१.१.२ राज्यको कानूनको परिधिमा रहि सेवा प्रवाहलाई दुरुस्त बनाउन नागरिक सर्वेक्षणका आधारमा कर्मचारी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
महशुस हुने सेवा	१.१.३ वडास्तरमा आवश्यकता अनुसार "घुम्ती स्थानीय सरकार" कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
प्रणाली प्रबर्धन गर्ने	१.१.४ सेवा प्रवाहलाई दुरुस्त राख्न विद्युतिय सूचना प्रणालीमा रूपान्तरण गर्न आवश्यक Software हरूको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.५ कर्मचारीहरू लाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउन आवश्यक तालिमको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.६ जनगुनासो व्यवस्थापन प्रणाली र कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।
	१.१.७ सूचना प्रविधिमा वडाका क्रियाकलापलाई समेट्न आवश्यक पूर्वाधार खरिद गरिने छ ।
	१.१.८ इन्टरनेट सुविधाको स्तर वृद्धि गरी प्रत्येक वडामा दिगो इन्टरनेट सुविधा सुनिश्चित गरिने छ ।
	१.१.९ सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली र पञ्जिकरणलाई प्रविधि मैत्री र पूर्ण अद्यावधिक हुने संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।
	१.१.१० स्थानीय न्यायिक समितिलाई स्रोत साधन युक्त बनाइनेछ ।
	१.१.११ स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत स्थानीय सरकार रेडियो कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.१२ उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कारको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.१३ सार्वजनिक सूचना प्रणालीमा जनताको सहज पहुँच हुने संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।
	१.१.१४ विकासमा निजी क्षेत्रको सहयोग लिन नियमित अन्तरक्रिया आयोजना गरिने छ ।
	१.१.१५ सङ्गठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण अनुरूप दरवन्दी व्यवस्थापन गरिने छ ।
	१.१.१६ जनप्रतिनिधि र कर्मचारी केन्द्रित क्षमता विकास सुशासन र सदाचार सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण गरिने छ ।
	१.१.१७ पूँजीगत खर्चको पात्रो तयार गरी सार्वजनिक खर्च अन्तर्गत पूँजीगत खर्च क्षमता विकास गरिने छ ।
	१.१.१८ विकास निर्माणमा प्रगति विवरणलाई जनतासामू नियमित सार्वजनिक गर्न सूचना प्रविधिको विकास गरी सहज र पहुँच योग्य बनाइने छ ।
	१.१.१९ आयोजना तथा निर्माणस्थलमा आयोजनाको विस्तृत विवरण सम्बन्धी बोर्ड अनिवार्य राखिनेछ ।
	१.१.२० क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रलाईपूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक सुधार गरिने छ ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

रणनीति	कार्यनीति
	<p>१.१.२१ वडा स्तरमा सञ्चालन हुने विकास योजनाहरु वडाको भूगोल, जनसँख्या र मानव विकास जस्ता सूचकहरुलाई आधार मानी प्राथमिकताका आधारमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.१.२२ गाउँपालिकाभित्र संचालन हुने गतिविधि र गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवाबाट उठ्ने राजस्व जस्ता कुराहरुलाई Software System मार्फत लागू गरिने छ ।</p> <p>१.१.२३ नागरिकहरुलाई प्रवाह गरिने सेवा एकद्वार प्रणाली मार्फत गरिने छ ।</p>

सुशासन तथा सेवा प्रवाहको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधा र वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण			२००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका
		१.१.२	सर्वेक्षणका आधारमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि अभिमुखीकरण			४००	४००	४००	४००	४००	गाउँपालिका
		१.१.३	IT Training (कर्मचारी)			२००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका
		१.१.४	सूचना प्रविधि पूर्वाधार खरिद			१०००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.१.५	इन्टरनेट स्तरवृद्धि र सेवा विस्तार			१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
		१.१.६	सार्वजनिक अभिलेख र पञ्जिकरण डिजिटलाइजेसन			५००					गाउँपालिका
		१.१.७	न्यायिक समिति क्षमता विकास			१००	११०	१२०	१३०	१४०	गाउँपालिका
		१.१.८	O & M Survey			०	०	३००	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.९	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम		२००	२००	२००	२००	२००	२००	गाउँपालिका
		१.१.१०	नागरिक वडापत्र कार्यान्वयन सुधार योजना निर्माण		०	१००	०	०	०	१००	गाउँपालिका

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- जनचासोमा केन्द्रित जनमुखी सरकार महसुस हुने सेवा प्रणालीको विकास भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र. सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	सेवा प्रवाह सन्तुष्टि सर्वेक्षण	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	सार्वजनिक सुनुवाई	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	अनुगमन	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	पूँजीगत बजेट खर्च	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	असर	लक्षित आयोजना सम्पन्न	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	न्यायिक समितिबाट फल्लो मुद्दा संख्या (वार्षिक)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	जनगुनासो संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	गुनासो सम्बोधन प्रणालीबाट सम्बोधन भएका गुनासोहरू	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
९	प्रतिफल	कर्मचारी जनप्रतिनिधि तालिम अभिमुखीकरण	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१०	प्रतिफल	सूचना प्रविधिमा आवद्ध सूचना संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
११	प्रतिफल	स्थानीय रेडियो कार्यक्रम प्रसारण	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
१२	प्रतिफल	निजी क्षेत्रसंग अन्तरक्रिया	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।

- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

मानव अधिकार संरक्षण तथा शान्ति सुरक्षा

मानवियता, मानवहित र सामाजिक न्यायका निमित्त आम नागरिकलाई मानव अधिकारको महत्व र आवश्यकता बारे ज्ञान हुनुपर्दछ । आधारभूत तहमा मौलिक हकको रूपमा नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मानव अधिकार उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने राज्य र राज्यद्वारा परिचालित राज्यका यन्त्रहरू जस्तै प्रशासन, प्रहरी र राज्यका संबैधानिक अंगहरू जस्तै: न्यायालय, मानव अधिकार आयोग, स्थानीय न्यायिक समिति, आदि हुन् । स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व अन्तर्गत मानव अधिकार प्रत्याभूत गर्नु र सामाजिक न्याय कायम गर्नु पर्ने भएकोले स्थानीय विकास योजनाका यि विषयको सम्बोधन गरिएको छ ।

समस्या र चुनौतीहरू

- समाजमा सामाजिक जागरणको अवस्था कमजोर हुनु,
- परम्परागत रूपमा रहेका अन्धविश्वास, कुरिती, कुसंस्कार र भेदभावपूर्ण सामाजिक प्रणालीमा कारण सामाजिक न्याय संकटमा पर्नु,
- अशिक्षा, अज्ञानता र पछौटेपन कायमै रहनु,
- गरिबी र विपन्नता कायमै रहनु,
- मानव अधिकारयुक्त पूर्ण सामाजिक न्याय स्थापित गर्ने चुनौती हुनु,

सबल पक्ष, मुख्य सम्भावना र अवसरहरू

- मानव अधिकारको विश्वव्यापि घोषणापत्रका प्रमुख मूल्य र मान्यतालाई नेपालको संविधानले आत्मसाथ गरी मौलिक हकमा व्यवस्था गरेको ,
- स्थानीय सरकारलाई मानव अधिकार रक्षा गर्ने अधिकार प्राप्त हुनु,
- स्थानीय न्यायिक समितिको प्रबन्ध हुनु,
- स्वतन्त्र न्यायपालिकाको परिकल्पना गरी न्याय सम्पादन संयन्त्र निर्माण हुनु,
- स्थानीय स्तरमा मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका पक्षमा जनचेतना वृद्धि हुँदै जानु,

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: सामाजिक रूपले न्यायपूर्ण समाजको निर्माण,

लक्ष्य: मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूमा उल्लेख्य कमी ल्याई मौलिक हक प्रत्याभूत गर्ने,

उद्देश्यहरू: मानव अधिकारको प्रत्याभूति गरी न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१.१ मानव बेचबिखन तथा शोषणका दृष्टिकोणले सम्बेदनशील व्यक्ति तथा समूह पहिचान गरी व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि र शशक्तिकरण गर्ने	<p>१.१.१ मानव बेचबिखन र ओसार पसारका दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिममा रहेका वर्ग क्षेत्र र समुदायको सूक्ष्म ढंगले अध्ययन गरी स्थितिपत्र तयार पारिनेछ ।</p> <p>१.१.२ मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा मानव बेचबिखन र ओसारप्रसार विरुद्ध व्यापक रूपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यम, सामाजिक सञ्जाल र पत्रकारहरूको सहयोग लिइनेछ ।</p> <p>१.१.३ यौन हिंसा, यौन शोषण र बलात्कार जस्ता जघन्य अपराध न्यूनीकरण गर्न कानुनी उपचार खोज्न र दोषीलाई कानूनको दायरामा ल्याउन प्रत्येक वडामा महिला अधिकारकर्मीहरू, समाजसेवीहरू, राजनैतिक नेतृहरू तथा आमा समूहहरूको अगुवाइमा एक शसक्त मानव अधिकार सेलको गठन गरिने छ ।</p> <p>१.१.४ मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरू न्यायिक समितिमा दर्ता गर्न वडास्तरीय महिला सेल गठन गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>१.१.५ माध्यमिक तहमा अध्ययनरत छात्र छात्रा केन्द्रित यौन हिंसा, यौन शोषण, बलात्कार, दाइजो र बाल अधिकारका विषयमा हरेक महिनामा एक पटक हुनेगरी घुम्ती कक्षा सञ्चालनको व्यवस्था मिलाईने छ ।</p> <p>१.१.६ न्यायमा पहुँच नभएका विपन्न वर्गहरूलाई निःशुल्क कानुनी परामर्श सेवा दिन संस्थागत व्यवस्था गरिने छ ।</p> <p>१.१.७ न्यायिक समितिलाई थप पुर्वाधारयुक्त बनाइ पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>१.१.८ वडा स्तरीय मेलमिलाप समितिको अनुगमन तथा व्यवस्थापनलाई अझ सक्रिय बनाइनेछ ।</p> <p>१.१.९ किशोर किशोरीलाई आत्मरक्षा सम्बन्धी तालिम गरिनेछ ।</p> <p>१.१.१० संविधान प्रदत्त सबै मौलिक हकहरूको कार्यान्वयन गराउन आवश्यक संयन्त्रको विकास गर्न अध्ययन गरी आवश्यक स्थानीय कानून र राज्यका यन्त्रको प्रबन्ध गरिने छ ।</p>

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	जोखिम समूह र व्यक्तिको पहिचान गर्ने			३००	०	०	०	०	गाउँपालिका

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ईकाई	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१.१.२	सामाजिक सञ्जाल तथा स्थानीय संचार माध्यम मार्फत जनचेतनामूलक कार्यक्रम			८०	८२	८४	८६	९०	गाउँपालिका
		१.१.३	मानव अधिकार सेल गठन			९०	९०	९०	९०	९०	गाउँपालिका
		१.१.४	न्यायिक समितिमा मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटना दर्ता गर्न महिला सेल गठन तथा अभिमुखीकरण			१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
		१.१.५	निःशुल्क कानुनी परामर्श सेवा सञ्चालन			१७५	१७५	१७५	१७५	१७५	गाउँपालिका
		१.१.६	मौलिक हक कार्यान्वयन स्थिति बारे अध्ययन			१५०	०	०	०	१६०	गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- मानवअधिकार उल्लङ्घन, मानव बेचबिखन, यौन हिंसा र शोषण लगायतका सामाजिक अपराधका घटनाहरूमा महशुस हुनेगरी कमी आएका हुनेछन्।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	जोखिममा परेका व्यक्तिको संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	मानव अधिकार सेल संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	प्रतिफल	लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	प्रतिफल	न्यायिक समितिमा दर्ता भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	मानव अधिकार घुम्ती कक्षा संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
६	प्रतिफल	निःशुल्क कानुनी परामर्शबाट दर्ता भएका मुद्दा संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
७	प्रतिफल	यौन हिंसाका घटना (दर्ता संख्या)	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
८	प्रतिफल	मानव बेचबिखनमा परेका संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

तथ्याङ्क, व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापन

कुनै पनि विकास योजनालाई सफल रूपमा कार्यन्वयन गर्न वस्तुनिष्ठ सूचना र त्यसको सही विश्लेषणको अनिवार्यता हुन्छ । गाउँपालिकामा गरिने हरेक किसिमका क्रियाकलापहरू र समग्र वस्तुस्थितिलाई कतिपय अवस्थामा परिमाणमा ब्यक्त गर्न मिल्दछ । तसर्थ हरेक क्रियाकलापलाई परिमाणमा देखाउँदा विकास र समृद्धिको मापन गर्न सहज हुनुका साथै यथार्थमा गाउँपालिकाको स्थितिवारे थाहा पाउन सकिन्छ । यसका लागि हरेक सूचनालाई अद्यावधिक गर्ने, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको आवश्यकता रहन्छ । अर्को तर्फ राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थापन नियमित र वैज्ञानिक नहुदा राज्यको स्रोत र साधनको व्यापक दुरुपयोग हुन सक्ने जोखिम रहन्छ । यि पक्षहरूलाई ध्यानमा राखी तथ्याङ्क व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन योजनाले सम्बोधन गर्नुपर्ने भएकोले यो खण्ड तयार पारिएको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच: चुस्त तथ्याङ्क तथा वित्तीय व्यवस्थापन

लक्ष्य: सूचना प्रविधिको महत्तम प्रयोगमार्फत तथ्याङ्क र वित्तीय व्यवस्थापनलाई चुस्त र दुरुस्त राख्ने

उद्देश्यहरू:

- स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण महत्वपूर्ण सूचनाहरूलाई सहज, पहुँच योग्य र व्यवस्थित बनाउनु,
- वित्तीय व्यवस्थापन अब्बल तुल्याउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य: १, स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण महत्वपूर्ण सूचनाहरूलाई सहज, पहुँच योग्य र व्यवस्थित बनाउदै वित्तीय व्यवस्थापन अब्बल तुल्याउने ।	
१.१ सुदृढ अभिलेख प्रणालीको विकास गर्ने	१.१.१ सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी स्थानीय सरकारसँग सम्बद्ध सबै सूचना र तथ्यांकको व्यवस्थापन गर्न एक साधन सम्पन्न तथ्यांक तथा सूचना ईकाइ निर्माण गरिनेछ । १.१.२ सबै प्रकारका सूचनाहरू अद्यावधिक हुने स्वचालित अभिलेखाङ्कन प्रणाली तयार पार्न अध्ययन गरी Software हरू खरिद गरिने छ । १.१.३ अभिलेख इकाइमा अवश्यक दरबन्दीको प्रबन्ध गरिने छ ।
१.२ आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी संस्थागत संयन्त्र निर्माण गरी वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याउने	१.२.१ सार्वजनिक खर्चका मापदण्ड र मितव्ययिता कायम हुने नीति निर्माण गरी लागू गरिने छ । १.२.२ अनुगमन प्रणालीलाई दुरुस्त बनाउन वार्षिक कार्य योजना तयार पारिनेछ । १.२.३ राजश्व संकलनलाई करदाता मैत्री बनाउन आवश्यक अध्ययन गरी सोही अनुसारको प्रणाली विकास गरिने छ । १.२.४ सम्पूर्ण व्यवसायलाई दर्ता गरी करको दायरामा ल्याउन घुम्ती व्यवसाय दर्ता अभियान सञ्चालन गरिने छ । १.२.५ राज्यलाई तिरेको कर कसरी जनताका लागि खर्च हुन्छ भन्ने स्थापित गर्न कर शिक्षा कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गरिने छ । १.२.६ राजश्वका स्रोतहरूको पहिचान गर्न राजश्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागू गरिने छ । १.२.७ गाउँपालिकाका ठूला करदातालाई सम्मान गरिने छ । १.२.८ सीमान्तकृत वर्ग र महिला उद्यमीलाई व्यवसाय सञ्चालन गर्न मापदण्डका आधारमा विशेष सहूलियतको प्रबन्ध गरिने छ । १.२.९ गाउँपालिकाको आयव्ययको विवरण नियमित रूपमा प्रकाशन गर्ने प्रबन्ध मिलाइने छ ।

तथ्याङ्क व्यवस्थापन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	ई का ई	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय	
					आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष		पाँचौ वर्ष
१	१.	१.१.	तथ्याङ्क तथा सूचना इकाइ गठन		०	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका
	१.	१.२.	सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड निर्माण		०	७०	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.	अनुगमन संयन्त्र क्षमता विकास		०	२००	०	०	०	०	गाउँपालिका
		१.२.	करदातामैत्री राजस्व संकलन प्रणाली निर्माण अध्ययन			०	०	०	२००	०	गाउँपालिका
		१.२.	करदाता शिक्षा कार्यक्रम			५०	५०	५०	५०	५०	गाउँपालिका
		१.२.	राजस्व सुधार कार्ययोजना लागू			९०	९०	९०	९०	९०	गाउँपालिका
		१.२.	ठूला कर दाता सम्मान			७०	७०	७०	७०	७०	गाउँपालिका
		१.२.	व्यवसाय दर्ता छुट (लक्षित समुदाय) तथा अनुदान		०	७०	८०	९०	१००	११०	गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- लक्षित समुदायलाई व्यवसाय दर्तामा छुट तथा अनुदान दिइएको हुने,
- गाउँपालिकाको आय व्यय नियमित प्रकाशन गर्ने प्रणालीको विकास भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	प्रतिफल	तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध सूचना प्रणाली संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
२	प्रतिफल	करदाता शिक्षा कार्यक्रम संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६
३	असर	कुल बजेटमा आन्तरिक राजस्व वा करको हिस्सा	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
४	असर	कुल स्वीकृत बजेटको खर्च प्रतिशत (वार्षिक)	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६
५	प्रतिफल	दर्ता भएका व्यवसाय संख्या	संख्या	२०८१/०८२	२०८५/०८६

क्र.सं.	नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
६	प्रतिफल	राजश्व संकलन हुने शिर्षक संख्या	प्रतिशत	२०८१/०८२	२०८५/०८६

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको टुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि गाउँपालिका वा स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषतः स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीय बासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुर्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषतः स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुर्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी सिद्ध हुनेगरी गर्नुपर्दछ।

९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

विषयक्षेत्र अनुसारको अनुमानित बजेट तालिका

क्र. सं.	विषयगत क्षेत्र	रकम	प्रतिशत	कैफियत
१	आर्थिक विकास	१६९४५०००	५.१९	
२	सामाजिक विकास	११३३०७०००	३४.७४	
३	पूर्वाधार विकास	७९६१४०००	२४.४१	
४	वन, वातावरण, विपद् ब्यवस्थापन	४४०००००	१.३५	
५	संस्थागत विकास र सुशासन	१११९३३०००	३४.३१	
कुल जम्मा		३२६१९९०००	१००	

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

नासौँ गाउँपालिकाले आफ्नो योजना तथा बजेट निर्माणका क्रममा तलको तालिकाको आधारमा बजेटको सुनिश्चितता गर्ने छ।

क्र.सं.	शिर्षक	गत वर्षको यथार्थ	चालु वर्षको संशोधित अनुमान	आगामी वर्षको प्रक्षेपण	कुल जम्मा	प्रतिशत
(क)	सहकारी क्षेत्र					
(ख)	निजी क्षेत्र					
(ग)	व्यक्तिगत सहयता तथा संघ, संस्था					
(घ)	सार्वजनिक क्षेत्र					

१.५ स्रोत परिचालन रणनीति

स्थानीय सरकारका वित्तीय स्रोतहरू सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट विभिन्न शिर्षकहरूमा प्राप्त हुने अनुदानहरू हुन् । यसका अलावा सहकारी, समुदाय र निजी क्षेत्रका साथै स्थानीय स्तरमा संकलन हुने राजस्व समेत वित्तीय स्रोतहरू हुन् । यसर्थ यी सम्पूर्ण स्रोतहरूको समुचित परिचालन मार्फत लक्ष्यहरू हासिल गर्न निम्न स्रोत परिचालन रणनीति तय गरिएको छ ।

१. सार्वजनिक, निजी, सहकारी साझेदारीको अवधाणा अवलम्बन गर्ने ।
२. वित्तीय संस्थाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।
३. उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।
४. तीनै तहका सरकारहरूबीच सहकार्य गर्ने ।
५. निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्ने नीति तय गर्ने ।
६. गैर आवासिय नेपालीको लगानी संकलन गरी विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ।
७. अनुत्पादक खर्चलाई कटौती गर्ने ।
८. तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्ने ।
९. पूर्ण रुपमा पूर्व तयारी पश्चात मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन गर्ने ।
१०. रकमान्तरलाई निरुत्साहित गर्ने ।
११. चालु खर्चको सिमा निर्धारण गरी पूँजीगत खर्च वृद्धि गर्ने ।
१२. स्थानीय गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्ने र सोका लागि संघ र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।

१.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

सहभागितामूलक प्रक्रिया अपनाई तयार गरिएको आवधिक योजनाको अन्तिम दस्तावेजलाई गाउँ कार्यपालिकाबाट विधायिकी प्रक्रिया पूरा गरी स्वीकृति प्रदान गर्नुपर्नेछ । यसरी स्वीकृत भएको योजना कार्यान्वयनका लागि प्रकाशन गरी सम्बन्धित शाखा, वडा कार्यालय, सहयोगी निकाय, गैर सरकारी तथा अन्य स्थानीय सङ्घ / संस्था र सरोकारवालालाई उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।

स्वीकृत स्थानीय आवधिक योजनालाई वार्षिक बजेट तथा योजनाका माध्यमबाट कार्यान्वयन गरिन्छ । यसका लागि आवधिक योजनाका आधारमा मध्यमकालीन खर्चसंरचना तयार गर्नुपर्दछ । आवधिक योजनामा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको संभाव्यता अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने र सो बमोजिम आयोजना अवधारणा पत्र तयारी र प्राथमिकता निर्धारण गरी आयोजना बैङ्क तयार गर्नुपर्दछ । मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यक्रम तथा आयोजनामा स्रोत सुनिश्चित गरिन्छ र सोही बमोजिम वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्दछ । यस प्रकार आवधिक योजनालाई आयोजना बैङ्क तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना मार्फत वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा जोडेर आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

१.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

आवधिक योजनाले निर्धारित गरेको लक्ष्य, उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफलहरू हासिल उन्मुख भए नभएको निगरानी गर्न र लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिको लेखाजोखा गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गरी योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्य, असर र प्रतिफल हासिल गर्ने दिशातर्फ भएको प्रगति आवधिक रूपमा मापन गर्नुपर्दछ ।

यसका लागि योजना कार्यान्वयनका दौरान आइपर्ने समस्याहरूको समाधान एवं गरिएको लगानी तथा स्रोत साधनको प्रवाह आशातीत ढङ्गबाट भए नभएको जानकारी समेत प्राप्त गर्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाले आवधिक योजनाको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी सो को कार्यान्वयनको लागि वार्षिक कार्यान्वयन कार्यतालिका समेत तयार गर्नु पर्दछ । यसरी तयार भएको कार्यान्वयन कार्यतालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यहरू समेत निर्दिष्ट गर्ने एवं सो अनुसार अनुगमन गर्ने र उद्देश्य प्राप्तिको अवस्था लेखाजोखा गर्न मूल्याङ्कन गर्ने कार्यप्रणाली स्थापित गर्नुपर्दछ ।

१.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

स्थानीय आवधिक योजनाको प्रभाव, असर, प्रतिफलको नतिजा मापन तथा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गर्नुपर्दछ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी कार्य पालिकाको हुनेछ र यस कार्यमा वार्षिक विकास कार्यक्रमको अनुगमन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदनको लागि गठित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिलाई परिचालन गर्नुपर्नेछ । आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा संलग्न हुने निकायहरू निम्न हुन सक्दछन्:-

- गाउँ कार्यपालिका
- जिल्ला समन्वय समिति
- अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समिति
- विषयगत समिति
- विषयगत शाखा, उपशाखा, एकाइ, परियोजना, सङ्घ / संस्था
- नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

१.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संस्थागत विकास गर्नका लागि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, विषयगत समिति, शाखा, सम्बन्धित परियोजना र जिससमा सो सम्बन्धि संयन्त्रको विकास गरिएको छ । स्रोत साधन, दक्ष जनशक्ति, प्राविधिक दक्षताको कमीका कारण विकास गतिविधिहरूमा गरिने अनुगमन कार्यलाई नतिजा खाका तथा निर्धारित लक्ष्य, उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफलहरूसंग जोडी अपेक्षित नतिजा हासिल भए नभएको यकिन गर्न सकिएको छैन । तथापि आयोजनाको प्रगतिको अवस्था, समयमै तोकिएको शर्तमा आयोजना सम्पन्न गर्न गराउन गर्नु पर्ने कार्यलाई सचेत गराउने तथा सम्पन्न भए नभएको अवस्थाको अनुगमन गर्ने परिपाटी यस यस गाउँपालिकामा रहेको छ ।

अनुगमन २ प्रकारले गर्न सकिने छः

१. आयोजना स्थलमै गएर योजनाको क्रियाकलाप बारेमा जानकारी लिने गरी गरिने अनुगमन ।

२. आयोजनाको क्रियाकलापको प्रगति विवरण माग्ने र प्राप्त गरी गरिने अनुगमन ।

तर दुवै प्रकारका अनुगमनमा देखिएका समस्याको समाधान गर्न तत्कालै आवश्यक कदम चल्नु पर्दछ नत्र अनुगमनको कुनै औचित्य रहदैन ।

अनुगमनका क्रममा योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा निम्न कुराहरूको विश्लेषण गरिन्छ ।

- स्रोत साधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समय तालिका अनुसार भए नभएको,
- अपेक्षित प्रतिफलहरू समयमै र लागत प्रभावकारी रूपमा हाँसिल भए नभएको,
- कार्यान्वयन क्षमता के कस्ता छन् ?
- के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधानहरू देखिएका छन् र तिनको समाधानका निम्ति के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ ?

अनुगमनका क्रममा उपर्युक्त पक्षहरूको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरणहरू सङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका आदि दस्तावेजको उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन प्रणालीको छनौट तथा निर्धारण

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (Log Frame) का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रब्रधित राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रूपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन् । साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आवद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ । अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरूस्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ ।

के गर्ने ?	पुष्टयाई के बाट गर्ने ?	कहिले गर्ने ?	कसरि गर्ने ?	कसले गर्ने ?
योजनाको प्रभाव लेखाजोखा तथा मापन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> • प्रभाव मुल्यांकन प्रतिबेदन • प्रभाव अनुगमन प्रतिबेदन • नमुना अध्ययन / सर्वेक्षण • मध्याबधि समिक्षा प्रतिबेदन • बस्तुस्थिति विवरण • आयोजना / कार्यक्रम प्रभाव मुल्यांकन प्रतिबेदन 	<ul style="list-style-type: none"> • योजनाको अन्त्यमा • मध्याबधिमा (तेश्रो बर्षको समाप्ति पछि) • प्रभाव अनुगमन (अन्तिम बर्ष) 	<ul style="list-style-type: none"> • नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसार प्रभाव मापन गर्ने • सहभागितामुलक छलफल गर्ने • नमुना अध्ययन , सर्वेक्षण गर्ने • कार्यपालिका र सभामा समिक्षा गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानिय सभा, कार्यपालिका, सरोकारवाला र तेश्रोपक्ष
योजनाको असर मापन तथा मुल्यांकन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> • मध्याबधि समिक्षा प्रतिबेदन • असर अनुगमन प्रतिबेदन • बार्षिक समिक्षा प्रतिबेदन • नमुना अध्ययन • बस्तुस्थिति विवरण 	<ul style="list-style-type: none"> • बार्षिक, मध्याबधि र अन्तिम बर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> • नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसु असर मापन गर्ने • नमुना सर्वेक्षण गर्ने • कार्यपालिकामा समिक्षा गर्ने • कार्यक्रमको समपन्न प्रतिबेदन अध्ययन गर्ने • कार्यक्रममा भएको खर्चको अध्ययन गर्ने • सामाजिक परीक्षण र प्रतिबेदन विश्लेषण गर्ने • सहभागितामूलक रूपमा समिक्षा गोष्ठी गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • कार्यपालिका, सुपरीबेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष
पतिफलको अनुगमन तथा मुल्यांकन	<ul style="list-style-type: none"> • त्रैमासिक प्रगति प्रतिबेदन • बार्षिक समीक्षा प्रतिबेदन • बस्तुस्थिति विवरण 	<ul style="list-style-type: none"> • त्रैमासिक, अर्धबार्षिक, बार्षिक र मध्याबधि 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थलगत अनुगमन गर्ने • बार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने • नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसार प्रतिफल मापन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • कार्यपालिका, सुपरीबेक्षण तथा अनुगमन समिति र बिषयगत समिति

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

			<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिका र बिषयगत समिति र बैठकमा समिक्षा गर्ने सामाजिक परीक्षण र प्रतिबेदन विश्लेषण गर्ने 	
कार्यक्रम / आयोजनाको प्रकृया अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> मासिक प्रगति प्रतिबेदन त्रैमासिक प्रगति प्रतिबेदन गुणस्तर अनुगमन प्रतिबेदन 	<ul style="list-style-type: none"> पटके, मासिक, चौमासिक र बार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने त्रैमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने कार्यपालिका र बिषयगत समिति र बैठकमा समिक्षा गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, वडा समिति, शाखा परियोजना तथा गैसस

अनुगमन तह

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	परेको प्रभाव	गाउँपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा	प्रभाव तहको	संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू
		गाउँपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा	असर तहको	स्थलगत अनुगमन
			जनभावनामा परिवर्तन	वार्षिक कार्ययोजना हरूको प्रगति
परिणाम	देखिने असर	कार्यगाउँपालिका र गाउँ कार्यगाउँपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति	परिणाम तहको	सहभागितामूलक

"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

	· उत्पादकत्वमा परिवर्तन	· वार्षिक	· प्रतिशत वृद्धि	· नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार
	· सडक पहुँच आदि			· नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	निर्मित परिणामहरू	· गाउँपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरू र प्र.प्र.अ. ।	· परिणाम तहको	· नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार
	· कक्षा सञ्चालन	· चौमासिक, वार्षिक	· सङ्ख्यात्मक वृद्धि	· स्थलगत अनुगमन
	· उत्पादन परिमाण			· सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ
	· सडक विस्तार			
	· स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण			

लक्ष्य तह

लक्ष्य	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
“शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको समुचित विकास गरी समुदायको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।”	· स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा प्राथमिक स्वास्थ्यजन्य रोगीको सङ्ख्यामा कमी		
“उद्योग र व्यापार फस्टाउन आवश्यक पूर्वाधारका लागि भूउपयोग योजना गर्दै समुदायको सहभागितामा गाउँपालिका सूरक्षा व्यवस्था सुदृढ बनाउने । ”	· भूउपयोग योजना तयारी एवम् कार्यान्वयन आरम्भ		
	· लगानीका योजना संख्यामा आएको सकारात्मक परिवर्तन		

योजना तह

परिणाम तह	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
शैक्षिक सुधार योजना	· प्राथमिक तहमा भर्ना दरमा वृद्धि		

	· कक्षा छोड्ने संख्यामा कमी		
	· विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धी		
	· निर्वाचनमा बदर मतको सङ्ख्यामा कमी		
मासुजन्य पदार्थ उपभोग वृद्धि योजना	· तरकारी, अन्डा र मासुको स्थानीय बजारमा बिक्री वृद्धि		
	· कुखुरा व्यवसाय सङ्ख्या वृद्धि		
	· मासुजन्य जीव निर्यातमा वृद्धि		

मूल्याङ्कन

योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपर्युक्त रूपमा फाइदा पायो पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ। आवधिक योजना विभिन्न आयोजनाहरूको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैंमा एक बृहद् कार्यक्रम समेत हो। यसमा मध्यमकालीन योजनाको मध्यावधि र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ९४ अनुसार गाउँपालिकाले योजनाको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। योजनाको मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुरालाई ध्यानमा राखी मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ:

- लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे/नरहेको,
- लगानी योजनाअनुरूप वार्षिक लगानीहरूनिर्देशित रहे/नरहेको,
- उपलब्धिका लागि लक्ष्य लगायत कार्यक्रमहरूको परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहे, नरहेको आदि।

योजना अवधिको अन्त्यमा निर्धारित परिमाणात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको मूल्याङ्कन अन्तिम रूपमा तेश्रो पक्षबाट गर्नु/गराउनु पर्ने हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनलाई पनि उपयोग गर्न सकिने छ।

सामान्यतया कुनैपनि कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको आधारमा चार तहमा राखेर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ।

१. "अति उत्तम"– ३ अंक

"अति उत्तम" तह अन्तर्गत कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्याउछ। अर्थात् कुनैपनि स्थानमा आवागमनमा निकै कठिनता छ र सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्यक्रमले आवागमनलाई प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय प्रभाव पार्दछ भने सो कार्यक्रम कार्यान्वयनका हिसाबले पहिलो प्राथमिकता तथा अति उत्तम वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारका कार्यक्रममा सो शिर्षक अन्तर्गत विनियोजित बजेटको ५० प्रतिशत भन्दा बढी रकम पर्न आउँछ।

२. "उत्तम"– २ अंक

"उत्तम" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न अप्रत्यक्ष तर उल्लेखनीय योगदान पुर्याउछ। अर्थात् कुनैपनि स्थानमा धार्मिक तथा अन्धविश्वासले सामाजिक कुरीति र जटिलता सिर्जना गरेको छ भने विद्यालय खोली शिक्षाको विकास गर्दा सामाजिक जटिलता न्यून गर्न अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्याउछ। यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको हिसाबले दोस्रो प्राथमिकतामा पर्दछ भने यसलाई उत्तम मानी २ अंक प्रदान गर्नुपर्दछ। यस प्रकारको कार्यक्रममा समेत सम्बन्धित शिर्षक मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी बजेट विनियोजन हुन्छ।

३. "सामान्य"– १ अंक

“सामान्य” तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न सामान्य वा कम मात्र योगदान दिन्छ भने सो कार्यक्रममा विनियोजित रकम मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा कम रकम मात्र छुट्याइन्छ। यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको आधारमा तेस्रो तहमा पर्दछ भने त्यसलाई १ अंक दिनुपर्दछ।

४. “न्यून”- ० अंक

“न्यून” तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न न्यून वा योगदान नै नपुर्याउने हुन्छ। यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्दैन तसर्थ यसलाई शुन्य अंक प्रदान गरिन्छ।

यसरी कार्यक्रम प्राथमिककरण गर्दा विषय क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रहरूका प्रत्येक कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन गरी चार तहमा विभाजन गर्न सकिन्छ। अर्थात् उदाहरणको लागि भौतिक पूर्वाधार अन्तर्गत कुनै निश्चित स्थानदेखि अर्को स्थान जोड्न सडकको स्तरोन्नति गर्दा सो सडकले स्थानीयबासीको तत्कालीन वा दीर्घकालीन प्रमुख समस्या वा मागलाई कुन तहबाट सम्बोधन गर्न सक्छ भनी मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। त्यसो गर्दा सो कार्यक्रम

अति उत्तम भए → पहिलो प्राथमिकता

उत्तम भए → दोस्रो प्राथमिकता

सामान्य भए → तेस्रो प्राथमिकता

न्यून भए → प्राथमिकतामा नपर्ने हुन्छ।

एवम रीतले प्रत्येक विषयगत क्षेत्र र सो क्षेत्र अन्तर्गतका उपक्षेत्रका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई तोकिएको लक्ष्य हासिल गर्न कस्तो प्रकारको योगदान पुर्याउछ भनी मूल्याङ्कन गर्दा माथि उल्लेखित तहहरूमा विभाजन गरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ। यसका साथै अन्य आधारमा:

- (१) चालु वार्षिक योजनाको फराकिलो आधारको समावेशी आर्थिक उद्देश्य वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तमा कुन तहको योगदान पुर्याउछ ?
- (२) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुन तहको योगदान पुर्याउछ ?
- (३) जनसहभागिता सुनिश्चित गर्न कुन तहको योगदान पुर्याउछ ?
- (४) समावेशीकरणमा कुन तहको योगदान पुर्याउछ ?
- (५) यदि सञ्चालित आयोजनाहरू छन् भने पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारीको अवस्था हेरी कुन तहको योगदान पुर्याउछ ?

यसरी यी प्रश्नहरूले गर्दा कस्तो उत्तर आउँछ सोको आधारमा कार्यक्रमलाई माथि उल्लेखित “अति उत्तम” “उत्तम” “सामान्य” र “न्यून” तहमा विभाजन गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ साथै स्थानीय विकास गुरुयोजनाको मूल लक्ष्य स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गरी क्रमशः उच्च विकासतर्फ लम्कनु पर्ने भएकाले कार्यक्रम तय गर्दा वडास्तरमा निम्न बमोजिम गर्नुपर्दछ।

वडा तहका योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण

बस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न मद्दत गर्ने कार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ। वडा तहअन्तर्गतका बस्ती र टोल स्तरको आयोजनाहरू छनौट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ।

- (क) वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती/टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्नेगरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ।

- (ख) प्रत्येक वडाले वडा भित्रका बस्ती र टोलहरूमा योजना तर्जुमाको लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तीमा तीन दिन अगावै सार्वजनिक सूचना मार्फत् जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (ग) गाउँपालिकाका अन्तर्गतका वडामा रहेका बस्ती/टोलको भेला मार्फत् बस्ती/टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनौट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना, कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- (घ) बस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो बस्ती भित्रका सबै बर्ग र समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- (ङ) बस्ती/टोल भित्रका क्रियाशील सामुदायिक संस्थाहरू (टोल विकास संस्था, महिला/आमा समुह, वाल क्लव र सञ्जाल, युवा क्लव, स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरू, नागरिक सचेतना केन्द्र, विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट गठन भएका समूहजस्ता समूहहरूलाई पनि सहभागी गराउनु पर्ने हुन्छ ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका सरोकारवालाहरूको अधिकाधिक सहभागिता हुने गरी वडा सदस्यको संयोजनमा निर्धारित समय, मिति र स्थानमा उपस्थित भै आयोजना छनौटको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल, विमर्श गरी आयोजनाहरूको छनौट गर्नुपर्नेछ । यसरी बस्तीस्तरमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सूची संयोजकले लिखित रूपमा तयार गरी वडा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ ।

वडा समितिहरूले टोल/बस्तीस्तरबाट प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई विषय क्षेत्रअनुसार समूहकृत गरिन्छ । स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिबाट प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाको लागि प्राप्त बजेट सीमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण समेत गरी बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ । वस्ती टोलबाट योजना माग गर्दा वडास्तरका महत्वपूर्ण योजनाहरू छुट भएको अवस्थामा वडा समितिले त्यस्ता योजनाहरू वडा समितिको बजेट सीमा भित्र रही औचित्यको आधारमा समावेश गर्न सक्नेछ । वडाको बजेट सीमाभित्र कार्यान्वयन हुन नसक्ने गाउँपालिका स्तरीय महत्वपूर्ण आयोजनाहरू भएमा वडा समितिले गाउँपालिकामा छुट्टै सूची पठाउन सक्नेछ ।

वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तोकेको आधारहरू र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाई विशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यसरी छनौट भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका साथ गाउँपालिकामा पठाउनुपर्ने हुन्छ ।

सन्दर्भ सामाग्री

- ❖ नासौँ गाउँपालिकाको पाश्र्वचित्र, २०८१
- ❖ नासौँ गाउँपालिकाको लैससास रणनिति, २०७८
- ❖ नासौँ गाउँपालिकाको आ.व. २०८०/२०८१ को बजेट तथा कार्यक्रम
- ❖ नासौँ गाउँपालिकाको आ.व. २०८०/२०८१ को नीति तथा कार्यक्रम
- ❖ राजस्व सुधार कार्ययोजना, २०७८
- ❖ नासौँ गाउँपालिकाको वेइवसाइट (www.nasonmun.gov.np)
- ❖ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, श्रोत www.mof.gov.np
- ❖ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा तत्सम्बन्धी नियमावली २०७७
- ❖ राष्ट्रिय जनगणना, २०७८, प्रतिवेदन नतिजा । काठमाडौँ, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।
- ❖ गाउँपालिकाका तथा गाउँपालिकाको योजना तथा बजेट तर्जुमा हाते पुस्तिका (२०७७) संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय ।
- ❖ दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७७ ।
- ❖ नेपालको संविधान (भाग ३, मौलिक हक र कर्तव्य, धारा १८-४८; भाग ४, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व, धारा ४९, ५०, ५१ र ५२; भाग ५, राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँट; भाग १७, स्थानीय कार्यगाउँपालिका, धारा २१४-२२०; भाग १८, स्थानीय व्यवस्थापिका, धारा २२१-२२७; भाग १८, स्थानीय तहको आर्थिक कार्यविधि, धारा २२८-२३०; भाग २०, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्ध, धारा २३१-२३७)
- ❖ नेपालको दिगो विकासको सोच, पन्ध्रौँ योजना तथा दिगो विकासको लक्ष्य
- ❖ नेपालमा दिगो विकासको लक्ष्यको अवस्था तथा मार्गचित्र, २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, ई.सं. २०१७ ।
- ❖ गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमूना), २०७७, नेपाल गाउँपालिका सङ्घ, लाजिम्पाट, काठमाडौँ
- ❖ वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, २०७८ नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ नेपाल ।
- ❖ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (२०७८)
- ❖ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- ❖ स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ (परिमार्जित), सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ ।
- ❖ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ राष्ट्रिय योजना आयोग ।
- ❖ स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वःमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ नेपाल ।
- ❖ स्थानीय तह वित्तीय सुशासन जोखिम मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ नेपाल ।
- ❖ Detail study, Field Survey, Analysis of Land use Zoning of Nason Rural Municipality, 2080

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ विश्वका केही विकास मोडेलहरूको तुलनात्मक अध्ययन

विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा दोस्रो विश्वयुद्धपछि मात्र धेरै देशले एउटै पुस्तामा नाटकीय आर्थिक उपलब्धि हासिल गरेको पाइन्छ। माइकल स्पेंस नामका नोबेल पुरस्कार विजेताको अध्यक्षतामा गठित एउटा चर्चित (Growth Commission Report) ग्रोथ कमिसन रिपोर्टमा १३ देशलाई उच्च सफलताको कोटीमा राखिएको छ। ती देशहरू: जापान, कोरिया, थाइल्यान्ड, मलेसिया, इन्डोनेसिया, सिंगापुर, ताइवान, चीन, हंगकंग, ब्राजिल, ओमान, माल्टा र बोस्टसवाना हुन्। यी मध्ये ९ देश एसियामै छन्। ती मुलुकले २५ वर्षसम्म ७ प्रतिशत भन्दा माथिको आर्थिक वृद्धि दर हासिल गरे। दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिदरले यी राष्ट्रहरूलाई आर्थिक रूपले निकै माथि उठायो। यी राष्ट्रहरूको अनुभवले के देखाउँछ भने विकासको उच्च स्तर प्राप्तिमा लागि ७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरले करिब १० वर्षसम्म निरन्तरता पाउने हो भने जीडीपी दुई गुना हुन्छ र यो २५ वर्ष सम्म निरन्तर गर्यो भने एक पुस्तामै आर्थिक कायापलट हुन जान्छ। सफल यी १३ देशका पछाडि ५ साझा कुरा छन्: त्यहाँको नेतृत्व र प्रशासन विकासप्रति प्रतिबद्ध थियो, निजी क्षेत्रलाई विश्व आर्थिक मञ्चमै व्यापार गर्न उतारियो, समस्तिगत आर्थिक स्थिरता कायम गरियो, उत्पादनशील साधन र स्रोतको बाँडफाँडको जिम्मा बजार अर्थतन्त्रलाई दिइयो र आन्तरिक लगानीका लागि नागरिक तहमा ठूलो बचत गराइयो (वाग्ले, २०१५)। संघीय शासन प्रणालीको शुरुआत पछि नेपालले द्रुततर आर्थिक विकासमा जोड दिएको छ। नेपालको नव निर्माण र द्रुततर विकासका लागि यी राष्ट्रहरूको अनुभव उपयोगि हुने भएकोले छोटो अवधिमा उच्चतम विकास हासिल गरेका केहि राष्ट्रको विकासको अनुभवलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

(क) एसियन टाइगर्स (Asian Tigers)

सन् १९६० को दशकको सुरुसम्म दक्षिण कोरिया, सिङ्गापुर, ताइवान र हङ्कङ अविकसित क्षेत्रको रूपमा थिए। यी मध्ये दक्षिण कोरिया र सिङ्गापुर सार्वभौम राष्ट्र हुन्। हङ्कङ पहिले बेलायतको र हाल चीनको शासन अन्तर्गत रहेको छ तर यस भूभागलाई केही हदसम्म राजनीतिक स्वायत्तता प्राप्त छ। ताइवान भने चीनमा सन् १९४९ मा सकिएको कम्युनिस्ट र कोमिन्ताड पार्टीबीचको गृहयुद्धमा पराजित भएर भागेको पक्षले शासन गर्न थालेपछि तत्कालीन चीनको नियन्त्रणबाट अलग भएको भूभाग हो। बेइजिङ र ताइवानमा रहेका सरकार दुवैले आफूमा १९४९ अघिको चीनको स्वामित्व रहेको दाबी गर्छन्। तर यी चार देशहरूले लगभग पचास वर्ष भित्र इतिहासमा कमै देखिने एकै पुस्तामा तेस्रो विश्वबाट पहिलो विश्वमा आर्थिक विकासको लामो फड्को मारेको इतिहास छ।

यी चार एसियाली टाइगर्सको विकासलाई बुझाउन माथिको चित्र उपयोगि हुन सक्छ जस्तै यो क्षेत्रको आर्थिक विकासको चरित्रलाई बुझ्न र यिनीहरूले अवलम्बन गरेको विकास मोडेलको सामान्य जानकारी लिन केही हदसम्म सघाउ पुऱ्याउँदछ। भनिन्छ, आर्थिक विकासको मोडेलका प्रकारहरू विकास अर्थशास्त्रीहरूको सङ्ख्या जति नै छन् तर पनि यसलाई मूलतः रूपमा निम्न तीन समुहमा वर्गीकरण गरि विभाजन गर्न सकिन्छ: बजार निर्देशित, हस्तक्षेपकारी र राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल। विभिन्न राष्ट्रहरूले यी तिन मोडल वा आफ्नो देशको विशिष्ट परिस्थिति अनुकूल फरक प्रकारको विकास मोडेलको निर्माण गरि अघि बढिरहेका छन्।

(ख) दक्षिण कोरिया

दोस्रो विश्व युद्ध पछि सन् १९४५ मा दक्षिण कोरिया जापानको शासनबाट स्वतन्त्र भयो। तर केही समयपछि नै ऊ अमेरिकाको नियन्त्रणमा आयो। त्यही समयमा भएको कोरियाली गृहयुद्धले यसको अवस्था अत्यन्त दयनीय अवस्थामा पुऱ्यायो। तीन वर्ष सम्म चलेको उक्त गृहयुद्धले दक्षिण कोरियाको तत्कालीन उत्पादन क्षेत्रको दुई तिहाइ हिस्सा नष्ट

गराएको थियो । त्यो अवस्थादेखि हालको जी २० सम्मको दक्षिण कोरियाको उदय र विकासलाई मुख्यतः चार चरणमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

दक्षिण कोरियाको विकासको सुरुवात त्यहाको प्रथम राष्ट्रपतिको कार्यकालबाट सुरु भएर पार्कको शासनको प्रारम्भ सम्म भएको मान्न सकिन्छ । विकासको पहिलो चरणमा युद्धको विनासबाट उठ्नका लागि केहि विशेष कार्यक्रमहरूको छनौट गरिएको थियो । त्यो समयमा यहाको कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १५.९५ प्रतिशत हिस्सा अमेरिकी सहायताले ओगट्ने गर्दथ्यो । यो हिस्सा सबैभन्दा उच्च सन् १९५७ मा २२.९५ प्रतिशत सम्म पुगेको थियो । यो समयमा कोरियाको विकास एकदमै धेरै मात्रामा अमेरिकी सहायतामा निर्भर थियो । यो अवधिमा सरकारले मजदुर सङ्गठनमाथि निषेध गर्नुका साथै उग्र कम्युनिस्ट विरोधी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै मजदुरहरूको ज्यालादर सस्तो बनाउने नीति अख्तियार गर्यो जसले औद्योगिक लगानीकर्तालाई प्रोत्साहित गर्यो र तिब्रतर आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुर्यायो ।

पार्क चुङ्ग हीले सन् १९६१ मा कू गरे पछिको अवधिलाई दोस्रो चरणको सीमा मान्न सकिन्छ । यो चरण सामान्य खालको उद्योगको विस्तार र निर्यात केन्द्रित उद्योगको विकासमा केन्द्रित थियो । युद्धबाट तड्ग्रिएको र अमेरिकी सहायता माथिको निर्भरता निकै कम भइसकेको यस अवस्थामा कोरियाली अर्थतन्त्रले आफ्नो सस्तो श्रमको उपभोग गरेर हल्का औद्योगिक सामग्री उत्पादन गर्न थाल्यो । यही अवधिमा दक्षिण कोरियाले बजार निर्देशित र अझ हस्तक्षेपकारी आर्थिक मोडेल छाडेर राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल प्रयोग गर्न थालेको थियो । सन् १९६२ मा कोरिया सरकारले पहिलो पञ्च वर्षिय आर्थिक विकास योजना अगाडि सार्यो जसले लगानी बढाउने, औद्योगिक संरचना निर्माण गर्ने र व्यापार सन्तुलन कायम गर्ने जस्ता स्पष्ट रूपमा बृहत् अर्थशास्त्रीय विकास लक्ष्यहरू अगाडि सारियो जसले त्यहाँको अर्थतन्त्रमा आमूल सुधार ल्याउनुका साथै विकास प्रक्रियामा तिब्रता लियो ।

राष्ट्रपति पार्कका विभिन्न आर्थिक रणनीतिहरू मध्ये 'सेमाउल उन्दोड' एक अत्यन्त सफल कार्यक्रम हो । गाउँको विकास भए मात्र देशको विकास हुन्छ भन्ने मान्यता राख्ने यो अभियानको मुख्य लक्ष्य गरिब जनतालाई धनी बनाउनु र गाउँको समग्र विकास गर्नु थियो । कोरियन भाषामा 'से' 'नयाँ', 'माउल' 'गाउँ' र 'उन्दोड' भन्नाले 'अभियान' भन्ने बुझिन्छ । अथवा 'सेमाउल उन्दोड' भन्नाले नयाँ सामुदायिक अभियान भन्ने बुझिन्छ । यो अभियानको प्रवर्तक समाज सुधारक किम योङ की हुन् । उनले सन् १९६२ देखि यो अभियान संचालन गर्दै आएका थिए । किमले 'काम नगर्ने भए खाना नै नखाउ' भन्ने नाराका साथ यो अभियान सञ्चालन गरेका थिए । सेमाउल उन्दोड सुख एवं समृद्धिका लागि सञ्चालन गरिएको एक अभियान हो जसले गरिबी निवारण गर्ने, सबैले राम्रो शिक्षा, खाना र लुगा लगाउन पाउने र सुरक्षित तथा सुविधाजनक घरमा बस्न पाउन भन्ने उद्देश्य राखेको थियो ।

किमको यो अभियानले 'ग्रामीण जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने र देशको बिकासमा टेवा पुर्याउँछ' भन्ने बुझेका दूरदर्शी सैनिक शासक पार्कजुङ हीले सबै जनतालाई यो अभियानमा सामेल हुन अह्वान गरे । उनले सन् १९७० अप्रिल २२ मा यो अभियानलाई सरकारी रणनीतिको रूपमा मान्यता दिए । सरकारी कार्यक्रमको मान्यता पाए पछि यो कार्यक्रमले नयाँ सामुदायिक अभियान सहित सहयोग र आत्मनिर्भरताको भावनाका साथ हाम्रो गाउँको सुधार र आधुनिकीकरण हामी आफैँ गर्न सक्छौ भन्ने भावनालाई आत्मसात गर्दछ । कोरियालि सरकारले अभियानलाई कार्यान्वयनमा ल्याउँदै उन्नत गाउँ निर्माणको निमित्त 'दश परियोजना'को कार्यसम्पादन निर्देशन जारी गरेर ३३ हजार २ सय ६७ गाउँमा लागु गर्दै सामुदायिक विकासका लागि जिन्सी सहायता दिन शुरु गरेको थियो । जसअन्तर्गत, सरकारले हरेक गाउँमा ३ सय ५५ बोरा सिमेन्ट र ५ सय केजी रड बाँड्न शुरु गर्यो । अर्कोतिर सरकारी कर्मचारी, विचारक, सामुदायिक अभियानका र निजी क्षेत्रका अगुवालाई तालिमको व्यवस्था गर्यो । कर्मचारीलाई भ्रष्टाचारी भावनाबाट टाढा रहन 'सुनलाई ढुंगा जस्तै देख' लेखिएको 'हरियो टाई' वितरण गरिएको थियो । यो अभियानले नागरिकलाई समाजप्रति समर्पित हुने अगुवा नेतृत्व

तयार पार्यो । यसैको शिक्षाले सदस्यहरूलाई स्वतःस्फूर्त जग्गादान, श्रमदान, सामग्री दान गर्ने उत्प्रेरणा प्रदान गर्यो । नयाँ सामुदायिक अभियान लागु भएका गाउँले जनताको आय विस्तारै बढ्न थाल्यो । यो क्रम ४ वर्ष पुग्दा ग्रामीण जनताको आय बढेर शहरी परिवारको आयभन्दा बढी हुन पुग्यो । यो कार्यक्रमले गाउँको विकास र स्वाधिन अर्थतन्त्रको निर्माणमा कोशे ढुंगा सावित भयो (सम्बाहाम्फे, २०७४) ।

सन् १९७४ मा आइ पुग्दा शहरी भन्दा ग्रामीण जनाताको आय बढ्यो जस्को कारण के थियो भने सेमाउल उन्दोड लागु भएको हरेक गाउँ वा इकाईमा कृषिमा आधारित एक सेमाउल उद्योग अनिवार्य खोल्नुपर्ने शर्त थियो । यस्ता उद्योगले गाउँको आय बढाउने काम गर्यो भने रोजगारीको अवसरहरूपनि प्रशस्तै सिर्जना गर्यो । उक्त अभियान शहरमा पनि लागु गरि औद्योगिक क्षेत्रहरूको विकास तीब्ररूपमा हुन गयो । शहर केन्द्रित उद्योगहरूको विकास हुँदा पनि सरकारले उद्योगको (Semi-Product) सेमी प्रोडक्ट सम्बन्धी कम्पनीहरूबढी गाउँमै स्थापना गर्ने नीति लियो । यो नीतिले गाउँ र शहरलाई जोड्ने र गाउँको विकास र रोजगारीमा टेवा पुर्याउने काम गर्यो । सन् १९७० मा ८३ करोड डलर निर्यात गरेको कोरियाले यो अभियानको सफलताकै कारण सन् १९८० सम्म आइ पुग्दा कोरिया एक औद्योगिक राष्ट्रका रूपमा दर्ज हुन पुग्यो । त्यस्तै गरि १९८० मा १७ अर्ब डलरको उत्पादन निर्यात गर्यो । यो अभियान शतप्रतिशत सफल हुनको कारण, यसमा गाउँलाई ४० र ५० घरको सानो भन्दा सानो इकाईमा विभाजन गरियो र प्रत्येक निर्णायक कार्यक्रममा सबै घरका प्रतिनिधिलाई राय व्यक्त गर्ने सुविधा दिइयो । यो इकाईले जे चाहन्छ, त्यसैमा परियोजना सञ्चालन गर्ने गरियो । यस्तो इकाईले एकातिर समुदायमा भावनात्मक एकताको बिकास गर्यो भने अर्कोतिर निर्णय गरिएका योजनाहरूमा असन्तुष्टि र असहमति भन्ने प्रश्नै उठ्न पाएन । यो अभियान सफल हुँदै गएपछि गाउँ ईकाईहरूले तर्जुमा गरेका परियोजनामा सरकारले ५० प्रतिशत ऋण, ३० प्रतिशत अनुदान र २० प्रतिशत समुदायको लगानी हुने व्यवस्था गर्यो । यो मोडेललाई केही वर्षमै राष्ट्रव्यापी गरियो । त्यस्तै अर्को महत्वपूर्ण कुरा, सरकारले समय सापेक्ष कृषिमा आधुनिकीकरण गर्यो । यसका लागि कृषि विज्ञलाई देशभर परिचालन गरेर कृषि तालिम प्रदान गरियो । यसले कृषिमा व्यापक आधुनिकीकरण गर्यो जसको कारण अहिले कोरिया २ देखि ३ प्रतिशत कृषककै उत्पादनले खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनेको छ । यो अभियान कुनै समय भोक, रोग र बेरोजगारीले तड्पिएका कोरियाली किसानका लागि सफलताको मन्त्र बन्यो (सम्बाहाम्फे, २०७४) । यो अभियानवाट नेपालले प्रशस्त शिक्षा लिन जरूरी देखिन्छ ।

त्यस्तै गरि उनले निर्यातबाट कमाइ भएको लगानी उच्च प्रविधिहरू र मेसिनहरूमा लगानी गरे । यी सामग्री अर्को चरणको विकासका लागि आवश्यक हुन्थ्यो । त्यस अतिरिक्त त्यो समयमा पार्कको सरकारले विदेशी सामग्रीहरूमा भन्सार कर बढाएर स्वदेशी उद्योगहरूलाई अनुदान दिएर ठूला उद्योग विकास गर्न सहयोग गरेको थियो । यसले दक्षिण कोरियालाई तेस्रो चरणमा ल्याइपुर्यायो । पार्कको दोस्रो पञ्च वर्षीय योजनामा यसको प्रत्यक्ष प्रभाव देख्न सकिन्छ । उनले ठूला र रासायनिक उद्योग खोल्नेलाई सहयोग गर्ने नीति लिए । यो चरण कोरियाको विकास चरणको सबैभन्दा लामो अवधि रह्यो । यो चरणमा वैदेशिक पूँजीमा नियन्त्रण भए पनि सरकारको निगरानीमा यसलाई भित्र्याइयो । यो अवधिमा निर्यात वार्षिक रूपमा ३५.२५ दरले वृद्धि भयो । सन् १९९० को दशकमा दक्षिण कोरियाली अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य परिवर्तनहरू देखिए । यही समयमा देशले विकासको चौथो चरणमा आइपुग्यो । यो अवधि उच्च प्रविधिको उद्योगको रह्यो । सन् १९८८ मा द. कोरियाले गर्ने निर्यातमा १५.५ प्रतिशत हिस्सा मात्र उच्च प्रविधिको सामग्री हुन्थ्यो । त्यसपछिको हरेक वर्ष यसमा लगभग शत प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । कोरियाली सामग्रीको अन्तराष्ट्रिय बजारमा बढेको माग र घरेलु उपभोगमा भएको उच्च वृद्धिका कारणले कोरियाले परिपक्व र सम्पन्न राज्यका रूपमा स्थिरता प्राप्त गर्यो । यसले कोरियाली समाजको हरेक तप्काको जीवन स्तर बढायो । कोरियाली इतिहासमा दोस्रो देखि चौथो चरणसम्म स्थिर रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धि देखियो । सन् १९६२ देखि १९९५ सम्म दक्षिण कोरियाले औषतमा वार्षिक १०५ प्रतिशत आर्थिक

वृद्धि दर हासिल गर्यो (उप्रेती, २०७५)। यसर्थ, कोरियाली विकास मोडल विश्वकै उत्कृष्ट आर्थिक विकास मोडलको रूपमा स्थापित हुन पुग्यो।

(ग) सिङ्गापुर

विश्वको प्रमुख औद्योगिक देश सिङ्गापुर, चार एसियाली टाइगर्समा सबैभन्दा प्रजातान्त्रिक मुलुक हो। एक बेलायतीको कूटनीतिज्ञको शब्दमा ली क्वान युको अद्भूत नेतृत्वमा यो राज्यमा 'राजनीति हराएर' पूरै राज्य नै एक 'प्रशासनिक एकाई'मा बदलिएको थियो। सन् १९६५ मा मलेसियाबाट मन नलागी नलागी स्वतन्त्रता स्वीकारेपछि लीले सन् २०११ मा सन्यास नलिएसम्म सिङ्गापुरको राजनीतिलाई 'नरम निरंकुशता' सहित नियन्त्रणमा राखे। यो अवधिमा सिङ्गापुरले अभूतपूर्व आर्थिक विकास गर्नुको साथै विश्व रंगमञ्चमा आफुलाई एक सम्बृद्धशाली राष्ट्रको रूपमा स्थापित गराउन सफलता हासिल गर्यो। सिङ्गापुरको विकासले दक्षिण कोरिया र ताइवानको भन्दा फरक बाटो लिएको छ। उसलाई युद्धबाट राज्यलाई पुनःनिर्माण गर्ने चुनौती थिएन तर यो सहरी राज्यले आफूसँग आफ्ना नागरिकलाई खुवाउन पुर्याउन सक्ने जमिनसमेत थिएन। राज्यका लागि आवश्यक खाद्यान्न र पानी समेत छिमेकी मुलुकबाट आयात गरेर आपूर्ति गर्ने सिङ्गापुरले यो अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि राज्यलाई निर्यात मुखी सामान्य उद्योगहरूको विकासलाई जोड दिने नीति अख्तियार गर्यो। सिङ्गापुरले आफ्नो स्थानीय तहमा रहेको प्राविधिक र व्यवस्थापकीय ज्ञानको अभावलाई अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरूलाई आकर्षित गरेर सरकारी अनुगमन सहित पूरा गर्यो। सन् १९७० को दशकसम्म सिङ्गापुरको अर्थतन्त्रको संरचनामा उलेख्य परिवर्तन आयो जस्तै निर्माण उद्योग र ठूला उद्योगहरूको स्थापनामा विशेष जोड दिएको थियो। कतिपय विद्वानहरूले यो परिवर्तनलाई चीनमा देडको सुधारपछि आएको परिवर्तनको विरुद्धमा चिनलाई चुनौती दिन थालिएको कदमको रूपमा उल्लेख गर्दछन।

सन् २००० मा लि क्वान युको किताब 'फ्रम थर्ड वर्ल्ड टु फ्रस्ट: द सिङ्गापुर स्टोरी १९६५ (From third world to first: The Singapore Story) प्रकाशित भयो। विश्व पुस्तक बजारमा 'वेष्टसेलर' रहँदै आएको यो किताबको प्रारम्भ गर्दै लि क्वान यु लेख्छन 'घर कसरी बनाउने, इन्जिन कसरी मर्मत गर्ने, किताब कसरी लेख्ने भनेर तपाईं सिकाउने पुस्तकहरू पाइन्छन्। तर चाइना, ब्रिटिस इन्डिया र डच इस्ट इन्डिजबाट बाहिर छरिएर संकलित भएका आप्रवासीहरूले राष्ट्र कसरी निर्माण गर्ने, क्षेत्रीय व्यापारिक केन्द्रको पुरानो आर्थिक भूमिका गुमाएर मृतप्रायः बनिरहेका जनतालाई कसरी जिवन्त बनाउने भनेर सिकाउने पुस्तक मैले कतै देखिनँ। तसैले यो कितावको लेख्ने आवश्यकता रहेको हो।

यो किताबले मुलत निम्न २ वटा तथ्यहरूमा जोड दिएको छ।

१. कुनै पनि राष्ट्र निर्माणको बनिबनाउ मोडेल हुँदैन। त्यो अरु कसैले सिकाउन सक्दैन। स्वयं त्यो देशका जनता वा नीति निर्माताले आफै पत्ता लगाउन सक्नु पर्दछ।

२. राष्ट्र निर्माणको मोडेल तयार गर्दा मुख्य ३ वटा तत्वहरूलाई हेर्नु पर्दछ: जनसंख्या संरचनाको ऐतिहासिकता, भूराजनीति र आर्थिक सम्भावना। पुस्तकको यो प्रारम्भीक वाक्यलाई उपसंहार खण्डको अर्को एक वाक्यसंग जोड्नु उचित हुन्छ। उनी लेख्छन 'हामी कामबाट सिक्थ्यौं, छिट्टै सिक्थ्यौं। हाम्रो सफलताको एउटा मात्रै सुत्र थियो, कसरी चिजहरूलाई बढी कामकाजी बनाउने भनेर, तिनीहरूलाई अझ राम्रो कसरी बनाउने भनेर निरन्तर अध्ययन गथ्यौं। म कहिल्यै कुनै सिद्धान्तको बन्दी बनिनँ। मलाई कारण र यथार्थहरूले मात्र मार्गदर्शन गर्न सके, सिद्धान्तले हैन। कुनै पनि सिद्धान्त, योजना वा सोचले राम्रो काम गर्छ, गर्दैन भन्ने 'एसिड टेष्ट' (द्रूत जाँच) गर्थे। यदि कुनै चिजले राम्रो काम गर्दैनथ्यो वा कमजोर परिणाम दिन्थ्यो भने त्यस्तो चिजमा म थप समय र स्रोत खर्चिन्नथेँ।' (खतिवडा, २०७६)

सिङ्गापुरको आर्थिक समृद्धिमा निम्न सिद्धान्तहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ।

क. खुला बजार सिद्धान्त (Free Market Principles): सिङ्गापुरले पूँजिवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई आफ्नो विकासको मुख्य सिद्धान्तको रूपमा अवलम्बन गरिरहेको छ । जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- श्रम बजारको व्यवस्थापन (Labor Market)
- उत्तरदायी कर्मचारीतन्त्र (Accountable Bureaucracy)
- न्यून कर दर (Low Tax Rates)
- न्यून सरकारी खर्च (Government Expenditure)

ख. समाजवादी सिद्धान्त (Socialistic Principles): सिङ्गापुरले समाजवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई पनि त्यत्तिकै जोड दिएको छ जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- सार्वजनिक घरहरूको निर्माण (Public Housing)
- सार्वजनिक स्वास्थ्य सुविधा (Public Healthcare)

यी दुई सिद्धान्तहरूलाई अवलम्बन गर्दै सिङ्गापुरले विकासमा उच्च सफलता प्राप्त गरेको थियो । विकासको अन्तिम चरण उच्च प्रविधिको उद्योगको स्थापना सँगै अन्त्य भएको थिएन । बरु सिङ्गापुरलाई दक्षिणपूर्वी एसियाको आर्थिक र वित्तीय केन्द्रका रूपमा विकास गरेर अगाडि बढेको थियो । उच्च प्रविधिको उद्योगमा झैं व्यापार, आयात सुधार र वित्त सबैमा सीपयुक्त श्रमिकको आवश्यकता पर्छ । सिङ्गापुरको अवस्थिति र पछिल्लो समयको आर्थिक उदारीकरणले यी उच्च स्तरका उद्योगलाई निकै सहयोग गर्यो । यसले सिङ्गापुरलाई अन्ततः ताइवान र दक्षिण कोरियाजस्ता उच्च प्राविधिक राष्ट्रको समकक्षमा राखिदियो । राज्यको केन्द्रीय कोषले ठूलो उद्योगका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणमा गरेको सहयोग र ली क्वान युको आर्थिक र राजनीतिक दुवै क्षेत्रमा प्रभुत्वले गर्दा सिङ्गापुरको विकासमा सरकारको भूमिका सबैभन्दा महत्वपूर्ण देखिन्छ जसलाई नेपाल लगायत अन्य राष्ट्रहरूले पनि प्रेरक उदाहरणको रूपमा लिन सक्दछन् ।

(घ) ताइवान र हङ्कङ्

हाल चिनको स्वशासित क्षेत्रको रूपमा रहेको ताइवानको कथा पनि कोरियाको जस्तै छ । ताइवानको प्रारम्भ दक्षिण कोरियाको अवस्थाभन्दा दयनीय थियो । ताइवानको कथा पनि युद्धको समाप्तीबाटै सुरु हुन्छ । तर ताइवान आफै भने सो युद्धबाट त्यति प्रभावित भएको थिएन । चिनियाँ गृहयुद्ध मुख्य त मूलभूमि चीनमा लडिएको थियो । तथापि दोस्रो विश्वयुद्धसम्म यो पनि जापानको अधीनमा थियो । त्यो अवधिमा त्यहाँ कृषिमा केही सुधारका काम भएका थिए । त्यतिवेला सम्म यो टापु विशेष धान, उखु र भुइँकटर र केही कपडा उद्योगको अवस्थामा मात्र सिमित थियो । यसको साथै कृषि र माछापालनले यो भूगोलको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको एक तिहाइ भाग ओगटने गर्दथ्यो ।

प्रारम्भमा च्याङ काइ सेकको सरकारले राज्यलाई अनुदानमा चलाउने खालको नीति लिएपछि सन् १९५० को दशकमा अमेरिकाले ताइवानलाई दिइरहेको अनुदान रोक्ने चेतावनी दियो । त्यसपछि राष्ट्रपति चियाङ र उनको कोमिन्ताङ पार्टीले कोरियाले लिएको जस्तो औद्योगिकीकरणको योजनाहरू अघि सारे । औद्योगिकीकरणले कृषिको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा रहेको योगदानलाई ७५ प्रतिशतमा मा झर्यो । कोरियामा जस्तै ताइवानले पनि प्रारम्भमा सामान्य खालको उद्योगमा विकास गर्यो । तर यहाँ भने कोरियामा भन्दा अलि लामो समय सन् १९८० को दशकसम्म यी सामान्य खाले उद्योगहरूको अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका रह्यो । त्यसपछि यहाँ ठूला उद्योगहरूको स्थापनाको सुरवात भयो । सुरुमा विशेषतः स्टिल, विद्युतीय र पेट्रोलियम उत्पादनसम्बन्धी उद्योग खोलिए । ताइवानले वैदेशिक लगानी आकर्षणका लागि

केही सरकारी उद्योगहरू निजीकरण गरेको भए पनि अधिकांश ठूला उद्योगहरू सरकारको नियन्त्रणमै राख्यो । च्याडले यिनै उद्योगहरूको बलमा चिनियाँ मूलभूमि पुनः कब्जा गर्ने सोचेका थिए ।

राज्यले अर्थतन्त्रमाथिको नियन्त्रण बलियो बनाउने नीति लिएको थियो । वैदेशिक विनिमयमा नियन्त्रण, आयातमुखी उद्यमलाई सरकारी प्रोत्साहन गर्ने नीति, राज्य नियन्त्रित संस्थामार्फत नै कच्चा पदार्थको माग पुर्याउने जस्ता कदममार्फत सरकारले अर्थतन्त्रमा नियन्त्रण कायम गरिरहेको थियो । ताइवानले आफ्नो अर्थतन्त्रको परिपक्वता कोरियालेझैं उच्च प्राविधिक विकासमा पुगेर सम्पन्न गर्यो। सन् १९७० को दशकमा उच्च शिक्षित जनशक्तिको विकासको कारणले ताइवानको श्रमिकको ज्याला बढेको थियो । त्यसै अवधिमा चीनमा भएको आर्थिक विकास र त्यहाँको सस्तो श्रमको कारणले भएको उत्पादन सँग ताइवानले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्ने अवस्थाको सिर्जना भयो । त्यसपछि ताइवानले उच्च मूल्यका वस्तुको उत्पादन र सेवामा ध्यान स्थानान्तरण गर्यो। सरकारले मुख्यतः निर्यातमुखी आर्थिक संरचना, उच्च प्रविधि र उच्च सीपका उद्योगमा स्तरोन्नति गर्ने निर्णय गर्यो। त्यसपछि ताइवानको पहिचान बनेको सूचना प्रविधि र सेमी कन्डक्टर जस्ता अन्य महत्वपूर्ण प्राविधिक उद्योगको विकासमा राज्यको भूमिका महत्वपूर्ण रह्यो । ताइवानले दुई विषय बाहेक लगभग कोरियाको विकास परिपथ नै पछ्याएको देखिन्छ । दक्षिण कोरियासँगको उसको पहिलो फरक सन् १९८० को दशकसम्म ताइवानको अर्थतन्त्रमा कपडा उद्योगजस्तो हलुका उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका देखिन्छ जुन कोरियाली अर्थतन्त्रमा छोटो समय मात्र रहेको थियो । त्यस्तै ताइवानको सन्दर्भमा अनुदान रोक्ने धम्की नआएसम्म नेतृत्व पहिलो चरणमा रमाइरहेको थियो जबकी द. कोरियामा नेतृत्व आफैले आत्मनिर्भर हुने रणनीति लिएको थियो । (उप्रेती, २०७५) हङ्कङको विकास धेरै अर्थमा ताइवानको जस्तै रह्यो । बेलायतको अधिनमा रहेको हङ्कङ चीनको मातहतमा गएपनि हङ्कङको अर्थतन्त्र पुँजिवादी चरित्रको नै रहेको छ । त्यसो हुनुको पछाडि हङ्कङ अगाडि देखि नै औद्योगिकीकरणको चरणमा गएको थियो । अन्य तीन राष्ट्रहरूले सन् ६० को दशकमा विकास सुरु गरेका हुन् भने हङ्कङमा सन् १९५० को दशकमै विकास प्रारम्भ भइसकेको थियो । सिङ्गापुरसँगको अन्य समानतामा हङ्कङले पनि जग्गा अभावका कारण अन्न आयात गर्नुपर्थ्यो । उसलाई यसबाट भएको व्यापार असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउनु थियो । त्यसका साथै अन्य राष्ट्रहरू जस्तै हङ्कङ पनि औद्योगिकीकरणको चरणपछि उच्च प्राविधिक विकास भन्दा व्यवसायिक केन्द्रका रूपमा विकास भयो (उप्रेती, २०७५) । हाल सम्म पनि हङ्कङ चिनको मातहतमा रहेको एक विश्व प्रसिद्ध औद्योगिक क्षेत्र र अन्तराष्ट्रिय बजारको रूपमा विश्व प्रसिद्ध रहेको छ ।

(ड) मलेसिया

उपनिवेश हुँदै स्वतन्त्रताको लडाईं जितेर विकासको पथमा लम्किएको मलेसिया आजसम्म आइपुग्दा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्ने देश बन्न सफल भएको छ । विदेशी लगानी भित्र्याएर बनेको मलेसियाले हालका दिनमा लाखौं विदेशी कामदारलाई रोजगारी दिएको छ र आर्थिक विकासमा थप सशक्त ढंगले लागिपरेको छ । व्यवस्थित सहरिकरण र सडक सञ्जाल, गगनचुम्बी भवन, स्वस्थ र हराभरा वातावरणका साथै राज्य सञ्चालनमा अपनाइएको 'सिस्टम'ले विश्वको ध्यान मलेसियातर्फ तानिएको छ । ४० वर्षको मेहनत र योजनाबद्ध सक्रियतामा तत्कालीन मलेसियन प्रधानमन्त्री महाथीर महम्मदले जसरी मलेसिया बनाउने काम गरे नेपालजस्ता विकासशिल मुलुकमा पनि राजनीतिक इच्छाशक्ति हुने हो भने विकास गर्न कुनै कठिन हुने रहेनछ भन्ने बुझ्न सकिन्छ । आफ्नै विकासको मोडल, सभ्यता, इतिहास, संस्कृति, रहनसहन बोकेको मलेसियामा पर्याप्त पर्यटकीय स्थल रहेकै कारणले गर्दा बर्सेनी २५ मिलियनबढी पर्यटक मलेसिया पुगे गर्छन् । पर्यटकहरूको ओइरो लाग्ने मलेसियाको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको महत्वपूर्ण हिस्सा पर्यटन क्षेत्रले ओगटेको छ । मलेसियाको विकास, तिव्रतम प्रगति र पर्यटन लोभ्याउने गन्तव्यले होटल व्यवसाय, स्थानीय उत्पादन र स्थानीय वजार निकै फस्टाएका छन् । (सिग्देल, २०१९)

नेपाल उद्योग वाणिज्य महासङ्घको आयोजना तथा नेपाल सरकारको सहआयोजनामा भर्खरै नेपाल बिजनेस कन्क्लेभ (Business Conclave) सम्पन्न भएको छ । यस कन्क्लेभको विशेषता भूतपूर्व मलेसियाली प्रधानमन्त्री महाथिरको सहभागिता एवं सम्मेलनमा उहाँले प्रस्तुत गर्नुभएको विकासको मोडेल नै रह्यो । आफ्नो प्रस्तुतिमा उहाँले दोस्रो विश्वयुद्धपछि उहाँको सरकारले सर्वप्रथम गरिब र धनीबीचको खाडल घटाउने योजना बनाएर भूमिहीनहरूको लागि भूमि वितरण कार्यक्रम अगाडि सारेको बताउँदै खेतीयोग्य जग्गाको कमीले यो कार्यक्रमले पूर्ण लक्ष्य प्राप्त गर्न नसकेकोले पुनः सरकारले औद्योगीकरणको नीति अख्तियार गरेको खुलासा गर्नुभएको थियो । त्यस बेला मलेसियासँग औद्योगीकरणको लागि अनुभव नभएकोले विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई रोजगारी सिर्जना गर्ने खालको उद्योगहरूमा लगानी गर्न निम्त्याएको स्मरण गर्दै यसबाट रोजगारीमा आमजनताको पहुँच बढ्नुको साथै शिक्षित श्रमिक उत्पादन गर्न शिक्षामा लगानी बढाउनुपरेको थियो, जसबाट शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समेत हल हुन पुगेको थियो । उनले आफ्नो सरकारले राजस्वभन्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्रमुख लक्ष्य बनाई हिँडेकोले आज मलेसिया औद्योगिक मुलुकको पङ्तिमा उभिएको मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

तानाशाहको नाम दिइएका उनले मलेसियामा १९८१ देखि २००३ सम्म अर्थात् २२ वर्ष शासन गरे र यस अवधिमा मलेसियाको आर्थिक वृद्धिदर औसत १० प्रतिशत रह्यो भने जीवनस्तरमा २० गुणाले सुधार भयो । यस्तो कसरी भयो भन्नेबारे आफ्नो अनुभव सुनाउँदै उहाँले भन्नुभयो— मलेसियामा पनि १४ वटा पार्टी थिए । तर विकासको लागि राजनीतिक स्थिरता र व्यापार अनुकूल नीति नियमको आवश्यकता पर्दछ । हामीले यसलाई पूरा गर्दै गयौँ र अन्ततः देशको राजस्व बढ्न थाल्यो जसबाट हामीले आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्दै सबै जनताको जीवनस्तर उकास्न सक्यौँ । मलेसियाका डा. महाथिर मोहम्मदको योगदानलाई उच्च मूल्याङ्कन गर्दै मलेसियाली जनताले हालै ९५ वर्षको उमेरमा विश्वकै सबैभन्दा जेष्ठ प्रधानमन्त्रीमा निर्वाचित गराएका छन् । अन्तराष्ट्रिय जगतमा थुप्रै युग नायक छन जसले विकास, समृद्धि र सुशासनमा कोसेढुंगाका रूपमा आफूलाई स्थापित गराएर जनताको मानसपटलमा चिरस्थायी बास बस्न सफल भए । महाथिर मोहम्मदको लोकप्रियता कुनै वाद र सिद्धान्तको उपज होइन, गरिबी कायापलट गरेर विकसित मलेसिया बनाउन उनले खेलेको योगदानको परिणाम हो (गुप्ता, २०१४) ।

मलेसियाको हाल सम्पन्न ११ औं पन्चवर्षिय योजनाले (२०१६–२०२०) समावेशिकरण, जनजिवनमा व्यापक सुधारको कार्यक्रम, आय र भौतिक पूर्वाधारमा जोड दिने र धनी गरिब विचको भिन्नता कम गर्ने नीति अगाडि सारेको छ । मलेसियाले वैदेशिक लगानी भित्र्याउने नीति, प्रविधि र सुचना प्रसार गर्ने र मानविय पुँजिको अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरूमा फर्त दत्तर विकास गर्ने लक्ष्यलाई प्राथमिकता साथ अघि सारेको छ । नेपालको लागि पनि यो मोडेल अत्यन्त उपयोगी हुन सक्ने सन्देश दिँदै नेपालले विकासको लक्ष्य निर्धारण गर्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिएर उपयुक्त र स्थायी वातावरण दिन सकेमा नेपालले पनि विकास गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको धारणा राख्नुभएको थियो । मलेसियाको यो उदाहरणबाट एक व्यक्तिको दुरदर्शि नीतिले राष्ट्रको मुहार फेरिन सक्छ भन्ने शिक्षा लिन सकिन्छ ।

(च) स्विजरल्याण्ड

जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा स्विजरल्याण्ड नेपाल भन्दा साँढे तिन गुणाले सानो देश हो । जन घनत्वको हिसाबले नेपाल र स्विजरल्याण्ड उस्तै देश हुन् । दुवै देशमा १ बर्ग किलोमिटरमा १९८ जना बसोबास गर्दछन् । स्विजरल्याण्डमा ८४० मिटर देखि ४६३४ मिटर मात्र अग्ला ४५१ साना हिमालहरू छन् । प्रत्येक साना हिमालको पनि नामकरण गरिएको छ । यी सबै हिमालमा पर्यटकलाई खुल्ला गरिएको छ । हिमालमा धुवाँ रहित रेल र केबलकार संजालले सबै प्रकारका मानिसलाई भ्रमण गर्न सम्भव बनाएको छ । स्विजरल्याण्डमा बाषिक पर्यटकको संख्या २ करोड छ र पर्यटनबाट मात्र रु ४० खर्ब भन्दा बढी आम्दानी हुने गरेको छ । नेपालमा पनि सबै चुचुरालाई नामाकरण गर्नु, पर्यटनका लागि खुला गर्नु ,

हिमालका निश्चित उचाइ सम्म पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्न जरूरी छ, सयौं हिमाल हामी सँग छन् तर हालसम्म सम्पूर्ण हिम चुचुराहरूको नामाकरण गरिएको छैन र पर्यटनका लागि खुल्ला समेत गरिएको छैन ।

स्विजरल्याण्डको संघीय प्रणालीमा १३ वटा क्यान्टोन वा प्रदेशहरू छन् । असंलग्न परराष्ट्र नीति, कडा कानून, द्रुत विकास, राष्ट्रिय सुरक्षा र राष्ट्रिय अर्थतन्त्र चाही स्विसहरूको राजनीतिक प्राथमिकतामा पर्दछन । स्विजरल्याण्डको सफल संघीय प्रयोगले के देखाउँछ भने राज्य बलियो हुनको निम्ति त्यस राज्यका जनता बलियो हुनुपर्ने रहेछ । जनता बलियो हुन तीनवटा कुरामा राज्यले जनतालाई हैरैको हुनुपर्छ, जनताको स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा र शिक्षा । स्विजरल्याण्डले यी तिनै कुराहरूमा जोड दिने गरेको छ र यी तिनै कुरामा जनतालाई सुविधा दिने राष्ट्रहरूको अग्रपङ्क्तिमा पर्दछ । स्विसहरू आफुले गरेको काममा कर तिर्छन । आफुले बनाएको नियमलाई कडाइका साथ पालन गर्छन ।

स्विजरल्याण्ड नेपाल जस्तै भू-परिवेष्टित मुलुक हो । मुख्य आयस्रोत पर्यटन र कृषि नै हो । उन्नत कृषिबाट उत्पादित वस्तु र गाईको दुध यहाँको आम्दानीको मुख्य मेरुदण्ड हो । हुनत यहाँको बैकिङ्ग कारोबार अर्थतन्त्रको अर्को महत्वपूर्ण पाटो हो तर सन् १८४८मा संघीय संविधान बनेदेखिको इतिहासको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने संघीयताको सफल प्रयोगले स्विजरल्याण्ड यत्तिको बलियो भएको हो । स्विजरल्याण्डको शासन प्रणाली विश्वमा अनौठो मानिन्छ जहा ७ वटा संघका प्रमुखहरूले आलोपालो सरकार चलाउँछन । विभिन्न देशहरूको औपचारिक प्रतिनिधित्वमा भने उनीहरू राज्यको प्रतिनिधिको रूपमा गएका हुन्छन । कुनै पनि निर्णय लिँदा जनताको मतको कदर हुन्छ । ५० हजार हस्ताक्षर लिएर कुनै नागरिकले संविधानमा भएका कुरा फेरन चाह्यो भने चुनाव गरिन्छ । हरेक संघको आफ्नै संसद, न्यायपालिका र प्रणाली छ । सम्प्रभुता सबैको सहमतिको बिन्दु हो । जर्मन, इटालीयन, फ्रेन्च र अल्पसंख्यक रोमन भाषा भाषीलाई राज्यले मान्यता दिएको छ । संघीय प्रदेशहरूमा आफ्नै भाषा चल्छन । यसर्थ, स्विजरल्याण्डलाई सबै हिसाबले अनुकरणीय राष्ट्र मानिन्छ । (इनेप्लिज, २०७३)

स्विजरल्याण्डलाई विश्वको नमुना राष्ट्र बन्न सघाउ पुर्याउने केहि मुख्य कारक तत्वहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

१. क्षेत्रफलमा सानो आकार (Small Size)
२. वास्तविक प्रजातन्त्र (Genuine Democracy)
३. विकेन्द्रीकरणको राम्रो अभ्यास (Decentralization)
४. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विशेष सहूलियत दिने नीतिहरू (Subsidiary Principle)
५. गैर व्यावसायिक नेताहरू (Non-Professional Politicians)
६. पुँजि र वौद्धिक क्षेत्रका लागि सुरक्षित स्थान (Self-Heaven for Capital and Brainpower)
७. मध्यम वर्गिय मानसिकता (Middle-Class Mentality)
८. शिक्षामा विशेष जोड (Educational Priority)

यी विभिन्न कारकतत्वहरूले स्विजरल्याण्डको विकास प्रक्रियामा निकै सघाउ पुर्याएका छन जुन नेपाल जस्तो भर्खर विकास पथमा अघि बढिरहेको राष्ट्रका लागि अनुकरणीय हुन सक्दछ ।

(छ) चीनको विकास मोडेल

सन् १९७८ मा देड सियाओपिङ नेतृत्वमा आएपछिका चार दशकयता चीनले आफूलाई विश्व आर्थिक शक्ती (Power House) को रूपमा विकसित गरेको छ । साथै यसले विश्वव्यापी अर्थतन्त्र र भूराजनीतिमा समेत महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको छ । चीनमा आर्थिक सुधार गर्ने कामको सुरुआत कृषि क्षेत्रबाट गरियो । राज्यको नियन्त्रण केही खुकुलो बनाइयो र दोहोरो ट्रयाक मूल्य संयन्त्रको माध्यमबाट किसानहरूलाई बजार सहूलियत प्रदान गरियो । किसानहरूले आफ्नो

प्रभावकारिता र उत्पादकत्व बढाएर यस सुधारप्रति सकारात्मक प्रतिक्रिया दिए। त्यसपछि अन्य क्षेत्रमा पनि थप सुधारका कार्य विस्तार हुँदै गयो। (Township and Village Enterprises) टाउनसिप एन्ड भिलेज इन्टरप्राइजेज (टिभिएस) भनिने हाइब्रिड खालको स्वामित्वको माध्यमबाट गैरकृषि क्षेत्रमा सहुलियत प्रदान गरियो। सहरतिर सुधार फैलिएसँगै राज्यका उद्योगहरूले थप एकाधिकार प्राप्त गरे र यसले उनीहरूलाई उद्यमी बन्न थप प्रेरित बनायो। लगानी गर्न र आर्थिक वृद्धि बढाउन प्रान्त तथा स्थानीय निकायहरूका लागि विभिन्न सहुलियतहरूको व्यवस्था गरिएको थियो। सन् १९९० को दशकताका स्पेसल आर्थिक जोन (एसइजेडएस) को वृद्धिले चीनलाई विश्व अर्थतन्त्रमा समायोजन हुन निर्णायक भूमिका निर्वाह गर्यो। (रोड्रिक, २०७५)

देङ सिआओपिङले चीनमा आर्थिक क्रान्ति शुरू गरेको सन् २०१८ मा ४० वर्ष पूरा भएको छ। त्यसलाई उनले चीनको दोस्रो क्रान्ति भन्ने गर्दथे उक्त आर्थिक सुधारपछि चीन विश्व अर्थतन्त्रमा दह्रो रूपमा प्रवेश गर्यो। आजको मितिमा चीन विश्वको त्यस्तो देश भएको छ जोसँग सबैभन्दा बढी विदेशी मुद्रा सञ्चिति अर्थात् ३.१२ खर्ब डलर छ। चिनको हालको आर्थिक विकासको गतिलाई निम्न तथ्यहरूले पुष्टि गर्दछ।

- कुल गार्हस्थ उत्पादन (११ खर्ब डलर) को मामिलामा चीन विश्वको दोस्रो ठूलो देश हो।
- प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने चीन विश्वको तेस्रो ठूलो देश हो।
- सिआओपिङले सन् १९७८ मा आर्थिक सुधारका कदम चाल्दा विश्व अर्थतन्त्रमा चीनको हिस्सा जम्मा १.८ प्रतिशत थियो जुन सन् २०१७ मा आएर त्यो हिस्सा १८.२ प्रतिशत पुगेको छ।
- चीन अब केवल एउटा उदीयमान अर्थतन्त्र मात्रै रहेन, बरू १५ औँ र १६ औँ शताब्दीताका विश्व अर्थतन्त्रमा करिब ३० प्रतिशत आफ्नो हिस्सा भएको अवस्थातर्फ उन्मुख भइरहेको राष्ट्र हो।

चीनलाई शक्तिशाली बनाउने नेताहरूमा माओत्से तुङ, देङ सिआओपिङ र वर्तमान राष्ट्रपति सी जिनपिङको नाम आउँछ। देङ सिआओपिङ नेतृत्वमा भएको आर्थिक क्रान्तिको ४० वर्षपछि चीन एक पटक फेरि एउटा दह्रो नेतृत्व पाएर अघि बढिरहेको छ। सी जिनपिङ देशको अर्थतन्त्रलाई अझ प्रभावशाली बनाउन उत्पादनको क्षेत्रमा चीनलाई 'महाशक्ति' बनाउन चाहन्छन्। सी जिनपिङले देङ सिआओपिङका उदारीकरणका नीतिहरूलाई अगाडि बढाइरहेका छन जसमा आर्थिक सुधार लगायतका कदम समेटिएका छन्। चिनियाँ सफलताको कथा दोस्रो विश्व युद्धपछिको एउटा देशको विकासको कथामा मात्रै सीमित छैन। बरू त्यो एउटा नियन्त्रित अर्थतन्त्रबाट मुक्त र उदारीकरणमा आएको परिवर्तनको पनि कथा हो। विश्वका कैयौँ देशले पनि चीनले अवलम्बन गरेको परिवर्तनलाई अपनाए। तर लोभलाग्दो सफलता चीनले मात्रै हासिल गर्यो। चीनले घरेलु अर्थतन्त्रमा क्रमिक सुधारको प्रक्रिया थाल्यो न कि बजारलाई आफ्नो अर्थतन्त्र सुम्पियो। सुधार ल्याउने क्रममा उसले कहाँ विदेशी लगानी गर्ने र कहाँ नगर्ने कुराको निरक्योल गर्यो जसका लागि उसले विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूको निर्माण गर्यो र त्यसका लागि उसले दक्षिणी तटीय प्रान्तहरूलाई रोज्यो। देङ सिआओपिङले कम्युनिष्ट समाजवादी राजनीतिक माहोलमा ठोस परिवर्तनको जग बसाले जसले विश्वमा समाजवादी अर्थतन्त्रको साख जोगाउन सघाउ पुर्यायो।

चिनियाँ लेखक युकोन ख्वाङ आफ्नो पुस्तक 'ब्र्याकड द चाइना कनन्ड्रम: ह्वाइ कन्भेन्सनल इकोनोमिक विज्डम इज रंग' मा लेखेका छन् (देङ सिआओपिङ एक महान् सुधारक मात्रै थिएनन धैर्य नभएका व्यक्ति पनि थिए। देङ सिआओपिङले शुरू गरेको सामाजिक आर्थिक सुधारको दृष्टान्त मानव इतिहासमा अन्यत्र भेटिँदैन। यसले चिनको आर्थिक जिवनमा निम्न परिवर्तन ल्यायो।

- सन् १९७८ देखि २०१६ को बीचमा चीनको जीडीपीमा ३,२३० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।

- यसबीचमा ७० करोड मानिसहरू गरिबीको रेखाबाट माथि उठे भने ३८.५ करोड मानिसहरू मध्यवर्गका रूपमा उकासिए।
- चीनको वैदेशिक व्यापार साढे १७ हजार प्रतिशतले बढ्यो भने सन् २०१५ सम्म चीन विदेशी व्यापारमा अगुवाको रूपमा उदायो।
- सन् १९७८ मा चीनले वर्षभरि गर्ने व्यापार अहिले दुई दिनमै गर्छ।
- देड सिआओपिडले चिनियाँ कम्युनिष्ट पार्टीलाई सामूहिक नेतृत्वमा लगेर चीनमा सामाजिक (आर्थिक परिवर्तनको प्रक्रियामा तीव्रता दिए। (बि.बि.सी. २०१८)

अर्थतन्त्रको बजार नेतृत्व स्थापित गराउनु र बाहिरी स्वतन्त्रता बढाउनु नै चीनको यस्ता सुधार पछाडिका प्रमुख कारणहरूहुन। तर, अन्तराष्ट्रिय व्यापार र निजी लगानीमा चीनको हिस्सा बढे पनि यसमा राज्य क्षेत्रको हिस्सा भने तुलनात्मक रूपले खुम्चियो। यसका लागि आर्थिक विविधीकरण र पुनर्गठन शृंखलाबद्ध औद्योगिक नीतिका माध्यमबाट प्रबर्धन गरियो। विदेशी लगानीकर्तालाई घरेलु कम्पनीसँग संयुक्त उद्यममा आबद्ध हुन लगाइयो र स्थानीय योगदानको प्रयोग बढाउन लगाइयो। यसबाट विनिमय दर र अन्तराष्ट्रिय वित्तीय प्रवाह केही हदसम्म नियन्त्रित रह्यो। (रोड्रिक, २०७५)

यी सबैको माध्यमबाट चिनियाँ नेतृत्वले कुनै पनि सिद्धान्तको पालना गरेन र आफ्नै विशिष्टताबाट चलाइरह्यो। चिनियाँ आर्थिक सुधार न कम्युनिस्ट शिक्षा न त कुनै स्वतन्त्र बजार विश्वासबाट निर्देशित थियो। यदि नीति निर्माताहरूले कुनै एक महत्वपूर्ण सिद्धान्त अपनाउँछन् भने त्यसलाई पक्कै पनि 'व्यावहारिक प्रयोगात्मकता' भन्न सकिन्छ। यो देडको लोकप्रिय भनाइ हो। उनले भनेका छन् 'बिरालोको रडले कुनै पनि फरक पाउँदैन, फरक उसले मुसो समात्न सक्छो कि सकेन भन्ने कुराले पाउँछ।' चिनियाँ अनुभवको विलक्षणतालाई हेर्ने हो भने यस्तो विकसित र विकासोन्मुख दुबै राष्ट्रहरूलाई आर्थिक विकासका लागि महत्वपूर्ण शिक्षा प्रदान गर्दछ। अधिकांश पश्चिमा राष्ट्रमा बजारमाथिको निर्भरता र आर्थिक उदारीकरणका फाइदाहरू प्रस्तुत गर्न चीन सफल बनेको छ। सैद्धान्तिक रूपले चीनले राज्य नेतृत्ववाला आर्थिक मोडलको अन्तनिहित श्रेष्ठतालाई पुष्टि मात्र होइन स्थापित समेत गरेको छ र बजार केन्द्रित पश्चिमा सिद्धान्तको रडाकोलाइ चुनौती दिइरहेको छ। नेपाल जस्तो समाजवाद उन्मुख राष्ट्रका लागि चिनको आर्थिक विकास अनुकरणिय मात्र होइन चिनको आर्थिक र प्राविधिक विकासको प्रभावबाट पनि नेपालले प्रशस्त फाइदा लिन सक्नु पर्दछ जुन अहिले नेपालमा चलेको बहस पनि हो।

(ज) विकासको भारतिय मोडेल (केरला र गुजरात)

कुनै पनि राष्ट्रलाई समृद्ध बनाउन राज्यले आर्थिक वृद्धि र कल्याणकारी राज्यका अवधारणालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ। यी दुवै मोडललाई एकीकृत र सन्तुलित ढंगले प्रयोग गरेमा सफलता हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टान्त भारतका केरला र गुजरात विकास मोडलबाट स्पष्ट हुन्छ। सन् १९७० को दशकमा केरला राज्यमा अभ्यास भएको विकास मोडललाई केरला विकास मोडेल भनिन्छ। यो मोडेलले अराजक आर्थिक वृद्धि विकास मोडल विपरीत आम जनताको शिक्षा, जनस्वास्थ्य र सेवाका न्यायोचित वितरणमा जोड दिन्छ। यही विकास मोडेलको कारण केरलामा छोटो अवधिमै तीव्र रूपमा सामाजिक विकास भयो। त्यसबाट त्यहाँका अधिक निम्न र मध्यम वर्गीय जनता लाभान्वित भएको तर्क दिगो विकासका अध्येताहरू दावी गर्छन्।

हाल प्रधानमन्त्रीका रूपमा भारतलाई नेतृत्व दिइरहेका मोदीले गुजरातमा लागु गरेको विकासको मोडेलका आधारमा 'मोदिनोमिक्स' शब्द नै निर्माण भएको छ। भारतीय जनता पार्टीको वेबसाइटमै लेखिएको छ: 'गुजरात मोडलको भिजन भनेको पूर्ण रोजगारी, कम महंगाई, ज्यादा कमाई, तीव्र गतिको आर्थिक विकास, गुणस्तरीय शिक्षा, सुरक्षा र उत्कृष्ट

जीवनस्तर हो। प्रधानमन्त्री मोदी सन् २००१ देखि २०१४ सम्म गुजरातका मुख्यमन्त्री थिए। मोदीले गुजरातमा सडक, ऊर्जा र पानी आपूर्ति जस्ता आधारभूत सुविधाहरूमा धेरै नै लगानी गरे। भारतको ग्रामीण विकास मन्त्रालयका अनुसार सन् २००० देखि २०१२ सम्ममा गुजरातमा झण्डै तीन हजार ग्रामीण सडक परियोजनाहरू पूरा भएको थियो।

यसबाहेक सन् २००४ र २००५ तथा सन् २०१३ र २०१४ को बीचको अवधिमा प्रतिव्यक्ति उपलब्ध बिजुलीमा ४१ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ। गुजरातले सन् २०१२ देखि अतिरिक्त बिजुली उत्पादन गरिरहेको छ। १८ हजार गाउँहरू ग्रिडसँग जोडिएका छन्। यस बखत गुजरातको औसत जिडिपी (सन् २००० देखि २०१०सम्म) ९.८ प्रतिशत रह्यो जसबेला पूरै भारतको औसत विकास दर ७.७ प्रतिशत मात्र थियो। गुजरातमा मोदीले इ-गवर्नेन्सलाई प्रभावकारी बनाए जसबाट प्रदेशमा भ्रष्टाचारमा कमी आयो। गुजरात मोडलले सुशासनका पक्षमा रहेको एक 'तटस्थ विचार' का रूपमा ख्याती कमाएको छ। गुजरात सरकारले सुशासन कायम गरेकोमा धेरै पटक अवार्ड समेत जितिसकेको छ। अक्सफोर्डबाट प्रकाशित किताब 'ग्रोथ अर डेवलपमेन्ट ह्विच वे इज गुजरात गोइङ'मा उल्लेख भएअनुसार गुजरातले आर्थिक विकासका लागि यस्तो नीति बनाएको छ कि अब जुनसुकै सरकार आए पनि गुजरातको समृद्धिमा असर पर्दैन।

लगानीका लागि गुजरातमा परमिट लाइसेन्स तथा पर्यावरणसँग जोडिएका औपचारिकताहरू पूरा गर्न कानुनी अड्चनहरू राखिंदैन। लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्ने र मनोबल बढाउने कुरामा मोदीले कुनै कसर बाँकी राखेनन्। पश्चिम बंगालमा लामो समयदेखि विवादका बीच संचालनमा रहेको टाटा मोटर्सको नानो कार प्लान्ट सन् २००८ मा पश्चिम बंगालबाट गुजरातको साणन्दमा सारियो। पश्चिम बंगालको सरकारले जग्गाको मामिला सुलझाउन नसक्दा जनताको विरोध थपेर नसकेर प्लान्ट नै बन्द गर्नुपर्ने तर गुजरातमा अहिले फोर्डले पनि प्लान्ट सुरु गरिसकेको छ। मोदीले फोर्ड, सुजुकी तथा टाटा जस्ता ठूला कम्पनीहरूलाई गुजरातमा प्लान्ट लगाउने अनुमति दिएर अटो म्यानुफ्याक्चरिङ इन्डस्ट्रीमार्फत गुजरातमा पर्याप्त अवसर भित्र्याएका छन्।

हालसम्म पनि गुजरात भारतको सबैभन्दा औद्योगिकृत राज्य हो। पश्चिमी तटमा रहेको फाइदा पनि यसले उठाइरहेको छ। भारतको जनसंख्याको ५ प्रतिशत आवादी रहेको गुजरातमा देशको कुल क्षेत्रफलको ६ प्रतिशत जमीन छ। पानी नपर्ने समस्या भोग्ने गुजरातमा खेती गर्न त्यति सहज छैन तर पनि भारतको कुल निर्यातको २२ प्रतिशत गुजरातबाटै हुन्छ। हाल गुजरातको जिडिपी ७.६ प्रतिशत छ। लामो तटक्षेत्रका कारण अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार धेरै नै सुगम छ। भारतको एक तिहाइ समुद्री जहाज गुजरातकै तट भएर जाने गर्छ। सन् २०१० देखि नै गुजरातले ४३ हजार ८४८ मिलियन युनिट बिजुली उत्पादन गर्न थालेको हो। गुजरातमा ४० हजार ७९३ मिलियन युनिट माग रहेकोमा बाँकी रहेको बिजुली उसले अन्य १२ राज्यहरूलाई बेचन थालेको छ। त्यस्तै भारतमा कुल ३.८ प्रतिशत बेरोजगारी दर रहेकोमा गुजरात राज्यमा सबैभन्दा न्यून १ प्रतिशत मात्र बेरोजगारी दर रहेको श्रम ब्यूरोको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ (Bizmandu, 2018)। भारतको गुजरात र केरला मोडलले पुँजिवादी र समाजवादी चरित्रलाई अवलम्बन गरेको छ जुन नेपाल लगायत अरु देश र राज्यका लागि पनि अनुकरणीय रहेको छ।

(झ) रुवान्डाली मोडेल

हरियो जंगल र पहाडले घेरिएको पूर्वी मध्य अफ्रिकी मुलुक रुवान्डा सन् १९९० तिर तत्कालीन सरकारद्वारा 'प्रायोजित' जनसंहारका कारण जातीय द्वन्द्वबाट ग्रस्त थियो जुन विस्तारै पुनस्थापनातर्फ अघि बढिरहेको छ। सन् १९९० देखि उसले आर्थिक विकासमा ठुलो फड्को मारेको छ। त्यहाँ जातीय टुत्सीहरू र हुटुहरूबीच दंगा हुँदा सय दिनमै आठ लाखभन्दा बढीको हुटु समुदायको वर्चस्व रहेको सुरक्षा निकायद्वारा हत्या गरिएको विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ। जातीय द्वन्द्व र तनावको प्रमुख कारण अल्पसंख्यक टुत्सी र बहुसंख्यक हुटुबीच जारी परम्परागत असमानतालाई मानिएको छ। आज त्यहाँ सबैखाले द्वन्द्वको समाधान भई विकास निर्माण र आर्थिक क्षेत्रमा ऐतिहासिक

प्रगति भइरहेका छन् । त्यसैले द्वन्द्वमा फसेका र द्वन्द्वपछिका राज्य र सरकारले गर्नुपर्ने कामका लागि रुवान्डालाई उदाहरणका रूपमा लिने गरिएको छ । रुवान्डाले वर्षौदेखिको द्वन्द्वमा मलहम लगाउन आफ्नै स्रोत र साधनको पहिचान मात्रै गरेन, त्यसको उपयोग गरी मुलुकलाई समृद्ध बनाउने उत्कट चाहनाका साथ अघि बढिरहेको छ । त्यसै क्रममा उसले कफी र चिया उत्पादन गरी आफ्नो अर्थव्यवस्थाको पुनर्निर्माणमा जुटेको छ । यी दुई उत्पादनहरू त्यहाँका प्रमुख निर्यात वस्तुमा दरिएका छन् । रुवान्डाको ऐतिहासिक विकासको सफलता यसले अख्तियार गरेको विकास र सकारात्मक आर्थिक नीति नै हो जसले त्यहाँ गरिबी र असमानता घटाउन सहयोग पुगेको छ ।

२३ वर्षअघि त्यहाँको अर्थव्यवस्था तहसनहस थियो । खासगरी, सन् १९९४ मा टुत्सीविरुद्ध मच्चाइएको नरसंहारपछि अधिकांश सेवा र सुविधाहरू ठप्प थिए । करिब १० लाख मानिसको ज्यान र हजारौँलाई विस्थापित हुने गरी भएको जनसंहार अघि र पछि रुवान्डाको वृद्धिदर ऋणात्मक अवस्थामा पुगेको थियो । तर, आज विश्वका तीव्र गतिमा बढ्दो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा रुवान्डाले आफूलाई उभ्याउन सफल भएको छ । सन् १९९४ मा मुलुकको वृद्धिदर ऋणात्मक (-११.४ प्रतिशत) रहेकोमा सन् २०१४ मा ७ प्रतिशत र सन् २०१५ मा ६.९ प्रतिशतमा पुगेको थियो । यो वृद्धिदर र आर्थिक छलाडको कारण पुनर्निर्माण, निर्यात प्रबर्धन, ऊर्जा विकास र समावेशी वित्त हुन् । यिनै विषयलाई आफ्नो विकासको मोडल बनाएर रुवान्डा छोटो समयमै अन्य मुलुकका लागि नमुना बनेको हो । खासगरी नरसंहारको समाप्तिसँगै मुलुकले सुरु गरेको पुनर्जागरण र रूपान्तरणको अभियानले उसलाई ऐतिहासिक सफलताको शिखरमा पुर्यायो । यसले सन् २०१२ को अन्त्यसम्मको एक दशकमा आफ्नो वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ८ प्रतिशतमा पुर्यायो । यो दर विश्वव्यापी र अफ्रिका महादेशभरिकै सबैभन्दा उच्च रह्यो । यसमा उसको बलियो आर्थिक आधार, नीति तथा कार्यक्रमहरूको कारणले नै हो । विशेषगरी 'ग्रासरूट' स्तरमा समावेशी विकासको नीतिले रुवान्डालाई आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सफल बनायो । मुलुकले आर्थिक विकास र गरिबी निवारण रणनीतिका साथ अघि बढ्दै सन् २०१८ सम्ममा वार्षिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा दुई लाख रोजगारी सिर्जना गर्ने जनाएको छ । अनाज उत्पादनमा वृद्धि गर्ने लगायतका पहल उसले धेरै पहिले सुरु गरिसकेको थियो । फलस्वरूप दुई दशकमै विकासलाई उत्कर्षमा पुर्याउन ऊ सफल भयो । सन् २०१३ मा प्रतिव्यक्ति आय ६४४ अमेरिकी डलर रहेकोमा सन् २०१८ सम्ममा १२ सय अमेरिकी डलर पुर्याउने लक्ष्य रहेको छ । यसैगरी, निजी क्षेत्रको लगानी जीडीपीको १५.४ पुर्याउने लक्ष्य पनि उसले लिएको छ । उसले वार्षिक वृद्धिदर ११.५ हासिल गरेको छ । सेवा क्षेत्र, उद्योग र कृषिलगायत अन्य क्षेत्रमा पनि राम्रो प्रगति गरेको छ । यसैगरी रुवान्डाले आफ्नो निर्यात प्रबर्धन गर्दै सन् २०१८ सम्ममा २८ प्रतिशत निर्यात बढाउने र थप ५६३ मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरी ७० प्रतिशत घरधुरीलाई विद्युत् सेवा दिने अठोटका साथ अघि बढेको छ । वित्त विकास र वित्तीय सेवामा सुधारले वित्तीय क्षेत्रमा द्रुतगतिमा वृद्धि भइरहेको छ । फलस्वरूप जनसंख्या वृद्धिका बाबजुद मुलुकमा गरिबी न्यूनीकरण भैरहेको अवस्थामा छ । बैकिङ क्षेत्र स्थिर र राम्ररी पूँजीकृत भएको स्थितिमा छ (यादव, २०७३) । रुवान्डाको यो तरक्कीले नेपाल जस्तो विकासोन्मुख राष्ट्रका लागि उदाहरण प्रस्तुत गर्दछ जसलाई नेपालले शिक्षाको रूपमा लिनू पर्दछ ।

(ज) इथियोपियाली मोडेल

विश्वकै सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको भूपरिवेष्टित मुलुक इथियोपिया अफ्रिका महादेशमा नाइजेरिया पछिको दोस्रो ठुलो जनसंख्या भएको देश हो । ८० भन्दा बढी भाषा बोलिने र संस्कृतिको धनी इथियोपियाको अवस्था रुवान्डाबाट अलि फरक भए पनि विभिन्न संकटक बाबजुद विकासमा यसले फड्को मारेको छ । पूँजीगत परियोजनामा पनि खासगरी आधारभूत संरचनामा रकम खर्चिरहेको रुवान्डाले निकै छोटो अवधिमा 'डाइभर अफ बुम' को अवस्थामा ऊ पुगेको छ । यसको मुख्य कारण त्यहाँको सरकार आफैँ होइन, सरकारद्वारा सञ्चालित कम्पनी मार्फत विकास, निर्माण र संरचनामा खर्च गरिएकोले हो । सरकारले औद्योगिक पार्कदेखि चिनी कारखाना र पावर लाइन तिनै संस्थामार्फत बनाउने गरेको छ

। खासगरी कमर्सियल बैंक अफ इथियोपिया, इथियो टेलिकम र इथियोपिया इलेक्ट्रिक पावरले त्यहाँको पूँजीगत लगानीमा ७० प्रतिशत योगदान पुर्याएका छन । विश्व बैंकद्वारा सन् २०१६ मा प्रकाशित 'इथियोपियाज ग्रेट रन, दि ग्रेट एसिलेरेसन एन्ड हाउ टु पेस इट' (Ethiopia's great run the growth acceleration and how to pace it) ले उल्लेख गरेअनुसार, इथियोपिया सन् २००० यता विश्वको सातौँ तीव्र आर्थिक वृद्धिदर भएको मुलुक हो । सन् १९८१ देखि १९९२ सम्म उसको जीडीपी जम्मा ०.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् १९९३-२००४ सम्मको अवधिमा यो ११ प्रतिशतमा पुग्यो, जुन चीन अथवा भारतभन्दा धेरै राम्रो हो । सन् २००० मा इथियोपिया विश्वकै सबैभन्दा दोस्रो गरिब राष्ट्र थियो तर आज उसलाई विश्वकै दोस्रो अर्थतन्त्र भएको मुलुक चीनसँग तुलना गर्न थालिएको छ । यसप्रकारको उपलब्धि प्राप्त गर्नुमा आधारभूत संरचनामा उसको ठूलो लगानी प्रमुख कारण हो ।

इथियोपियाको विद्युत् विकास, रेल कनेक्टिभिटी र अन्तरप्रदेशीय राजमार्ग संघीय सरकारले बनाइरहेको छ जसले कृषि र अन्य विकास निर्माणका साथै हलुका वस्तु उत्पादनतिर पनि त्यतिकै जोड दिएको छ । चीन या पूर्वी एसियाली मोडेलविपरीत इथियोपिया आफ्नो अत्यन्तै बलियो पूँजी नियन्त्रणमार्फत 'ओभरभ्यालु' मुद्रा कायम राख्न सफल छ । यसका लागि उसले प्रिमियम डलरमा ग्रहण गर्छ । जसले गर्दा कम्पनीहरूलाई स्थानीय इथियोपियाली मूल्य कम भए पनि सामान निर्यात गर्न सजिलो छ । आयातकर्ता जोसुकै भए पनि उनीहरूका लागि सजिलो वातावरण छ, त्यहाँ । उदाहरणका लागि फूल निर्यातकर्ताले पनि उपभोग्य वस्तु आयात गर्न डलरसम्म आफ्नो पहुँचको उपयोग गर्न पाउँछन् । यो उसको प्रबन्धकीय या प्रविधि क्षेत्रको पहिलो विशेषज्ञता हुन सक्छ । त्यहाँका बैंकहरूलाई मुद्रास्फीतिको दरभन्दा तल झर्दा पनि ऋण निकासी गर्न त्यहाँ निर्देशन दिने गरिन्छ । आश्चर्यको कुरा त के छ भने धनको भुक्तानी गर्न त्यहाँ ऋणको माग बढ्दो छ । पोर्टफोलियो लगानीकर्ता (पूँजी बजारमा गर्ने लगानीकर्ता हरू र विदेशी बैंकहरूप्रति त्यहाँको सरकारको एक खालको वैचारिक भिन्नता छ । विदेशी 'पोर्टफोलियो लगानी' भन्दा आन्तरिक स्रोत र साधनको प्रयोग रकम जुटाउनका लागि उसले गर्ने गरेको छ । त्यसैले त उसले केन्याको 'आईपीओ टेलिकम' को लगानी मुलुकमा भित्र्याउनुको साटो सरकारी स्वामित्वमा रहेको दूरसञ्चारको एकाधिकारबाटै लाभ लिन उद्यत देखिन्छ ।

राज्यको स्पष्ट दिशा, एकाधिकार, विनिमय र मूल्य नियन्त्रणमा केन्द्रित इथियोपियाले जमिन, श्रम, लजिस्टिक, ऋण र विद्युतमाथि केन्द्रित भएर अघि बढ्न पाँच वर्षे योजना निर्माण गरि विकास प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइरहेको छ । इथियोपिया विश्व व्यापार संगठन (डब्ल्यूटीओ मा छैन र आईएमएफको सहयोग पनि उसले लिएको छैन । अफ्रिकाको सिंह (दी हर्न अफ अफ्रिका) भनेर समेत चिनिने इथियोपिया ५० वर्षयताकै सबैभन्दा ठूलो खडेरीको चपेटामा पर्यो तर त्यसलाई कुशलता पूर्वक समाधान गर्न खाद्यान्न जम्मा गर्ने राष्ट्रिय नीति अघि सारियो । एक अर्ब अमेरिकी डलर सहयोगमा ७ सय ३५ मिलियन अमेरिकी डलर उसले आफ्नै लगानी गर्यो, जुन रकम उसको कुल जीडीपीको ६१.६४ अर्ब अमेरिकी डलरको १० प्रतिशत हो । इथियोपियाले गरेको यो प्रगती लाइ आत्मसात गरेको भए भूकम्प पीडितहरूको पुनस्थापना गर्न र द्रुततर आर्थिक विकास गर्न नेपाललाई सजिलो हुने देखिन्छ (यादव, २०७३) ।

माथि उल्लेखित विश्वका केहि देशहरूको विकास मोडलहरूको अलावा चिली, क्युवा, दक्षिण अफ्रीका, भुटान लगायतका अन्य देशहरूको मोडल पनि अनुकरणिय रहेका छन । यी विभिन्न विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययनले के देखाउछ भने विश्वका विभिन्न राष्ट्रका आफ्नै मौलिक विकासका ढाँचाहरू रहेका छन जसलाई ति राष्ट्रहरूले आफ्नो विशिष्ट परिवेशमा निर्माण गरेका थिए । नेपालको सन्दर्भमा विकास मोडलको निर्माण गर्दा भारत र चिनको सन्निकटता, भुपरिवेष्ठित परिवेश, प्राकृतिक साधनको दोहन नीति, भौतिक पुर्वाधारको आवश्यकता, जलस्रोतको पर्याप्तता, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास आदिमा ध्यान दिन जरुरि देखिन्छ । विकासको मार्गमा अग्रसर हुदै गरेको वर्तमान अवस्थामा नेपालले यी राष्ट्रहरूबाट शिक्षा लिन जरुरी रहेको छ । केन्द्र देखि स्थानीय तह सम्मका

निकायहरूले यी मोडलहरूको अध्ययन गरि आफनो लागि उपयुक्त मोडल कुन हो पहिचान गरि भावी नीति र कार्यक्रम निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

अनुसूचि: २ वडास्तरमा गर्नुपर्ने विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरूको विवरण

(क) भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमहरू

गाउँपालिकाको वडास्तरमा स्वास्थ्यचौकी निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.सं.	वडा नं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	संख्या
१	१	धारापानी स्वास्थ्य चौकी	१
२	२	नाचै आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
३	३	खोत्रो आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
४	४	ओडार आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
५	५	थोचे स्वास्थ्य चौकी	१
६	६	तिल्चे आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, नासोँ	१
७	७	तिल्चे आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१
८	८	ताचै स्वास्थ्य चौकी	१
९	९	बगरछाप आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	१

गाउँपालिकाको वडास्तरको निम्न पुल तथा झोलुङ्गे पुलको मर्मत तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.सं.	वडा नं.	पुलको नाम	पुलको प्रकार	कैफियत
१	१	मस्योङ्दी नदिमा	झोलुङ्गे पुल	निर्मानाधिन
२	१	छहरे खोलाको पुल	झोलुङ्गे पुल	पूलको दुबै छेउमा सामान्य मर्मत गर्ने
३	१	मस्योङ्दी नदिमा	मोटेरेवल पुल	पूलको दुबै छेउमा सामान्य मर्मत गर्ने
४	२	धर्मशाला (ट्रेकिङ रूट)	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
५	२	ग्याल्पो खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
६	२	सवुक्यु	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
७	२	डोनाताल नानिस्यो	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
८	२	नाचै पूल (४१२ मि.)	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
९	३	मस्योङ्दी नदिमा	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
१०	३	खोत्रो खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
११	३	मस्योङ्दी नदिमा	झोलुङ्गे पुल	मोटेरेवल पूल बनाउनु पर्ने
१२	३	खोत्रो खोला	झोलुङ्गे पुल	पूलको दुबै छेउमा सामान्य मर्मत गर्ने
१३	५	दुधखोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
१४	५	दुधखोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पूलको निर्माण गर्नुपर्ने
१५	५	मस्योङ्दी नदिमा	मोटेरेवल पुल	
१६	६	दुधखोला मा ५ वटा	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	वडा नं.	पुलको नाम	पुलको प्रकार	कैफियत
१७	६	नानाक्यु खोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
१८	६	लम्दने खोला	मोटेरेवल पुल	
१९	७	तलेठो	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२०	७	थेत्रेपा	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२१	७	अबु खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२२	७	प्रोखोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२३	७	सुति खोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
२४	७	गवाँ खोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
२५	८	रेतु खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२६	८	लौङ्गो खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
२७	८	चोना खोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
२८	८	प्रोखोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने
२९	८	मस्य्याङ्दी नदिमा	मोटेरेवल पुल	
३०	९	दानाक्यु खोला	काठे पुल	झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नुपर्ने
३१	९	दानाक्यु खोला	झोलुङ्गे पुल	निरन्तर मर्मत संभार गर्नुपर्ने

गाउँपालिकाका वडास्तरको निम्न यातायात रुटहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.स.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
१	लमजुङ चामे सडक खण्डबाट ताल सम्म जोड्ने बाटो	१	
२	लमजुङ चामे सडक खण्डबाट ओडार सम्म जोड्ने बाटो	४	
३	लमजुङ चामे सडक खण्डबाट तिल्चे हुदै चिन सम्म जोड्ने बाटो	५, ६, ७	
४	लमजुङ चामे सडक खण्डबाट ताचै सम्म जोड्ने बाटो	८	

गाउँपालिकाका वडास्तरको निम्न बसपार्कहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.सं.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
१	तालमा गाडिहरूको पार्किङ	१	
२	धारापानीमा गाडिहरूको पार्किङ	३	
३	तिल्चेमा गाडीहरूको पार्किङ	६	

गाउँपालिकाका वडास्तरको निम्न सार्वजनिक शौचालयहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.स.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
१	प्रत्येक वडा कार्यालय नजिक	१-९ सम्म	
२	यस पालिकामा रहेका पदमार्गमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	पालिकाभर	
३	ताल बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	१	
४	धारापानी बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	३	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
५	ओडार बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	४	
६	थोचे बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण		
७	तिल्चे बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	६	
८	ताचै बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	८	
९	बगर बजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	९	

गाउँपालिकाका वडास्तरको निम्न ट्राफिक युनिटहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.सं.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
१	तालमा	१	
२	धारापानीमा	३	

गाउँपालिकाका वडास्तरको निम्न पिउने पानी आयोजनाहरू निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने

क्र.स.	कार्यक्रम	वडा	कैफियत
१	घेराङ सात तले खानेपानी आयोजना	१	मर्मत
२	नाचे खानेपानी आयोजना	२	स्तरोन्नती
३	खोत्रे खानेपानी आयोजना	३	स्तरोन्नती
४	घेलान खानेपानी आयोजना	४	स्तरोन्नती
५	ओडार खानेपानी आयोजना	४	स्तरोन्नती
६	थोचे खानेपानी आयोजना	५	स्तरोन्नति
७	खानेपानी आयोजना ४ वटा	६	स्तरोन्नति
८	खानेपानी आयोजना ३ वटा	७	स्तरोन्नति
९	खानेपानी आयोजना २ वटा निर्माण गर्ने	८	माग
१०	दानेक्यू खानेपानी आयोजना	९	स्तरोन्नती
११	बगरछाप खानेपानी आयोजना	९	स्तरोन्नती

नोट: माथि उल्लेखित खानेपानी योजनाहरूमा खानेपानी सुरक्षा योजना, ग्रामिण मर्मत संभार कार्यकर्ता, अदिको ब्यबस्था गरी योजनालाई नियमित रूपमा मर्मत संभार गरी सुचारू गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

(ख) आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरू

गाउँपालिकाका वडास्तरको होमस्टेको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने:

नेपालमा होमस्टे पर्यटन व्यावसायलाई बैधानिकता दिनका लागि एउटा होमस्टे सञ्चालन कार्यविधि २०६७ कार्यान्वयनमा रहेको छ । वर्तमान अवस्थाका लागि पर्याप्त नभएपनि होमस्टे सञ्चालनलाई वैधानिक एवं औपचारीकता दिएको पाईन्छ । नेपाल सरकारबाट २०६७ मा स्वीकृत यो कार्यविधिमा होमस्टे सञ्चालनका मुख्य उद्देश्यहरू, होमस्टेहरूको बर्गकरण, होमस्टेका लागि पर्यटकिय कृत्याकलाप, होमस्टे सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति गठन, अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धि व्यवस्था, नविकरणको व्यवस्था तथा प्रचारप्रसार र बजारिकरण सम्बन्धि व्यवस्था उक्त कार्यविधिमा उल्लेख भएका छन ।

यस कार्यविधि अनुसार यस नासो गाउँपालिका वडा नं. ४ ओडार गाउँमा, वडा नं.८ ताचेगाउँमा, वडा नं. २ नाचैमा, वडा नं.१ तालमा वडा नं. ३ धारापानीमा, वडा नं. ६ र ७ मा होमस्टे सञ्चालनमा रहेका छन्। यसरी होमस्टे सञ्चालन गर्ने क्रममा सबै होमस्टेहरूमा एकरूपता ल्याउन एकै खालका नियमहरू बनाउने, कुक सम्बन्धि तालिमहरू सञ्चालन गर्ने, हस्पिटालिटिका तालिमहरू उपलब्ध गराइ होमस्टेलाइ सुबिधा सम्पन्न तथा स्तरोन्ति गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(ग) सामाजिक विकास योजना

सामाजिक विकास योजनाका कार्यक्रमहरू

शिक्षा

- गाउँपालिकाका सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था साथै एक विद्यालय एक नर्सको व्यवस्था गर्ने।
- गाउँपालिकाका सबै विद्यालय भवनहरूलाई बालमैत्री, अपांगमैत्री तथा सुरक्षित बनाउने।
- व्यावहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्ने।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय र प्रविधीमैत्री शिक्षा प्रदान गर्ने।
- गाउँपालिकाका विद्यालयहरूलाई २१ औँ शताब्दि सुहाउँदो प्रविधियुक्त बनाउने।
- विद्यालय र स्थानीय, प्रादेशिक संघीय र स्थानीय सरकारबीच समन्वय मिलाउने।
- विद्यालयको अनुगमन र निरीक्षण नियमित गर्ने।
- शिक्षकहरूलाई नियमित पुर्नताजगी नयाँ प्रविधीमैत्री तालिमको व्यवस्था गर्ने।
- व्यावहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्ने।
- विज्ञान तथा प्रविधिको आधारभूत खोज र अन्वेषणलाई स्थान दिने।

स्वास्थ्य

- नेपाल सरकारले तोकेको निशुल्क औषधिहरू वितरण गर्ने।
- परिवार नियोजन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- एक विद्यालय एक नर्स कार्यक्रम लागु गर्ने।
- सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- गाउँपालिकाका महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई प्रोत्साहन भत्ता प्रदान गर्ने।
- गाउँपालिकाका सबै प्रतिकालय तथा बसपार्कहरूमा धारासहितको सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्ने।
- गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा Landfill site/Dumping Site को निर्माण गर्ने।
- गाउँपालिका व्यस्त स्थलहरूमा नियमित फोहर संकलन गर्ने।
- सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- नियमित गाउँघर क्लिनिक मार्फत खोप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

संस्कृति

- स्थानीय लोकभाकाहरू, लोक नृत्य, लोक गाथा आदिको संरक्षण गर्ने।
- गाउँपालिकाको संस्कृति प्रवर्द्धन गर्न अनुसन्धान तथा सास्कृतिक डवली निर्माण गर्ने।

- लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण र मूल प्रवाहिकरण ।
- गाउँपालिकामा गठन गरिएको वडास्तरीय किशोरी समूहका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी बनाउने ।
- गाउँपालिकामा वडास्तरीय बालक्लव गठन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यक्रम गर्ने ।
- गाउँपालिकामा किशोर समूह गठन गरी समूहहरूलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- पुराना घरहरू संरक्षण गर्ने ।
- गाउँपालिकामा रहेको अन्य ऐतिहासिक, सांस्कृतिक रूपमा रहेका कुराहरूको संरक्षण गर्ने ।

घ) वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना

वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजनाका कार्यक्रमहरू

वन तथा भूसंरक्षण

- गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा रहेका सामुदायिक, राष्ट्रिय वन संरक्षण तथा प्रोत्साहन गर्ने ।
- सामुदायिक वनमा पाइने जीवजन्तुहरू तथा औषधिय गुणले भरिपूर्ण जडिवुटीहरूको संरक्षण गर्ने ।
- चराचुरुङ्गीहरू डाँफे, मुनाल, कालिज, ढुकुर, प्युरा, खोपत्रे, कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुईँचे, गौथली, काग, भँगेरा, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो आदिको संरक्षण गर्ने ।
- वनस्पतिहरू लोट सल्ला, गोब्रे सल्ला, भटेपिपल, फलाँट, कटुस, उत्तीस, लालीगुराँस, निगालो, बुसपात, भोजपत्र, ओखर, स्याउ, भलायो, भकिम्ली आदिको विविधता कायमै राख्ने ।
- जडीबुटीहरू यासाँगुम्बा, नीरमसी, पाँचऔले, कुट्कि, पदमचाल, गुजी च्याउ, सतुवा, वन आलु, पाखनवेद, सुकुन्दवाला, जटाससी, रातो च्याउ, जटामसी, चिराइतो, वन लसुन, शिलाजित, गुजी च्याउ, असुरो, अदुवा, ऐसेलु, कुश, गुर्जो, गुलाफ, ध्यूकुमारी, चरीअमिलो, झुसे तिल, टाप्रे, तिल, तितेपाती, तुलसी, दुबो, धनिया, पालुङ्गो, बाटुलपाते, भूईँ अमला, मुला, लसुन, सिस्नु, हलेदो जस्ता जडीबुटीहरू पाइन्छ ।
- यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा मृग, घोरल, कस्तुरी, थार, लावर, चितुवा, भालु, स्याल, बाँदर, स्याल, दुम्सी, बादर, बदेल, वन विरालो आदिको संरक्षण गर्ने ।

फोहर मैला व्यवस्थापन

- गाउँपालिकाका सडकहरूमा उपयुक्त तवरले ढल तथा नालाको प्रबन्ध गर्नका साथै सडक छेउमा फोहोर राख्नका लागि डस्टविनको व्यवस्था गर्ने ।
- निजी क्षेत्रलाई पनि लगानी मैत्री वातावरण बनाई फोहरमैला व्यवस्थापन गर्दै फोहोरको पुनः प्रयोग गर्ने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- बजार क्षेत्रबाट संकलन गरिएका फोहरमैलाहरू डम्पिङ साइटमा विसर्जन गर्ने ।

जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन

यस गाउँपालिकाको विभिन्न वडामा जोखिमयुक्त रहेका वस्तिहरूको विवरण वडानुसार वडा नं. १ मा ताल वस्ति छहरे खोला र मर्स्याङ्दी खोलाको जोखिममा रहेको छ । वडा नं. २ मा प्रोनो, च्योनो, हिमाडाँडा, चेदाखु, केउमी पहिरो जाने स्थान रहेका छन भने वडा नं. ३ मा खोत्रो जाने बाटोमा रहेको वस्ति पहिरोको जोखिममा रहेको छ । वडा नं. ५ मा तामाराँगको ठूलो पुरै वस्ती, पहिरो को जोखिममा रहेको छ । वडा नं. ६ मा थोती, ह्युमोडेदू, सगाने , क्यदुरु , दुधखोला, तिल्चे खोला , कानी कयुसी, मोहान, एकलेयो, पहिरोको जोखिममा रहेका छन । वडा नं. ७ मा हिम

"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

ज्योति, क्युकेलोसी, घवाखोला, कार्ते बगर, सुदी खोला, बुद बगर, माचे , मनी , चुगले, फेदी, चौली फेदी , कार्पे देउराली जोखिमयुक्त रहेको छ भने वडा नं. ८ मा गाउँको मुनि पहिरो र मर्स्याङ्दी नदिले जोखिम निम्त्याइ रहेको छ । अन्त्यमा वडा नं. ९ मा बगरछाप ठाडोखोला , बगरेछाप, मर्स्याङ्दी नदि किनारा, दानक्यु ठाडो खोल, घुम्ने पहिरोगस्त क्षेत्रहरू हुन । माथी उल्लेखित स्थानहरूमा वाढि पहिरो जानसक्ने स्थानमा तारजालि, तटबन्ध आदिको ब्यबस्था गरेर वस्तिहरूलाई जोगाउनु पर्ने देखिन्छ ।

ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र

क्र.स.	वडा नं.	पर्यटकीय स्थलको नाम	पर्यटकीय स्थलको महत्व	गर्नुपर्ने कार्यहरू
१	१,३ र ९	अन्नपूर्ण पदमार्ग	तिलिचो ताल, थोराङ्लापास जान सकिने	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
२	५,६ र ७	मनास्लु पदमार्ग	लार्केपास, मनास्लु जान सकिने	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
३	७	पंकर ताल	ताल अबलोकन, दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
४	२	डोना ताल	ताल अबलोकन, दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
५	८	नाम्क्या पास	नाम्क्या पास गर्न सकिने	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
६	५	ताम्राङ गुम्बा	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
७	१	कार्किछेलो गुम्बा	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
८	९	सङ्पेमा छोइलिङ गुम्बा	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
९	५	देचेन पेमा वाइलिङ गुम्बा	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१०	९	ढिकि छोइलिङ गुम्बा	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
११	७	मनास्लु हिमाल	हिमालको दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१२	१	तालगाउँ स्थित झर्ना	दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१३	१	आखे कुटु धार्मिक स्थल	धार्मिक/पर्यटन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१४	१ र ४	माखै डाँडा	दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१५	२	ताम्राङ गुम्बा र नाचै गाउँ जोडने झोलुङ्गे पुल (४१२ मि.)	दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१६	४	डाफे लेक	दृष्यावलोकन	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१७	२	नाचै गाउँ होमस्टे	होमस्टे	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

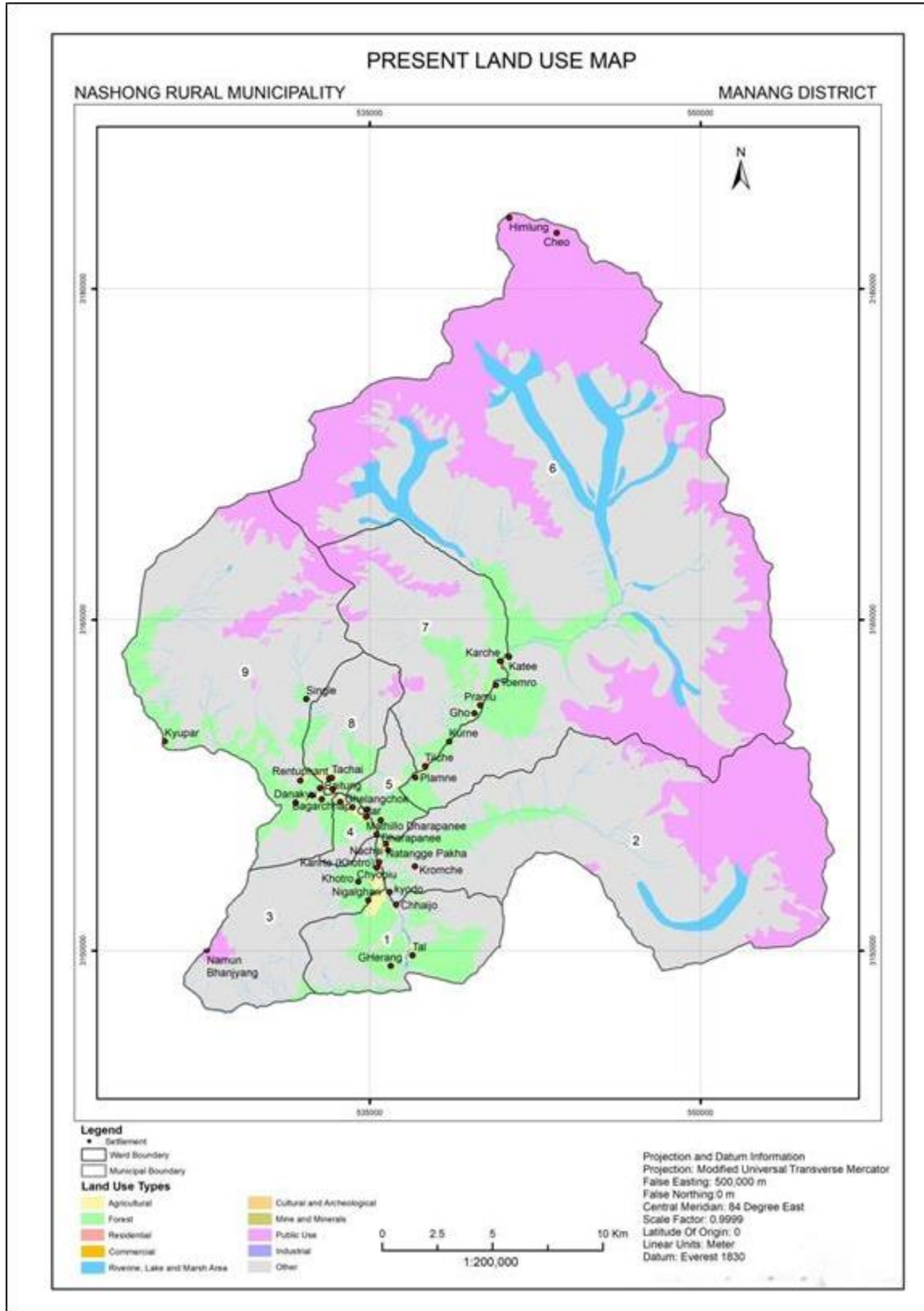
क्र.स.	वडा नं.	पर्यटकीय स्थलको नाम	पर्यटकीय स्थलको महत्व	गर्नुपर्ने कार्यहरू
१८	४	ओडार गाउँ होमस्टे	होमस्टे	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास
१९	८	ताचै गाउँ होमस्टे	होमस्टे	प्रचारप्रसार, पूर्वाधारको विकास

अनुसूचि: ३ गाउँपालिकाका गौरबका योजनाहरू

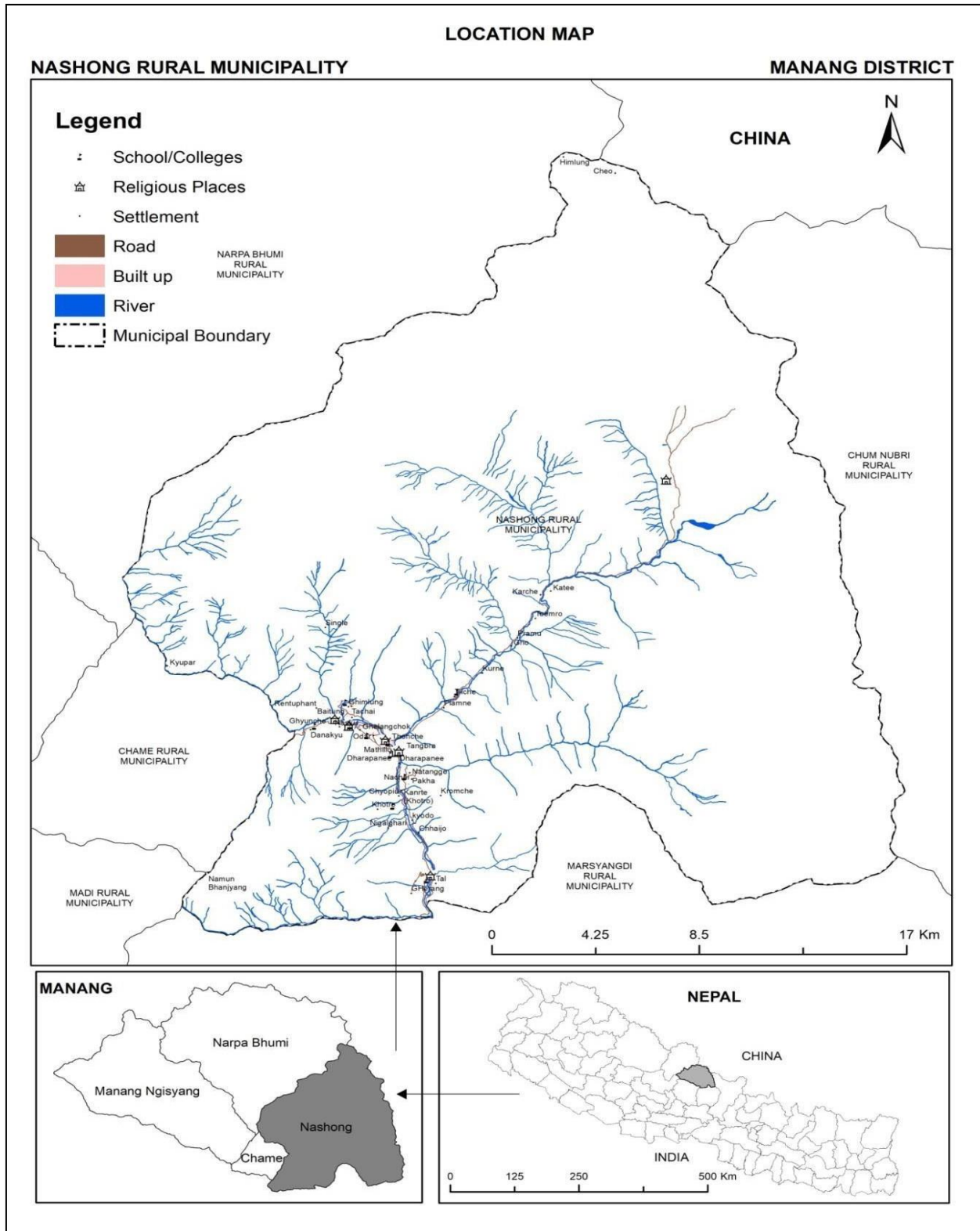
क्र.स.	वडा नं.	आयोजनाको नाम	अबधि		कैफियत
			देखि	सम्म	
१.	सबै	बैकल्पिक चक्रिय पदमार्ग	२०७९/०८०	२०८९/०९०	
२.	५	अस्पताल (५ शैया)	२०८१/०८२	२०८५/०८६	
३.	५,६,७,८	बैकल्पिक पर्यटकिय पदमार्ग	२०८१/०८२	२०८९/०९०	

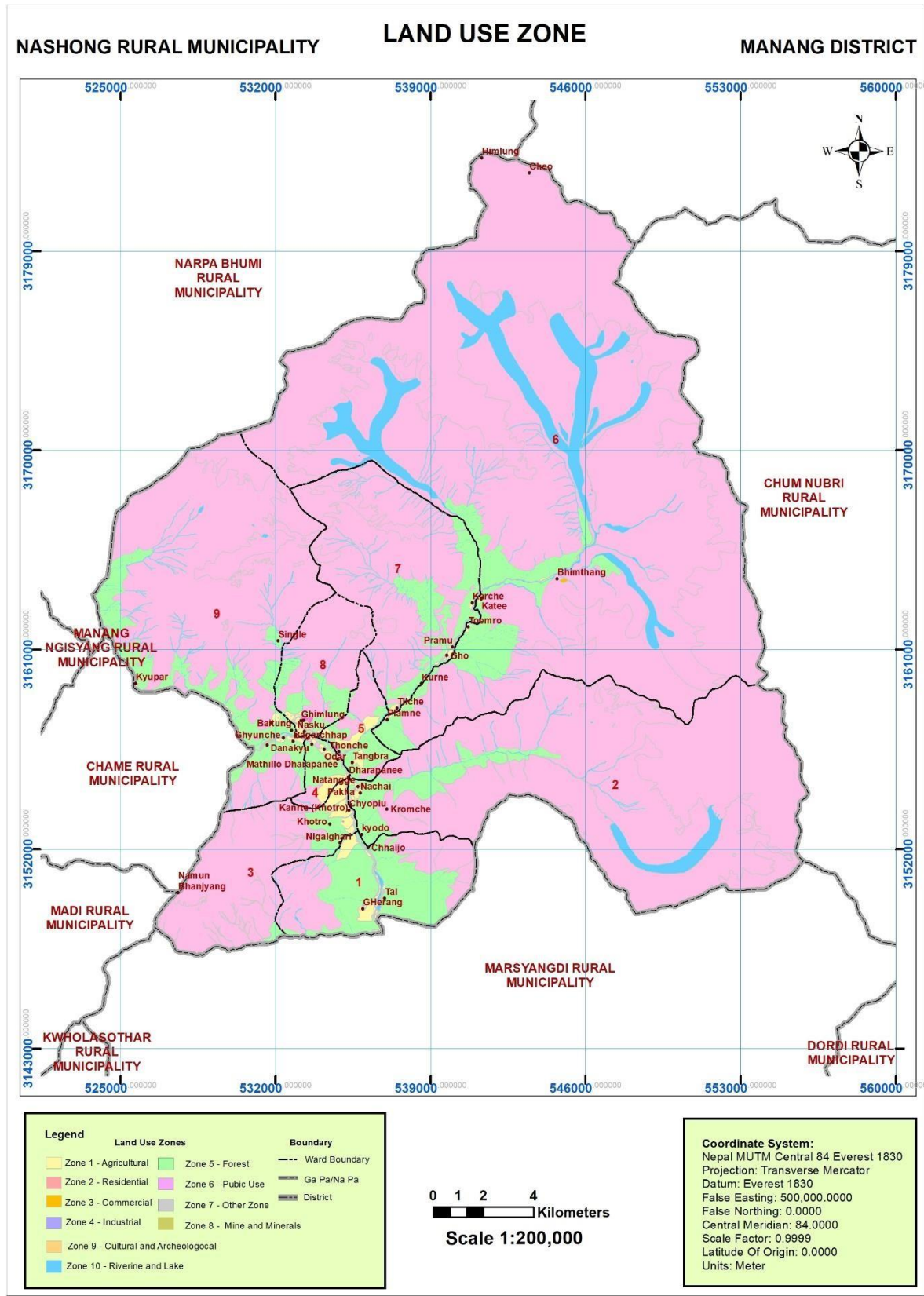
"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

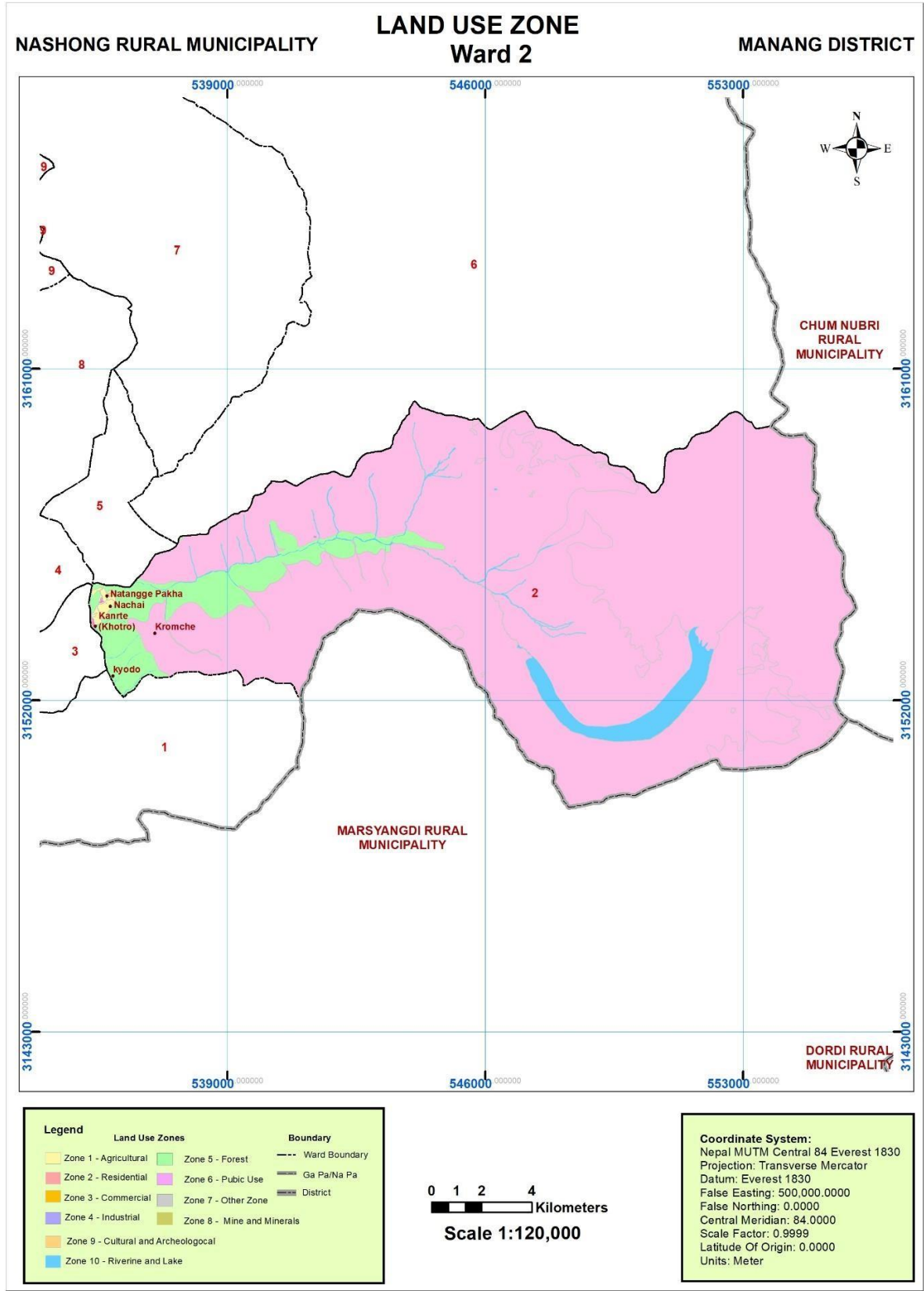
अनुसूचि: ४ गाउँपालिकाको नक्शा

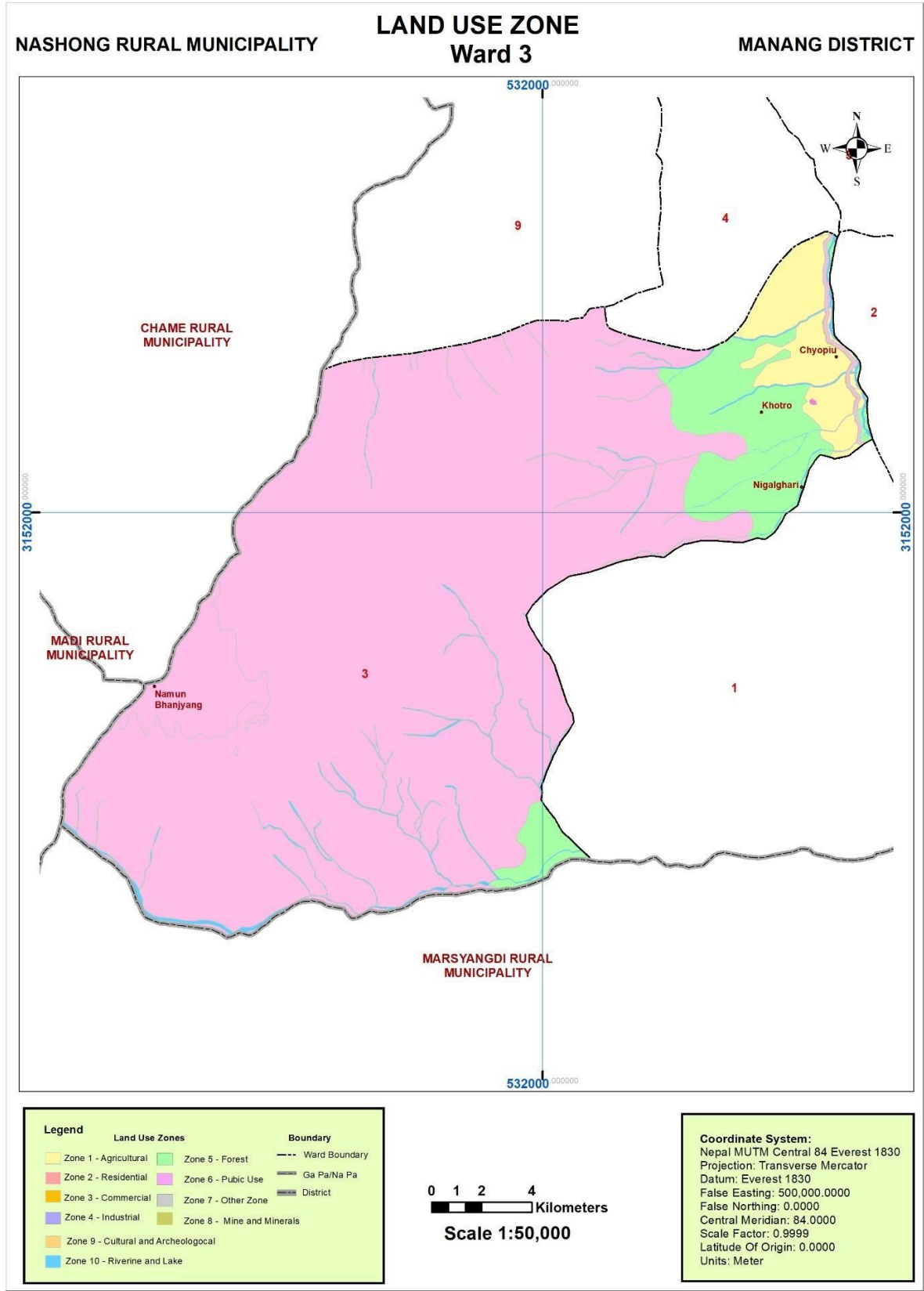


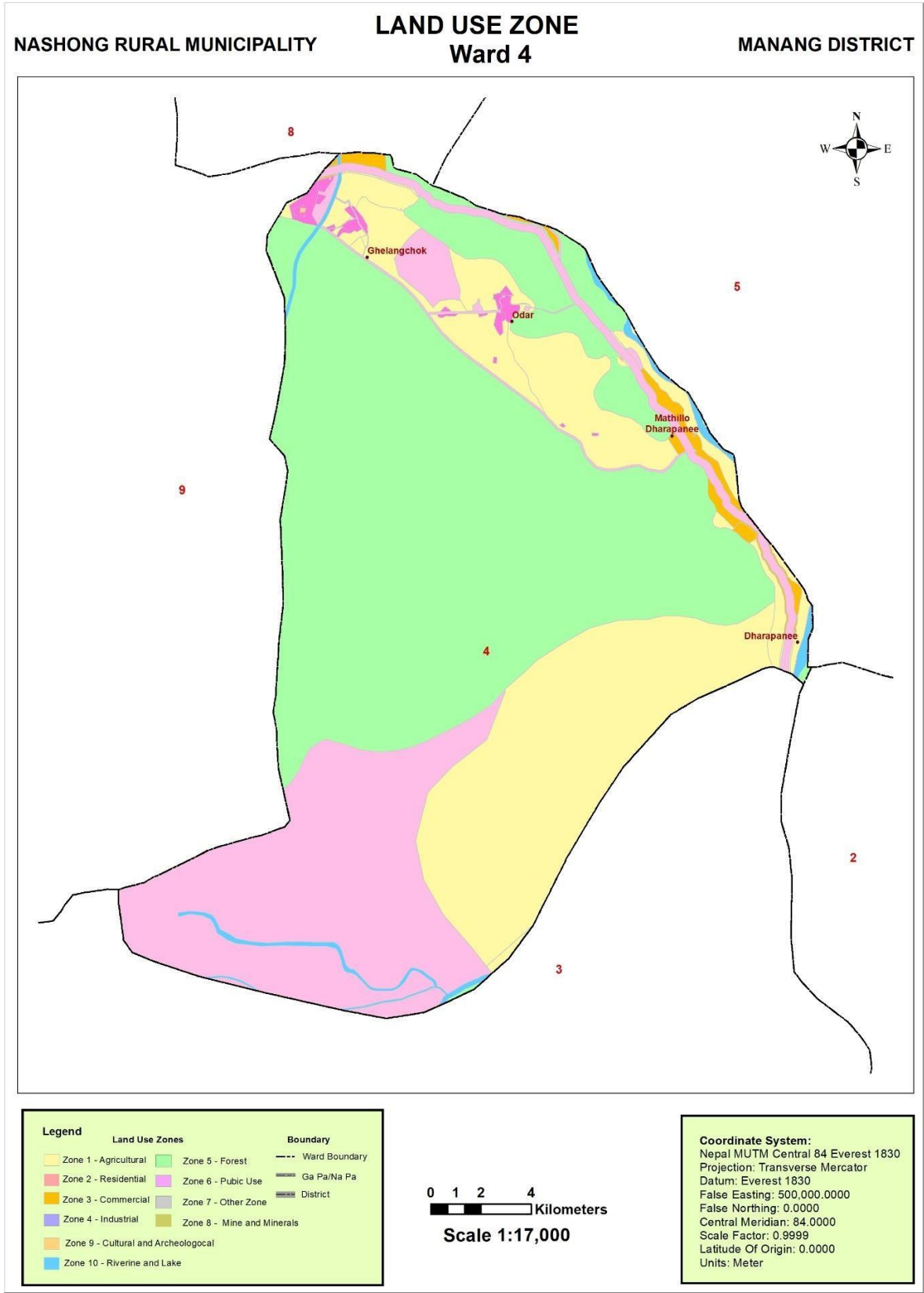
"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

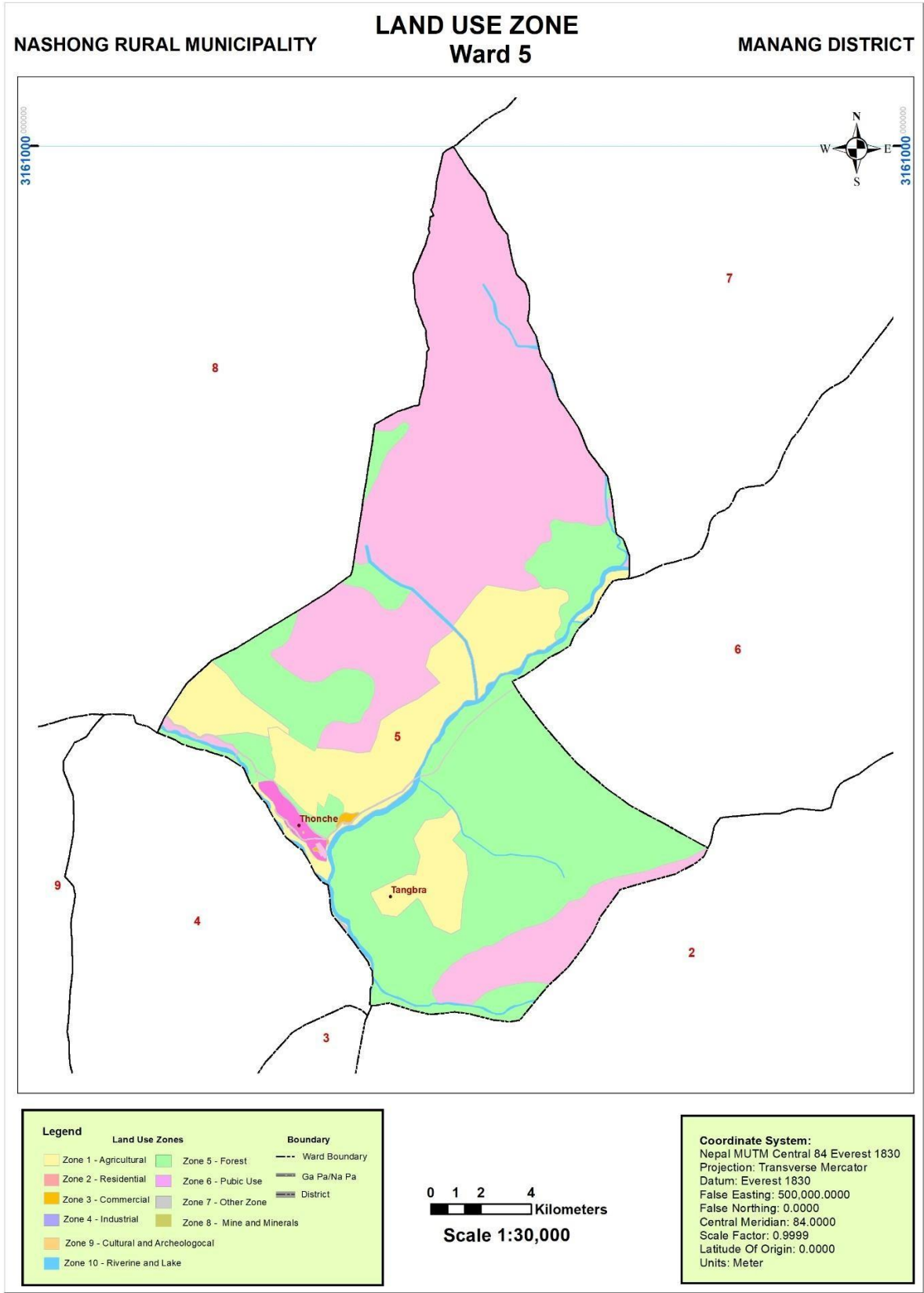




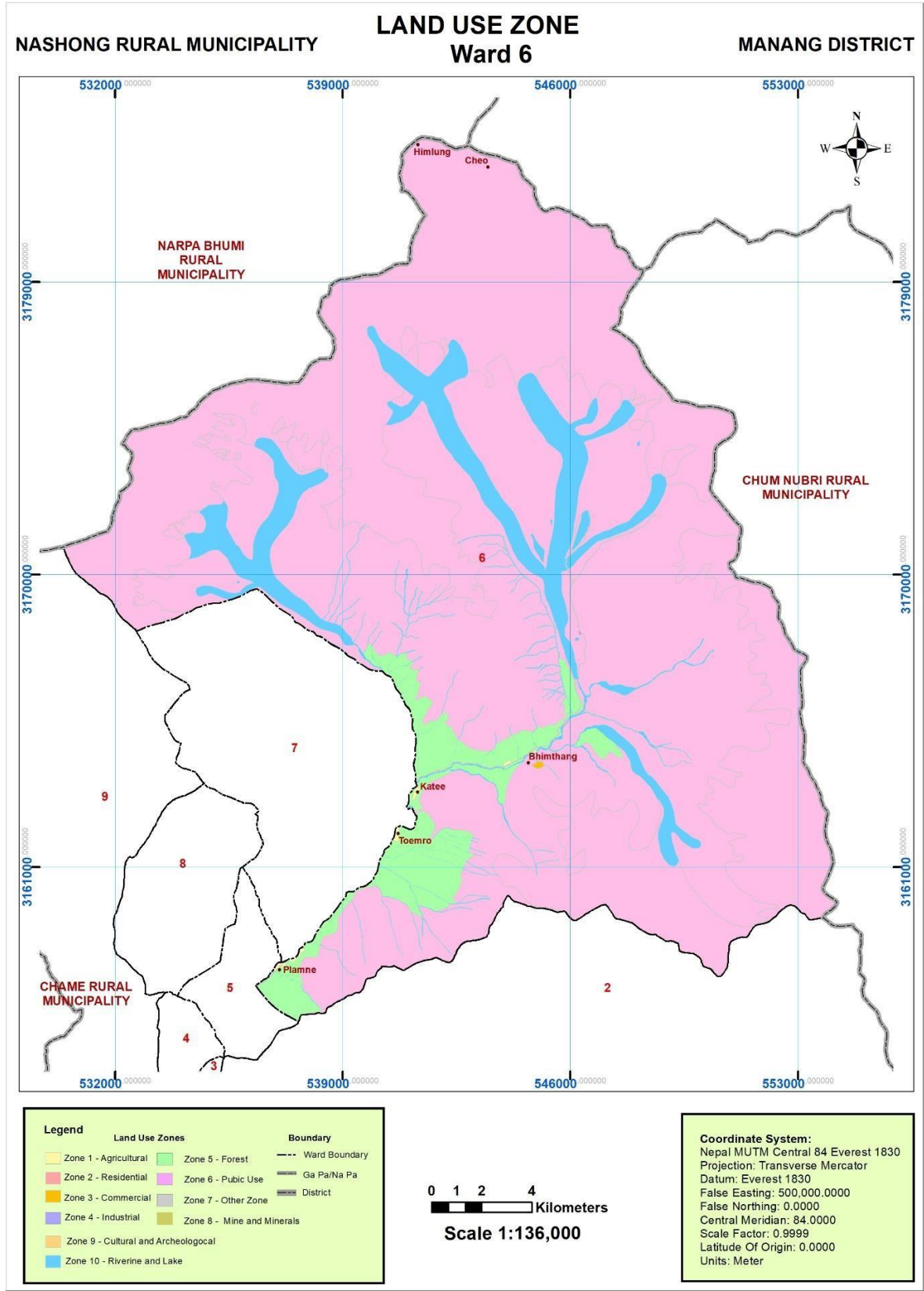




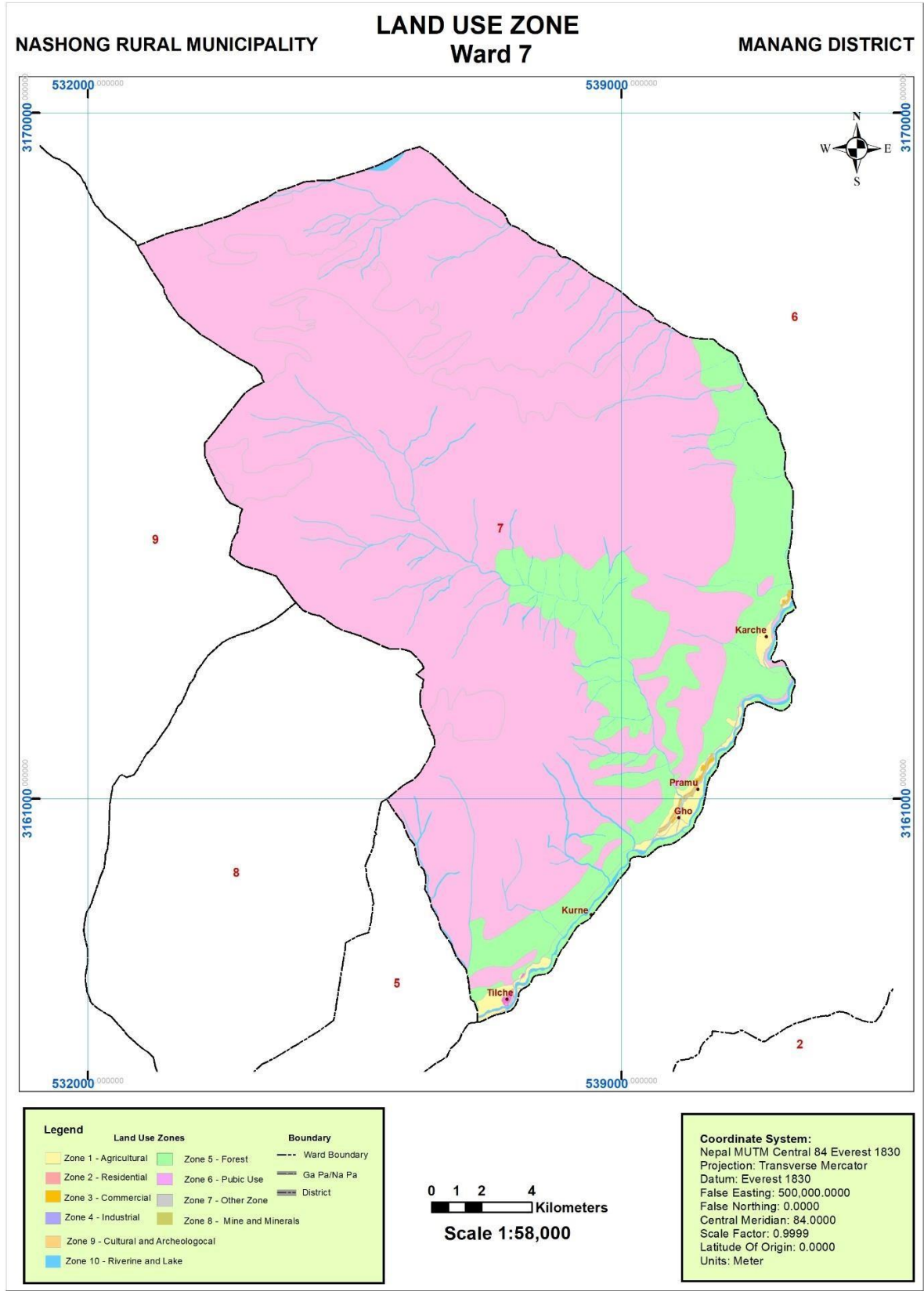




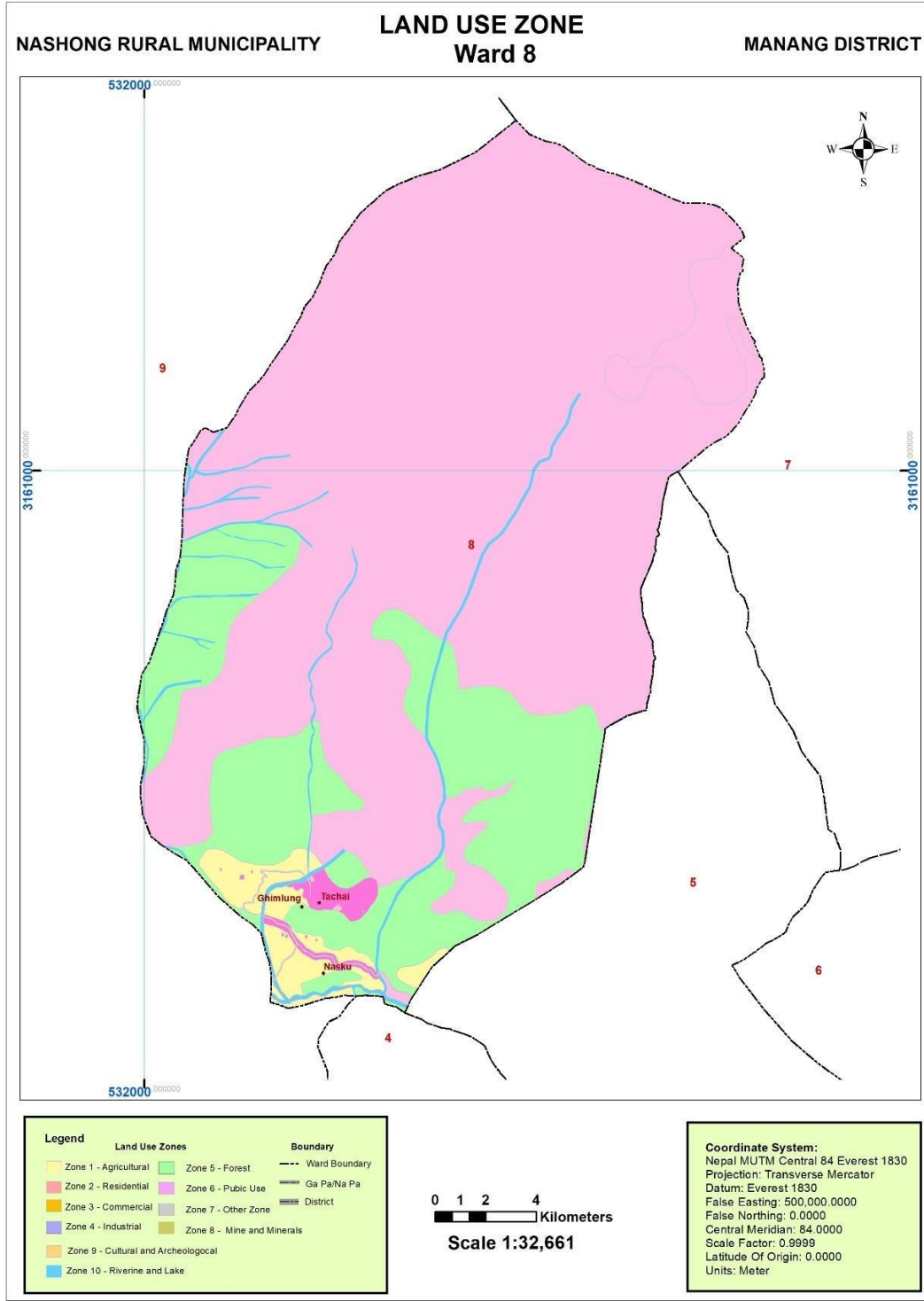
"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



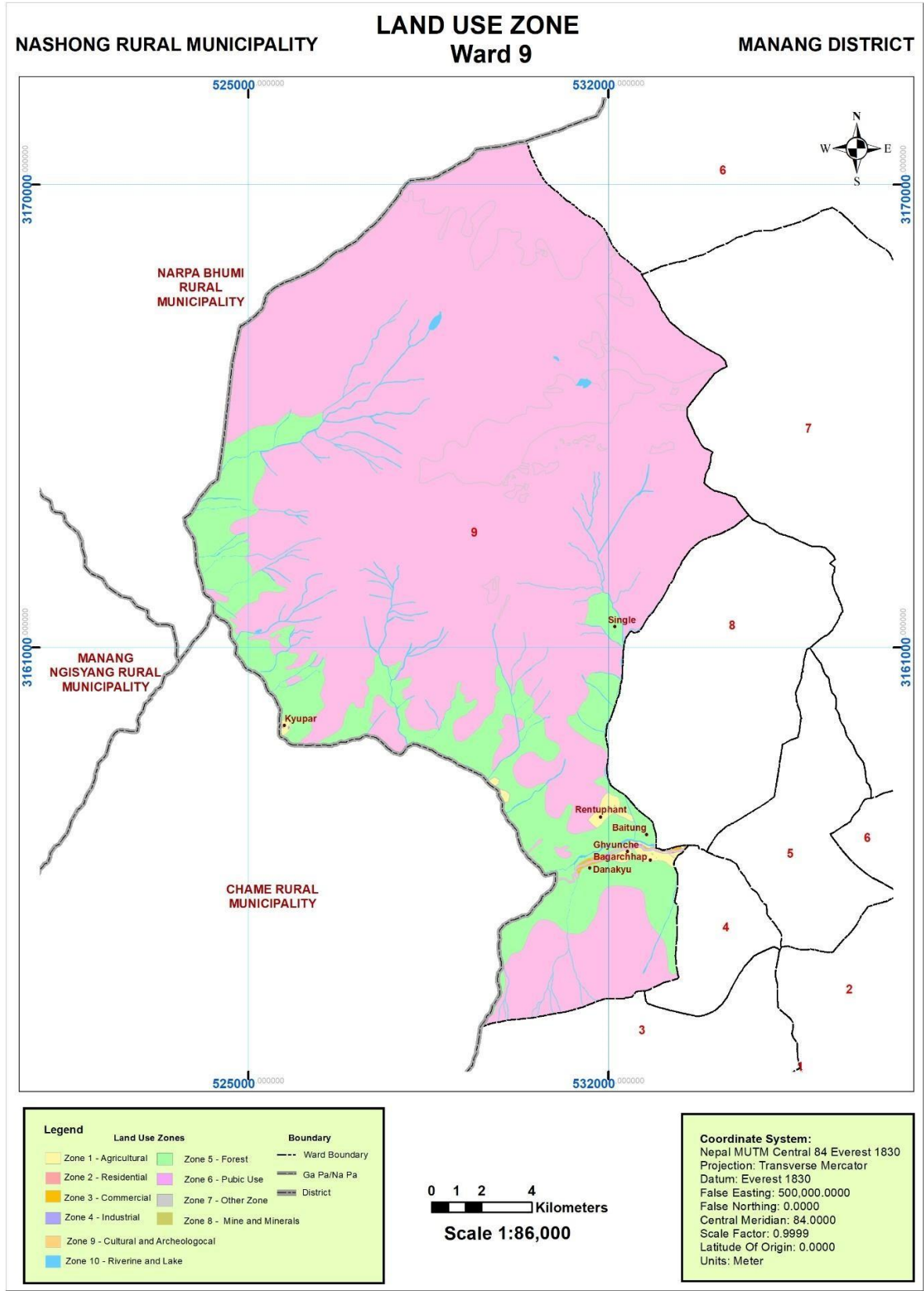
"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



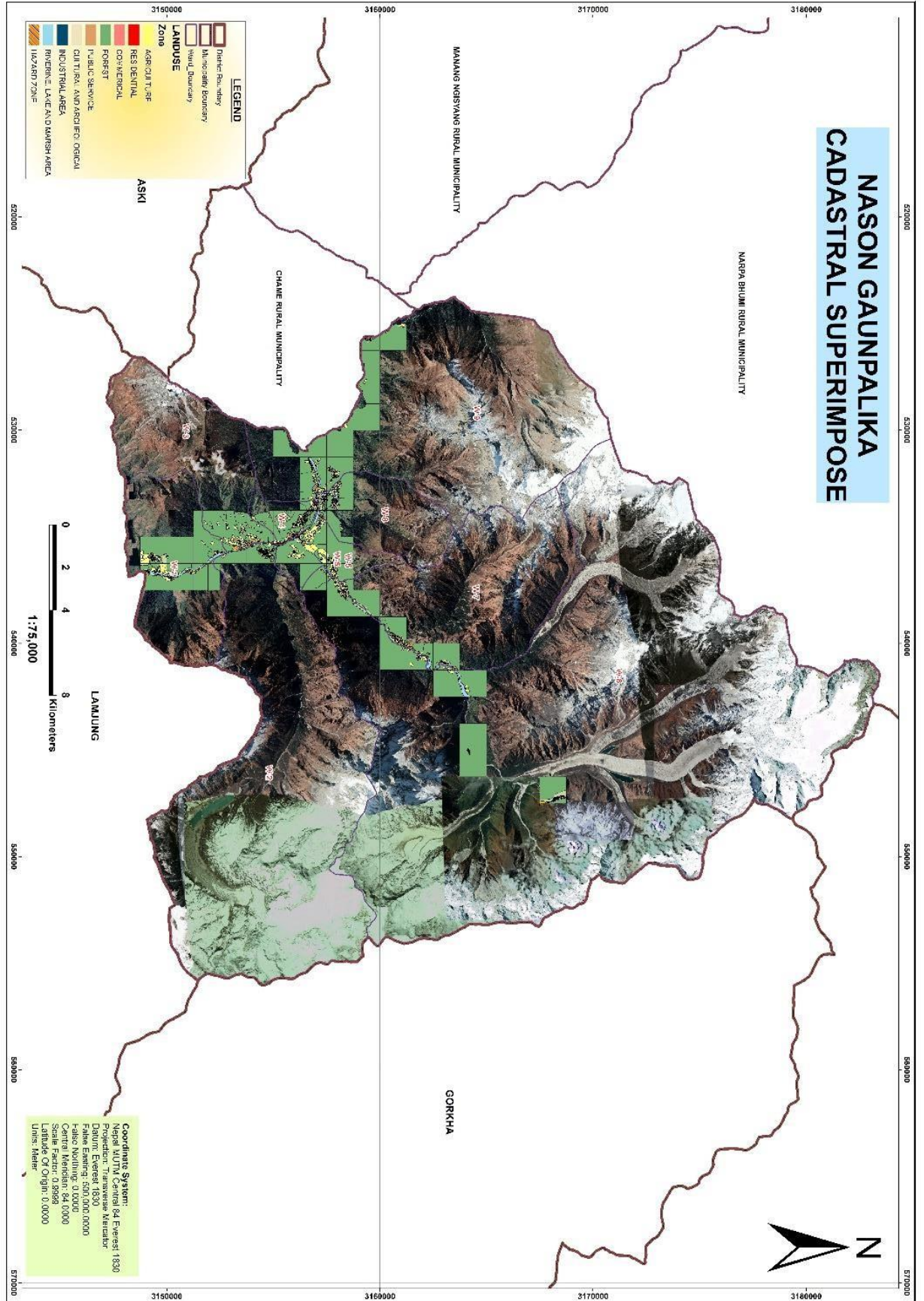
"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



आवधिक योजना, नासोँ गाउँपालिका धारापानी, मनाङ २०८०

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

अनुसूचि: ५ माईनुटहरू

आज मिति २०८०/१२/०५ गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. १ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री मित रासी गुम्ड. ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्दै कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय/ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१	मित रासी गुम्ड	वडा अध्यक्ष	नासों गा.पा. वडा नं. १	९८४६०३३५०९	[Signature]
२	बुद्ध कथाङ्गल गुम्ड	वडा सदस्य	" "	९८६२३८१११२	[Signature]
३	भक्तकुव. गुम्ड.	जिला-स. म.म.स.	मनाङ जिल्ला समन्वय समिति	९८४६२२९५०३	[Signature]
४	श्याम कृष्ण फर्त	प.अ.	चालु गा.वि. दाल, मनाङ	९८५५३५५५६०३	[Signature]
५	विमला गुम्ड.	अ.न.प्री.	धारापानी स्वास्थ्य संस्थान ताल	९८६०९१५३३५	[Signature]
६	देवी गुम्ड.	सचिव	होटल व्यवसाय समिति ताल	९८५६३२०३३६	[Signature]
७	सुष्म गुम्ड.	सचिव	म.प.स. (मनाङ्गदी युवा क्लब)	९८५६३२०५०७	[Signature]
८	आषलाल गुम्ड.	स्वामीप बुद्धिजिपि	नासों-१ वडा		[Signature]
९	देविप्रि. लाम	"	"	९८५६२२९५१०	[Signature]
१०	सिंह कथाङ्गल गुम्ड.	"	"	९८५६१६२३३२२	[Signature]
११	गोविन्द गुम्ड.	"	"		[Signature]
१२	मान बहा गुम्ड.	"	"	९८६०९७१०८५	[Signature]
१३	देव गंगा गुम्ड.	"	"	९८५६२२९७५५	[Signature]
१४	सुरेश ब. गुम्ड.	"	"		[Signature]

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोबाइल नं.	हस्ताक्षर
१५	देविलाल दार्जे	स्वाधीन	नासों-१ नासों		देवी
१६	बलब. गुप्ता	"	"	९८५६२२९८६५	गुप्ता
१७	दुध जोग गुप्ता	"			दुध
१८	किर जोग गुप्ता	"		९८४६२२९४६४	किर
१९	तुलब. सि.क.	"			तुल
२०	भुपेन्द्र गुप्ता	स्वाधीन (मुवा)			भुपेन्द्र
२१	सिख. गुप्ता	स्वाधीन			सिख
२२	बबु कर्माणी गुप्ता	"			बबु
२३	आड्यी लामा	"			आड्यी
२४	लक्ष्मी गुप्ता	"		९८५६६३०१५९	लक्ष्मी
२५	सुरेन्द्र जड घर्ना	"			सुरेन्द्र
२६	दिनेश गुप्ता	"			दिनेश
२७	तुलब. गुप्ता	"			तुल
२८	लामिला गुप्ता	"			लामिला
२९	सुनिल गुप्ता	"			सुनिल
३०	गौतम प्रया गुप्ता	"			गौतम
३१	आनन्द प्रया गुप्ता	"			आनन्द
३२	राशनी घुसुडा	"			राशनी

"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।


वडा अध्यक्ष



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/२ गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ०२ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री रवि गुरुङ, ————— ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्ने कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो ।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१	रवि गुरुङ	वडा अध्यक्ष	२ नं. वडा कार्यालय नासों वडा	९८४८१९१६९५	
२	गंगा गुरुङ	महिला सल्ला	"	९८५०५५५९९९	
३	प्रतिभा गुरुङ	डा. पी. लक्ष्मी	नासों गा. वडा	९८५९९५५५५८०	
४	बेगला बहादुर गुरुङ	समज सेवी	नासों -२, वडा		
५	पुष्प कुमार गुरुङ	"	"	९८४६९२९६६४	
६	विजय बहादुर गुरुङ			९६६६२३२६६६	
७	प्रविण गुरुङ	अध्यक्ष	नासों युवा संघ		
८	तेजा राम गुरुङ			९६४५३५९५	
९	मेघना लाल गुरुङ			९८४९४०६००९	
१०	चोख बहादुर गुरुङ		नासों युवा संघ	९८६२३४१२९०	
११	पुष्प बहादुर गुरुङ				
१२	सिम बहादुर गुरुङ				
१३	संस्कार गुरुङ	पदा मी वा. वा. खा. कर्म	९८५८७८६९६७	९८५८७८६९६७	
१४	पुष्प गुरुङ				

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१५	मिता गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८५६२२९६१७	
१६	त्रिभुवन गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८५६८५९९५५	Mittra पुर्जा
१७	पुर्जा माया गुरुङ				पुर्जा
१८	सुनिता गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८५६९०८१८८	सुनीता
१९	सुष्मा गुरुङ				सुष्मा
२०	अंगला अडा गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८६५३८९७२०	
२१	राम लाल गुरुङ			९७५५८९६३५	Ram
२२	चन्द्र कल्याण गुरुङ				
२३	राजेश्वर गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८५६८९७०५८	राजेश्वर
२४	सविता गुरुङ				
२५	सुनिता गुरुङ		नासाँ २ नाचें	९८५६९०८१९९	सुनीता
२६	मित राम गुरुङ				
२७	सुकावी गुरुङ		सुकावी		
२८	सोम कल्याण गुरुङ				
२९	पुर्जा भानु गुरुङ				
३०	तुन्डी अडा गुरुङ				
३१	कावी गुरुङ				
३२	सोम कल्याण गुरुङ				सोम

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/०८ गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ३ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री विष्णु राफ गुड्डा ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्ने कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो ।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१.	विष्णु राफ गुड्डा	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ३ कार्यालय	९८६३०४८८२४	
२.	कमलकुमारी गुड्डा	वडा सदस्य	"	९८४३९३२२९४	
३.	होमिमा गुड्डा	कार्यालयका कर्मचारी	"	९८४६२२०३६२	
४.	शक्ति प्रसाद गुड्डा	वडा सदस्य	"		
५.	दिसान राई गुड्डा	प्र.प. उपप्रकारणी	"	९८४६०१९८४१	
६.	कमलमाया गुड्डा	प्र.प. उपप्रकारणी	"	९७६६६६७८००	
७.	कल्प प्रसाद गुड्डा		"	९८६०३२३३२९	
८.	इन्द्रावती गुड्डा		"		
९.	जीवित्य गुड्डा		"	९८४६७८६६१६	
१०.	शरणा गुड्डा		"	९८६५३४९७११	
११.	११ १६४०९९ ०१/२१/८०		"	९८४०३१९६९१	
१२.	गणेश शर्मा गुड्डा		"	९८४६३३४२२८	
१३.	आनिला गुड्डा (B)		"	९८६९१७८०१५	
१४.	सुख वहादुर गुड्डा		"	९८६६०९२३०९	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोबाइल नं.	हस्ताक्षर
१९	बिरेन्द्र सुब्बा		नासो ३ धारापानी	९७६५६२	3605
१९	बम वहादुर सुब्बा		नासो ३ धारापानी	९८४९९५५०५३	
१९	राम सुब्बा		नासो ३	९८६२४९५३७६	
१९	जय व सुब्बा		"	९८६९२८४९	
१९	जय वहादुर सुब्बा		"	९८४५३५९५९१	
२०	चित्ते वहादुर सुब्बा		"	९८४६३१५८२७	
२१	बुध (नासो) सुब्बा		"	९८४६३२०३७५	
२२	काशी राम सुब्बा		"	९७५५६८७२२९	
२३	देवेंद्र सुब्बा		" २	९८४९९५५९५०	
२४	लेजा सुब्बा	कडा सचिव	"	९८४९०४५३६८	
२५	निराजा कान्छे	Computer		९७४९९५५९५९	
२६	मोहराज सुब्बा	consultant		९८४९०५९०२९	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/१२ गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ०५ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री धर्मजंग गुरुङ ————— ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्ने कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो ।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१-	धर्मजंग गुरुङ	वडाध्यक्ष	तप्रे-४, मनाङ	९८४६६०८४३१०	
२-	गुप्तमान गुरुङ	स्थानिय अध्यक्ष	, , ,		
३-	जाने वहादुर गुरुङ	स्थानिय	, , ,	९८४६९६०४०५०	
४-	शेखर वहादुर गुरुङ	वडा सदस्य	, , ,		
५-	तल्लिमान गुरुङ	वडा सदस्य	, , ,	९८५६२२९६९२	
६-	सुब वहादुर गुरुङ	वडा सदस्य	, , ,	९९५०१४२०२५	
७-	कमलसिन्धु चन्द्रसिन्धु गुरुङ	कार्षणीका सदस्य	, , ,		
८-	धनमाया गुरुङ	आमा पुरोहित	, , ,		धनमाया
९-	डर्मिला गुरुङ	स्थानिय	, , ,		डर्मिला
१०-	केलुसिन्धु गुरुङ	होमसिन्धु अध्यक्ष	, , ,		
११-	खुसमाया गुरुङ	स्थानिय	, , ,		
१२-	पितमाया गुरुङ	स्थानिय	, , ,		पितमाया
१३-	त्रिलजंग गुरुङ	स्थानिय	, , ,		त्रिलजंग
१४-	भोजराज गुरुङ	स्थानिय	, , ,		भोजराज

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१५-	पोष वहादुर गुड्ड	स्थानिय	तासी-६, मनाङ	९८६९२५११६५	
१६-	तिलक जैंग गुड्ड	' , '	' , , '	९८४०६८८१५५	
१७-	भरत गुड्ड	' , '	' , , '		
१८-	दिल वहादुर गुड्ड	सर्व वष वस्तु	' , , '	९८५६७६६३५४	
१९-	सुन बहादुर किंठु	स्थानिय	' , , '		
२०-	सोमान गुड्ड	स्थानिय	' , , '		
२१-	बुध गुड्ड	स्थानिय	' , , '		
२२-	प्रेम कुमारी गुड्ड	स्थानिय	' , , '		
२३-	हस्त वहादुर गुड्ड	MDS उपबन्ध	' , , '	९८४५५४२३८८	
२४-	प्रेतवशी गुड्ड	स्थानिय	' , , '	९८४५५४४५३६	
२५-	नन्दे वहादुर गुड्ड	स्थानिय	"	९८४६५०२०५०	
२६-	ज्योत कुमारी	स्थानिय	"		
२७-	शान्ता वराहली	नि.स.स	"	९८६१६२९९९३	
२८-	बुध राज गुड्ड	स्थानिय	"	९८६१६२९९९३	
२९-	बुध गुड्ड	स्थानिय	"	९८४३०५८७५५	
३०-	अनिला गुड्ड	स्थानिय	"		
३१-	आनन्दमाया वि.सु.	अ.दे.व.	"	९८५६७४६१५८	
३२-	मिन काशी गुड्ड	स्थानिय	"	९८४६९१९२६६	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोबाइल नं.	हस्ताक्षर
३२	हिरालाल गुडा	स्वास्थ्य	नासों - ४	९८४१२२९६३२	HS
३३	सुन बहादुर वि.क	"	"	९८६२३२९२६६	सुनबहादुर
३४	मन बहादुर वि.क	"	"		मन
३५	दिजान बहादुर गुडा	प्र.क.	मीथरख्वेली प्रा.वि	९८६९०६५४८	दिजान
३६	दुर्गा देवी वि.क	स्वास्थ्य	नासों ४		दुर्गा
३७	धन कुमारी गुडा	"	"		धनकुमारी
३८	लेखनाथ गुडा	"	"		लेखनाथ
३९	कृष्ण कुमारी गुडा	डि.क	"	९८४६९२४७३१७	कृष्ण
४०	प्रो. बल	स्वास्थ्य		९८४६७४९६९७	बल
४१	निश कौमले	(M/volunt)		९८४९९०९२८३	निश
४२	योगराज शर्मा	consultant		९८२९०९६०२९	योगराज

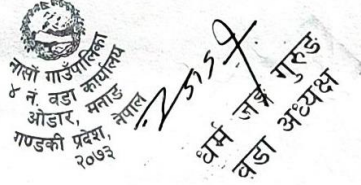
"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासों गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।


नासों गाउँपालिका
४ नं. वडा कार्यालय
ओडार, मनाङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल
२०७२
धर्म जङ्ग गुरुङ
वडा अध्यक्ष

"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।

[Handwritten Signature]



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/०९ गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ६ र ६ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि ^{गाउँपालिका अध्यक्ष} धन बहादुर गुरुङ, ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री ^{धन बहादुर गुरुङ} ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्दै कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१-	धन बहादुर गुरुङ	गाउँपालिका अध्यक्ष	नासों - ६, मनाङ	९८५११०८१५	
२-	पुष्प बहादुर गुरुङ	६ नं. वडा अध्यक्ष	नासों ६, मनाङ	९८४९२५०५५६	
३-	ओम बहादुर गुरुङ	६ नं. वडा अध्यक्ष	नासों ६, मनाङ	९८४६५५५४८८	
४-	मोहन कुमारी घले	कार्यालयिका सदस्य	नासों ६, मनाङ	९८४६६६९६४०	
५-	मंगल प्रसाद गुरुङ	६ नं. वडा सदस्य	" "	९७६५३५८५९५	
६-	रंज प्रसाद गुरुङ	६ नं. वडा सदस्य	नासों ६, मनाङ	९८५६२७८१५१	
७-	आइत जड गुरुङ	६ नं. वडा सदस्य	नासों ६, मनाङ	९८५१६६७९८८	
८-	अफिरात गुरुङ	६ नं. वडा सदस्य	नासों ६, मनाङ	९८६०५९२९०६	
९-	दुध मया गुरुङ	६ नं. वडा सदस्य	" "	९८४६२६९००७	
१०)	गज कुमारी गुरुङ	आम तहसिल अध्यक्ष	नासों ६, मनाङ	९८४६२२०४९९	
११-	पदम जड गुरुङ	मुवा क्लब अध्यक्ष	" "	९८४९९५७४४	
१२-	गुलावज गुरुङ	प्र.अ.	नासों ६, मनाङ	९८४६३९९२	
१२-	धर्म जड गुरुङ	पूर्व ६ नं. वडा सदस्य	नासों ६, मनाङ		
१२-	रत्नजड गुरुङ		नासों ६, मनाङ	९८४६२९२५५	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोबाइल नं.	हस्ताक्षर
१४	अश्वतथी गुरुङ		नासों ६ नम्बर	९८४२२८२४५४	अश्वतथी
१५	देव बहादुर गुरुङ		" "	९८४६५५५५१८	देव
१६	अर्जुन गुरुङ		" " "	९८४०३५९४००	अर्जुन
१७	देव बहादुर गुरुङ		नासों ६ नम्बर	-	देव बहादुर
१८	पुष्प बहादुर गुरुङ		" "	-	पुष्प बहादुर
१९	अजय राम गुरुङ		नासों ६ " "	९८४२२८०६९०	अजय
२०	मालिने गुरुङ		नासों ६ "	९८४५३२०२३३	मालिने
२१	पुष्पमानि गुरुङ		नासों ६	९८४६२९६७१०	पुष्पमानि
२२	जयराज गुरुङ		नासों ६ नम्बर	९८६९४०६९१०	जयराज
२३	राजबहादुर गुरुङ		नासों ६	९८४२४४०९६९	राजबहादुर
२४	देव राम गुरुङ		" "	९८४६५२०३७७	देव
२५	रमेश गुरुङ		नासों ६	९८४३७५५५५५	रमेश
२६	जानक गुरुङ		" ६	९८४३२२६९६	जानक
२७	सुधी कुमारी गुरुङ		" ६	९८४६३३३३३३	सुधी
२८	काशी प्राचा गुरुङ		नासों ६		काशी
२९	तिल कुमारी गुरुङ		" ६	९८४६४५९६९५	तिल
३०	सुधी काया "		" ६		सुधी काया
३१	राजेश गुरुङ		" ६	९८६९२९५९५	राजेश

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोबाइल नं.	हस्ताक्षर
३३	भक्त सिंह गुन्ड.		नासों - ७		
३४	मदन खत्री		११	९८५९६०९५५२	
३५	जोषी कुमारी गुन्ड		" ७	९८५६६६२३१६	
३६	अमर गुन्ड.		" "	९८५६५९३९३०	
३७	वीर गुन्ड.		" ६	९८५६५५१७३१	
३८	चौध. व. गुन्ड.		" ७		
३९	बाहिरा जस. गुन्ड		" ६	९८५६१२१७५५	
४०	विक्रम विक्रम खत्री	सिन्धुवाडा आ.का. वे.के.स. गुन्ड	नासों - ६	९७४६७०९९४०	
४१	कम केशवुर गुन्ड		नासों - ६	९८६४६९७०९६	
४२	शान्त		११-६	९८५९५५५५५	
४३	विता गुन्ड		नासों - ७		
४४	टिक कुमारी गुन्ड		नासों - ७		टिक कुमारी
४५	बिनी माया गुन्ड		नासों - ७		सेकीजमा
४६	दरि खत्री		नासों ७	९८६३३३९६ ६३	
४७	चौध. गुन्ड.		नासों ६.		विक्रम
४८	नानी गुन्ड		नासों ६.		नानी
४९	पद्म काशी		नासों ७	९८५६२२९८९०	
५०	दुध काशी		नासों ६	९८५६३५३५१९	

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
५१	कुमा गुर्का		नासों ७	९८६३२०३५५३	कुमा
५२	दुगा गुर्का		नासों ७	९८५६३२०२३०	दुगा
५३	सुन कासीगुर्का		नासों ७		सुन
५४	नन्धे गुरुङ		नासों ७	९८६५०८२२०	नन्धे
५५	त्रिभुवन गुर्का		११ ११		त्रिभुवन
५६	देवी गुर्का		११ - ७	९८५६७००१८६	देवी
५७	जी कुमारी गुर्का		११ - ७	९८६५५६३६०६	जी
५८	खलु काशीगुर्का		११ - ७	९८५६८५५००२	खलु
५९	मंगला देवी गुर्का		११ - ७	९८५६३२०२३३	मंगला
६०	गणेश कल्याण	वडा अध्यक्ष	नासों ६ २७	९८६८९०२१०७	गणेश
६१	निरज काशीगुर्का	Consultant	६०८	९८४२९०६५	निरज
६२	योजरान शर्मा	Consultant	६०८	९८५१०९५०२३	योजरान

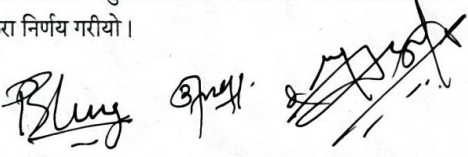
"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आबश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबस्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/१० गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं.०८ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री याद घर्ले ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्दै कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१	याद घर्ले	वडाध्यक्ष	८ नं. वडा कार्यालय	९८५६०५९७७७	
२	रघुबो गुरुङ	वडा सदस्य	८ नं. वडा कार्यालय		
३	शारदा गुरुङ	महिला सदस्य	" "		
४	दुध माया वि.कु.	दलित महिला सदस्य	" "		
५	तनू घर्ले	तन्त्रि	" "	९८६७९७९५५६	
६	कमलजंग गुरुङ	बानाबन्धु सदस्य		९८५६७३५२७५	
७	शेर मङ्गल गुरुङ	अध्यक्ष	नं. वि. सं. नगर	९८५६७३५२२२	
८	प्रम घर्ले	प्र.अ.	सि.जन.वि.डा.पु. अ.म.प. (पु.त.त.प.)	९८५६७३०९९७	
९	दुप मङ्गल गुरुङ	सु.पु. व.स. सदस्य	८ वडा कार्यालय	९८५६३६९५१९	
१०	विज घर्ले		८ वडा कार्यालय	९७६७५५७६७६	
११	यस घर्ले	समाज संघपति		९८५१२००८७६	
१२	सकाशा गुरुङ			९८५१८८८७६९	
१३	धन वं. गुरुङ		" "	९८६००८९१७५	
१४	सि.म. माया घर्ले		" "		

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१५	राजु उरुङ			९८६२३८२६९	R. J.
१६	शजय उरुङ	-		९८५९३३२२७	G. Y.
१७	सुनार				
१८	वीरज्योती शर्मा				
१९	वीरज्योती शर्मा	-	-	९८६६०९९६८४	V. J.
२०	सुनार तिल कुमारी सुनार			९८५०७५९५५०	T. K.
२१	गजप्रसाद सुनार				G. P.
२२	सुनार सुनार सुनार			९८६२३८११०८	S. S.
२३	सुनार सुनार				S. S.
२४	सुनार सुनार	Consultant	Five star	९८५०९४०२३	S. S.
२५	सुनार सुनार			९८५१०६५८९	S. S.
२६					

"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्यांक माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्यांक माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्यांक संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।



Handwritten signatures and initials, including the name 'जित' (Jit) and 'इ.स.' (I.S.), along with a large signature at the bottom.

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आज मिति २०८०/१२/१० गतेका दिन यस गण्डकी प्रदेश मनाङ जिल्ला नासों गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ५ मा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण कार्यका लागि वडा स्तरीय अबस्था विश्लेषण, तथ्यांक संकलन र छलफलका लागि यस वडाका वडाध्यक्ष श्री मिस्टर किरिड विष्ट ज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमका प्रस्तावमाथि छलफल गरी तपसिल बमोजिमको निर्णय गर्दै कार्यक्रम सम्पन्न गरीयो।

उपस्थिति

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१	श्री मिस्टर किरिड विष्ट	वडा अध्यक्ष	नासों वडा कार्यालय	९८५००६३८२	
२	श्री विष्णु घर्ल	प.म. श्री डा. क. म. वि.	" "	९८५६७८६२११	
३	श्री मिस्टर किरिड विष्ट	वडा अध्यक्ष	नासों वडा कार्यालय	९८५०००५६२०	
४	श्री सुनिल सुब्बा	गृहजिवी	नासों वडा कार्यालय	९८६२२५६५१२	
५	श्री समिन्ता घर्ल	ग.व.वि.	" "	९८५६६५५५५३	
६	श्री टर्की लामा	शुक्र लामा जिवी	नासों वडा कार्यालय	९८५०६३५२०२	
७	श्री लामा महादुरा	शुक्र लामा जिवी	" "	९६४९४२६०८०	
८	श्री दिपक लामा	"	नासों वडा कार्यालय	९८६३५९४१८९	
९	श्री खोजा खोजा लामा	"	" "		
१०	श्री खोजा लामा	"	" "		
११	श्री विष्णु सुब्बा	"	" "		
१२	श्री किरिड का.के. सुब्बा	"	" "		
१३	श्री समिन्ता सुब्बा	"	" "	९८५६६२५९७१	
१४	श्री खोजा खोजा लामा	"	" "		

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

क्र.स.	नाम/थर	पद	कार्यालय / ठेगाना	मोवाइल नं.	हस्ताक्षर
१५	श्री गोकुल शर्मा	लाजुरी	नासों गाउँपालिका	९८४६७५९५९३	शर्मा
१६	श्री दशरथ विक्रे	एडि एग्जिक्युटिभ	" "	९८६६०००६९७	विक्रे
१७	श्री नरेश शर्मा	एडि एग्जिक्युटिभ	" "	९९६५८९७२६६	शर्मा
१८	श्री अर्जुन शर्मा	" "	" "	९८५११६६३८९	शर्मा
१९	श्री सत्यन शर्मा	एडि एग्जिक्युटिभ	" "	९८५६७०८१२६	शर्मा
२०	श्री विमल शर्मा	"	"	९९	शर्मा
२१	श्री बालु शर्मा	"	"	९८५१०७९२०७	शर्मा
२२	श्री रोम शर्मा (१६६)	"	"	९९५६२२९७३९	शर्मा
२३	श्री विमल शर्मा	"	" "	९८५३९९६९९५	शर्मा
२४	मि रजि शर्मा	(impulson)	"	९८५२९०९५	शर्मा
२५	श्री राज शर्मा	consultant	Five Star Consultant	९८५९०९६०३९	शर्मा

"नासौँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

प्रस्तावहरू:

१. प्रस्ताव नं. १. नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा ।
२. प्रस्ताव नं. २. बिबिध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

१. निर्णय नं. १ नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक तथ्याकं माथी छलफल तथा संकलन सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला वडा वासिहरूको उपस्थितिमा आबधिक योजना निर्माणका लागि आबस्यक पर्ने बिषयगत क्षेत्रका बिषयबस्तुहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास) माथि छलफल गर्दै ति बिषयबस्तुको आबश्यक तथ्याकं संकलन गरीयो ।
२. निर्णय नं. २ बिबिध सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस नासौँ गाउँपालिकाको आबधिक योजना निर्माणका क्रममा अन्य कुरा आबश्यकता अनुसार सहयोग र सहकार्य गर्न सहमत रहेको र आबधिक योजनालाई उत्कृष्ट बनाउन दुबै पक्ष सहमत रहेको कुरा निर्णय गरीयो ।

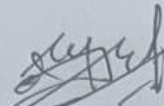


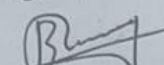
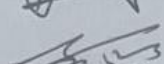
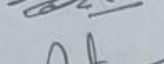
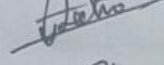
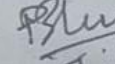

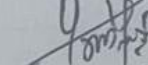
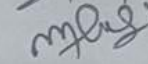


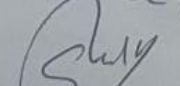
Handwritten signature

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"




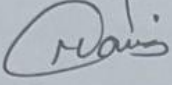
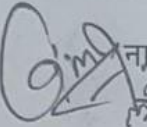
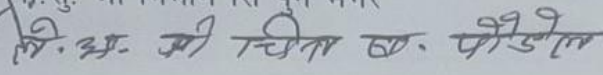
आज मिति २०८१ साल आषाढ ०३ गतेका दिन नासों गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री धन बहादुर गुरुङज्यूको अध्यक्षता एवं देहायका पदाधिकारीहरुको उपस्थितिमा नासों गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना र गा.पा.को वस्तुस्थिति विवरण सहितको प्रोफाइल तयारी कार्यको परामर्शदाताबाट अन्तिम प्रतिवेदन आजको बैठकमा प्रस्तुत गरि निम्नानुसार निर्णय गरियो ।

उपस्थिति:

	श्री धन बहादुर गुरुङ	अध्यक्ष नासों गा.पा.
	श्री वेद बहादुर गुरुङ	उपाध्यक्ष नासों गा.पा.
	श्री मिनराशी गुरुङ	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. १
	श्री रवि गुरुङ	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. २
	श्री निलराम गुरुङ	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ३
	श्री	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ४
	श्री थुतेन लामा	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ५
	श्री पुष्प बहादुर गुरुङ	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ६
	श्री ओम बहादुर गुरुङ	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ७
	श्री याद घले	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ८
	श्री मिडमर छिरिड विष्ट	वडा अध्यक्ष नासों गा.पा.वडा नं. ९
	श्री मोहन कुमारी घले	कार्यपालिका सदस्य
	श्री सोनिया गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य
	श्री प्रमिला गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य
	श्री डिल कुमारी गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य
	श्री चनार स्यो गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य
	श्री सुक बहादुर परियार	कार्यपालिका सदस्य

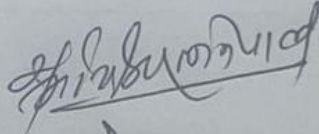

"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

आमन्त्रित:

 प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री वासुदेव भेटवाल
 ब.अ.श्री गोविन्द बहादुर रानाभाट
 ले.अ.श्री रविन्द्रराज पौडेल
 इन्जिनियर श्री नविन जोशी
आयुर्वेद कविराज श्री ज्ञानेन्द्र प्रसाद पौडेल
प्रा.स. श्री गोपाल बहादुर गुरुङ
 प्रा.सु. श्री गिमान सिंह पुन मगर
 ले.अ. श्री रविन्द्रराज पौडेल

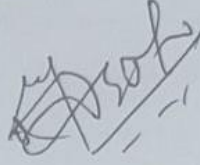
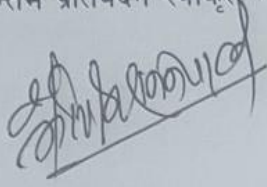
परामर्शदाता:

टिम लिडर श्री योगराज शर्मा
विषय विज्ञ श्री निरज काफ्ले

निर्णय नं. १

परामर्शदाता संस्था श्री आशुतोष रिसर्च एण्ड कन्सल्टिड सेन्टर प्रा.लि.ले प्रस्तुत गरेको नासौँ गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण सहितको प्रोफाइल तयारी र फाईभ स्टार इन्जिनियरिड सर्भिसेज प्रा.लि.काठमाण्डौले प्रस्तुत गरेको नासौँ गाउँपालिकाको ५ वर्षे आवधिक विकास योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन आजको गाउँ कार्यपालिका सदस्य सहितको बैठकमा वृहत छलफल गरि आवश्यक संशोधनका लागि सुझाव प्रदान गरिएका कुरालाई समेटी पुस्तकमा समेटन अनुरोध गर्दै उक्त आवधिक योजना र प्रोफाइलको अन्तिम प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने सर्वसम्मत निर्णय गरियो ।



"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

अनुसूचि: ६ कार्यक्रमका तस्बिरहरू



"नासोँ गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"



"नासों गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास"

